

OBČNO
VZGOJESLOVJE.

~~~~~
SPISAL
Dr. JOS. MICH.

—
PO ŠESTEM NATISKU POSLOVENIL
FRAN GABRŠEK.

Predgovor.

Vsled ukaza vis. c. k. poučnega ministerstva z dné 31. julija 1886. l. št. 6033 imajo se sposobnostne preizkušnje za splošne ljudske in meščanske šole vršiti deloma tudi v slovenskem jeziku. Za pedagogiko pa nam manjka še potrebne učne knjige. Da se temu nekoliko pomore, odločil sem se, da priredim takovo knjigo tudi v slovenščini. Kot prvi del pedagogike podajam tu občno vzgojeslovje.

Lehko bi bilo, isto sestaviti po raznih virih, kajti pedagogična literatura je pri inih narodih že jako razvita. A mislil sem si, da dosežem najprej svoj namen, ako preložim na slovenščino kako drugo že uvedeno in obče priznано učno knjigo. Odločil sem se torej za vzgojeslovje, katero je v nemščini spisal dr. Jos. Mich, c. k. šolski svetovalec in ravnatelj c. k. izobraževališča za učitelje in učiteljice v Opavi. Ta knjiga obseza ob kratkem vse potrebno ter je vrhu tega urejena po zahtevah „Organisations-Statut der Bildungsan-

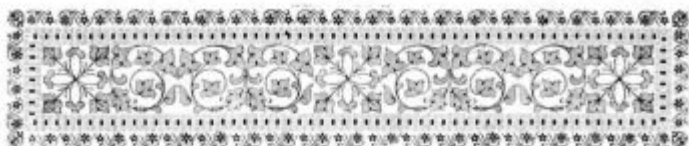
stalten für Lehrer und Lehrerinnen an öffentlichen Volksschulen in Österreich“, uvedenim z ukazom vis. c. k. poučnega ministerstva z dné 31. julija 1886. l. št. 6031.

Kar se tiče prevoda samega, omeniti mi je, da sem se z večine strogo držal razdelbe in vsebine nemškega izvirnika. Vender nisem mogel kaj, da ne bi tu in tam česa dodal ali izpremenil; sosebno se mi je zdelo prilično, da sem uvrstil na primernih mestih zlate izreke našega prvega pedagoga A. M. Slomška. S tem, upam, dobila je knjiga bolj domače lice ter se bolj prilega slovenskim razmeram.

Akoravno pa je knjiga namenjena v prvi vrsti našim učiteljiščem, vender se nadejam, da jo bodo s pridom rabili ne le učitelji sploh, temveč tudi drugi razumni roditelji, kateri so do sedaj pogrešali take knjige.

V Krškem, o veliki noči 1887.

Fr. Gabršek.

U v o d.

§. 1. **Potreba vzgoje.**

vsakem organizmu se nahaja kal za razvitek. A to razvijanje se začneja in nadaljuje šele pod gotovimi vnanjimi pogoji. Nedostaje li taci pogojev, tedaj mora organska kal pojemati ali popolnem poginiti.

Ta občni zakon velja tudi za človeški organizem. Najboljši prirodni darovi, katere otrok prinese s seboj na svet, morajo oslabeti, ako se nanje od zunaj ne vpliva ugodno. V notranjosti speče sile se oživé šele tedaj, kadar jih obudimo od zunaj; delovati pričnó šele na vnanji povod. Čim večja je delavnost, tem bolj se ojačujejo duševne sile. Zato moremo reči, da šele vnanji vplivi storé človeka takšnega, kakeršen ima postati po svoji organizaciji.

Prirodna nadarjenost pač določa človeku pot razvitka. Ta pot je, kot pri vsakem drugem bitji, v oblasti prirodnih zakonov. Rastline in živali so v svojem razvijanju jako omejene, — tem prosteje se človek razvija v vsakem oziru. Vsa druga bitja postanejo le malo drugačna od svojih prednikov; navadno niso mnogo bolj ali manj sovršena, nego ona, iz katerih izhajajo. Človek pa se mnogo lažje usovršuje, a tudi mnogo lažje oslabeva, nego li katero koli prirodno bitje.

Priroda deluje na človeka tako, da ga razvija in vzgojuje; prav tako deluje sploh vse, kar koli pride s človekom na potu skozi življenje v dotiko in v vzajemno delovanje. A tako delovanje ni zanesljivo, zavisno je preveč od slučaja in postane lahko nevarno. Človek se nikoli ne sme takemu vplivanju popolnem prepustiti.

Že priroda sama kaže na to, da potrebuje človek navlašč po načrtu osnovane pomoči, kajti nobeno drugo bitje se ne porodi na svet tako okorno in nesamostojno, kot človek. Ni je stvari, katero bi morali roditelji ali bližnji dalje časa in skrbneji gojiti, podpirati in voditi, nego človeka. Prav za prav je človek navezan na prirodno vzgojo.

Da je vzgoja potrebna, to priznavajo vsi olikani narodi že od najstarejših časov. Cerkev in državni zakoni se skladajo v tem, da je roditeljem dolžnost, svoje otroke primerno vzgojati. A največ je roditeljev, ki iz katerega koli vzroka ne morejo izdatno izvrševati vzgojne naloge. Zato je človeška družba, kot ste cerkev in država, vzela vzgojo v svoje varstvo. V ta namen so se ustanovile primerne naprave. Večja ali manjša sovršenost tacyh naprav najjasneje priča o vsakokratnem kulturnem stanju narodov in držav.

§. 2. **Pojem o vzgoji.**

Iz prejšnje razprave je razvidno, da dete, dokler še ni telesno in duševno razvito, nujno potrebuje vzgoje. Njegova okornost terja skrbnega negovanja. Da se mu duševni darovi obudé in razvijó, treba je, da se od zunaj primerno deluje nánje. A to delovanje se zavedaj svojega smotra in bodi premišljeno. Inače se lahko prigodí, da kaki slučajni vplivi pokvarijo razvitek, ali pa so na škodo njegovi sovršenosti.

Vsaka pametna vzgoja stavlja si torej nalogo', da s pomočjo telesnega, duševnega in npravstvenega negovanja privede še nerazvitega, nesovršenega gojenca na ono stopinjo sovršenosti, katero more človek sploh doseči.

Rešitev te naloge zahteva pred vsem: 1. da je vzgojitelj sam popolnem vzgojen; 2. da je gojenec sposoben za vzgojo, t. j. za obrazovanje; 3. da vzgojitelj prav umeva ono človeško sovršenost, po kateri mu je težiti, in da spoznava pravi vzgojni smoter; 4. da vzgoja postopa po trdnem, vzgojnemu smotru primernem načrtu.

Vzgoja je torej po načrtu osnovano delovanje na otroka z namero, da se le-ta privede do one sovršenosti, ki ustreza pravemu človeškemu dostojanstvu.

Človek nadkriljuje druga bitja že s sovršenostjo svojega telesnega organizma. Kar pa ga povzdiguje visoko nad živali in kar stori, da gospoduje vsem stvarém, to je njegov pametno misleč^č duh in možnost, da umno izvršuje vsa dejanja. Najvišja stopinja človeškega razvitka je torej stanje npravstvene svobode. Konečni smoter vsake vzgoje, ki ustreza pravemu človeškemu dostojanstvu, pa je ta, da se npravstveni svobodi postavi pravi temelj.

Kako visoko se more vspeti človek, bližajoč se idejalu prave npravstvene sovršenosti, to je zavisno od stopinje njegove duševne obrazovanosti, njegove razumne spoznave. Z vkupnim delom se je človeštvo polagoma že od pamtiveka vedno bolj usovrševalo. Na podlogi izkušenj in spoznavanj, katere so nabirali predniki, napredovali so nasledniki v duševni obrazovanosti, — in tako bodi tudi nadalje. Vzgoji je vzvišena naloga, skrbeti, da gojenec tako rekoč preskoči to — tisočletja trajajočo — dobo razvitka. Gojenec se ima postaviti na višino svojega časa. S te višine naj napreduje in potomcem odpira nova pota k smotru, ležečemu v nevidljivi daljini. Vzgoja utemeljuje torej mogočno prednost človeško pred drugimi bitji. Rastline in živali postanejo le to, kar so; človeka pa vodi moč vzgoje vedno dalje, — „učenec prekosi mojstra“.

§. 3. Možnost vzgoje.

Čim živejše se zavedamo visoke vzgojne naloge, tem krepkejše se nam vriva vprašanje, more li vzgoja doseči stavljeni si smoter.

Izkušnja uči, da o tem skoro ni dvojbe. V pojedinih slučajih se je sicer res izkusilo, da so bile najskrbnejše in svrhi najprimernejše vzgojne naredbe brez uspeha, a taki pojavi so le izjeme od splošnega pravila. Otrok prinese praviloma zdrav organizem na svet, s tem pa tudi vse predpogoje vsestranskemu razvitku. Dete je za vse vnanje vplive prejemljivo, sosebnost pa za premišljeno vzgojno delovanje. Zato so duha in prirodno svojstvo otroško kaj prilično prisposodljivi tvorkemu vosku, kateri se udaja najrahlejšemu pritisku. Brez uspeha ostaje vzgoja le poredkoma, kadar namreč popolnem nedostaje duševne nadarjenosti. Samo ob sebi se ume, da vzgojnemu uspehu več ali manj škoduje tudi deloma nedostatna nadarjenost. Isto tako ne more vzgoja biti popolna, ako jej nasprotujejo drugi nepremagljivi vplivi.

Vzgoji se tedaj stavljajo mnogokrat ovire, katere morejo njen vpliv celó uničiti; zategadelj je popolnem opravičeno vprašanje po možnosti vzgoje. Na to vprašanje odgovarja izkušnja, da je vzgoja vsekako mogoča, a da je v svoji tvorčnosti večkrat omejena.

S stališča filozofičnih teorij so se navajali na videz tehtni pomisleki proti možnosti vzgoje. Takov pomislek bi bilo mnenje, češ, dognana resnica je, da je volja vsakemu pojedincu že prirojena. Ako bi to bilo pravo, potem ne bi mogel noben vzgojujoč vpliv premeniti gojenčeve volje. — Tudi nasprotno mnenje, po katerem bi bila človeška volja absolutno svobodna, vzbuja sumnjo o možnosti vzgoje. Ako bi bila volja absolutno svobodna, tedaj bi vsak hip pričakovali, kdaj se bode gojenec vsled voljine svobode odrekel vsem privajenim krepostim in vsem ukoreninjenim načelom. V tem slučaju bi se lahko gojenec odločeval tudi na povsem nasproten način.

Takovi dvomi o možnosti vzgoje so ničevi, ker je krivo oboje mnenje, na katero se opirajo. Skrbno izsledovanje in opazujoča izkušnja uči, da niti volja človeška niti spoznavanje ni prirojeno. Sklonosti volje k dobremu ali zlemu izvirajo največkrat iz vnanjih vplivov, mnogokrat že v prvi dobi

gojenčevi. Nadalje opazujemo, da vodi voljo sešbno ono spoznanje, na katero vpliva vzgoja. To potrjujejo tudi vsi tisti, ki dvomijo o možnosti vzgoje. Človeška volja ni od rojstva omejena, pa tudi ni absolutno svobodna. Svobodo doseže le toliko, kolikor se podvrže samó notranjemu prepričanju in načelom, pridobljenim z umnim spoznanjem. Svobodna postane tudi le v oni meri, v kateri zavrača vse druge vplive, prihajajoče bodisi od slučajnega stanja telesnega organizma, bodisi od zunaj.

Vzgoja je torej možna in meri na to, da privede v ravno kar označenem smislu gojenca do svobodne volje. Vzgoja bistri gojencu spoznavanje in s tem notranje uverjenje; vadi ga, da se odločuje vedno le po svojem uverjenji in da se vspešno upira vsem protivnim vplivom.

§. 4. **Ovire in zapreke vzgoji.**

Zgoraj smo sicer ovrgli dvome o možnosti vzgoje. Vrhu tega je treba, da se popolnem ne prepustimo ni neverju ni nasprotnemu prazneverju o vsemogočnosti vzgoje. Vzgoja nikakor ne more iz vsacega pojedinca napraviti vsega, česar bi si kdo želel. Izkušnja uči, da marsikaj ovira vzgojni vpliv in tako umanjšuje določeni vspeh.

Vzgojitelj se mora sešbno na štiri činitelje ozirati; ti so: nadarjenost gojenčeva, prirodni vnvanji svet, družbena okolica in usoda.

1. **Prirodni darovi** in darovitost gojenčeva so precejšnja zapreka vzgojnemu delovanju. Česar se ne nahaja v gojenčevi individualnosti, tega tudi z najskrbnejšo vzgojo ni móci iz nje razviti.

A vzgojitelj ne sme brezsklonosti smatrati za znamenje nedostatne darovitosti. Na sploh je res, da more pametna in skrbna nega in vzgoja vsakega otroka z zdravim organizmom usposobiti za vse, kar je mogoče. Vse, kar se označuje za prirojene in podedovane duševne darove in duševne nedostatke, v resnici največkrat ni družega, nego po-

sledek prvega negovanja in prve vzgoje. Na drugi strani pa se mora priznati, da so podedovane ali prirojene sovrsenosti organizma predpogoj nekaterim določenim vzmožnostim za to ali ono duševno mer. Prirojene so le nekatere posebnosti naših organov. Iz tega izvirajoče sklonosti pa človeku vcepi vzgoja; véasih se te sklonosti razvijó šele vsled kakih drugih vplivov.

Iz tega sledí, da prirojene posebnosti gojenčeve pač mnogokrat zavirajo vzgojno delovanje, a povsem je le malokdaj oslabé. Temu nasproti pa more vzgoja, modro uporabljajoč prirojene prednosti, razvijati posebne sklonosti in umske darove (talente). Na ta naćin doseženi vspehi presežajo mero navadne vzgoje. Vender je jako težavno, bistvo kake koli individualnosti prav spoznati. Taka individualnost se popolnem jasno pojavlja šele tekom prirodnega razvitka, večkrat pa se pokaže šele na konci taistega.

2. Poleg vzgoje vpliva na gojenćev razvitek **prirodni vnanji svet**, v katerem živi gojenec. Semkaj spadajo pred vsem one posebne podnebne in pokrajinske razmere, v katerih vzraste gojenec; tako tudi raznolike druge okolnosti gledé stanovališća ali hranitbe. Vsi ti odnošaji mogoćno vplivajo najprej na telesni, posrednje pa tudi na duševni razvojek človeški. Neposrednje vzbujaja duha tudi prirodna okolica, tvoreć tako duševne posebnosti. Da je temu tako, ući nas že površno opazovanje ljudi, živećih v različnem podnebjí. Vsled podnebnih razmer se razvijó večkrat nekake duševne posebnosti, katere preidejo potem tudi na potomce bodisi kot vrline ali kot nedostatki. Zategadelj so nekateri darovi v dobrem ali slabem pomenu vkupni znak celih narodov. A ne samo na sploh, tudi posamić se jasno in oćitno razodeva vpliv prirodne okolice, v kateri je vzraslo dete.

Posebnosti nekaterih narodov ni pripisovati le raznolikemu naćinu vzgajanja, tembolj osobitemu vplivu raznih pokrajinskih in podnebnih razmer. Takó si razlagamo lahkoživnost in ćustvo za lepoto starih Grkov, iznajdljivost in obrtnost Fenićanov, preobilno vroćekrvnost Itali-

janov, dobrodušno veselost južnih Nemcev, presodno mirnost severnih Nemcev, izrazito flegmo Angležev i. t. d.

Vzgoja more malokdaj predrugačiti prirodne razmere. Njena naloga obstoji le v tem, da uporablja vplive teh razmer in da, če je mogoče, taiste oslabí, kolikor so namreč vzgojnemu smotru protivni.

3. Še bolj kot prirodni vnanji svet vpliva na gojenčev razvitek človeška ali **družbena okolica**. Ta vpliv zelo škoduje vzgojiteljevemu delovanju.

Družba, v kateri živi otrok, vpliva odločno na njegov razvitek. Njenega delovanja ravno v prvi in najvažnejši razvojni dobi otrokovi ne ovira nobena vnanja moč; to delovanje je torej večkrat neurejeno, prav za prav breznačelno. Roditelji, pravi otrokovi vzgojevatelji, često pri najboljši volji nimajo potrebne razumnosti, da bi znali vse take vplive primerno voditi. Navadno mislijo na vzgojo vse prepozno in pozabijo, da je treba začeti otroka s prvim dnevom življenja vzgojati. Ravno prvi vplivi, ki vendar najčvrsteje delujejo in najdalje trajajo, morajo se skrbno čuvati in voditi.

A vpliv ljudi, med katerimi živi otrok, še nikakor ni tolik, da bi mogel popolnem uničiti ono vzgojiteljevo delovanje, katero je z namero in po načrtu osnovano.

Največkrat deluje okolica, akoravno brez načrta in ne navlašč, v najboljšem pomenu tako, da vzgojuje. Ker so obiteljski udje s prirodnimi vezmi združeni z otrokom, zato pospešujejo otrokov telesni in duševni napredek navadno iz dobrohotnosti. Vrhu tega terjajo tudi lastne koristi in lagotnosti, da postane otrok samodelaven in da se mu razvijó neke ročnosti. Iz istega razloga je treba v otroku zatreti svojeglavnost in objest, kateri bi se drugače globoko ukoreninili v njegovi duši. Večkrat se prigodí, da tudi nepoklicani in slučajni sovzgojevatelji dobrodejno nadomeščajo jednostransko namernost poklicanega vzgojitelja.

Družbeno sodelovanje je vzgoji celó prav potrebno. Táko sodelovanje treba navlašč uvesti, ako hočemo, da postane gojenec pozneje rabljiv ud človeške družbe. Seveda mora potem vzgoja odvracati škodljive vplive in uporabljati ugodne razmere vzgoji na korist.

„Družba je blaga mati dobrega dobrim, — pa tudi košata mati vsega hudega hudobnim.“ (Slo m š ek.)

Svojo nalogo izvrši gojenec šele občujoč s človeško družbo v občini, državi in cerkvi; kajti značaj, to dovršeno stanje vzgojenega človeka, izobrazí se šele v toku sveta.

4. K vsem tem činiteljem, kateri poleg navlaščne vzgoje vplivajo na gojenčev razvitek in ki premenjajo posledke te vzgoje, pride še človeška **usoda**. Ta se dá najmanje preračuniti ter je najbolj slučajna. Na človeka vplivajo namreč zdaj ugodne, zdaj neugodne okoliščine, in to ravno je njegova usoda. Izrek „Vsak je sam svoje sreče kovač“ pomeni le toliko, da si more bistveno vsak človek sam določiti svoj prihodnji stan ali poklic. Tudi nosi vsak sam v sebi prvi in najvažnejši pogoj svoje sreče ali nesreče; tedaj si vsak sam iz svojih usod kuje srečo ali nesrečo. Marsikaj se pripeti človeku, ne da bi pri tem sam sodeloval, da bi to sam zaslužil ali sam zakrivil. Otroku je usojeno, da se rodi ali v palači ali v koči, da vzraste ali v izobilji ali v največjem pomanjkanji, da ga najskrbnejše vzrejajo ali da že zgodaj izgubi svoje ljube roditelje in da pride potem tujcem v nadlego, kateri ravnajo ž njim kot z nepotrebnim bremenom. Jasno je, da take različne razmere rodé različen telesen in duševen razvitek. Vsled tega se vzgojni vplivi ali ovirajo ali pospešujejo. V tem oziru je omenjati osobito iznenadnih usodnih premen, katere vzgojne posledke silno modifikujejo in to praviloma na najugodnejši način. Mnogokrat doseže usoda na mah, česar se navlaščni vzgoji dalje časa ne posreči.

Vzgojitelju je naloga, da svoje naredbe primerja usodinim razmeram in da premene v otrokovi usodi uporablja na korist vzgojni svrhi. Pred vsem naj vzgojitelj usposobi gojenca, da si svojo srečo kuje na pravi način. Gojencu je sreče iskati kje drugod, nego v minljivih in često kobnih darovih usode.

Do zdaj povedano dokazuje dovolj jasno, da vplivi, izvirajoči iz prirode, družbe in usode, zeló opovirajo vzgojno delovanje. Nasproti pa je ravno tako jasno, da ima vzgoja

dokaj prednosti pred temi slepimi vplivi. Njena tvornost je premišljena in po načrtu osnovana; delovanje prejšnjih činiteljev pa je slučajno, neurejeno in zaradi tega večkrat samo sebe uničujoče. Vzgoja vzame take vnanje sile često v lastno službo.

§. 5. Vzgojstvo in viri njegovi.

Prejšnje premišljevanje je pokazalo, da je vzgoja potrebna pa tudi možna, a silno težavna. Zaradi tega je treba, da se oni, kateri hočejo in morajo vzgojevati, temeljito seznanijo z vzgojo. Vzgoji se je ogibati vsake negotovosti in vsakega nevarnega poskuševanja. Ona nam bodi znanje, opirajoče se na temeljito razmišljanje in resnobno raziskovanje. Vrhu tega je treba, da se iste skrbno vadimo, ker le takó jo moremo v resnici izvrševati.

Vzgojstvo ali pedagogika je torej v prvo znanost. Vкупnost vseh istin, zlasti vseh pravil in zakonov, odnašajočih se na vzgojo, imenuje se vzgojeslovje ali vzgojeznanstvo, tudi teoretična pedagogika. Uporaba te teorije, praktična pedagogika, pa je umetnost in sicer z ozirom na umeteljno tvorino, katero ima ustvariti, najvišja umetnost.

To naj dobro premisli vsak, kdor želi postati vzgojitelj; drugače se poniža do rokodelca. Takov sicer tudi doseže svoj namen, a le takó, da ponareja, slepo poskuša in srečno najde posamne prednosti, ali pa, da rabi jedino le vajo kot vzgojno sredstvo. Umetnik pa teži pred vsem po teoretično-praktični izobrazbi in se le vsled oduševljenja poprime dela.

Najvažnejši vir, iz katerega pedagogika zajema resnico, je izkušnja. Vzgojno izkustvo je pač takó staro, kot človeški rod sam. Tekom časa so mnogi vzgojali z gorečnostjo in s taktom, to pa, kar so izkusili pri vzgoji, izročali so tudi naslednikom. Na te izkušnje in na ono, kar vsak sam izkusi pri vzgoji, opira se pedagogično znanje.

Vsakemu praktičnemu vzgojitelju se je vedno ravnati po važnem pravilu, da je treba v vsakem težavnem slučaju razmišljati, kaj uče po-

dobni slučajji iz lastne mladostne dobe. Dober spomin je najboljšje spričalo o tem, kar je delovalo na našo mladost.

Da se opazovanja in izkušnje, nabrane pri vzgojevanji, prav umevajo in da se iz njih izvajajo sploh veljavna načela in pravila, treba je jasnega razumevanja telesne in duševne prirode človeške. To potrebo podaje antropologija (nauk o človeku), ki se deli v nauk o človeškem telesu ali somatologijo in v nauk o duševnem bivanju ali psihologijo.

Zadnja je jedna najvažnejših podlog pedagogike. „Tisti, ki nimajo prave psihologične uvidnosti, navadno malo pojmiyo o pedagogičnih pravilih“. (Herbart.)

Izkušnja pa in psihologija ne zadostujete, da bi pedagogiko povzdignili v pravo znanost; poučujete nas le o tem, kako se gojenec v resnici razvija vsled prirodnih zakonov in vsled uporabljajočih vzgojnih sredstev. O tem pa, kakšen bodi ta razvitek in po kaki svrhi nam je težiti, nas ne poučite. Da se nam razjasni znanstvena sigurnost vzgojne svrhe, v ta namen potrebuje pedagogika še nekega jako važnega pomočnega znanstva, namreč etike (morale ali praktične filozofije). Etika določuje, kaj daje človeku pravo vrednost, in kaže tedaj pravi smoter vzgoje. Psihologija pa nas pouči o potu k smotru, o sredstvih in o zaprekah.

Ustanovitelj novejše znanstvene pedagogike, osnovane na psihologiji in etiki, je filozof Herbart.

Vse omisljje (krogi misli) vkup, katero naj čisti, ureja in razjasnuje vzgojna znanost, obseza po prejšnji razlagi sledeče predmete:

1. Nauk ob **osebku vzgoje**, o gojenci. Vzgojitelju je treba, da je dobro poučen najprej o prirodi gojenčevi in o tem, v koliko je gojenčevo razvijanje zavisno od prirodnih zakonov. Šele potem bode mogel, stvar prav umevajoč, pospeševati gojenčev razvitek. (Pedagogična psihologija.)

2. Nauk o **vzgojni svrhi**. Le-ta razjasnuje etični pojem o pravem človeškem namenu. Vzgojitelju pa kaže smoter, po katerem mu je neprestano težiti pri svojem vplivanju na gojenca. (Pedagogična teleologija.)

3. Nauk o **vzgojnem postopanju**, t. j. o sredstvih in o delavnostih, katere naj vzgojitelj uporablja z ozirom na gojenčevo prirodo in na vzgojno svrho. Ta nauk obseza tudi načela, katerih se je vzgojitelju držati, da najde varno pot k smotru. (Pedagogična metodologija.)

4. Nauk o **vzgojnih oblikah**, t. j. o raznovrstnih uredbah, po katerih se vrši vzgoja, ravnajoča se po vsakokratnih vnanjih razmerah, sosebno gledé vzgojevališč in vzgojevaljev.

Prvi oddelek.

Ob osebkú vzgoje.

§. 6. Telesni organizem gojenčev.

Na človeku zaznavamo razna delovanja in stanja, katera se pojavljajo na dvojen bistveno različen način; zategadelj jih razlikujemo v telesne in duševne pojave. Oboji pojavi so tesno zvezani. Dušni pojavi se vršé s pomočjo telesnega delovanja in stanja, in najvažnejša telesna delovanja človeška, njegova dejanja, izhajajo iz dušnih pojavov.

Kar povzdiguje človeka visoko nad živali, to je pač njegova umno misleča duša. A to prednost daje človeku že tudi sovršenost njegovega telesnega organizma. Prvi viri vseh psihičnih pojavov, namreč občuti, vršé se s posredovanjem telesnih opravil. „Ničesa se ne nahaja v duši, kar ne bi po čutih vstopilo vanjo“.

Telesni razvitek je torej pogoj psihičnemu razvitku človeškemu. V prvih dneh življenja se pojavlja v otroku izključljivo le telesna priroda. Vse moči življenja merijo najbolj na to, da se dovrši še nerazviti telesni organizem. Prvi in najbližnji smoter vsake vzgojne delavnosti je torej ta, da se pospešuje telesni razvitek gojenčev. Zato je prvi predmet pedagoškega znanja, da se temeljito seznanimo s človeškim telesnim ustrojem.

„Zdravje telesa in duše sta si najbližja soseda, kajti pod jedno streho prebivata. Je-li telo bolno, ni duša vesela, je-li duša v kaki hudi strasti, tudi telo kmalu peša.“ (S l o m š e k.)

Delovanje človeškega telesa se vrši po posamnih organih. Taki organi so zloženi z različnih delov, namreč s kosti, z mišic, z žil in živecev. Delimo jih v tri skupine: v hranila, gibala in občutila.

Kosti so telesu opora, na katero so pripete mišice. Tudi branijo najnežnejše in najobčutljivejše organe našega telesa, zapirajoč v sebi večji del živčevja. Razne kosti so med seboj vezane nepremično ali pa gibko.

Mišice so ona rudeča, krvnata in vlaknata tvarina, katero navadno imenujemo meso. Ker so prožna in krčljiva, izvršujejo vsa gibanja. Mišice dajo gibajočo silo, kosti pa določajo mer nastajočemu gibanju. Da se pa mišica skrči in da po tem nastane gibanje, treba je, da jo na to vzbudi živec, čegar najtanjši konci so pripeti na mišična vlakna.

Vsa delovanja organov spremljajo kemijski procesi (presnove); zato se snovi neprestano izpreminjajo v prvinah teh organov. To delo opravlja kri, iz katere so nastali vsi deli našega telesa. Po prebavilih v telo vsprejeta in v njih preinačena živila razvaja kri po vsem telesu. Za to opravilo je nameščena posebna naprava, žilje, ki izhaja iz srca ter se v brezštevilih žilah in žilicah razrašča po vsem telesu. Iz srca teče kri po odvodnicah ali arterijah k posamičnim organom ter nadomešča in obnavlja povsod vse, kar se je bodisi z duševnim, bodisi s telesnim delom obrabilo. Ko je vsprejela vaše vse te iztrošene in onemogle dele, potemni in

se zbira kot temna kri v privodnicah ali venah, ki jo zopet privajajo srcu. Od tu gre kri v pluča, kjer oddaja razkrojine (kot ogljikovo kislino, vodo), ali pa vsprejemlje kisik; potem se zopet izliva v srce, od koder se z nova napoti na krvni obtok.

Živci oskrbujejo, kakor rečeno, gibanje mišic; vrhu tega proizvajajo občutne pojave. Po živčevji se razlikuje žival od rastline. Živčevje posreduje samohôtno gibanje in občut; oba ta znaka povzdigujeta žival nad rastlino.

Vse živčevje vkup razločamo v dve glavni skupini, namreč v vegetativno in animalno živčevje. Prvo oskrbuje osobito nesvestna in nehôtna gibanja, prebavo, dihanje in krvni obtok. Na ta opravila ne moremo neposrednje vplivati. To živčevje ima več središč, ki so med seboj kakor tudi s tako zvanim simpatičnim živčnim konopcem vezani. Animalno živčevje izvršuje vsa samohôtna, naši volji pokorna gibanja in posreduje občute. Svoje pravo središče ima to živčevje v možjanih in se nadaljuje v hrbtenjači.

Od teh osrednjih organov se ločijo mnogobrojni živčni pleteži in razpletajo svoja vlakna po pojedinih delih telesa. Na vsem telesnem površji skoro ni najti mesta, kjer ne bi bilo živčnih vlaken.

Med temi živčnimi vlakni razlikujemo po njih delavnosti (anatomično ne najdemo razlike) dvojce živcev, in to občutne in gibne živce. Prvi donašajo osrednjemu organu, možjanom, posamične, po različnih telesnih delih vsprejete vnanje dojme (mike ali vtise), in v možjanih nastane občut, ki ustreza dotičnemu vtisu. Gibni živci pa prepošiljajo od osrednjih organov (možjanov, hrbtenjače ali živčnih ozlov) dobljene notranje vtise mišicam, ki se na to pobudo skrčijo in vsled tega nastane gibanje. Vsako posamezno živčno vlakno gre sámo zase do osrednjega organa ter ne vzbuja nobenega drugega živčnega vlakna, akoravno v istem pleteži idočega. Dojem v občutnem živci vzbuja le občut, a gibni živec proizvaja le krčenje mišic, nikoli pa ne občuta.

Najvažnejši organi živčevja so čutila. Ž njih pomočjo vsprejemlje naša duša razne vnanje občute (vtise ali mike). Zato jih moremo nazivati vrata duše.

Oko je organ vida. Kristalna leča deli je v dva prostora. Prednji prostor izpolnjava neka vodena tekočina, zadnji zdrizasta steklovina. Zrklo je zaodeto z več, druga vrh druge ležečimi kožicami. Od zunaj je videti ponajprej trdo beločnico (sclerotica); spredaj je vánjo vstavljena tenka, popolnem prozorna roženica (cornea). Pod beločnico je razprostrta nežna, črna, žametasta kožica, žilnica (cho-roidea), po kateri se razpletajo krvne žilice. Onda, kjer začenja roženica, prehaja v prosto visečo šarenico (Iris), ki je pri človeku modra, siva ali rujava. Podobna je krožcu z okroglim predorom v sredi, z enica (dne Pupille) imenovanim. Pod žilnico leži tretja plast, namreč mréžnica (retina), ki je malo ne vsa spletena s pretencih vejic vidnega živca. Svetlobni žarki, prihajajoči od kacega telesa v oko, padajo na mréžnico, razdražijo vidni živec, in njega vlakna priobčujejo ta dojem možjanom; vsled tega nastane v naši duši vidni občut, ustrezajoč vnanjemu predmetu.

Uho je organ sluha ter ima vnanji in notranji del, katera loči bobnič. Na vnanjem ušesu razločamo uhelj in sluhovód. Vnanje uho prestreza in zbira zvočne valove, vodi jih do bobniča, ki se vsled tega začne tresti in ž njim tudi slušne koščice, namreč kladvece, nakovalce in stremen. Zadnja slušna koščica, stremen, strese ópnico na jajastem okenci in ta zaziblje vodo v labirintu, kjer razločamo: predvor, polža in tri obloke. Vsa duplina je polna vode — labirintne vode, kamor vstopajo mnogobrojna vlakenca slušnega živca. Ta vsprejemlje dojme ter jih dalje vodi.

Vonjalo je slúznica nòsne dupline, v kateri se razprostira vonjalni živec. Občut vonja vzbujajo nam samó ona telesa, ki hlapé od sebe neizmerno drobne delce v vzduh, in ti z vzduhom prihajajo do nòsne slúznice, kjer razdražujejo vonjalni živec.

Da kakova stvar v nas vzbuja občut okusa, mora biti razstopna v ustni slini, ker samó tedaj more prodreti jezikovo in nebno slúznico ter delovati na okusne živce, ki se okončujejo v bradavičicah na zadnjem konci in ob straneh jezika ter na nebu.

Do zdaj naštetí čuti imajo svoj sedež v določno omejenih organih. **Tipalni živci** pa se okončujejo v telesni koži in sicer v usnjici. Opip nas poučava, da li je káko telo tekoče ali trdno, trdo ali mehko, gladko ali raskavo, kakó je težko ali lahko.

§. 7. Duša in njeno razmerje k telesu.

Raznoliki vnanji vzroki proizvajajo v naših živcih dojme (mike) ter jih vodijo do možjanov, a mi se jih ne zavedamo vedno. Često ne slišimo in ne vidimo ničesa, akoravno so se razdražili slušni in vidni živci. Včasih pa se zavedamo kacega pojava, ne da bi ga poprej vzbudili kaki dojmi; takšno stanje je popolnem slično onemu, katero vzbujajo čutni dojmi. Takó nam n. pr. brez vnanjega povoda doní kaka melodija v zavesti, ali se nam v duhu kaže pred očmi jasna slika kake oddaljene pokrajine. Iz tega sklepamo, da občutni telesni pojav, temveč stanje necega v nas bivajočega breztelesnega bitja, katero imenujemo dušo. Ta sklep se še bolj potrdi, ako natančneje jemljemo na um one pojave, katere označujemo kot mišljenje, čustvovanje in hotenje (um, srce in volja).

Opazovanje nas uči, da vsi ti pojavi izvirajo iz jednega samega središča. V jednem trenutku se moremo jasno zavedati le jednega občuta, jedne misli. Naša duša je torej **jednostavno bitje**.

Opazovanje samega sebe nas uči nadalje, da je misleči „jaz“ vedno jeden in isti, in to od trenutka, ko smo se ga zavedli, pa do današnjega dne in do smrti. Svojstvo našega telesa se je med tem mnogotero preinačilo, naše misli in naša čustva se neprestano menjajo, — nu ono, kar v nas misli in čuti, je in ostane taisto. Naša duša je torej **breztrvarno, jednostavno in stanovitno bitje**.

Akoravno je naša duša samostalno, od telesa povsem različno bitje, vendar vpliva nánjo telesni organizem; ravno tako more tudi nasprotno duša delovati na telo. Izkušnja uči, da je k popolnemu delovanju naše duše treba zdravih in popolnem razvitih nekaterih telesnih organov. Z vspešnim ali narušenim delovanjem telesnega organizma pospešuje ali ovira se tudi dušno delovanje; zato vidimo, da se živahni občuti zrcalé tudi na telesu in da more volja gospodovati nad telesom.

Kakó se vrší ta vzajemni vpliv, to nam je pač tajnost. A to vzajemno delovanje je dognana stvar, o čemer ni dvojbe.

V najtesnejši zvezi z dušo je živčevje. Le-to posreduje po jedni strani občute in z njimi delovanje vnanjega sveta na dušo, po drugi strani pa je orodje dušnemu delovanju navzven. Kolike važnosti je živčevje za razvitek psihične delavnosti in sposobnosti, uvidimo tem bolj, ker se more dokazati, da so občuti vir vsem drugim psihičnim pojavom.

V neki posebni zvezi s psihičnim življenjem so osobito také zvani vseobči životni občuti. Njih organi so vsi občutni živci vkupno, kateri so vezani z možjani. Občutne živce razdraživajo različna opravila v življenji; zategadelj prihajajo duši ves čas življenja neprestano občuti, vsled katerih ravno čutimo, da živimo in da li smo zdravi ali ne. Taki občuti so zavisni od tega, da li se delovanje življenja pospešuje ali opovira.

§. 8. Postanek predstav in njih obnova.

V prvih dneh svojega življenja izvršuje človek skoro izključljivo le vegetativna opravila. Vse moči življenja v otroškem organizmu merijo pred vsem na telesno rast. Občut in samohôtno gibanje se dalje časa komaj zapazuje. Duh še trdno spi, ali bolje rečeno, — še nikakor ne biva. Oko in uho ste sicer občutljivi za svetlobo in za zvok, a vendar se nam zdi, da otrok še ničesa ne vidi, ničesa ne sliši; otrok še kar nič ne mara za vnanji svet. Šele malo po malo se upirajo njegove oči v predmete in se na njih ustavljajo; šele polagoma se čutom odpirajo vrata. A dokaj časa mine, predno si otrok razjasni občute, na ta način pridobljene, in predno se jih zavé. Le-ti občuti so prva vsebina otroške duše.

Posamezne občute je treba večkrat ponavljati. Taka ponova stori, da se jih potem jasno in krepko zavedamo. Iz samega vsprejemanja, iz trpnega stanja se v duši porodi samodelavnost; duša proizvaja predstave. Občuti puščajo v duši dojme, kateri se s ponavljanjem tako okrepcajo, da se sami ob sebi t. j. brez vsakega vnanjega mika pojavljajo v zavesti. Taki psihični pojavi se skladajo z vsebino občutov; podobni so ostankom onih občutov, ki ostajajo v duši. Razlikujejo se od njih

le toliko, ker prihajajo v zavest brez svojih živčnih dojmov. Taki pojavi se imenujejo **predstave**.

Tako dobljene predstave ostajajo v duši in stopajo med seboj v različno vzajemno delovanje. Jednake predstave se zlagajo v jedno samo; popolnem različne se spajajo v skupno predstavo, v kateri bivajo pojedine predstave neizpremenjene druga poleg druge. Deloma jednake (pri-spodobne, prekoslovne, protivne) predstave se med-sebno zavirajo in otemnujejo; ako pa je njih vsebina jednaka, tedaj prehajajo druga v drugo.

Tako n. pr. ostane predstava o solnci v zavesti le kot jedna predstava in to v kljub temu, da se ta predstava večkrat ponavlja. — V predstavi o jabolku so raznolike predstave gledé oblike, velikosti, barve in okusa neizpremenjene ter se spojé druga z drugo. — Predstave pa, katere imam o različnih jabolkih, združijo se v jedno predstavo, katera kaže le ono obliko, ki je pri vseh jabolkih jednaka. Temu nasproti potemné različne pojedine predstave, odnašajoče se na velikost, barvo in okus, vzajemno druga drugo.

Otemnele predstave, nahajajoče se v duši, morejo se zopet vračati v zavest. Taka povrnitev ali ponova predstav se zove **reprodukcija** (obnova). Reprodukcijska predstav je ali neposrednja, ako namreč lastna moč privéde otemnelo predstavo v zavest, — ali pa je posrednja, kadar káko predstavo privéde v zavest druga predstava ali drug občut.

Tako se reproducira n. pr. predstava o kaki melodiji večkrat brez vsake pomoči, neposrednje. Ako pa se obuja predstava o melodiji s predstavo o dotičnih besedah (tekstu) ali s tem, da slišimo káko slično melodijo, tedaj je to posrednja reprodukcijska.

Slične ali protivne predstave pomagajo druga drugi k reprodukcijski. Takisto se obnavljajo tudi take predstave, katere so prvotno istodobno ali zaporedoma stopile v zavest.

Premišljuječ kak vesel dogodek reproduciramo takoj predstave, katere smo imeli v kakem prejšnjem sličnem slučaju. — Predstavljuječ si tuje bogastvo, stopa nam lastno ubožstvo tem krepkeje pred oči. — Ako se je otrok spekel, boji se ognja, ker se s predstavo o plamenu

pojavlja v njegovi zavesti ob enem občut bolečine. — Prvi stavki kake pesmi pripomorejo naslednjim stavkom k reprodukciji.

§. 9. Postanek nazorov in razvoj jezika.

Prvotni občuti in reprodukcija predstav se ponavljajo v otrokovi zavesti; to stori, da mu postane razlika med obema pojavoma jasna. Zgodaj že se zaveda dete, da občute povzročajo vnanji predmeti. Dete seza po zvonci, ki se mu blišči pred očmi, in kmalu se uveri, da zvonec vzbuja zvenk. Kadar se zavedamo, da se je občut vzbudil po kakem vnanjem predmetu, tedaj nastane iz občuta **zaznavanje** (zaznava). V tacih slučajih pravimo, da zaznavamo barvo, lesk, obliko, trdost, toploto predmetov.

Zaznavanja, tikajoča se kacega predmeta, zlagajo se v jedno celoto, katero zovemo **nazor**, in to zategadelj, ker zaznave, vzbujene po vidnem čutu, prihajajo navadno pred vsemi drugimi na dan. Nazoru ustreza v naši duši tesno spojena skupna predstava, katera se vedno tudi kot taka reproducira.

Nazori, katere dobiva otrok malo po malo, delajo krog njegove čutne izkušnje. Ta krog se od dne do dne širi in dopolnjuje. Taki nazori so prvine otroškega spoznavanja vnanjega sveta.

Predmetom naših nazorov ni treba, da bi se vedno raztezali v prostoru. Skupne predstave, katere dobimo o kaki melodiji, o petji kakega ptiča, o slasti po užiti jedi, ravno tako so nazori, kot skupne predstave o jabolku, drevesu, psu.

V širjem smislu pomeni beseda „nazor“ pač tudi vsako skupnost jedinstvenih predstav. Takó govorimo v prenešenem pomenu o nabožnih, znanstvenih, npravstvenih, političnih nazorih kakega človeka. Temu nasproti imenujemo skupnost čutnih zaznav, odnašajočih se na kak predmet, čuten nazor.

S postankom in z razširjanjem nazornega kroga se izobrazuje in razvija otroku tudi **jezik** (govor). Zroč na predmete čuje njih imena, ki so tesno združena s skupno predstavo o tem, kar se je zaznalo. Nagon posnemanja ali nasledovanja in sovršenost govoril omogoči, da otrok v kratkem času po-

snema govor ljudi, ki so okoli njega. V tem posnemanji se otrok hitro izuri, dobivši za vsako novo predstavo pravi izraz v jeziku. Otrok se uči poznovati in imenovati različne odnošaje, v katerih so stvari druga k drugi, njih znake in svojstva, njih stanja in delavnosti. Tega se priučí tem lažje, ker ga podpirajo in vodijo oni, ki so okoli njega, osobito kar se tiče vaje v govorjenji.

§. 10. Spomin.

Malo po malo si nabira dete v duši bogat zaklad izkušenj. Tako pridobljene predstave ostanejo svojina duše. Včasí sicer otemné, vendar obdrže sposobnost, da se z nova vračajo v zavest. Vzmožnost, predstave tako obdržati, da jih o priliki lahko in natanko reproduciramo, zove se **spomin** (pamet, pomnjivost). Spomin je tem sovršenejši, čim več predstav si človek pridobiva brez truda in brez izgube časa, čim dalje jih obdržuje in čim lažje in zvestejše jih obnavlja. Prednosti dobrega spomina so torej: lahko prisvojevanje, velika obsežnost, trajnost, vernost in služnost.

Reprodukcija je osobito od tega zavisna, kakó je kakšna predstava zvezana z družimi, ki jej pomagajo reproducirati. Vsled tega je tudi spominska sovršenost zavisna od tega, kakó so predstave združene.

Prirodno in prvotno delovanje spominsko je tako imenovano mehanično. Pri takem delovanji se predstave ponavljajo zato, ker smo si jih zapomnili h krati ali zaporedoma, ne oziravši se na njih vsebino.

Šele pozneje se razvije **razumni** spomin (sôdno ali umovito zapominjanje). Delovanje tacega spomina se označuje s tem, da predstave pomorejo druga drugi do reprodukcije. Take predstave so gledé svoje vsebine v tesni dotiki med seboj, t. j. one so razumno urejene in združene.

Mehanično učenje na pamet (memorovanje) terja mnogo časa in truda, kajti mehanično spojene predstave moremo le z večkratnim po-

navljanjem obdržati. Takemu zapomnjevanju manjka služnosti, ker takoj opeša, kadar koli se spominska tvarina le nekoliko premakne. Zategadelj je lahko umeti, da gre razumnemu memorovanju prednost, kajti po vsebini spojene predstave so mnogo tesnejše zvezane med seboj in si pri reprodukciji mnogo bolj pomagajo, kot mehanično zvezane predstave.

Mnogokrat ni móci razumno zjediniti tvarine, katero si nam je zapomniti. V takih slučajih se priporoča, da podpiramo mučno in nezanesljivo mehanično delovanje spomina s tem, da umetno združimo dele učne tvarine. Ta način spominskega delovanja se imenuje **umetni** ali domišljati spomin (bistroumno zapomnjevanje).

S pomnjivostjo se ne sme zamenjati **spominjanje** sámó. Spominjamo se, kadar se zavedamo, da smo prav tisto predstavo, katero imamo sedaj, imeli že preje. Ako se samohótno spominjamo s pomočjo raznih sredstev, tedaj pravimo, da se **domišljamo**. V tem slučaju hočemo namreč dopolniti reprodukcijo.

Mnogo naših predstav je takó otemnelih, da se ne vračajo zopet v zavest, — ondaj smo jih **pozabili**. Večkrat se nam sicer posreči, da jih z nova obudimo z mučnim domišljanjem; čestó pa to ni mogoče. Vender uči izkušnja, da ne moremo ničesa absolutno pozabiti, kajti celó take predstave, katerih se že več let nismo spominjali, prihajajo v gotovih razmerah vender zopet v zavest.

Da je dober spomin velike važnosti za duševni razvitek, ni treba dokazovati. Koliko veljavo bi imeli nazori, izkušnje, ako bi na tem potu dobljene predstave ne ostajale v duši? Le tako, da se iste obnavljajo, moremo jih uporabljati kot osnovo pri tvorenji domišljije in mišljenja.

§. 11. **Domišljija.**

Zložene predstave, ki se nahajajo v otroški duši in katere se o priliki z nova pojavljajo v zavesti, obnavljajo se prav po redko zvesto in neizpremenjeno. Največkrat se obnova izpreminja, bodisi da izpadajo posamezni deli predstave, bodisi da priraščajo takove predstave, katere prvotno niso spadale k tvorini obnovljenih predstav. Take **preinačene**

reprodukcije se imenujejo domišljene, in razlog temu pojavu imenujemo domišljijo ali fantazijo (vobrazbo).

Domišljija deluje torej takó, da prvotne tvorine predstav izpreminja z odločevanjem (abstrakcijo), dodavanjem (determinacijo) ali sestavljanjem (kombinacijo). Njeno delovanje je torej trojno: **odločujoče, dodavajoče in sestavljajoče.**

Proizvodi domišljije bivajo tem živejši in se od natančnih obnov tem bolj razlikujejo, čim bolj narašča množina predstav, pridobljenih s čutnim zaznavanjem. Take predstave uporablja domišljija za ustvarjanje novih tvorin. Fantazija je po tem takem naravna posledica psihičnega razvitja. Ker v fantaziji duša svobodno deluje sama záse, zato je ona precejšnji napredek v psihičnem razvitku.

Domišljija je za duševni razvitek otroški prevelike važnosti. Ona posreduje predstave tacih predmetov, kateri niso pristopni neposrednjemu otrokovemu nazoru. Domišljija širi na takov način kroge predstav. Zato ima tudi pouk velik del svojega vspeha zahvaljevati živi domišljiji mladine. Učitelj namreč opisuje in v podobah poočituje tuje in oddaljene predmete, domišljija pa stvarja med tem zraven spadajoče tvorine predstav — posrednje nazore s táko živahnostjo, da morejo te tvorine popolnem nadomeščati neposrednji nazor.

Domišljija prireja pot mišljenju, ker pretvarja tvorine predstav, pridobljene z nazorom, v nove podobe predstav, izpuščaje slučajnosti in nebitvenosti. Te nove podobe so zelo podobne pojmom.

Tako zvane splošne podobe, ustrezajoče rodu predmetov, kot so n. pr. občne predstave „drevo“, „pes“, „hiša“ i. t. d., so take tvorine, ki so nastale s pomočjo odločujoče domišljije. Take tvorine nastanejo, ako se ojačijo in v jednoto zlijó one predstave, katere ustrezajo vsem vkupnim znakom predmetovim kakega rodú; raznorodne posamezne predstave pa se opovirajo in zategadelj izpadajo. Takó si predstavljamo n. pr. v splošni podobi drevesa pred vsem leseno deblo z vrhom; predstave pa, odnašajoče se na obliko vej, listja, cvetja i. t. d., izpadajo, ker so pri raznih drevesih različne.

§. 12. Mišljenje.

Psihično delovanje mišljenja se razvija prirodi primerno iz teka reprodukcije. Ako je n. pr. otrok večkrat zaznaval, da so telesa, ko se jim je izmaknila podstava, padla na zemljo, tedaj že naprej določa isti pojav pri tem in onem telesu, to pa vsled tega, ker se mu obnavlja prejšnja predstava. Na podlagi tega pripisuje otrok temu in onemu in naposled vsem telesom svojstvo teže. Na tak način izvaja otrok že različne sklepe iz sličnosti (analogične sklepe) in sklepe iz posebnega na splošno (indukcijske sklepe).

Dokler se ti prvotni sklepi izvajajo le vsled reprodukcije in s pomočjo sestavljajočega delovanja domišljije, dotle še nikakor niso proizvodi mišljenja, — otrok je, kakor pravimo, še nerazumen. Vrhu tega poučuje otroka vsakdanja izkušnja, da so sklepi, na ta način izpeljani, večkrat protivni istinitosti, istini (resnici). Polagoma se učimo previdnosti. Zato vidimo, da navadno pred vsakim sklepanjem omahuje naša zavest malo po malo, t. j. mi preudarjamo, pri čemer sodeluje navlaščno domišljanje. Tako spominjanje pomore, da reproduciramo analoge slučaje in da se moremo odločiti, kar konečno stori, da osnujemo sôd. Ko je dospel otrok na to stopinjo psihičnega razvitka, tedaj pravimo, da začinja misliti, da dobiva **razum**, t. j. sposobnost za mišljenje. Od zdaj nadalje prisoja ali odreka otrok temu ali onemu predmetu znake šele tedaj, kadar jih je poprej dobro premislil. Otrok sôdi in pride tako do pravih pojmov o predmetih, popolnjeva in popravlja splošne podobe, nastale vsled domišljije. Mišljenje je torej svestno združenje predstav z ozirom na vsebino taistih. Proizvodi mišljenja so pojmi, sôdi in sklepi. Podloga mišljenju je sklepanje, t. j. ono izvajanje sôdov, katero je oprto na preudarjanje; iz tacih sôdov nastanejo zopet pojmi.

Prve sôde izreka otrok na podlogi čutnih zaznav. Ti sôdi vodijo tudi k prvotnim pojmom. Pojmi obrazujejo prvine v nadaljnje sôde. Iz zadnjih se izvajajo s pomočjo sklepanja novi sôdi. Vsled

napredujoče izkušnje se množé prvine; iz le-teh se snujejo polagoma širni in urejeni krogi misli, kar nam predstavlja tako rekoč notranji svet izkušnje.

Prvo mišljenje otrokovo je seveda še nesovršeno; sôdi se izrekajo brez temeljitega preudarka, zato se morajo največkrat zopet oporekati ali popravljati. Mnogo pa je otroških sôdov, ki so le reprodukcija tega, kar je otrok kdaj slišal. Kdor pa se pridno vadi, temu se bistri tudi razum, kateri mu postaja vedno samostalnejši.

„Le utrujevalno delo duha oživljuje moč njegovo“. (Slo m š e k.)

Mišljenje razločamo navadno v razumno in v pametno, zato govorimo o **razumu** in o **pameti** človeški. Pametno mislimo, kadar preskuševamo in urejujemo misli, kadar poslušamo razloge in njih protivja in se odločujemo po vsakokratni važnosti taistih. Pametno mišljenje prestopa mejo čutne izkušnje ter se vpenja do spoznavanja nadčutnega in brez-konečnega. Dar pameti dokazuje, da je človek podoben Bogu.

§. 13. **Primena predstav (apercepcija) in pazljivost.**

Predstave, katere smo si že pridobili, stopajo med seboj in s predstavami, na novo v zavest prihajajočimi, v nekako vzajemno delovanje. Posledica tacemu delovanju je pretvarjanje jedne ali druge predstave. Navadno se prilagodi nova predstava onim krogom predstav, kateri so v duši že trdno ukoreninjeni. Vender se tudi prigodi, da kaka nova predstava pretvori starejšo zvezo predstav. To vzajemno delovanje, pretvarjanje in konečno združevanje predstav zovemo **apercepcijo** ali **primeno** (prisvojevanje).

Na apercepcijo se opira mnogo psihičnih pojavov, Apercepcija provzročuje, da se nam izkušnje razširjujejo, čistijo, popravljajo in urejujejo. Po tem, v kakeršnem stanu se nahajajo naše vsakokratne izkušnje, ravna se razumevanje novih predstav. Jedno ter isto zaznavo razumevate dve različni osebi večkrat popolnem različno, to pa zato, ker je različna tudi ona zveza predstav, katero si prisvojuje zaznava.

Naše mišljenje, sosebno sojenje, naslanja se na apercepcijo. Pri tem se postavljajo različne predstave druga proti drugi; take predstave si delajo zapreke, dokler preudarjamo; naposled, kadar izrekamo sôd, pa se apercipujejo. Kadar premišljamo, takrat se vrši apercepcija takó, da si stopajo navadno starejše predstave nasproti.

Tudi pri memorovanji deluje apercepcija. Od načina, kako se to godi, zavisna je sovršenost spomina. Ako na novo vstopivša predstava ne najde nobene zveze predstav, kateri bi se primenila, tedaj se ne more vzdržati. S čim več predstavami pa se nova predstava združi, tem bolje si jo zapomnimo in tem več pomočkov najdemo, kadar jo hočemo obnoviti.

Z vsakim nadaljnjim primenjanjem se urejajo naše izkušnje v trdno združene kroge predstav, kateri tvoré med seboj zopet celoto. Ta se sicer vsak dan, dà, vsako uro izpreminja; vender ostaja vedno neko trdno stoječe deblo, okrog katerega se vse ureja in sklepa. Najbolj se odlikujejo oni krogi predstav, kateri se odnašajo na naše osebno razmerje in življenje.

Vsakokratno zvezo predstav more vsako zaznavanje apercipovati, zaradi tega se nam zdi, kot bi bila nek **notranji čut**, notranje oko, katero umeva predstave ter vidi, kako celó starejše predstave, pojavljajoče se v zavesti, kakor nekaj zunaj stoječega pristopajo v čut. V tem notranjem čutu nima le mišljenje svojega izhodišča in uhodišča, marveč se od tu dooločajo tudi čustva in težnje, zato je ta čut središče našega **jaz-a**, sedež naši **samosvesti**.

Zveza predstav, katera se nahaja v nas, stori, da si svoj „jaz“ vedno le mislimo. To najlažje opazujemo, kadar se zbudimo iz globocega sna. Zavemo ali osvestimo se šele tedaj, kadar se vrnejo predstave, katere smo imeli nazadnje; to pa se zgodi največkrat z zaznavanjem tega, kar je okoli nas. Med tem se to, kar nas obdaja, jako izpreminja, in ker imamo v sanjah tudi žive predstave, zato nas te premene in te predstave večkrat takó opovirajo, da se dalje časa ne moremo domisliti ali osvestiti.

Na zakone apercepcije mora vzgojitelj in učitelj zeló paziti ter se nanje ozirati. Vsakatero pedagoگیčno in didak-

tično vplivanje na gojenca sme le tedaj računati na vseh, ako je sposobno, da ugladi in pripravi apercipiji pot v otroško dušo. Vse je torej zavisno od tega, da vzgojitelj in učitelj pozna vsakokratno duševno stališče gojenčeve.

Od tega, da li je apercipija možna, zavisno je najnavadnejše stanje **pazljivosti**. Pazljivost se namreč imenuje stanovitno usredotočenje (koncentracija) in izključljiva mēr zavesti na nek poseben občut, na neko predstavo ali celo zvezo predstav.

Takovo stanje se provzroči na več načinov, bodisi da krepki, novi, nenadni in nepričakovani občuti siloma vstopijo v zavest, bodisi da pride kaka predstava ali vrsta predstav vsled apercipije v zavest, ali naposled, da je zavest pod vplivom volje odprta vstopajočim predstavam. Z ozirom na to razločamo troje vrst pazljivosti, namreč *a*) **prvotno** ali **čutno**, *b*) **primenjajočo** (apercipujočo) ali **umstveno** (intelektualno) in *c*) **samohôtno** pazljivost. Poslednji nasproti ste prvi dve vrsti kot nehôtna pazljivost.

Samohôtna pazljivost je mogoča le pri zrelejšem duhu. Vzgojitelj in učitelj more torej računati le na nehôtno pazljivost. Takšno bode vzbudil in obdržal, ako skrbi, da ugladi pot apercipiji in ako slednjo tudi pospešuje.

§. 14. **Postanek čustev.**

Pri našem čutenji in predstavljanji se pokazuje največkrat neka ugodnost ali neugodnost, katera je bolj ali manj razločna. A že površno opazovanje kaže, da je ta ugodnost ali neugodnost nekaj od občuta in od predstave različnega; zaznamenuje se z imenom čustvo.

Kaj je čustvo? — Ako preiščemo pomen tej besedi, kakeršen se rabi v navadnem govoru, najdemo, da se ta izraz rabi zelo različno. Tako imenujemo čustvo ali čut že lakoto ali žejo; dihaje svež, vonjav vzduh govorimo ob ugodnem ali prijetnem, tipaje mrzle predmete o neprijetnem čutu. Tako govorimo tudi o čustvu resnice, lepote in dobrote, o čustvu

strahú in upanja, srama, kesanja i. t. d. Kakor koli so taka stanja tudi različna, nekaj vkupnega vendar le zaznamenujejo. Pa vkupnost leži prvič v náglasu t. j. v tem, da se nam ta čustva kažejo kot prijetno ali neprijetno stanje, drugič v tem, da izhajajo iz istovrstnega vira, vsled katerega se naše telesno ali duševno delovanje očitvidno pospešuje ali ovira. Vendar je velika razlika med ugodjem, katero občutimo, sedeč v topli kopeli in med onim, katero nam podaja kaka duhovita zabava, — med bolečino, katero občutimo, kadar se v roko vrežemo, in med ono, katero provzroči razžaljenje naše časti. Takó nikakor ni vse jedno, izvira li ugodje iz pospeševanja našega telesnega delovanja ali iz soglasja med našimi predstavami, — provzročuje li neugodje poškodovanje naših telesnih organov ali pa opoviranje med našimi predstavami. Iz tega razloga razlikujemo torej čutna in duševna čustva. Prva čustva niso prav za prav nič drugzega, nego občuti ter se od enakovrstnih razlikujejo le po náglasu, imenujemo jih naglašene občute, — zato je najbolje, da jih popolnem ločimo od pravih čustev. Vsled tega govorimo o čustvih le toliko, kolikor se neposrednje zavedamo, da se v istem hipu povečava ali umanjšuje naša psihična delavnost.

A na tek predstav vplivajo tudi ugodni ali neugodni občuti, predstavljajoči nam dušna stanja. Telesni blagor in gorje (hudo in dobro) ima velik vpliv na duševno delavnost, zato deluje posrednje na postanek in tek čustev. Na drugi strani pa vidimo, da čustva in razpoloženja duše znatno prenaorejajo naglašene občute. Med temi občuti in med čustvi biva torej neko vzajemno delovanje. Izkušnja uči, da v ugodnem razpoloženji duše lahko prenašamo telesne bolečine, kate-
tere bi nam bile v neugodnem razpoloženji neznosne. Telesno zdravje nas odobrovolji, bolezen pa ozlovolji.

Akoravno so čustva zavisna od naglašanih občutov, vendar nam je njih pravega uzroka, njih najbližnjega vira iskati v predstavah. Predstave so pred vsem zavisne od spomina, od spominjanja in osobito od domišljije. Razum na sploh

kroti čustva, in to je prav, kajti urejajoč in vodeč domišljijo, vpliva posrednje tudi na stanje čustev. Osebito pa zapreči razum, da ne nastanejo čustveni pretresi, ako pa so že nastali, stori, da se isti ublažé. Vender je mišljenje samo na sebi bogat vir čistih in krepkih čustev.

Tek naših predstav spremljajo skoro vedno tudi čustva. Le redkoma se nahajajo v našem življenju trenutki, ko uživamo dušni mir. A čustvene pobude imajo včasih takó malo moči, da neopazno nastopajo, naraščajo in padajo. Le jačje pospeševanje in oviranje predstav zaznavamo kot čustva.

Ker nam čustva predočujejo dušna stanja, ki so s predstavami in s tekom predstav v tesni zvezi, zato je kakšnost čustvenega življenja najstrožje zavisna od načina, kakó se razvija življenje predstav. Razvijanje, razširjevanje in usovrševanje krogov predstav učini, da se razvijajo, razširjujejo in plemenitijo tudi čustveni krogi človeški.

§. 15. Razne vrste čustev.

Vsa čustva skupaj delimo v dve skupini: *a*) v občna, nižja ali formalna in *b*) v posebna, višja ali kvalitativna čustva. Vrhu tega razlikujemo čustva po njih značaji (tonu) v prijetna in neprijetna.

Čustvom sorodni so oni psihični pojavi, katere zovemo afekte ali dušne potrese; vender moramo zadnje od prvih razlikovati. Afekti so močne dušne razdražbe (vzbude), katere nastanejo vsled kacega iznenadnega vtisa s tem, da se na jedenkrat in siloma moti jednakotežje predstav; označujejo jih znatne razburjenosti in motenja v telesnem organizmu.

Občna ali nižja čustva spremljajo sploh tek naših predstav. Ta čustva niso toliko zavisna od vsebine predstav, kolikor od razmerja med seboj, torej od normalnih odnosajev med predstavami in od vsakokratnega gibanja predstav v razmerji z normalnim ritmom. Vidno se le tedaj pojavljajo, kadar se predstave v svojem delovanju bolj ali manj očitno pospešujejo ali zavirajo.

Semkaj gredó čustva nápora in oddiha, dolgočasnosti in zabave, pričakovanja in s tem zvezana čustva upanja, bojazni, dvoma in iznenadbe.

Ako v neki dobi v zavest ne pride več, pa tudi ne manj predstav, kakor jih moremo zložno doumeti, tedaj čutimo neko pravilno stanje naše zavesti, katero imenujemo dušno mirnost. Tek predstav pa ostane redko dalje časa pravilen; omahuje kmalu nad, kmalu pod navadno mero svojega gibanja, in iz te neizvestnosti sáme, negledé na vsebino predstav, izvirajo ugodna ali neugodna čustva, katera prištevamo občnim formalnim čustvom.

Ako se nam v zavest vriva več predstav in hitreje, nego smo vajeni, ako smo vrhu tega navezani na neko zvezo predstav, katera ima vso zavest v svoji oblasti ter nobeni zunaj nje stoječi predstavi ne dopušča, da bi se pojavljala: tedaj se porodi v naši duši neko prisilno stanje, katero je zeló neugodno ter se zove **nápor**. Posledek temu je, da zastane predstavljanje, kar rodi čustvo utrujenosti in omahlosti; vsled tega nam postane vsako delo neznosno.

Ako se nadalje otresemo zveze predstav ter se udamo neprisiljenemu predstavljanju, tedaj se to protivje pokaže kot ugodno čustvo **oddiha** (odmora). Ako hočemo, da ostane to čustvo ugodno, tedaj zavest ne sme biti brez vsacega dela, kajti táko stanje bi rodilo neugodje.

Kadar se nam ne podaja niti preveč, niti premalo v pojmovanje, tako da se menjajo predstave živo, brez napora, tedaj izvira iz tega prijetno čustvo **zabave**.

Nasprotna zabavi je **dolgočasnost**. Nastane li popolna praznina v naši zavesti, zastanejo li predstave popolnem, tedaj se pojavlja ravno imenovano neugodno čustvo.

Ako katera koli zaznava vzbudi káko starejšo predstavo jednake vsebine k reprodukciji in ako je zadnja ob jednem začetni člen kake vrste predstav, tedaj se ponavlja tudi ta. Ako resničnost ne ustreza takoj²tem obnovljenim predstavam, tedaj nastane vsled ovire neugodno čustvo **pričakovanja**. To se prevrže v **nepotrpežljivost** ali **nestrpljivost**, ako se vresniči več členov reproducirane vrste, a naslednji dalje časa izostanejo. Obeta li ono, česar se pričakuje, neko zadovoljitev, katero uživamo s pomočjo domišljije že naprej med pričakovanjem, ondaj se odnosno čustvo imenuje **upanje**. Kadar se pak pričakuje kak neugoden vspeh, ondaj obvlada dušo neprijetno čustvo, katero se zove **bojazen** (strah). Ako se pričakovanje odnaša na dva ali več krajnih členov, in ako omahuje med temi, tedaj nastane čustvo, katero imenujemo **dvom** (dvojbo, sumnjo).

Pričakovanju nasprotna je **iznenadba**. Dogodi li se namreč nekaj, na kar nismo ni mislili, ali ako se prigodi drugače, kakor smo pričakovali, tedaj predstava o tem dogodku vzbudi v nas neko osobito neugodno čustvo, katero se nenadno in silno upira našim predstavam. Ta neugodnost ostane stalna, in šele povoljno iznenadenje jo izpremeni v ugodno čustvo.

Višja čustva imajo to posebnost, da so zavisna pred vsem od objektivne kakovosti (kvalitete) onih predstav, katere jih vzbudé. Zato je móči imenovati predmete, na katere se odnašajo kvalitativna čustva. Taki predmeti so: lepota, resnica in dobrota, dalje lastni in tuji jaz. Vsled tega razlikujemo estetična (lepoznanstvena), intelektualna (umstvena), moralna (nравstvena) in verska (nabožna, religiozna) čustva, dalje samočutje (samočustvo) in sočutje (sočustvo).

Pri zaznavanju nekaterih predmetov se pojavljajo čustva, katera nimajo nobenega postranskega zanimanja in katera so nam brezpogojno mila ali nemila. Taka čustva so **estetična čustva**. Kar nam brezpogojno dopada, imenujemo lepo, kar nam brezpogojno ne dopada, je grdo. Lepo in grdo je osnovano na razmerah in odnošajih raznih delov kake členovite celote, zato se ne sme zameniti s prijetnim in neprijetnim, katero je osnovano na občutu. Tudi se jasno razlikuje od koristnega in škodljivega, katero nam ugaja ali ne ugaja le gledé kake svrhe; lepo in grdo pa obuja brezpogojno dopadajenje ali nedopadajenje.

Intelektualna ali čustva resnice spremljajo naše predstavljanje, osobito mišljenje. Osnovana so na tem, da se nejasno zavedamo, v kakem soglasji ali nasprotji se nahajajo nekatere predstave in nekateri sódi z našimi že utrjenimi predstavami in uverjenji. V teženju po spoznavi se namreč pojavljajo čustva često pred predstavami in pred mišljenjem; predno smo jih razodeli z mišljenjem, treba je bilo nekaterih resnic, zadnjih večkrat tudi zató, ker jih z mišljenjem sploh ne moremo razodevati. Otroški čut se odločuje o pravem jezikovnem izrazu že prej, predno se zaveda jezikovnega pravila; prav ta čut tudi razločuje, ne da bi se zavedal razlogov, mu li kdo želi dobro ali slabo. Matematične resnice čutimo večkrat že prej, predno so se dokazale, in čustvo podpira verske resnice krepkeje, nego najbolj premišljeni dokazi in najboljše podkrepitje z razlogi. Kar imenujemo vero, oslanja se na čustvo resnice. Kjer namreč resnice ne moremo sami najti, in kjer ne zadostuje naše omejeno mišljenje, ondi pustimo,

da nas vodi čustvo. Mi čutimo, da je previdnost, da je Bog, in slutimo Njegovo modrost, dobroto, Njegovo brezkončno popolnost. Mi upamo na onostransko življenje, naše čustvo nas neprenehoma sili, da verujemo v neumrjročnost. Vera v te vzvišene resnice res da ni znanstvo, a v resnici modri človek zató nič manj ne uvažuje teh resnic; kajti on vé, da je njegova pamet omejena in da ne more doumeti popolne resnice, da pa se resnici vsekako bolj približa, ako sledi čustvu resnice, podprtemu z umstvenimi razlogi. To ravno razlikuje pametno vero od praznoverja, da je prva opravičena po umstvenih razlogih, zadnje pa je neurejeno in nedokazano čustvo resnice.

Moralna ali npravstvena čustva nastanejo iz soglasja ali nasprotja pojedinih pojavov volje z našimi npravstvenimi idejami. Taka čustva terjajo kot pogoj, da imamo neke občne sode o tem, kar je dobro ali zlo, kar je pravo ali nepravo. Npravstveni čut se vzbudi že v otroku, ko hitro ta, opazujoč lastna in tuja dejanja, po nekoliko razumeva nalogo svojega življenja in kakor hitro si osnuje vzorne slike za svoje vedenje. Kar v kakem posebnem slučaju ustreza tem vzornim slikam, to vzbuja čustvo npravstvene pritrdbe (pohvale), — kar pa prekoslovi tem slikam, to vzbuja npravstveno grajo (nepohvalo). Vzorne slike ali pravila za naše dejanje se zraščajo z našim lastnim „jaz-om“ v tesno spojeno zvezo predstav, katero imenujemo vest, in moralna čustva so tako rekoč glas naše vesti.

Z intelektualnimi in moralnimi čustvi v tesni zvezi so **religijozna** (verska) čustva, t. j. ona čustva, katera so osnovana na predstavah o nadčutnem svetu, čegar središče je Bog. Pametno razmišljanje o vzročni zvezi vesoljnega sveta sili nas, da verujemo, da mora biti nek prvotni vzrok vsega bivanja, neko vsemo-gočno bitje. Premišljujemo li, kakó povsod vlada soglasje in smotrenost, tedaj se uverimo, da je Nekdo, kateri vse nadkriljuje s svojo najvišjo modrostjo in dobroto. Ta vera utemeljuje v človeku čustvo neizrekljive zadovoljitve, človeka napolnuje z najsrčnejšo hvaležnostjo do Boga, ojačuje mu vero v nesmrtnost in upanje na blaženost, katero more doseči, navdahne ga s čustvom ljubezni do Predobrotljivega, kateri oklepa vse v ljubezni. Pametno mišljenje se v otroku razodeva že zgodaj, in zgodaj že postane torej otrok vsprejemljiv za verska čustva.

Ko pride otrok k samozavesti, vzbudi se mu tudi **samočutje**. Otrok izvršuje vsa opravila z velikim veseljem, kajti s tacimi opravili pokaže svojo oblast nad družimi bitji in nad predmeti. Čim večja biva njegova moč in čim bolj se mu posreči, da premaga vnanje zapreke in da nadvlada nežive in žive stvari, tem ugodnejše mu postaja samo-

čutje; tem občutljivejša pa je tudi neugodnost, ako predstavo o samem sebi oslabi kak nasproten posledek.

Samočutje se razširi v **čustvo poštenja** (častiljubje). To čustvo se pojavlja v naši duši, kadar koli se uverimo, da naš „jaz“ priznavajo drugi ljudje.

Izmed najblažjih človeških čustev je **sočutje**. Kadar na kateri koli način zaznamo kako tuje čustvo, tedaj smo pri tem redkokdaj popolnem mlačni. Obnavljajo se namreč, po zaznavi vzbujene, iste predstave, katere pri družih ljudeh vzbujajo čustvo, tako da se v nas porodi neko podobno stanje, t. j. mi čutimo ž njimi. Sočutja imenujemo torej ona čustva, katera se v nas obudé pri zaznavanju tujih čustev in katera so jednaka čustvom, katera zaznavamo. Tuja radost ali žalost obuja tudi v nas soradost ali sožalost. Da sploh moremo čutiti z družimi bitji, treba je, da smo sposobni v mislih postaviti se v ono stanje, v katerem so drugi. Zato sočustvujemo najgloblje s svojci, z znanci in z onimi, s katerimi nas veže usoda.

Ker pa se v predstave o tujem stanji nehoté vmešavajo take predstave, ki se odnašajo na lastno stanje, zato se sočutje kaj lahko skali. Sožalosti se prav lahko primeša radost zaradi tega, ker sami ne trpimo nobene škode, soradosti pa se večkrat pridruži žalost, ker nismo tudi mi tako srečni kot naš bližnji. Ako prevladajo takova primešana nasprotna čustva, tedaj se popolnem zaduši sočutje ter preide celó v protičustvo. Takó postane namesto soradosti zavist, ako se žalostimo zaradi tuje radosti, in namesto sožalosti zloradost (škodoželjnost), ako se veselimo zaradi tuje žalosti (t. j. tuja radost nas boli, a tuja žalost nam je po godu). Kakor krasi človeka sočustvo, tako ga sramoti protičustvo. Pravi razvitek sočustva je jeden prvih pogojev nravstvene sovršenosti človeške.

Afekti so tesno zvezani s čustvi in so tako rekoč skrajni pojavi taistih. V afektu izgubi gibanje predstav popolnem jenakotežje, tako, da se izgubi tudi zavedanje. Pri tem sta dva slučaja mogoča: ali prihajajo predstave v preobilem in nerednem številu v zavest, kjer potem ovirajo druga drugo, — ali pa nastane v zavesti neka popolna praznina. Najočitnejše pa se razodeva dušni potres na telesu. Človek stiska pesti, tepta z nogama, smeja se in ihti, zviija ga krč, zadene ga mrtvoud, zarudeva in obledeva, bije in zastaja mu srce, kuha ga vročina, mrazi ga i. t. d.

Kadar se živci čez mero razdražijo in kadar se tacemu stanu pridruži še živa in neurejena domišljija, tedaj je nevarnost velika, da čustva preidejo v afekte. Tako se zabava izpremeni v veselost, dobro voljo in razposajenost, — dolgočasnost se preinači v slabo voljo, pričakovanje v nestrpljivost, dvom v obup, bojazen v strah, upanje v sanjarstvo (zanesenost). Čustvo iznenadbe se lahko izprevrže v grozo in osupnenje. Ravno tako so z različnimi višjimi čustvi v tesni dotiki sledeči afekti: neizmerno veselje, zamaknenje, zanos, gnjus (stud), strmenje, oduševljenje ali navdušenost, ganenje ali genotje, srd (nevolja, jad), sram, kes, srčnost, objest (preširnost), malosrčnost, tesnosrčnost, zadrega, gnjev, zloba, razjarjenost, jeza i. t. d.

§. 16. Poželenje.

S čustvi v najožji dotiki so oni psihični pojavi, katere imenujemo poželenja. V zavesti se snidejo predstave, vsled tega nastane med njimi vzajemno delovanje; to pa rodi čustva, ker se duša zaveda, kako se povečava ali umanjšava delovanje predstav. Dokler se tega zavedamo, govorimo o čustvu. Navadno pa pazimo najbolj na ono predstavo, katera je merodajna pri vzbudi čustva. Z ozirom na to, je-li iz tega izvirajoče čustvo prijetno ali neprijetno, pristopna je zavest najbolj oni pri vzbudi čustva merodajni predstavi in njenim pomočkom, — ali pa se jej zaprè in pusti, da se ojačijo njene protivne predstave, t. j. dotična predstava se pretvori v teženje ali protiteženje, — v poželenje ali odurjanje (mrzost).

Poželenje si moremo torej razlagati kot neko upiranje ali protivljenje pojedine predstave (alicerle zveze predstav) zoper njene v zavesti se nahajajoče nasprotnosti.

Domotožje, katero nas navdaja bivajoče same in zapuščene na tujem, pojavlja se pred vsem kot čustvo. Kmalu pa se izpremeni to dušno stanje v neko krepko teženje, ki meri na to, da bi se predstava osamelosti in zapuščeni otemnела po njenih protivnih predstavah. Predstava o domovini nastopa zategadelj vedno krepkeje ter se siloma bori s predstavami, katere je pospeševala resničnost, — t. j. po domovini hrepenimo, a tujino mrzimo.

Poželenja so torej dušna stanja, ki so s čustvi tesno zvezana in imajo kakor le-ta svoj sedež v predstavah. Zato ni dopuščeno, duši pripisovati posebno vzmožnost poželenja (poželjnost), kakor tudi ni prilično, da bi govorili o posebni vzmožnosti čustva (čustvenosti).

Pri površnem premišljevanji se sicer misli, da meri poželenje neposrednje na kak vnanji predmet, da torej lačni človek želi kruha, žejni vode, lakomni denarja. A pri natančnejšem opazovanji se uverimo, da poželenje ni napérjeno na vnanji predmet sam, katerega duša itak ne more doseči, temveč le na to, da se privede v dušo neko stanje, katero se zdaj še ne nahaja v nji. Tako se torej uverimo, da so samó predstave predmet našemu poželenju. A nekaterim poželenjem moremo zadovoljiti le na čutni način, to pa zato, ker se more predstava, katera je predmet poželenju, samó takrat povzdigniti do popolne jasnosti, ako je dotični predmet v resnici pred nami.

Vsako poželenje meri na nekaj bodočega, t. j. vsako poželenje teži po nekem, česar v tistem hipu nima. Tako hrepeni oni, kogar muči domobol, da bi se vrnil, bolnik si želi zdravja, ujetnik svobode. Pravilno se razvija poželenje iz nepovoljnih čustev, kajti kdor nekaj poželi, ta ni zadovoljen z obstoječim stanjem predstav ter se trudi, da se odstrani to stanje. To se more doseči na dva načina, da se namreč neka določena predstava (ali kaka zveza predstav) popolnem vzdigne in ojači v zavesti, — ali pa, da se do čéla oslabi ter popolnem odpravi iz zavesti. Ta določena predstava (ali cela zveza predstav) je predmet poželenju; nánjo meri zavest najprej, uporabljajoč njene pomočke ali njena nasprotja le toliko, kolikor treba, da se uniči nepovoljno čustvo. Vsled tega je poželenje dvojno: pozitivno in negativno, ali poželenje v ožjem smislu in mrzost. Poželenje hoče, da se odločilna predstava pojavi v zavesti v popolni jasnosti, t. j. da se privede ono, česar še nima; mrzost pa teži po tem, da odločilna predstava povsem oslabi in potemni, t. j. da se odstrani nekaj, kar že obstoji in kar je neugodno. Poželenje se neposrednje tiče bodočnosti, a mrzost zdanjosti in šele posrednje bodočnosti.

Poželenje traje dotle, dokler se mu ne zadosti; ko pa se mu je zadostilo, prestande in sledi mu čustvo.

Neposrednje pred zadovoljitvijo je poželenje najkrepkejše. Čim mnogoštevilnejše in krepkejše so pomočne predstave, katere vzbujajo poželenje, tem jačje je tudi poželenje. Vsoto onih pomočnih predstav, katere vzbujajo predstavo zaželenega predmeta, imenujemo povod ali *nagib* (motiv). Najvspešnejši nagibi so čutni občutki, sosebno iz njih izvirajoči nagoni. A tudi predstave same proizvajajo krepke nagibe.

Čim bolj vpliva neposrednja čutnost na našo zavest in čim manj skrbi psihična obrazovanost za trdne odnose predstav, tem bolj razburjajo poželenja našo notranjost. Otrok poželi vse, kar vidi, in poželjivost surovega človeka se ne dá ukrotiti. Le omikani človek zna brzdati svoja poželenja.

Bistvo vsakega poželenja je njegova vsebina in njegov nagib, kajti to dvoje določuje način poželenja. A ker je vsebina, t. j. predstava, iz katere izhaja poželenje, večkrat temna in nejasna, zato se more poželenje najprikladneje in najvspešneje razlikovati in deliti po nagibu, ker le-ta deluje prav za prav pri vsakem poželenji. Nagib, t. j. vsota pomočnih predstav, katere vzbujajo predstavo poželenega predmeta, izhaja ali iz čutnosti ali iz razuma. Zaradi tega se deli poželenje v dve glavni skupini:

1. V čutna ali nižja poželenja, kamor spadajo čutna poželenja, nagoni, sklonosti, nagnenosti in strasti.

2. V intelektualna ali ~~višja~~ poželenja, kamor prištevamo hotenje, svobodno odločevanje volje, svobodno voljo in značajnost.

K trajnim težnjam spadajo nagoni, sklonosti, nagnenosti, strasti, svobodna volja in značaj, k minljivim pa čutna poželenja in svobodna hotenja.

§. 17. Čutna poželenja.

Prva poželenja otroška imajo samó ta namen, da se ohranijo ugodni in zatró neugodni občuti, kateri imajo svoj povod v stanji telesnega organizma. Taka poželenja so pred vsem gledé svojega predmeta popolnem temna; otrok še ne

pozna sredstev, s katerimi bi ohranil ugodje ali odstranil neugodje.

Tako je treba človeku o določenem času hrane; neodstarek ta iste provzročuje neugodje in vsled tega temno poželenje, da bi se nasitil. Ravno tako je treba človeškemu organizmu gibanja, opravila; a tudi to poželenje je temno.

Dokler je ta težnja splošna, t. j. dokler se ne tiče kekega izvestnega predmeta, zove se nagon. — Nagon je torej neko v človeškem organizmu osnovano stalno poželenje, katero je le po svoji vrsti izvestno, a po predmetu neizvestno.

Iz nagona se razvijó malo po malo prvi določeni pohlepi. Nedoločeno poželenje nagona poskuša na različni način, kakó bi si zadovoljilo; vsled tega se pa spoznajo sredstva taki zadovoljitvi. Poželenje je namerjeno torej na določene predmete. **Pohlep** pa je neka nesamó po vrsti, nego tudi po predmetu izvestna težnja. Nagoni izvirajo iz prirodnih potreb, pohlepi pa nastanejo večkrat tudi na umeten način, bodisi vsled vzgoje, navade ali običaja.

Z vsakim pohlepom je združeno, kadar se mu zadovolji, neko ugodno čustvo. Predstava o tej ugodnosti se spoji navadno s predstavo o poželenem predmetu ter jo potem kot krepko pomočnico mnogo bolj vzbuja in sili k poželenju. Čim bolj se zadovoljava kakemu pohlepu, tem jače in silnejše biva in tem bolj se širi in ukoreninjuje v zavesti. Malo po malo se nastani táko poželenje stalno v zavesti in preide naposled v navado. Na ta način postane v duši neko trajno stanje, katero je kakemu izvestnemu pohlepu posebno ugodno; imenuje se **sklonost**.

Nagon je globoko ukoreninjen v človeški prirodi ter je zategadelj stalen; sklonost pa izhaja samó iz nekega sicer trajnega kroga predstav, kateri pa se more isto tako razrušiti, kakor je postal. Sklonosti so torej nestalne, ter se s premeno krogov predstav menjajo tudi one.

Sklonosti nastanejo tedaj največ iz navade; a morejo se razviti tudi iz prirodnih darovitosti, t. j. iz neke prirojene posebnosti

organizma. Ako so namreč pojedini deli telesa ali pojedine sposobnosti duše ustvarjene takó, da se lahko in s posebnim vspehom uporabljajo za to ali ono delo, tedaj se v duši človeški rodi neko ugodno čustvo, katero nagiblje človeka vedno bolj k onemu delu, za katero je sposoben. Ako pa za kako reč nedostaje nadarjenosti, tedaj nedostaje tudi sklonosti. V tem slučaju nastane marveč vsled neugodnega čustva, izvirajočega iz brezvspešnosti, nasprotno stanje, t. j. nesklonost.

Ako se sklonost, podprta s prirodnim darom in z navado, tako ojači, da nam zaznava ali obnova zaželenega predmeta neprestano vzbuja željo, tedaj se zove **nagnenost** (nagnenje).

Sklonost in protivna jej nesklonost silite le k poželenju, ako pa se izpremenite v resnično, trajno poželenje, tedaj se to imenuje ljubezen ali sovrašтво. Od prostega poželenja in od studa se razločujete sosebno s tem, ker delujete na to, da se ohrani njiju predmet; obedve se vstrajno držite svojega predmeta, — ljubezen zato, da ga more uživati, — sovrašтво zato, da ga more preganjati.

Pohlepi, osobito oni, kateri so se razvili iz nagonov in iz sklonosti, morejo si podvreči celo srce, potem pa se otresti pametno osnovane nadvlade lastne samosvesti; a morejo se tudi po sili polastiti gospodujočega vpliva nad vsemi krogi predstav, katere veže človeška samosvest. Takova poželenja se potem imenujejo **strasti**.

Strastni človek je popolnem v oblasti onega kroga predstav, kateri se odnaša na njegov strastni pohlep. Pametna uvidnost, katera drugače kroti poželenje in brzda celó neukročeni nagon, nima moči nad strastjo. Strast sploh ne trpi oblasti nad seboj, ona sama zapoveduje zavesti, v kateri ima svoj sedež. Namesto pametnega samosvestja, čegar zveza predstav sicer apercipuje vse predstave, sedi in vlada v zavesti nek drug, lažen „jaz“, — namreč zveza predstav, v kateri je utemeljena dotična strast. Ta krivi „jaz“ apercipuje le ono, kar mu prija in kar se dá po njegovem preobraziti; zavrača pa z mrzostjo vse ono, kar koli se mu protivi.

Strast je torej tako zelo ojačeno, trajno poželenje, da celó kot najvišja apercipujoča zveza predstav gospoduje nad zavestjo.

Največ strasti izbaja iz prirodnih nagonov in iz sklonosti, katere so vsled navade postale že druga priroda. Zategadelj pospešuje razvitek strasti pred vsem telesno svojstvo. Organska dispozicija je često vzrok požrešnosti, pijančevanju in razkoši: Isto tako deluje na mnoge ljudi tudi podnebje in doba življenja. Pri mladini se n. pr. opazuje fanatizem in strast po svobodi, pri možeh slavloljubje in vladoljubje, pri starčkih lakomnost in skopost.

Prava omika in resna vaja voljine moči zabrani, da strasti ne začno kaliti; kajti na ta način se krogi predstav spojé trdno in neomajno, na drugi strani pa se podjarmijo nagoni in odvadijo zle sklonosti. Poluomika pa pospešuje strasti, ker razširjuje kroge predstav, ne da bi jih prav in stalno spojila in uredila, in ker stvarja umetne potrebe.

§ 18. Duševna poželenja.

Vse poželenje ima pač v predstavah svoj sedež. Vender se duševno poželenje razlikuje od čutnega v tem, da se zadnje slepo udaja svojim nagonom, katere dobiva od telesnih dojmov. Duševno poželenje pa ima svojo najvažnejšo in najbližjo podporo v zvezah predstav. Pogoj mu je, da razumévamo vsebino želene predstave, da preudarjamo, torej da razumno mislimo.

V človeški duši se pojavljajo mnogovrstna poželenja. Vsa ta poželenja zahtevajo, da se jim zadovolji. A izkušnja uči, da med postankom poželenj in njih zadovoljitvijo obstoji cela vrsta pojavov, kateri so v neki vzročni zvezi tako, da se izvajajo drug iz drugega. Razum preskuša te vrste in najde, da se jim more zadovoljiti le tedaj, kadar se izpolni cela vrsta prejšnjih pojavov. Ako so ti pojavi v naši oblasti, t. j. ako moremo vse tako uravnati, da se oni izpolnijo, tedaj je gotovo, da se bode zadostilo poželenju. Kadar človek

uvidi, da se ne more izpolniti ono, po čemer teži, tedaj ostane poželenje sama želja. Ako pa je gotovo ali jasno, da se bode zadovoljilo naši zahtevi, tedaj preide teženje v hotenje ali v voljo.

Hotenje (volja) je torej neko poželenje, katero je osnovano na samozavesti in samoizvoljnosti in katero je mogoče doseči.

Pridržek dosežnosti želevanega predmeta je najodličnejši znak hotenja. Hoteti se torej pravi, želeči si nekega vspeha, a zraven si v svesti biti tega vspeha ali vsaj meniti, da smo si ga v svesti. Tako moremo hoteti tudi nekaj nemogočega, toda le, dokler menimo, da bi bilo mogoče. Otrok ali mladenič hoče navadno več, nego mož ali starček; razumnega človeka pa pouči izkušnja, česa je mogoče doseči in česa ne.

Ako izkusi otrok, da vselej, kadar kriči, pride mati ter mu izpolni željo, tedaj se izpremeni njegovo poželenje v hotenje. Ko se pravi, da s kričanjem vse doseže, premeni se vse njegovo poželenje v hotenje, kajti otrok meni, da je mogoče vse doseči. To otrokovo hotenje je osnovano na napačnem presodku o možnosti dosege, zato ima značaj strasti ter je strastno hotenje („samovolja“, „svojeglavnost“).

Šele polagoma pride človek do tega, da prav sodi o dosežnosti svojih poželenj in da prav oceni sredstva, katera mu je uporabljati. To stori tem lažje, čim več izkušenj si nabira in čim bolj se mu razvije razum. Šele na podlagi tega se pokaže v njem pravo, intelektualno hotenje; to poželenje postane čutno le tedaj, kadar se poželenje prevrže v strast. A takega poželenja ne vodi razumnost.

Delovanje hotenja navzven se kaže v dejanji in v činu. Kjer ni tega, ondi ni volje, ali pa je kakor koli zaprečena. Dejanje imenujemo vse ono, kar rabimo, da dosežemo namen svojega hotenja. Čin se imenuje vkupnost vseh onih premen, katere izvirajo iz dejanja in katere so tako uravnane, da se zadovolji hotenju.

Da se vrši dejanje ali čin, treba je, da duša vodi gibanje telesa. Ta oblast duše nad telesom je nedvomno resnična, a zelo težko je rešiti vprašanje, kakó se to delovanje vrši.

Na znotraj se kaže delovanje volje v samo-hôtni pazljivosti in v refleksiji, t. j. kadar svojo pazljivost navlašč obračamo na kak določen predmet mišljenja.

Ako hočemo, da bode hotenje imelo značaj intelektualnega (višjega) poželenja in da se ne bode ponižalo do nižjega pohlepa, tedaj

je treba, da prej preudarjamo in razmišljamo. To preudarjanje in razmišljanje se nima odnašati samó na sredstva, katera je rabiti, da se doseže poželeno, ampak tudi na presojevanje svrhe.

Ako se oziramo samó na sredstva, tedaj moremo razmišljati tudi pri strasti, seveda z namenom, da bi strast dosegla svojo svrhu. Razlika med strastjo in med intelektualnim poželenjem je ta, da prva razmišlja le s stališča svoje trdne zveze predstav, zadnje pa je sámó zavisno od razmišljevanja, katero je določuje in nad njim gospoduje. Strásti se razmišljanje šele pridruži; pri intelektualnem poželenji pa razmišljamo že prej. Zato se to poželenje odnaša najprej na svrhu in potem šele na sredstva.

Razmišljanje zahteva, da imamo že prej predstave, katera so s predstavo o želenem predmetu v kakšni koli zvezi. Pogoji razmišljevanju je torej ta, da je človek že nekoliko izobražen. Otroci preudarja šele tedaj, kadar pride njegova predstava o želenem predmetu v dotiko s kakim sličnim ali nasprotnim krogom predstav. Ti krogi predstav pa se ustvarjajo na temelji izkušnje, kadar se zadovoljava pohlepom. V tem oziru nabrana izkušnja se ne odnaša samó na sredstva, katera so pomogla temu ali onemu pohlepu, da se mu je zadržalo, ampak tudi na posledice tega zadoščenja, na čustva, izvirajoča iz zadoščenja. Taka izkušnja utemeljuje kroge predstav, kateri se obnavljajo pri podobnih pohlepih in vplivajo na taiste. Taki krogi predstav obujajo razmišljevanje, katero omahuje med predstavami in se končuje s kakim sôdom. Razsodki so povodi intelektualnemu poželenju.

Iz jednolikega delovanja volje izvirajo neke občne izjave volje ravno takó, kakor se tudi iz več istovrstnih posamnih predstav razvijajo občne predstave in psihični pojmi. Pa kakor nastanejo iz občnih predstav psihični pojmi, tako nastanejo iz občnega hotenja vsled ponovljenega razmišljanja in soglasnega odločevanja neka določena pravila. Človek je prisiljen, da se v vsakem slučaju iste vrste odloči tako, kot se je preje odločeval. Ta določena pravila naše volje se imenujejo praktična načela ali maksime.

Take maksime so pri hotenji to, kar so pri mišljenji apercipujoče predstave ali nazori. Načela se malo po malo

razvijajo različno ter se ali razširjujejo in utrjujejo, ali izpreminjajo, morda tudi omajajo in polagoma ovrgevajo. Načela niso povsem stalna, nego se menjajo z razvijanjem in napredovanjem človeškim.

Prva poželenja vodi le mehanična reprodukcija predstav. Človek se udaja slepo onim željam, katere so se mu že kdaj spolnile in to tem stanovitneje, čim večkrat se to zgodi. Te želje pa se odnašajo tudi neposreduje na to, kar je prijetno čutom. Ko je otrok izkusil, da je ta zadovoljitev jako dvoumne vrednosti, ker ima večkrat neprijetne posledke, tedaj se nič več ne prepušča mehanični reprodukciji poželenj.

Domišljija in mišljenje storite, da se delovanje predstav osvobodi mehanične reprodukcije; s tem pa postaja polagoma tudi poželenje svobodnejše. Otrok izbira, preudarja in teži po onem, kar rodi stalno ugodje, zavrača pa, kar je za trenotek sicer prijetno, a ima neprijetne posledice. Otrok poželeva celó ono, kar se mu kaže neprijetno, če so mu le posledice po godu. Na tej stopinji razvitka je poželenje razumno ter ne meri nič več na ono, kar je neposrednje prijetno, ampak na koristno; tudi ne zavrača nič več onega, kar je neposrednje neprijetno, temveč le ono, kar je škodljivo. Človek nič več ne teži samó po čutnem uživanji, temveč tudi po duševnem. To duševno teženje si pridobiva vedno večjo prednost. Z vedno večjo razumnostjo mu postaja tudi vrednost tacega uživanja vedno jasnejša.

Ako obvelja naposled pametno mišljenje, tedaj se vrednost poželenih predmetov meri še mnogo pravilnejše, tako namreč, da se določa, koristi li to, kar se poželi, pravemu namenu človeškega življenja ali ne. Pamet preišče izkušnjo in najde, da je treba težnje čistiti in urejati, ako hočemo, da jih dovedemo v sklad med seboj in s konečno svrho človeškega življenja. Na tej stopinji vlada pamet nad poželenjem in zadnje je doseglo svoj največji razvitek.

§. 19. Svobodna volja in značaj.

Ako se človek slepo in brezpogojno udaja najbližjemu in najjačjemu povodu hotenja, ali ako za časa odločevanja delujejo nanj vnanji in v organizmu utemeljeni odnošaji tako silno, da niti prav razmišljevatí ne more o primernosti ali neprimernosti svoje težnje, tedaj njegova volja ni čisti izraz njegove lastne osebe; človek ni duševno s v o b o d e n.

Ako pa more mirno in popolnem preudarjati ono, kar hoče, ako se za pojedino hotenje odloči šele tedaj, kadar uvidi, da se je taisto po apercpepciji dovedlo v sklad s predstavo o samem sebi, ako v posamnem delovanji volje najde zopet s amega sebe, potem je njegova volja nekaljeni izraz njegovega „jaz-a“; to hotenje je njegovo, — človek je pri tem zavisen le od samega sebe, on je psihično svoboden.

Kadar koli nas pri svobodnem razmišljanji ne moti ničesa, kaže se, da stoji „jaz“ zunaj in nad poželenjem. Duševno svoboden človek je v boji z okrožjem predstav, na katerih so osnovana posamezna poželenja ali zahteve, nepristransk, posluša njih razloge in protirazloge ter se odločuje za ono, kar misli, da je najprilicneje.

S pametnim preudarkom doseže človek mnogokrat, da se konča spor, kateri je nastal med njegovimi poželenji. Čim večkrat se mu to posreči, tem bolj se privadi, da se ne udaja slepo onim težnjam, katere se mu pojavljajo v zavesti. Take težnje vselej poprej dobro preudari ter jih šele potem izpremeni v hotenje in dejanje. Na ta način se človek vedno bolj bliža trajnemu stanu svobode, čegar bistvo leži v tem, da je vse hotenje popolnem zavisno od odloke osebkove.

Psihična svoboda je torej vzmožnost duše, vsled katere se more človek na temelji preudarjanja in razmišljanja sam odločiti za predmet svojega hotenja. Obstoji pa v tem, da človek posluša razloge in protirazloge ter se odločuje za one, kateri so najtehtnejši. V tem pogledu je duševna svoboda ob jednem tudi znak pametnosti.

Zaradi tega ne obstoji svoboda, katero pripisujemo človeku, v brezvzročnosti hotenja, ampak v sposobnosti taistega, določati se tako, da ga pri tem ne motijo niti vnanji vplivi niti notranji nagibi, ležeči v njegovi zavesti.

Čim bolj se zlagata volja in razum, tem svobodnejši je človek. Idejal svobode obstoji torej v popolni harmoniji med razumnostjo in voljo. Temu idejalu se je móci približati le ondi, kjer so se dovedla načela v strog red in podredila pametni uvidnosti, najvišjim načelom npravstvenosti; v tem obstoji **npravstvena svoboda**.

Na npravstveni svobodi je osnovan **značaj**. Ta je najvišja in najpopolnejša oblika našega psihičnega razvoja. Bistveni znaki značajnosti so označeni že v njenem imenu. S to besedo umevamo izrazito stalnost, trdnost, jednolikost in soglasnost vsega hotenja.

Pri tem je treba, da imamo najprvo praktična načela, katera določajo posamezno hotenje. Kjer ni stalnih, praktičnih načel, tam se ne more govoriti o značaji. V otroku se predstave še niso združile, njegovi krogi predstav še niso razviti; on še ne pozna načel, tedaj je breznačajen, nima značaja. Otroka vodijo ali bolje rečeno nagibajo slučajne predstave, slučajne okolnosti in menjajoče se potrebe. Prav tako se godi marsikaterim odraslim, kateri so v svojem psihičnem razvitku zaostali na stališči otrokovem.

A tu še ne zadostuje, da bi se trdni krogi predstav učvrstili kot središče maksim. Dokler bivajo te brez zveze in podredbe druga poleg druge, dotle v hotenji še ni jednoličnosti, kajti načela si nasprotujejo in po potrebi v posameznih izjavah volje vzbujajo različna ločljiva nasprotja. Iz tega izvira neodločnost in raztresenost duše. To se nahaja pri površno izobraženih in pri takih ljudeh, ki se niso potrudili, da bi pojmovno razvili in uredili svoja načela. Te neodločnosti in raztresenosti ne moremo odpraviti drugače, nego s tem, da se posamezna načela podredé kakemu vrhovnemu praktičnemu načelu. Ta jih potem tako rekoč apercipuje in torej tako preosnuje in prečisti, da predstavljajo vsa vkup neko brezuporno celoto.

Značaj je torej popolna doslednost v vsem hotenji in delovanji, katero je podvrženo praktičnim načelom, ki so zopet podrejena nekemu najvišjemu praktičnemu načelu.

Ako so vsa praktična načela v soglasji z npravstvenim zakonom in ako stoji na čelu taistih vest, tedaj je tak **značaj npravstven**.

Najvišje načelo krščanske morale, kateremu se imajo vsa druga načela podrediti, glasi se: „Ljubi Boga čez vse in svojega bližnjega kakor samega sebe!“

Podloga tako imenovanemu nenravstvenemu značaju je kakeršna koli bodi strast, zato je tak značaj po nekoliko in na videz podoben pravemu značaju. V nasprotju pa je z večnimi zahtevami morale, katerih ni móci pritagiti. Ako te zahteve v zavesti nenravstvenega človeka naposled vender le zadobé veljavo, tedaj se človek kesa svojih dejanj, in podloga nenravstvenega značaja se mu omaje vsled tega tako, da obupa nad samim seboj.

Nravstveni značaj je najvišji smoter človeškega življenja, ideal, kateremu se polagoma bližati, je najtežja, pa tudi najlepša naloga človeška v njegovem pozemeljskem življenji.

Človeška duša in telo delujeta vzajemno; zato si je lahko misliti, da deluje na razvoj značaja tudi telesno svojstvo človeško. A prva podloga značaju je razvitek duha; prava obrazovanost je prvi pogoj njegovemu razvitku. Vender se obrazuje značaj le zunaj „v svetu“, t. j. z resničnim hotenjem in delovanjem. S trudom se popné človek na visoko stopinjo značaja, a plačilo mu je veliko, namreč blaženost. Nasprotna in razuzdana poželenja razglojajo človeško srce, katero skuša strast samó umetno zjediniti, značaj pa je jedino prava oblika same s sabo soglasne zavesti, pravi vir notranje blaženosti.

§. 20. Dobe v gojenčevem razvitku.

Človek se razvija polagoma. Z izpremembo telesnih njegovih svojstev se menjajo tudi duševna, z jednimi kakor drugimi pa osebnost. V razni dobi je torej človek različen. Z ozirom na to razločujemo štiri stopinje razvitka. Tako razlikujemo že v navadnem govorjenju otroka, dečka (deklico), mladeniča (devico) in moža (ženo).

Prve tri stopinje so prave dobe za vzgojo, kajti ustrezajo času, ko je človek v svojem razvijanju navezan na vnanji vzgojni vpliv. V četrti dobi, — v moških letih, — pa doseže človek zadnjo stopinjo svojega razvitka, zrelost, z vzgojevanjem samega sebe.

Prve tri vzgojne dobe se odlikujejo po posebnih znakih v telesnem in duševnem razvitku.

1. Otroški čas traje od prvega do šestega ali sedmega leta. V tej dobi se razvija zlasti telo, katero je s

prva v vseh svojih delih še nerazvito, v teh letih pa vidno raste in se razvija na vsako stran.

O kakšnem dušnem življenji se v prvih dneh otrokovega življenja niti govoriti ne more. Kažejo se le sledovi duševnih nadarjenosti in posebnosti, ki se silno razvijó sosebno v drugi polovici te prve stopinje. Duševno življenje je v vsej tej dobi omejeno na najnižje psihično delovanje. Predstavljanje, čustvovanje in pozelevanje ima v tem času najbolj čutno lastnost. Delovanje predstav meri na čutno zaznavanje, na obrazovanje nazorov, obnavljanje in sestavljanje taistih. Kar se ne nahaja v čutnem krogu, to za otroka niti ne biva. Otrok je vsprejemljiv po nekoliko le za ono, kar se mu predstavi v čutni obliki. Ravno tako hoče, čuti in želi le ono, kar je čutom prijetno in neprijetno, in kar mu veleva nagon. Duševni razvitek je v tej dobi zavisen pred vsem od pomnožitve in popolnosti nazorov; delovanje domišljije se prikazuje sosebno v igri. To vzgojno stopinjo imenujemo torej najpriličnejše **nazorno dobo** ali **čas igre**. Otrok se vzgojuje doma ali v otroškem vrtu.

2. Druga doba — deška ali dekliška leta, do izpolnjenega štirinajstega leta — nastopa z izmeno zob. Telesna rast prevladuje sicer še vedno, a postaja navadno vedno počasnejša. Temu nasproti pa delavnost telesnih organov hitro napreduje in se usovršuje.

Ker je telo že precej razvito, pospešuje se v tej dobi sosebno duševni razvitek. Otrok se prestavi iz najožjih krogov obiteljskih v širše kroge, kjer se nanj vpliva od več strani; nazori se mu hitro širijo, jezik se mu bogatí in uri. Razni in često škodljivi vplivi okolice terjajo, da vzgojitelj deluje na otroka po jedinstvenem in premišljenem načrtu. Zategadelj je treba v tej dobi otroka pravilno poučevati in vzgojevati. Pouk storí, da se nazori otroku popravijo in dopolnijo. Zdaj šele se uči otrok pravega zaznavanja in pazljivosti. Spomin se tako izuri, da doseže vrhunec svoje sposobnosti za delovanje, in domišljija se poprime resnega dela, namreč snovanja posredujih nazorov. Tudi v mišljenji se otrok že

poskuša, a le bolj boječe; vendar si pridobiva vse predpogoje za razvitek taistega. Ker naraščajo krogi predstav in ker se ureja domišljija, razširjajo se tudi čustveni krogi in blažé se čustva. Neukrotljivemu in slepemu nagonu se stavijo zapreke, da ne prestopa svojih mej; vsled tega teži otrok vedno bolj po duševni delavnosti.

Na tej stopinji meri otroški spomin pred vsem na to, da si prisvoji ono stvarino, katero mu podaja pouk, zato se more ta stopinja razvitka prav prilično imenovati **doba učenja** ali **šolski čas**. Začenja in končava se z godnostjo za šolo ter je čas pravega učenja v ljudski šoli.

3. Čas, ko iz dečka postane mladenič, iz deklice devica, navadno s štirinajstim letom, zaznamenuje početek tretje in zadnje vzgojne dobe, mladeniških ali deviških let. V teku te dobe doraste človek do cela, postane zrel. Vsporedno s tem razvitkom dozoreva tudi duševni razvitek.

Gojenec poskuša v družbi sam nastopati in v taisti veljavo zadobiti. To teženje po samostalnosti in samodelavnosti učini, da se mu domišljijino delovanje vedno prosteje razvija. Gojenec se vadi v mišljenji, katero se vsled mnogih izkušenj vedno bolj okrepcava. Misleč pretvarja gojenec vednosti, pridobljene v dobi učenja, s pomočjo apercepcije v pravo svojino.

Z rastočim obrazovanjem duha se gojencu blaži tudi srce; z vzgledom in z občevanjem se mu uri okus in obuja čut za lepo vedenje. V tej dobi doseže domišljija vrhunec svojega razvitka; mladenič začenja snovati vzvišene ideje in idejale, navdušuje se za velike in plemenite težnje.

Gojenčeva samozavest postaja vedno krepkejša; mnoge izkušnje usposobijo mladeniča, da temeljito in pravilno preudarja in premišluje. Na tej podlogi prehaja poželenje v hotenje. Pametno mišljenje se vedno bolj pojavlja ter vodi k npravstvenim idejam in vsled tega k npravstveni svobodi volje. Gojenčeva duša se kaj lahko udaja afektom in strastém, tudi se ne more še zadosti krepko upirati mnogobrojnim in nevarnim vplivom bližine. Vsled tega je težko doseči npravstveno

svobodo, a prepotrebno je, da priskoči vzgoja gojencu na pomoč. A tudi v tem pogledu je vzgojiteljjev položaj zelo težak, kajti mladenič se mu ne udaja tako iskreno in odkritosrčno kot deček ali dete. Naukov in opominov ne vsprejema dragovoljno, in kaže se, kakor da bi jih odbijal. Šele pozneje uvidi pravo njihovo vrednost, kakor tudi nesebično ljubezen vzgojiteljevo, katerega se vsled tega, dokler živi, rad in s hvaležnostjo spominja.

Na tej stopinji se najbolj odlikuje mišljenje. Vplivanje vzgojiteljevo na gojenca vedno bolj ponehava, a popolnem se ne sme umakniti. Ta stopinja se imenuje **doba mišljenja**. V tej dobi je vzgojitelju rešiti najtežjo nalogo, kajti pogoditi mu je zlato sredino: gojenca ne sme brez vodstva prepustiti raznim nevarnostim, a na drugi strani ga vendar ne sme tako dolgo voditi, da bi mu vsled tega zaprečil samostojno razvijanje.

Na to zadnjo stopinjo razvitka se mora človek vspeti z lastno silo. V zadnji razvojni dobi, v kateri je treba, da gospoduje pamet, poneha tedaj vnanji vpliv vzgoje; namesto tega vpliva pa nastopi vzgoja samega sebe.

Drugi oddelek.

O svrhi vzgoje.

§. 21. Kaj je svrha vzgoje?

Premišljujoč, kako gojenec polagoma napreduje v svojem razvitku, pridemo do sôda, da je človeku móci neko gotovo stopinjo sovršenosti doseči, to pa vsled prirodnih zakonov, katerim je razvitek podvržen, in vsled vkupnih vnanjih vplivov, ako so le-ti ugodni. Ravno tako se razvidi iz prejšnjega

pojasnovanja, da se mora na človeka delovati po primernem načrtu, ker le na ta način se slednji v resnici usovršuje. Vzgoja teži torej po sovršenosti. V čem ta sovršenost obstoji, to se bode natančneje določilo v sledečem. Šele potem, ko je določen smoter vzgoje, móči je tudi črtež vzgoje natanko določiti.

Vprašanje po smotru vzgoje je zavisno od odgovora na vprašanje o bodočem namenu gojenčevem. Tu je treba najprej določiti, kaj terjajo obitelj, država in cerkev od gojenčeve prihodnosti. Te terjatve niso pri vseh jednake. Obitelj zahteva, da naj se otrok tako vzgoji, da bode mogel v poznejšem življenji izhajati brez obiteljske pomoči, da bode samostojno izvrševal kak posel in tako podpiral in povzdigoval blagostanje obitelji. Človeška družba, kot ste cerkev in država, pa pričakuje še več, namreč, da postane gojenec rabljiv in koristen ud družbe in da bode ustrezal večnemu namenu človeškemu. Vsem tem terjatvam, kolikor so pametne, móči je le tedaj ustrezati, ako se razumeva svrha vzgoje z ozirom na splošni in najvišji namen človeškega življenja.

Z določevanjem pojma o svrhi človeškega življenja in z znanstvenim obdelovanjem pojmov in sôdov, tikajočih se onega človeškega vedenja, kakeršno ustreza tej svrhi, peča se etika ali znanstveni nauk o npravstvenosti. Etika more biti prirodna ali filozofična in verska ali krščanska. Filozofična etika treba, da je v soglasi s krščansko, drugače ne more biti primeren temelj pedagogije. Vsekako pa je etični pojem o človeškem namenu prava podloga, na katero se opira vsa vzgoja.

Jasno je, da je pravo dostojanstvo človeško in po tem takem njegov najvišji namen osnovan na njegovem duševnem bistvu. Namen človeškega življenja ne more biti torej nobeden drug, nego brezkonечно napredovanje v sovršenosti pametnega mišljenja, čustvovanja in hotenja, — cilj in konec, kateremu naj se človek kolikor moč bliža, pa je idejal npravstvene svobode, stanje npravstvenega značaja.

Vzgoja naj ustreza najvišjemu namenu človeškemu. Ker mora svoj smoter doseči v teku vzgojne dobe, zato ima samó

to nalogo, usposobiti gojenca, da doseže kdaj svoj namen kot človek. Svrha vzgoje je torej ta, da postane gojenec samostalen in sposoben, da doseže svoj pravi namen, stanje нравstvenega značaja.

Vsled te svrhe ustreza vzgoja ob enem tudi pametnim zahtevam obitelji, cerkve in države, kajti te zahteve so podrejene občno določeni svrhi vzgoje. Vse svrhe, izhajajoče iz socijalnih razmer človeških, morajo se smatrati in uporabljati ravno kot sredstvo v dosego najvišjega namena človeškega.

Idejal občnega namena človeškega se je navajal po Herbartu kot нравstvena značajnost ali značajna moč нравstvenosti. Ta idejal naznačuje se tudi kot нравstvena uravnava življenja (po Waitzu), kot usovršba v neskončnosti (Fichte), kot harmonični razvitek človeških nadarjenosti in sil (po Niemeyerji), kot samodelavnost v službi pravega in dobrega (po Diesterwegu), kot prava človečnost ali humaniteta (po Pestalozziji), nadalje kot sličnost Bogu in blaženost ali večno izveličanje (krščanska morala).

Vsi ti izrazi zaznamenujejo bistveno jedno in isto, ustrezajo le različnemu doumevanju taistega predmeta z različnih strani.

Temu primerno so razni filozofi in pedagogi označevali tudi svrhu vzgoje različno; tako n. pr.:

„Otroška vzgoja je najimennitnejše delo, katerega malokdo prav zna, čeravno le dvojno opravilo ima: 1. Otroke skrbno varovati; 2. otroke pridno učiti in vsega dobrega vaditi“. (Slomšek.)

„Otroci naj se ne vzgajajo zdanjemu, temveč bodočemu mogoče boljšemu stanju človeškega rodu, t. j. ideji človeštva in vsemu njegovemu namenu primerno“. (Kant.)

„Pedagogika je umetnost, človeka нравstveno izobraziti. Človeka smatra za prirodnega in kaže pot, kakó bi se z nova porodil, svojo prvo prirodu izpremenil v drugo, duševnejšo, tako da bi mu ta duševnost postala navada“. (Hegel.)

„Vzgoja je delovanje človeka na človeka z namenom, da bi postal sam od sebe pravi človek. Človečnost kot vresničenje duhu potrebne svobode je bistvo vzgoje“. (Rosenkranz.)

„Ako z npravstvenim zakonom in z npravstvenostjo razumevamo vse iz človeškega bistva izvirajoče naloge, katere razrešuje človeška samodelavnost, in oziroma, ako jih ta samodelavnost v resnici razreši, tedaj moremo svrho vzgoje tako razložiti, da je vsa njena tvornost naperjena na to, da se zagotovi npravstvena uredba življenja“. (Waitz.)

„V notranjosti naše prirode biva sveto, božje bitje; obrazujoč in negujoč taisto se more človek sam povzdigniti v notranjem dostojanstvu svoje prirode, ž njegovo pomočjo more sam postati človek. — To dostojanstvo je jedini smoter človeške obrazovanosti in ob enem prvo sredstvo za to obrazovanost“. (Pestalozzi.)

„Najsovršenije bitje in izvor vsake kreposti je Jezus Kristus. V njem se stekajo vse npravstvene ideje; v njem je prava krepost; v njem je vse, „kar je resnično, pravično, prečisto, preljubezljivo in slavno“ (Fil. 4, 8.). K njemu je treba torej privajati gojenca, da se v njem usovršuje „in v njegovo obličje preobraževa“ (Kor. II. 3, 18.), ter da more vsklikniti z apostolom: „Jaz živim, a ne živim jaz, nego Jezus živi v meni“ (Gal. 2, 20.).

„Smoter vzgoje je duševna sreča človeka, večno izveličanje z Bogom“. (Komenski.)

§. 22. Npravstvene ideje kot podloge značajnosti.

Znanstveni nauk o npravstvenosti navaja nekatere iz pametnega mišljenja izvirajoče vzorne pojme, kateri zaznamenujejo stanje prave npravstvenosti. Ti vzorni pojmi so izvor najvišjih npravstvenih načel, tako tudi vir raznim npravstvenim krepostim. Kot prvotne npravstvene ideje moremo navesti sledečih petero: vestnost, sovršenost hotenja, blagohotnost, pravnost in pravičnost.

1. Glavni pogoj vsaki npravstvenosti je **vestnost** ali notranja svoboda volje. Notranje prepričanje o tem, kar je npravstveno najboljše, zovemo *vest*. Vesten je oni, čegar hotenje se zlaga ž njegovo uvidnostjo, ž njegovo vestjo. Vestnost je torej soglasje vsega hotenja z vestjo. V tem slučaju volja ni zavisna od vnanjih vplivov, temveč le od lastnega uverjenja; ona je svobodna. Vestnost se tedaj sklada s svobodno voljo.

Vestnost sama že podeljuje človeku нравstveno vrednost. Od nobenega človeka se ne zahteva več, nego to, da bi se pri vsem svojem hotenji in dejanji ravnal po svojem uverjenji. S tem, da je človek vesten, pa še ni izrečeno, da bi bil tudi нравstveno sovršen, kajti uverjenost, razumnost sama, na katero se oslanja hotenje, mere biti nesovršena.

Iz prejšnjega sledi, da je duševna obrazovanost, mereča na razvitek razumne uvidnosti, važen predpogoj нравstvenosti. Dalje sledi tudi, da mora gojenec, dokler mu manjka uvidnosti, svojo voljo podvreči pametni uvidnosti vzgojiteljevi, ako hoče, da se privadi нравstvenemu hotenju in delovanju. Da bode torej vesten, treba je, da se vadi ubogati, kajti le ubogljiv gojenec se navadi, svojo voljo sploh podvrgavati pametni razboritosti. Nравstveno načelo, ustrezajoče ideji vestnosti, glasi se: Ravnaj vedno po svoji najboljši vednosti in vesti! — Kolikor se more iz tega načela izvajati tudi praktično pravilo: Tvoja dejanja naj bodo izraz tvojega uverjenja! sledi tudi, da je krepost vestnosti vir resničnosti.

2. Akoravno je нравstvena sovršenost v prvi vrsti zavisna od sovršeno razvite uvidnosti, vendar se more presojati in ceniti le po **sovršenosti hotenja**. Mnogokrat se namreč prigodi, da je hotenje samo nenравstveno in nesovršeno, če tudi je uvidnost sovršena. Da bode hotenje sovršeno, treba je, 1) da isto nastopa krepko ali energično, 2) da se mnogostransko pojavlja in 3) da je samo v sebi soglasno ali dosledno. Ti znaki so najčvrsteje izraženi v značaji; naznačeni so tudi v jezikovnem zaznamenovanju tega voljinega stanja. V navadnem govorjenji se torej vsako odločno in dosledno hotenje zaznamuje kot značajnost.

Sovršeno hotenje je ideal, kateremu se moremo samo približati in to šele v stanu dozorelega psihičnega razvitka. Vendar pa se mora že v vzgojni dobi postaviti temelj tej sovršenosti. Sosebno je vzgojnemu pouku naloga, da v gojenci razvije mnogostransko zanimanje in mnogovrstno prejemljivost.

„Neposrednje zanimanje vsake vrste, lahko presojevanje in občutljivost v vseh zadevah človeških: to so bistvene zahteve mnogostranosti. A da bode gojencu odprt uhod v življenje, mora ga učitelj daleč uvajati v svet, v znanost in umetnost“. (Herbart.)

Navaditi se urejene, koristne delavnosti, okrepiti si samozavest, tako tudi dosledno voditi npravstveno dejanje in privaditi se taistemu, to so osnovni kamni, katere mora položiti vzgoja. Vstrajna pridnost in npravstvena srčnost ste kreposti, ki izvirate iz teh vzgojnih vplivov in ki naznanjate bodočo moč volje in značajnost.

3. Mnogostransko hotenje in delovanje zeló ovirajo slabe moči pojedincev. Ako hoče človek, da bode mogel v mnogem oziru kaj velicega izvrševati, treba je, da deluje v zvezi z drugimi in da postane uporabljev ud človeške družbe. Pojedinec se mora sicer zanimati za teženje vsega človeštva, a kaj velicega more proizvajati le v jednom ali v nekaterih ozirih. „Vsi morajo biti prijatelji vsega, vsak mora biti virtuozi v jedni stroki“. (Herbart.)

Npravstvena sovršenost se opira torej na to, da se pojedinec trdno oklene družih. K temu je pa treba **blagohotnosti**, vsled katere se tuje hotenje vsprejme vlastno voljo. Človek, kateri teži po idejalu npravstvenosti, vsprejme tuje hotenje popolnem za svoje lastno, on hoče to, kar hoče drugi, — če le tuja volja ustreza višjemu načelu vestnosti. Vsekako se tuja volja zлага ž njegovo, ako hoče drugemu dobro; s tem pa ravno kaže blagohotnost za svojega bližnjega.

Iz blagohotnosti izvira ljubezen do bližnjega; ta blagohotnost podeljuje človeku visoko npravstveno vrednost. To dakazuje že navadno govorjenje. Kdor želi drugemu dobro, imenuje se dober človek, in to celó tedaj, ako bi tudi ne stal na vrhunci npravstvenosti. Tej ideji protivna je zlohotnost, tudi zlobnost imenovana, katera popolnem zadostuje, da se človek označi za hudobnega človeka.

Npravstveno načelo, ustrezaajoče ideji blagohotnosti, namreč: Ljub i svojega bližnjega kot samega sebe! je glavno načelo krščanske morale. Najblažje in najširše razlaganje tega načela je zapoved o samozatajevanji in o ljubezni do svojega sovrážnika.

Iz ljubezni do bližnjega izvirajo krščanske kreposti: dobrotljivost, milosrčnost, postrežljivost, prizanesljivost in nesebičnost. Te kreposti so človeštvu najlepši kras. Vzgoja naj se nánje posebno ozira.

4. K sovršeni npravstvenosti spada nadalje to, da pojedinec spoštuje pravice drugih, kakor tudi pravice človeške družbe sploh. Svoje hotenje in dejanje mu je tako urediti, da ustreza tem pravicam.

Na svetu je le malo predmetov, katere bi si mogla prisvojiti vsa bitja brez prikrajšanja ali brez škode tega ali onega človeka. Ko bi se temu kakor koli ne pomagalo, nastal bi vsak trenotek prepir, kakeršen se nahaja v prirodi („v boji za obstanek“). Tako je bilo tudi med ljudmi, dokler si niso ustanovili urejenih družeb (držav). V takem stanu pa pojedincem ni móči, mnogostransko delovati in vzajemno se zjedinjevati v dosego vkupnega smotra, namreč usovršavanja človeškega rodú. Takov stan se protivi ideji blagohotnosti ter je z idejalom npravstvenosti sploh v protislovji. To zapreko odstraniti pomaga pravica, t. j. pravilo, ki meri na to, da se zabrani prepir. Pravo je nastalo bodisi vsled izrečnega dogovora, bodisi vsled tega, da se je človeška družba molcé sporazumela. To pravo določa pojedincem pravice do česa (tudi prava imenovane), t. j. določa, v kakšnem razmerji je posameznik z dotičnim predmetom.

Pravo je ja vno, ako urejuje vzajemno razmerje med državno oblastjo in med državljani, in zasebno (privatno), ako urejuje vzajemno razmerje med državljani. Ideja **pravnosti** terja, da se človek udaja vsem pravnim zakonom. Ako se pravnost tiče zakonov javnega prava, imenuje se zakonitost, — ako pa se odnaša na privatno pravo, zove se poštenost.

Pravnost je prav tako kakor blagohotnost glavni pogoj človeškega napredka, navezanega na vkupno delovanje. Kjer ni pravnosti, ondi se človek poniža do živalskega stališča. Blagohotnost in druge kreposti veljajo navadno za prednosti posameznika; pravnost pa smatramo za potrebno svojstvo in za dolžnost vsacega človeka. Komur manjka plemenite blagohotnosti, a ni zlohoten, tak se ne graja; komur pa manjka pravnosti, tak se povsod graja. Zato spada k prvim dolžnostim vzgoje, da le-ta razvija pravnost in iz nje izvedene kreposti. To vzgoji ni težavno, kajti že v

malostnih razmerah, da, celó pri igri se nagiba otrok k pravnosti.

Načela: Daj vsakemu, kar mu gre! — Dajte cesarju, kar je cesarjevega! — Ne kradi! — Ne ubijaj! — Ne pričaj po krivem zoper svojega bližnjega! i. t. d. ustrezajo ideji pravnosti. Iz te ideje sledé kreposti, kot: duh občestvenosti ali čnt za vkupnost, spravnost, zvestoba in resničnost (istinitost). Zadnja zaradi tega, ker ima vsak človek to pravico, da od drugega terja resnico, in ker laž vsekdar škoduje pravom drugih.

5. Akoravno meri plemenita blagohotnost na pospeševanje kakega tujega hotenja, ne da bi pri tem pričakovala kakega povračila, vendar se pojavlja neka nravstvena nepovoljnost vsakokrat, kadar koli izostane to povračilo. Prirodni človek terja, da se ne poplača samó vsako dobro in pravo delo, temveč da se poravna tudi vsako zlo delo in vsaka krivica, in to v jednaki meri („oko za oko“, „zob za zob!“). To praktično načelo prirodnega človeka je v protislovji s pametnim mišljenjem in se protivi nravstvenima idejama blagohotnosti in pravnosti. Potrebno soglasje s tema idejama posreduje nravstvena ideja **pravičnosti**.

Ideja pravičnosti terja, da se blagor ali gorje povrne na dobrotnika ali zlodelca (hudobneža), a tako, da ustreza ostalim nravstvenim idejam. Vsled tega naj dobroti sledi hvaležnost, vsaki hudobiji pa zadoščenje. Dobrotnik pa ne sme sam zahtevati hvaležnosti, kajti ko bi se blagohotnost zanašala na povračilo, tedaj bi ne bila nič več nravstvena. Prav tako ne sme oni, komur se je učinilo kaj zlega, povračati tega z enakim zlom (maščevati se), kajti tako ravnanje se nikakor ne sklada z idejo blagohotnosti in pravnosti. Pametno in v resnici nravstveno mišljenje ne dopušča da bi pojedinec sam povračeval; to stori neka višja stopinja (človeška družba, oziroma organi, katere družba postavi v ta namen) in najvišja stopinja (Bog, Najpravičnejši, ob enem pa tudi Najmilostljivejši). Nravstvena ideja pravičnosti pa odločno terja, da oni, kdor je prejel dobroto, s hvaležnostjo povrača to; tisti pa, ki je storil kaj hudega, naj poravna škodo, naj zadosti.

Kršćanstvu gre zasluga, da je npravstveno idejo pravičnosti najbolj ublažilo; storilo je, da so npravstvena načela, ustrezajoča krščanstvu, zadobila popolno veljavo. Iz vresničenja te ideje izvirajoče kreposti: hvaležnost, domoljubje, velikodušje, spravljivost, ljubezen do sovražnika, spokornost (skesanost) zahvaliti imajo krščanski morali svoj najsovršenejši razvitek.

§. 23. Posebne svrhe vzgoje.

Da postane človek npravstveno sovršen, treba je, da vsprejme npravstvene ideje v svojo dušo ter jih ondi pretvori v predstave, katere se tesno združijo s samozavestjo. Iz teh idej izvirajoča npravstvena načela odločujejo potem vsako pred hotenjem se pojavljajoče preišljevanje in pretehtovanje. Konečni smoter vse vzgoje je tedaj ta, gojenčevo zavest tako pripraviti, da bodo mogle vanjo vstopiti npravstvene ideje. Na ta način se bode zadostilo najvišji vzgojni svrhi, namreč tej, gojenca usposobiti, da se bode pozneje kolikor móci približal idejalu npravstvenega značaja.

Da bode vzgoja za trdno dosegla ta konečni smoter, treba je, da ima pred očmi gotove na potu k taistemu ležeče namere. Tem pojedinim nameram ustrezajo posebne svrhe, katere izpolniti je naloga vzgoje. Vrhnji vzgojni svrhi so tako podrejene, da ustvarjajo vsa vzgojna delovanja nekako trdno zvezano verigo.

Prva posebna svrha vzgoje izvira iz činjenice, da je človeška duša navezana na telo; razvija se le s posredovanjem telesa, navzven deluje le ž njegovo pomočjo. Že iz tega opazovanja samega je razvidno, da je **pospeševanje telesnega razvitka** gojenčevega važna vzgojna svrha. Tega se tem bolj prepričamo, ako premislimo, da je večji del človeškega rodú navezan na telesno delo, s katerim pribavlja záse in za druge materialne potrebe za življenje. Od telesne čvrstosti je torej zavisen tako blagor pojedinca, kakor blagor človeške družbe.

Človeška prednost, njegovo pravo dostojanstvo, osnovano je na razvitku njegovega duševnega bistva. **Pospeševanje**

dušnega razvitka gojenčevega je torej glavna naloga vzgoje. Ker deluje človeška duša na tri meri, namreč v mišljenji, čustvovanji in hotenji, tedaj ima vzgoja v tem pogledu izvrševati tri posebne svrhe, in to a) izobrazovati spoznavanje, b) blažiti čustva, c) razvijati voljo.

Podloga vsemu razvitku človeške duše je obrazovanje spoznavanja, tudi **obrazovanje duha** imenovano; kajti čustva in poželenja so gledé svoje oblike in svoje vsebine zavisna od predstav in od vkupnosti taistih, od spoznavanja.

Duha izobrazuje ona delavnost vzgoje, katero imenujemo pouk; ta je tedaj najvažnejši in največji del vzgoje. Vsled tega je treba, da se ukoslovje, katero je prav za prav le del vzgojeslovja, obravnava posebej in natanko.

Pouk ima izvrševati dve svrhi, formalno in materialno izobrazovati duha. Razviti ima namreč gojenčevo spoznavanje v vseh stopinjah (kakor so: nazor, spomin, domišljija, mišljenje) v popolno in pametno mišljenje. Na drugi strani pa ima uvesti v gojenčevo dušo one kroge predstav, kateri so potrebni, da gojenec razvidi vsa razmerja in vse odnošaje, v katere mu bode pozneje vstopiti.

Iz tega se jasno kaže, v kakó ozki dotiki je duševno obrazovanje z občno in najvišjo svrho vzgoje. Kako visoko je móči človeku vspeti se, bližajoč se idejalu nravstvene svobode, to je v prvi vrsti zavisno od stopinje njegovega spoznavanja, njegove pametne uvidnosti, tedaj od stopinje njegove duševne obrazovanosti. Modrost in krepost ste dve tesno zvezani stvari; zaradi tega imenuje tudi modri Sokrat „krepost znanost“.

Samo ob sebi se umeva, da se v isti meri, kakor se obrazuje spoznavanje, razvijajo in blažé tudi človeška čustva. Vsaj so čustva osnovana na vzajemnem delovanji predstav, zato so gledé vrste in obilnosti najtesneje zvezana z razvijanjem mišljenja in z razširjevanjem in urejevanjem krogov misli. Vender je treba gojenčeva **čustva** posebno premišljeno **razvijati in blažiti**, ker le tako se zagotovi povoljen uspeh. Ta posebna svrha vzgoje je jedna najvažnejših; tega se prepričamo, ako premotrujemo odnošaje med čustvi in med mišljenjem na jedni strani, kakor tudi med čustvi in med hotenjem na drugi

strani. Čustva spremljajo predstavljanje in mišljenje, móci jim je taisto ovirati ali pospeševati in tedaj zelo vplivati na napredek spoznavanja. Čustva pa vzbujajo tudi poželenje in so najkrepkejši nagib k hotenju. Čustvo v mnogih slučajih nadomešča mišljenje, prav dobro nam služi seosebno tedaj, kadar se nam je hitro odločiti za kako dejanje. S pomočjo čustev se čisti poželenje; to nam kaže pogled na sočutje, katero uniči sebičnost, ta glavni vir vsega zlega. Estetična, moralna in religijozna čustva pa storé v tem oziru še več, kajti povzdigujejo nas iz vsakdanjosti v nadčutni svet.

Prav tako je treba tudi poželenje in hotenje na poseben način voditi in vzgajati. Ako otroka v tem pogledu prepuščamo samega sebi, tedaj je prav lahko mogoče, da bode vsled svoje nedostatne duševne móci služil izključljivo le čutnosti. Iz navade nastanejo sklonosti, težeče po čutnosti. Ako vzgoja precej s početka ne vpliva z vso svojo močjo na gojenčevo poželenje, tedaj se bodo te sklonosti razvile v strasti, katere bi gospodovala nad vso zavestjo in zatrle vsako boljšo nagnenje; s tem bi vpliv pametne uvidnosti popolnem oslabil. S prav posebno skrbjo se mora **vzgajati volja**, ako gre za to, gojenca usposobiti, da samega sebe določa in v odlokah svoje volje zadene vsekdar npravstveno dobro. Čim dalje se razvija gojenec, tem bolj se usredotočuje vse vzgojno delovanje v s t r a h o v a n j i volje. To strahovanje je tako rekoč zadnji člen v trdni verigi vzgojnega delovanja, ono vodi neposrednje h konečnemu smotru vzgoje.

Tretji oddelek.

O vzgojnem postopanju.

§. 24. Uvod.

Vsako delovanje, katero meri na kako oddaljenejšo svrho, sme le tedaj pričakovati gotovega uspeha, ako se vrši po načrtu. Da se dotični načrt ustanovi, treba je: *a)* trdno držati se smotra, *b)* poznati sredstva, katera služijo določeni svrhi, *c)* navajati načela, t. j. določena splošna pravila, po katerih se mora vršiti delovanje. Takov načrt se imenuje metoda.

Navadno se rabi beseda metoda zlasti za postopanje pri pouku. Vender je treba, da se nahaja metoda pri vsakem človeškem delovanju, ki ima kako splošno svrho. Kmetovalec in gozdar, tovarničar, zdravnik, vsak umetnik mora pri svojem delu ravnati po metodi.

Tudi vzgojna umetnost zahteva metodičnega postopanja ali ravnanja. Vzgojna metoda se imenuje po načrtu osnovano postopanje, vsled katerega vzgojitelj rabi vzgojna sredstva, da doseže vzgojno svrho.

Vzgojno sredstvo v širjem pomenu se imenuje vse ono, kar rabi vzgojitelj, da doseže vzgojni smoter. V tem pomenu se vzgojna sredstva imenujejo vse podrejene vzgojne svrhe z ozirom na najvišjo vzgojno svrho. Prav tako so vzgojna sredstva oni vplivi vzgojiteljevi, kateri izhajajo iz mnogostranskega delovanja njegovega; semkaj gredó tudi slepi vplivi prirode, okolice, usode, ako jih rabi vzgojitelj v svrho vzgoje.

Pod vzgojnimi sredstvi v ožjem pomenu pa razumevamo ona posebna, v sebi dovršena dejanja, katera vzgojitelj navlašč rabi v svrho vzgoje.

Ker je vzgojno delovanje zelo težavno, zato je treba, da se izbirajo in uporabljajo taka vzgojna sredstva, ki so osnovana na določenih in stalnih pravilih; taka pravila se imenujejo vzgojna načela.

Vzgojitelju je treba tedaj, da pozna pred vsem sredstva, primerna vzgojni svrhi; izbirati in uporabljati mu je taka vzgojna sredstva, ki so osnovana na dobro preišljenih načelih; naposled pa mu je svoje vzgojno delovanje tako uravnati, da dobi podobo nekake organske celote; ravnati se mu je torej po kaki metodi.

Nauk o vzgojnem postopku obravnava tedaj: 1. vzgojna sredstva, 2. vzgojna načela, 3. vzgojne metode.

I. Vzgojna sredstva.

§. 25. Nadzor.

Da bode vzgojitelju jasno, s čim in kako naj deluje na gojenca, treba je, da gojenca najprej opazuje; hoče li otroka obvarovati vnanje in notranje škode, treba je pred vsem, da nad njim čuva. Najprvo in najpotrebnejše vzgojno sredstvo je tedaj nadzor.

Pedagogični nadzor je dvojen: opazujoč in čujoč.

Vzgojitelj mora opazovati: mimoidoče in trajno stanje otrokovo, njegove prirodne darove, njegove sklonosti, njegovo dejanje in nehanje, tako tudi vspehe uporabljenih vzgojnih sredstev. Opazujoč najde vzgojitelj najlažje prava vzgojna sredstva; na ta način se obvaruje marsikake vzgojne napake. Največ vspeha ima opazovanje takrat, ko na otroka ničesa ne vpliva, ko je sam sebi prepuščen; tak trenotek je n. pr. igra. Z opazovanjem bomo le tedaj dosegli kak vspeh, ako gojencu ne branimo, da se kaže, kakeršen je; a samo ob sebi se umeva, da se sme to le do neke gotove meje zgoditi.

Vzgojiteljeva naloga je nadalje, da čuva nad gojencem ter ga tako obvaruje kake koli škode. Uporabiti mu je pravi trenotek, ko so namreč vzgojna sredstva najbolj na svojem mestu. A tako posezanje prav za prav ni naloga nadzora, kajti nadzorovanje samo še ne privaja gojenca k delavnosti. Vender pa je čujoči nadzor zelo izdatno vzgojno sredstvo, in to zategadelj, ker že sama navzočnost vzgojiteljeva stori, da gojenec ne prestopa meje in redu. Večkrat zadostuje že čujočnost sama; vzgojitelju ali gojencu pa prihrani marsikatero neprijetnost. Zaprečiti je lažje nego popoljšati.

Pedagogični nadzor je potreben sosebno v prvem času vzgoje; v tem času je treba gojencu stalne pomoči, kajti po naravi je še zelo okoren, moralično pa slab. Jako potrebno je nadzorovanje ondi, kjer je združenih več gojencev; tu se nahaja namreč mnogo prilik za nered in za razposajenost.

Pri nadzoru se opazuje vedno nekak pritisek na gojenca, zato je treba z največjo previdnostjo nadzirati. Malo po malo naj nadzor odjenja, da more gojenec postati samostalen. Ako je pritisek pri nadzorovanju prevelik, sili gojenca, da se ves čas, dokler se nadzoruje, hlina in potuhнено drži, ko pa se srečno odtegne nadzorovanju, okoristi se s tem, da zlorabi prostost. Čuvanje naj torej nikdar ne ovira gojenca v vsakem prostem gibanju. Prostost se tem redkejšje zlorabi, čim večkrat gojencu zaupamo ter mu ne zabranimo vsakega gibanja. Nadzorovanje se voljno prenaša, ako se odstrani vse, kar bi kazalo nezaupnost, in ako vzgojitelj kaže svojo blagohotnost. Zato naj se vzgojitelj ne kaže toliko nadzorovatelja, kolikor pomočnika in tovariša.

Čim bolj je gojenec telesno in duševno razvit, tem bolj naj se le „od daleč opazuje“, a to opazovanje naj se nikdar ne izpremeni v „vohunstvo“.

Namesto neposrednjega nadzora se priporoča včasih tudi posrednji, sosebno s pomočjo sogojencev; to pa zato, 1) ker si nadzorujoč gojenec prizadeva, da bi se skazal vrednega častne službe, in ker ima torej нравstveni dobiček, 2) ker se gojenci navadijo pravila, po katerem je vsak ud človeške

družbe določen, da čuva nad občnim redom, in 3) ker se posrednji nadzor manj čuti nego neposrednji in je tedaj najboljši prehod k samostalnosti. S pametnim posrednjim nadzorom dosežemo, da se more vsak gojenec postaviti za nadzornika, t. j. da je vsak odgovoren za vse. Na tak način se vzgoji „d o b r i d u h“ v družbi gojencev.

§. 26. Dopuščanje in odrekanje.

Z nadzorom je tesno zvezano ono vzgojno delovanje, katero se največkrat nahaja pri vzgojnem delu in katero ureja vplive, brez vzgojiteljeve pripomoči gospodujoče nad gojencem. Vzgojitelj dovoljuje, dopušča, usliši vse, kar gojencu koristi z ozirom na vzgojno svrho, ali kar mu vsaj ne škoduje. Nasprotno pa ovira, zabranjuje, odreka vse, kar bi moglo gojencu škodovati. Prvo delovanje vzgojiteljevo se imenuje dopuščanje, zadnje odrekanje.

Dovoljuje ali dopušča se gojencu v pravi meri in o pravem času primerni živež in primerna obleka, gibanje in mir. Otroku se dopušča, da v pravi meri rabi svoje čute in svojega duha, da o pravem času dela, da se igra in razveseljuje, da se o pravem času in v pravi meri oddahne in spočije. Dopušča se, da vplivate priroda in družba v pravi meri na otroka. Dokler meri nagon in poželenje otrokovo na kaj koristnega, toliko časa je vzgoja dovoljujoča. Kadar pa hrepeni otrok po onem, kar je škodljivo, ondaj je vzgoja zabranjujoča. Pač mora vzgojitelj odreči gojencu marsikaj, kar je samo na sebi neškodljivo; a to stori le zategadelj, da brzda njegovo poželenje in hotenje in da ga z ozirom na resno življenje privadi na to, da more prenašati pomanjkanje.

Dopuščanje in odrekanje ste zelo važni vzgojni sredstvi. Odpirajoč in zapirajoč zapreke kažete tako rekoč hotenju in dejanju gojenčevemu pravo pot. Uporabljajoč te dve vzgojni sredstvi je treba tedaj, da ju vzgojitelj najskrbneje preudarja. Samó dobro preišljeno, vzgojni svrhi

se prillegajoče, vsakega samohótja prosto, dosledno dopušcanje in zabranjevanje utemeljuje v gojenci dobre navade in rodi v njem drugo, boljšo prirodo.

„Stariši radi svojim otrokom vse dovolijo, ker se za njihovo ljubezen bojé in mislijo, da jih bodo деца radi imeli, ako jim vse po volji storé. Pa samoglavni, trmasti, kujavi, nepostrežni, izbirljivi, kljubljivi, na vse hudo razvajeni otroci svojih starišev ne ljubijo in se jih ne bojé.“ (S l o m š e k.)

§. 27. Povelje, ukaz in svet.

Dokler še otrok ne misli pametno, toliko časa je njegovo poželenje še nestalno in neredno; naprave in uredbe odraslih moglo bi vsak hip motiti in otroškemu blagru samemu škodovati. Da se to zapreči, treba je, da se poželenje podredi tuji pameti, tuji volji. Ako bi dopustili, da bi gojenčevo voljo vodila njegova omejena razumnost, utegnile bi se v gojenčevi duši vsled navade razviti slabe sklonosti, katerih bi pozneje ne bilo z lehka odpraviti. Zaradi tega je treba, da vzgojitelj sam s svojo uvidnostjo vodi gojenčevo voljo. Neposrednje se to zgodi že z dopuščanjem in zabranjenjem, posrednje pa s poveljem, z ukazom in svetom.

Najneposrednejše posezanje v vodstvo gojenčeve volje je povelje. S poveljem se gojenec pozivlja, naj nekaj stori ali opusti; zato se pojavlja povelje kot zapoved ali prepoved.

Namen pedagogičnemu povelju je, učiniti v gojenci neko določeno dejanje. Táko povelje nadomestuje preudarjanje, katero je potrebno pri hotenji; večkrat pa provzroči, da se preudarjajoč otrok vsaj odloči. Zato povelje ne dopušča, da bi se gojenec prosto odločeval.

Vspreh povelja je ubogljivost ali pokorščina. Pokorščina izključuje prosto odločevanje, samoizvoljnost gojenčevo. Vender je ta navlašč učinjena nesvoboda pravo sredstvo, gojenca vzgojiti нравstveno svobodnega. Vsled pokorščine se otrok osvobodi čutnostne oblasti ter se uklone

gospodstvu duha. S prva se res otroška volja podvrže vzgojiteljevi razumnosti, a ravno vsled tega se otrok usposobi, da se ravna pozneje, ko se zadosti razvije, po svoji lastni pameti. Otrok spoznava svoje dolžnosti in pripravlja na ta način pot poznejšemu hotenju. „Otrok začanja svoboden postajati, ko uboga stariše in učitelje“.

Pedagogično povelje mora biti:

1. objektivno, t. j. izhajati ne sme iz neosnovanega samohôjtja vzgojiteljevega, temveč ima se ozirati na svrhu in na razmerje vzgoje;

2. pametno, t. j. dobro premišljeno in vzgojni svrhi primerno;

3. razumno, t. j. izpeljivo; sosebno se je ozirati na individualne razmere in sile gojenčeve;

4. dosledno, t. j. v soglasji z drugimi povelji, in neoporečno,

5. določeno, t. j. gledé oblike razumljivo in nedvoumno, dalje jedrno, t. j. kratko in krepko, brez vsake nepotrebne obširnosti, slednjič odločno, vendar tako, da se jasno kaže blagohotnost vzgojiteljeva do gojenca.

Tem zahtevam bodemo najlažje ustregli, ako združimo pedagogična povelja v nekak sistem in jim damo obliko stalnega predpisa, domačega ali šolskega reda. Takovo obliko imajo tudi zapovedi in prepovedi državne oblasti. Na ta način postanejo pedagogična povelja določena, krepka, dosledna in neovrgljiva. Sosebno pa se v tej obliki kaže objektivnost; tudi se gojenec veliko raje pokori stalnim predpisom, nego osebnim poveljem.

Povelju podobni ste vzgojni sredstvi **ukaz** in **naloga**. Vsled ukaza se gojencu izročá káko opravilo, da je samostojno izvrši; pri tem je smoter delavnosti pač določeno označen, način izvršitve pa se prepušča gojencu. Zahteva li izročeno opravilo kake telesne ali duševne ročnosti ali spretnosti, tedaj se ukaz izpremeni v nalogo.

Ukazi in naloge dopolnujejo tvornost pedagogičnih povelj, ker razvijajo in urijo gojenčevo samostalnost. Ta učinek

se tem lažje doseže, čim bolj se ukazi in naloge ravnajo po gojenčevi individualnosti. V tem slučaju se lažje izvrši izročeno delo. Samočutje pa je vzrok, da se ukazi in naloge raje vsprejemajo, nego stroga povelja.

Ker je samostalnost glavni smoter vsake vzgoje, mora se s povelji zeló varčevati. Kadar se je móci zanašati na gojenčevo razumnost, dovoli naj se mu, da sam najde pravo. Zrelejšemu gojencu naj se vedno manj zapoveduje in prepoveduje. Namesto zapovedi in prepovedi naj se rabi **svet in svarilo**. Te dve vzgojni sredstvi se od povelja razlikujeta v tem, da navajata sosebno razloge, ki so merodajni in odločujoči za káko odločeno dejanje in nedejanje.

§. 28. **Plačilo in kazni.**

Predstave o vsakokratnih posledicah naših dejanj so najkrepkejši nagibi našemu hotenju. Neposrednje posledice dobrih dejanj so večkrat neprijetne, obratno pa so posledice hudobnih dejanj prijetne; zaradi tega postane naše hotenje pogostoma omahljivo, in to tem bolj, čim manj je naša uvidnost razvita. Ta neprilika se pojavlja osobito pri otroku, vsled česar se le-ta težje odloči za dobro.

Navadno ima dobro vedno dobre, zlo vedno zle nasledke; vender je konečni učinek večkrat šele posredni in oddaljen. Tako donaša n. pr. pridnost vsakokrat korist in dobiček, neposredni posledici pa sta jej trud in napor. Pohajkovanje je sladko, a naposled ima slabe nasledke. Z neizmernostjo je združen prijeten užitek, ki pa škoduje. Nasprotno pa donaša zmernost mnogo koristi, akoravno nalaga neprijetne utrpeljivosti.

Da bode otrokovo dejanje in nehanje krenilo pravim potom, treba je plačila (nagrade) in kazni. Uporabljajoč le-ti vzgojni sredstvi, treba je postopati jako previdno, ker se gojenec nikdar ne sme navaditi, da bi dobro delal le zaradi dobička in da bi se zlega ogibal le iz strahu pred kaznijo.

Rabeč plačila in kazni je treba paziti na sledeče:

1. Plačila in kazni so le izvanredna vzgojna sredstva ter se imajo rabiti samó v takih slučajih, kadar

se ne more izhajati z nobenim drugim sredstvom. Pri njih rabi biti torej jako varčen. Kadar koli je otrok vsprejemljiv za kake druge nagibe, odpadejo naj nagrade in kazni.

Pred vsem gre paziti, da plačila in kazni ne postanejo nagibi k dejanju; zato je vsekdar nevarno, plačilo obetati ali kazen žugati. Kazen naj velja bolj kot pomoček za popoljšanje nego kot odvrtaevalno sredstvo.

2. Ako je vsekako treba plačila ali kazni, tedaj je najboljše ono sredstvo, katero se najbolj približava prirodnim posledicam dobrih ali zlih dejanj. Najbolj prirodno nagradujemo ali kaznujemo, kadar učinimo, da prirodne posledice urno in krepko nastopijo.

Pridni otrok se najbolj nagradi, kadar se po prestanem naporu oddahne in okrepa s káko zabavo; lenuh se najbolj kaznuje, ako se mu zabrani oddih in zabava. Kdor ljubi resnico, temu naj se popolnem zaupa; lažnjivec se najboljčutljuje kaznuje, ako se mu nič več ne zaupa. Otroka, ki rad vse pokonča in razdene, kaznovati je takó, da živo občuti pomanjkanje razdejanih reči. Kdor pazi na svoje reči ter je varčen, takemu se pusti, da uživa v večji meri plod svojih kreposti.

Ako so prirodne posledice dejanj zadosti krepke, ondaj je vsako umetno ojačevanje nepotrebno, dà, celó škodljivo. Kdor se čuti v notranjosti zadovoljnega ter se kesa, pri takem se s hvalo ali grajo ne opravi mnogo ali ničesa več.

3. Vsa plačila in vse kazni naj pospešujejo blagor gojenčev, pred vsem pa njegovo n r a v s t v e n o s t. Kar otroku škoduje, kar nima nobene n r a v s t v e n e c e n e ali kar je celó nevarno, to ne ugaja niti kot plačilo niti kot kazen. Zato se je popolnem ogibati tudi vseh plačil in vseh kazni, ki niso z izvršenim delom v nobeni zvezi, kajti taka plačila in take kazni nas nikakor ne poučé o n r a v s t v e n o s t i ali n e n r a v s t v e n o s t i izvršenih dejanj.

Pridnosti ali blagonavnosti otrok ni treba torej nagradivati s sladčicami, z darili v denarjih, s šolskimi redi, s šolskimi darili. Tako tudi nemarnosti in nenravstvenosti ne gre kaznovati s tem, da bi se otroku vskratila hrana, da bi se zapiral v zdravju škodljivih prostorih, da bi klečal, ali da bi se telesno kaznoval.

4. I z p o l n o v a n j e d o l ž n o s t i ne zasluži plačila; in tako naj se ne kaznuje otrok, ki je opustil káko

zaslužno, t. j. tako dejanje, katero izvršiti ni bila njegova dolžnost.

5. Nagrada in kazen bodi vedno v pravem razmerju z zaslugo in s krivdo, t. j. biti ima pravična. Zato je treba najprej skrbno preiskati in presoditi individualnost, notranje mišljenje gojenčevu, njegove razmere in druge okoliščine. S tega stališča je tudi napačno, ako se za gotova dejanja že naprej določajo kaka plačila ali kake kazni. Prirodne vrline nagradovati in prirodne nedostatke kaznovati je krivično. Ravno tako ni dopuščeno, da bi nagrade in kazni odmerjali po vnanjem vspehu dejanj, brez ozira na notranje mišljenje, seosebno ker se na ta način vzgoji licemerstvo in svetohlinstvo.

6. Pedagogične nagrade in kazni naj se tako vrsté, kakor to vstreza gojenčevemu stališču. Dobro premisli, kak učinek bode imela nagrada ali kazen v kakem določenem slučaju, in ne uporabi nikdar močnejšega sredstva, kjer moreš izhajati s slabejšim. Inače se oslabi gojencu občutljivost in zgreši se vzgojna svrha.

7. Pri vsakem plačilu in pri vsaki kazni naj kaže vzgojitelj svojo blagohotnost. Gojenec naj razločno vidi odkritosrčno veselje plačujočega in sožalost kaznujočega vzgojitelja; vedno naj čuti, da vzgojitelja v obeh slučajih vodi ljubezen. Zaradi tega se je ogibati tudi dolgotrajnih in takih kazni, katere se izvrše šele dolgo potem, ko se je kaj zagrešilo.

Najboljša pedagogična nagrada je **odobravanje** ali **pritrdba**, najboljša kazen **nepovoljnost** ali nezadovoljnost vzgojiteljeva. Oboje se izrazuje v pogledu, na obrazu in v kretanji telesa. Z besedami izraženo odobravanje se imenuje **pohvala**, nepovoljnost ali nedopadajenje pa **graja**. Taka plačila in pokorila so najprirodnejša in najbolj pospešujejo nrvstvenost, kajti krepčajo le iz dejanja izvirajoče notranje zadovoljstvo in kesanje gojenčevu. Taka sredstva so tudi najizdatnejša, ako se le nahaja med vzgojiteljem in gojencem pravo razmerje.

Iz pohvale nastane **odlikovanje**, ako se pohvali pridružijo vnanja znamenja. Tako se gojenec odlikuje, ako se mu izroči kaka častna služba, ako se mu odkáže káko častno mesto. A očividno odlikovanje

kakor tudi vsaka prevelika pohvala utegne v gojenci obuditi domišljivost in častilakomnost, zato je treba taka plačila rabiti z največjo previdnostjo. Izrazujejo naj se torej le bolj v obliki **priznanja** in **bodrenja** ali vspodbujanja.

Graja se poveča v **posvarilo** in v **ukor** ali v **karanje**. Grajo spremljajo lahko tudi vnanja znamenja, n. pr. ako se odvzame gojencu káko poverjeno opravilo, káko častno mesto, ako stoji v klopi ali zunaj klopi i. t. d. A take kazni ne smejo nikdar do čéla onečastiti gojenca.

Zasmehovati, zasramovati ali psovati gojenca ni nikdar dovoljeno. Tako ravnanje je proti npravstvenosti in na sramoto vzgojitelju samemu.

Iz sličnih razlogov je pomisleka vredno **telesno kaznovanje** (strahovanje). Tako kazen morejo roditelji v nekaterih slučajih s pridom rabiti, v šoli pa ni dopuščena, ker omaje zaupanje v blagohotnost vzgojiteljevo; tudi se brez afektov le težko izvrši. S telesnim kaznovanjem se otrok kaj lahko poškoduje. Ker je táko pokorilo kaj pripravno sredstvo, zató postane vzgojitelju lahko navada, kar izkušnja prečesto potrjuje. A kadar je telesna kazen vsekako potrebna, dosegel bode učitelj navadno brez težave, da jo bodo izvršili roditelji.

Zeló izdatna šolska kazen je tako zvano **zapiranje** ali **pridrženje** v šoli. A otroka je treba vselej primerno nadzorovati in dati mu káko koristno opravilo. Mehanično delo, sosebno mehanično prepisovanje ni prava kazen.

Za šolo je vsekako slabo znamenje, ako se dober napredek, strah in red v isti ne doseže drugače, nego z uporabo plačil in kazni. Ako si je učitelj pridobil spoštovanje in ljubezen učencev, ako je njegov pouk živahen in zanimljiv, ako zna tako uravnati, da delajo otroci vedno kaj koristnega, ako obuja in kreпча v učencih npravstveni čut, ako vsekdar previdno zabrani pregreške in napake otrok: ondaj mu največkrat ne bode treba uporabljati plačil in kazni.

§. 29. **Nauk in poučilo.**

Da bode mogel gojenec samostalno po lastnem izboru delati npravstveno dobro, treba je, da se mu razumnost razvije in izobrazí. Vzgojno sredstvo tej svrhi služeče je pouk ali nauk.

Vzgoje brez pouka si ne moremo misliti, pa tudi pouk ostane brez vrednosti, ako ne služi kakor koli vzgojni svrhi.

Pouk toliko časa nima nobene vrednosti, dokler meri na to, da bi podajal vednosti in ročnosti, katere ne pospešujejo svrhe človeškega namena. Dokler je omejen na to, da podaja vednosti in ročnosti, pospešujoče zadovoljitev materialnih potreb človeških, toliko časa ima podrejeno vrednost. Pravo veljavo zadobi šele, ko stopi v službo najvišje svrhe človeškega življenja, kadar teži torej po istem smotru, kakor prava vzgoja.

Pouk služi vzgojni svrhi v marsikaterem oziru in sicer:

1. Pouk razvija dušne vzmožnosti in delavnosti predstavljanja in mišljenja ter pospešuje po tem takem prirodni razvitek duše;

2. gojenca reši brezdelavnosti in mu nalaga opravila na način, dostojen njegovemu višjemu namenu;

3. dušo gojenčevu napolnuje z dragocenimi predstavami, povzdiguje mu duha nad čutnost in stvarja v njem zanimanje za višje smotre;

4. z razvijanjem delovanja predstav in z obrazovanjem krogov predstav razvija in blaži tudi gojenčeva čustva;

5. s tem vzbuja višje nagibe za poželenje in polaga z obrazovanjem razumnosti temelj uravstveni svobodi gojenčevi.

Pouk je torej najvažnejše vzgojno sredstvo, ob enem pa tudi največji in najbistvenejši del vse vzgoje. Čim dovršenejši je vzgojujoč pouk, tem večji je vkupni uspeh vzgoje in tem preje se doseže vzgojni smoter.

Sosebno vzgojevalen postane pouk, ako vzgojitelj združuje splošne teoretične in praktične resnice s posameznimi izkušnjami gojenčevimi. Zato mora vzgojitelj vse resnice in nauke, katere podaja učencem, pridno obračati na njih življenje. Tako vzgojno **poučilo** deluje krepkeje nego pravi sistematični pouk. Takov nauk se podaja v trenutkih, ko je otroško srce odprto blagodejnim vplivom kakega dejanja. V tacih trenutkih pripravlja poučilo gojenčevu zavest za apercepcijo. Ako bi bilo mogoče vsem šolskim predmetom dati obliko srce ogrevajočega poučila, bilo bi tako poučevanje isto takó lahko in prijetno, kot uspešno.

Izvrstno vzgojno sredstvo so seosebno **m o r a l n a**, t. j. táka poučila, ki merijo na obrazovanje uravstvenih pojmov

in sôdov in katerim so povod razni dogodki v gojenčevem življenji.

Ako si je otrok iz nevednosti ali iz nedostatne previdnosti učinil bolečino ali škodo, ako občuti neprijetne posledice svojega dejanja in nehanja, tedaj je umestno, da mu vzgojitelj dá kak nauk, kajti gojenčevo srce je odprto vsem blagim nagibom. Ako hoče otrok sam pogledati v razne razmere življenja, ako si pred kakim koli dejanjem ne vé pomagati, ako ga gane tuje veselje in tuja žalost, ondaj zadostuje kaka mala pomoč od strani vzgojitelja, in v otroku se vzbudi pravi razsodek, obudi in poveča se mu primerno čustvo, otrok odločno hoče ali vsaj sklone kaj dobrega.

§. 30. **Vzгляд.**

Še večjega pomena nego nauk je vzгляд; kajti nazor je živelj otroški, in besede so mu le prazen glas, ako se zadosti ne predočijo. Kakor vse pojme sploh, tako je móci tudi n ravstvene pojme vspešno pojasniti le z nazorom. Vzгляд vpliva odločilno na hotenje in ravnanje otroško tudi zaradi tega, ker je otroška duša omejena uprav le na reprodukcijo bodisi v predstavljanji, bodisi v dejanji.

„S tajno močjo, kateri se ustavljati ne dá, vpliva vzгляд“.
S l o m š e k.)

Vzgojujoč z vzgledom paziti nam je na sledeče :

1. Kar otroci že od prvih dni in neprestano vidijo okoli sebe, vtisne se v njih predstave ter se združi v trajne kroge predstav. Ti krogi predstav apercipujejo pozneje vse, kar je istovrstnega. Najčvrstejši so torej prvi vtisi. Zato zavisi vse od tega, da je ono, kar se n a h a j a o k o l i o t r o k a, pravo in posnemanja vredno, in da se odpravi vse, kar bi ga utegnilo pohujšati.

Kakó krepki in odločilni so prvi vzgledi, dokazuje to, da se prikazujejo nekatere posebnosti in sklonosti v mnogih obiteljih zaporedoma v več rodovih, tako, da se morejo imenovati prirojene in podedovane.

2. Čim bolj ustreza vzгляд razmeram otrokovim, čim bolj se približa njegovemu stališču, tem lažje ga posnema

otrok. Zaradi tega je vzgled otrokovih vrstnikov jako izdaten. Vzgojitelj si pridobi krepke zaveznike, ako pridruži gojencu pripravne tovariše, s katerimi se igra. Iz tega razloga vpliva tudi šola dobrodejno na otroški razvitek. Sicer je otrok tudi v šoli razpostavljen slabemu vzgledu. Vender ga je lahko obvarovati tacega vzgleda, sosebno ker ga prirodno samočustvo sili, da posnema to, kar je nad njim. Skrbi li učitelj, da vlada v šoli dober duh, potem bodo posamezni zli življi brez vpliva; taki otroci se bodo po družih boljših šele popravili.

3. Jako važen je lastni vzgled vzgojiteljev. Ker je gojenec pod voljo vzgojiteljevo, primoran je do céla, da opazuje in posnema hotenje in delovanje vzgojiteljevo. Da bode vzgoja napredovala, treba je torej, da je vzgojitelj sam vzor in vzgled v vsem, kar zahteva od gojenca. Vsak vzgojitelj bodi tedaj najprej sam dobro vzgojen, bodi npravstven značaj. Da bi si v tem pogledu pomagal na videz, to se mu ne posreči, kajti otroci so navadno ostri in natančni opazovalci. Vzgojitelj naj nikdar ne pozabi, da njegov pedagoški ugled ni zavisen od tega, kar uči, ampak od tega, kar dela in kakó živi. Od tega pa je zavisen tudi ves njegov vzgojevalen vpliv. Otrok je tako ustvarjen, da najraje posnema one, ki stojé nad njim in h katerim zré z ljubeznijo in s spoštovanjem. „Kakor se rastlina vpenja na kvišku, tako se oprijemlje otroški duh onega, kar je višje, ali kar se mu vsaj višje zdi“. (R ü e g g.)

Človeška družba ne terja torej brez tehtnega razloga, da bodi vzgojitelj in učitelj npravstveno najbolje izobražen; isto tako graja na njem celó najmanjše madeže in nedostatke, kateri navadno ne škodujejo ugledu drugih ljudi.

Z ozirom na izdatni vpliv vzgleda je velike koristi ona vzgoja, katera ima obliko občevanja. Pri taki vzgoji je vzgojitelj stalen gojenčev tovariš ter vzgaja taistega v vseh položajih z vzgledom. Taka vzgojna oblika terja, da je vzgojitelj v vseh zadevah vzoren. Vender je treba, da se gojenec ne vzgoji jednostransko, še kakega drugačnega občevanja, sosebno z gojenčevimi sovrstniki.

4. Najkrepkeje delujejo oni vzgledi, katere otrok neposredno sam vidi. A opravičeni so tudi oni zgodovinski in idejalni vzgledi, ki se kažejo gojencu s posrednim nazorom. Poslednji so tem važnejši, ker omogočijo vsestransko vplivanje. Ako se postavljajo pred duševno oko gojenčevo plemenite, značajne slike iz svetega pisma, iz občne zgodovine in iz poezije, tedaj je to zelo vspešno, samo da bodi opisovanje prav živo in pred vsem objektivno. Gojencu ni treba, da bi opazil vzgojiteljevo namero; temu pa se je previdno ogibati vsakega vsiljevanja. Čim neposredneje se vpliva na otroško srce, tem gotovejši in krepkejši bode učinek. Ko bi na dolgo in široko moralizovali, navajajoč take vzglede, uničili bi navadno ves vspeh.

Dobro sredstvo, idejalne vzglede kazati gojencu, je **čitanje**. Dobri spisi za mladino so izvrstno učilo, zlasti ker v podobi zabave nadaljujejo samostalno obrazovanje gojenčevo. Še večji vpliv pa imajo dobri spisi za mladino z ozirom na vzgojo. Taki spisi vzgojujejo v prvo že s tem, da gojenca koristno zabavajo ter ga odvracajo od postopanja in lenobe („katera je začetek vseh grdob“). Najboljše njih delo pa je, ker dovajajo npravstvene idejale otroku pred oči in to v podobni objektivni obliki, v kakeršni gleda otrok resnične vzglede. Moder vzgojitelj ne bode opustil, da ne bi podajal gojencu pripravnih, njegovemu stališču primernih spisov, navdajajoč ga tako z veseljem in z ljubeznijo do čitanja. Poučil ga bode, kako mu je čitati, da mu bode to na korist.

Dobri spisi za mladino imajo biti taki, da zabavajo in ob enem poučujejo, oziroma vzgojujejo. Spisi brez vzgojnega poučila niso veliko vredni in morejo celo škodovati, ako namreč preveč vplivajo na fantazijo. Tudi taki spisi niso nič kaj prida, kateri podajajo nauk v suhoparni obliki in katerim je namen samo nauk in vzgoja brez ozira na otroško stališče. Otrok namreč ne išče v čitanji resnega dela, temveč le zabave. Dobre spise za mladino mora vsekako prešinjati plemenit, npravstven duh. Taki spisi morajo opisovati le resnično vzvišene ideje; v čitatelji morajo buditi čut za ono, kar je v moralni prirodi krepkega in velicega, navduševati ga imajo za opisane idejale,

vzbuditi imajo v njem trden sklep, da bode posnemal vzore. Moralo (nauk) naj otrok sam najde iz povesti. Cele strani polne moralne pridige dolgočasijo čitatelja in zgreše pravi učinek.

II. Vzgojna načela.

§. 31. Vzgoja bodi pameti primerna.

Vzgoja je pameti primerna, ako ima vedno pred očmi ono svrhu človeško, katero določa pamet. Smoter vzgoje, postavljen po pameti, teži po tem, da se gojenec usposobi, doseči stan npravstvene sovršenosti. Ako meri torej vse vzgojno delovanje na to, da se vsadé gojencu v srce npravstvene ideje in da se isti privede do svobode, krepkosti, vsestranosti in doslednosti, — tedaj je vzgoja pameti primerna. Kar se imenuje npravstveno dobro, ni nič družega, nego kar odobrava pamet. Ukoreninjenje npravstvenih idej v človeškem srci je vspeh pametnega mišljenja.

Pametna vzgoja smatra torej npravstvenost za poglavitno vzgojno svrhu. Tej svrhi se morajo podvreči vse druge svrhe. Ko hitro bi smatrali katero koli postransko svrhu za glavno načelo, postala bi vzgoja jednostranska in nspametna.

Pametni vzgoji nasprotna so sledeča jednostranska in zato napačna vzgojna načela:

1. **Naturalizem**, kateremu že zadostuje, da se prirodni razvitek gojenčev ne ovira, ali k večjemu, da se isti pospešuje. Taka vzgoja je popolnem napačna, kajti kar je prirodni primerno, to nasprotuje mnogokrat pravi npravstvenosti in pravi človeški dostojnosti.

2. Neko drugo napačno vzgojno načelo je jednostranski **socijalizem**, kateremu so zahteve človeške družbe v prvi vrsti merodajne, ne skrbeč za to, se li te zahteve vjemajo s pravim človeškim namenom. Jednostranski socijalizem hoče vzgojiti pred vsem koristnega državljanca; obdarovati ga skuša z vsemi znanostimi, ročnostimi in sposobnostimi, kar bi ga naj storilo praktično uporabnega. Taka vzgoja razvija torej bolj razum nego pamet. Ta kriva vzgojna mér se

pokazuje se posebno v jednostranski stanovski vzgoji (v vzgajanji za kak poseben stan).

3. Socijalizmu nasproten je **egoizem**, kateri je mnogokrat podloga vzgoji. Egojistični vzgoji je glavni namen, da zagotovi gojencu prijetno bivanje in da ga stori za srečnega človeka.

V tem smislu se imenuje tudi **evdemonistična vzgoja** (vzgoja k nasladnemu življenju). Obe skrajnosti, egoizem in socijalizem, stikate se v tem, da smatrate izobrazovanje razuma, posvetno razumnost, za najvišji vzgojni smoter.

4. Ako ravna vzgoja po jednostranskem smotru, vzgajajoč gojenca za svet, za resnično obstoječe (realne) razmere, — ne gledé na to, ugajajo li te razmere idejalu sovršenosti, — tedaj se drži **realizma**. Ako pa se vzgoja ne ozira na resničnost, temveč vzgojuje gojenca za idejalne razmere, tedaj se drži **idejalizma**. Obe meri ste skrajni, jednostranski in zaradi tega nespametni.

Pametna vzgoja priznava, da je treba prirodni razvitek gojenčev pospeševati. A najvišji smoter jej je, vzgojiti gojenca za popolnem pametno (umno) bitje.

Ravno tako spoznava pametna vzgoja, da je treba gojenca tako izobraziti, da postane **rabljiv in srečen zemljan**. A kot najvišji smoter postavlja blaženost, ki ima svoj temelj v sovršeni npravstvenosti.

Prava vzgoja vzgojuje gojenca za resnični svet, za realne razmere, v katerih mu bode pozneje živeti. Ob enem pa podeljuje njegovemu duhu neko idejalno mér, vzgojujoč ga „za prihodnje boljše stanje sveta“. Taka vzgoja usposobi gojenca, da more težiti po idejalu človeškega namena, namreč po napredujočem usovršavanji človeštva. Pametna vzgoja se drži torej zlate srede med realizmom in idejalizmom.

„Kriva vzgoja otrok je slabih časov mati“. (Sloimšek.)

§. 32. **Vzgoja bodi prirodi primerna.**

Človek je v svojem razvitku podvržen gotovim prirodnim zakonom; razvija se na sploh tako, kakor mu določa priroda. Otrok se torej neprestano obrazuje po prirodnem potu, — tako telesno, kakor duševno.

A tako se razvijajoč more otrok za trdno doseči sovršenost le tedaj, ako ga podpira vzgoja s svojim navlaščnim delovanjem, nadaljujoč njegov prirodni razvitek po pametnih načelih.

Vse vzgojno delovanje pa bi bilo brez moči, ako ne bi ustrezalo gospodujočim prirodnim zakonom. „Vsa vzgoja, ki je kaj drugega, nego usovršavanje prirode na poti prirode, je škodljiva“. (Weber.) Vsaka vzgoja bodi torej prirodi primerna, t. j. delovati mora na razvitek gojenčev z onimi sredstvi, ki ustrezajo človeški prirodi sploh in sosebnostno prirodni posebnosti gojenčevi.

Prirodno vzgojevati se torej ne pravi, dopustiti, da hodi priroda sama svojo pot; to bi se reklo, načelo prirodnosti odnašati na svrho, a ne na sredstva vzgoje, kar pa nasprotuje pametnemu vzgojnemu načelu. Pravi vzgoji je torej treba, da teži po pametni svrhi s pomočjo sredstev prirodi primernih.

Skrajno in zato napačno doumevanje prirodnosti zagovarja **materijalizem**, pripisujoč prirodi odločno tvornost in smatra zato vsako posezanje v prirodni razvitek človeški za brezkoristno in nepotrebno.

Isto tako napačno je nasprotno mnenje pedagoškega **pozitivizma**, kateri popolnem prezira prirodni razvitek gojenčev in v njem gospoduječe prirodne zakone ter si domišlja, da mu je moči brez vsacega pridržka, t. j. pozitivno vzgojevati.

Krive nazore imajo dalje **pijetistične** in **ascetične** vzgojne oblike, katerim je vse, kar je prirodi primerno, škodljivo in pregrešno.

Da bode vzgoja prirodna, mora vzgojitelj:

1. vse svoje delovanje dovesti v sklad z onimi občnimi zakoni, kateri gospodujejo prirodnemu razvitku človeškega telesa in človeške duše;

2. vsa vzgojna sredstva prilagoditi vsakokratni telesni posebnosti gojenčevi, tedaj njegovi starosti, njegovemu spolu, zdravstvenemu stanju i. t. d.;

3. pri vseh vzgojnih naredbah se ozirati na prirodne nadarjenosti, na temperament, na sklonosti in sploh na vsakokratno duševno stališče gojenčevo.

„Kar se prirodno dobrega najde pri gojenci, to je pri vzgoji najvažnejše, ter se ima postaviti na čelo. Inače ni mogoče vzgojevati,

ker brez tega ni začetka, torej tudi napredka ne. Kar koli se najde dobrega, to je treba 1) spoznati in 2) pred gojenčevimi očmi v veljavo spraviti". (Herbart.)

§. 33. Vzgoja bodi kulturi primerna.

Vzgoja pospešuje prirodni razvitek človeški. To pospeševanje je glavni vzrok, da človeštvo, odkar prebiva na zemlji, neprestano napreduje in se usovršuje. Tako napredovati je človeštvu le tedaj mogoče, ako vsak dorasel rod postane deležen vseh pridobitev, katere so si predniki z vkupnim delom priborili na materialnem in duševnem polji. Na podlagi tega si more vsak poznejši rod pridobivati kaj novega in potem zopet napredovati. K tej sposobnosti pripomore zlasti vzgoja, po najkrajšem potu razjasnujoč gojencu s trdom nabrane izkušnje in znanosti. Vzgoja postavi gojenca tako rekoč skokoma na ono stališče, na katero se je vspelo človeštvo, razvijajoč se stoletja. Da je temu tako, ni treba nadalje razkladati.

Stanje človeške družbe, v kakeršnem se nahaja v posameznih dobah duševna obrazovanost, politično, нравstveno in versko mišljenje in sposobnost za delo, umetnost in znanstvo, imenuje se kultura ali omika.

Od kulturne stopinje kakega naroda je zavisna njegova veljava in ob enem vspeh njegovega dela. Na drugi strani pa raste z omiko naroda tudi vrednost in tvornost posameznika, kajti posameznik človek more le v zvezi v drugimi stvarjati kaj velicega, samó da se kaže rabljivega v družbi.

Iz tega je razvidno, da mora vzgoja biti kulturi primerna, ako hoče doseči svoj najvišji smoter. Povzdigniti ima gojenca na ono stališče, na katerem stoji omika za njegove dobe; izobraževati ga ima tako, da postane rabljiv ud družbe, h kateri spada; vcepiti mu ima poleg sposobnosti tudi teženje, da pri vkupnem delu sodeluje na povzdigi kulture.

Vzgoja je torej kulturi primerna:

1. ako vstreza gospodujočim razmeram one družbe, kateri se gojenec prišteva, ako tedaj vzgojuje gojenca v

jeziku in v običajih njegove domovine, in ako učini, da postane pravi sin svojega naroda;

2. ako podaje gojencu vse vednosti in ročnosti, katere so mu potrebne, da postane rabljiv ud družbe.

3. Vzgoja mora se posebno posredovati, da gojenec uvidi posebne razmere svoje domovine, da se privadi verskim, нравstvenim in političnim razmeram, kolikor jih je razvila napredujoča omika, in da se tedaj postavi na višino omike svojega časa.

4. Naposled ima seznaniti gojenca z onimi težnjami njegove dobe, katere merijo na pravi kulturni napredek; navdušiti ga ima za te težnje.

K potrebnim zahtevam нравstvene sovršenosti spada mnogostranost. Tej zahtevi pa more pojedinec ustreči le, ako nastopi kot delujoč ud družbe in ako se tesno oklene vseh, ki si prizadevajo, storiti kaj velicega.

Načelu kulturne primernosti nasprotno je vsako vzgojevanje z nameró, gojenca izobraziti v duhu že premaganega stališča. Vsako navduševanje za „dobre, stare čase“ je osnovano na domišljiji, katera to, kar so stari storili dobrega, jednostransko povelečuje. Tako hvalisanje je v vzgoji nepraktično, kajti gojencu je določeno živeti in delovati v izpremenjenih razmerah.

Prav tako napačno pa bi bilo, ko bi hoteli gojenca vzgojiti v smislu krivih nazorov, kateri se nahajajo kot jednostranski izrastki na vsakem kulturnem stališči. Načelo kulturnosti se mora ravno tako, kot vsako drugo vzgojno načelo, podrediti načelu pametnosti.

§. 34. **Vzgoja bodi razumna.**

Vzgoja je razumna, ako izbira vedno svrhi primerna sredstva ter ista prav uporablja.

Izbirajoč in uporabljajoč vzgojna sredstva se je ozirati na sledeče:

1. Vrednost in tvornost kakega vzgojnega sredstva je pred vsem zavisna od stališča in od vsakokratnih razmer gojenčevih. Absolutno najboljšega in absolutno najslabšega vzgojnega sredstva ni; v tem slučaju je to, v drugem pa ono najboljše. „Tega je treba voditi, onega spodbadati“, pravi Ciceron. Vzgojitelju je treba tedaj napeti vso svojo raz-

sočnost, svoj razum, da izvoli tako sredstvo, ki je primerno okoliščinam.

2. Vsako vzgojno sredstvo, drugače še tako dobro, je pomisleka vredno. Vsako sredstvo more, če takó nanese, postati nevarno. Iz tega sledi, da mora imeti vzgojitelj pred vsem to nevarnost pred očmi, ker le, ako pazi nanjo z bistrim očesom, mogel se jej bode izogniti.

Ako se otrokom vse dovoljuje, postanejo večkrat nezmerni in svojeglavni; s prepovedjo se jim mnogokrat okreпча poželenje po prepovedanem; prepogosto povelje je brez uspeha; prevečkratno poučevanje rodi radovednost; hvala provzročuje marsikdaj domišljivost; graja vécsi razsrdi, vécsi opláši i. t. d.

3. Kadar izhajaš z zmernejšim sredstvom, ne rabi močnejšega, drugače postane gojenec neobčutljiv in tvornost vzgojnega sredstva se oslabi.

Kadar izhajaš n. pr. s svetom, ne rabi povelja, in kadar moreš poučiti, ne kaznuj. Telesnemu pokorilu privajen gojenec ne občuti graje ali poučila.

4. Vsa vzgojna sredstva, seosebno močnejša, uporabljaj varčno; ako bi jih rabil prepogosto, ne imela bi uspeha. Čim zrelejši postaja gojenec, tem redkeje rabi vzgojna sredstva; samó tako bode gojenec postal samostalen.

5. Uporabljajoč vzgojna sredstva bodi dosleden, potem bodeš najprej mogel izhajati brez taistih, kajti na ta način se gojenec najhitreje privadi dobremu.

6. Najboljša podpora vzgojnim sredstvom je vzgojiteljeva osebnost. „Gojenca véže na vzgojitelja ugled in ljubezen. V obitelji vzgaja oče pred vsem s svojim ugledom, mati seosebno s svojo ljubeznijo. Ugled je osnovan na spoštovanji, ljubezen na naklonenosti. V šoli morajo otroci učitelja pred vsem spoštovati. Blagor mu, ako si more pridobiti tudi ljubezen svojih učencev. S pomočjo ljubezni dobé vsa vzgojna sredstva neko večjo tvornost. Kar se dovoljuje, to se rado vsprejema; kar se ne dopušča, to se rado pogreša; povelja se rada poslušajo, ukazi urno izvršujejo; najneznatnejši predmet, pogled, beseda pouči gojenca; celó kazen, ako je sploh treba kaznovati, ima višji pomen, in ker odpade

zlovoljnost, neha biti nevarna; — nauki gredó od srca k srcu, in vzgled ljubljene osebe priklene otroka z neodoljivo močjo náse. Kako žalostna pa je vzgoja tam, kjer manjka ljubezni polnega posredovanja pri uporabi vzgojnih sredstev!“ (Lindner.)

§. 35. **Vzgoja bodi jedinstvena.**

Gojenec je izpostavljen mnogoterim in različnim vplivom; prav tako mnogotero in različno je tudi vse vzgojno delovanje z določenim namenom. To mnogoterost je treba dovesti v lep sklad, drugače bi vplivi drug družega motili v svojem delovanju. Jedna najvažnejših zahtev je torej, da bodi vzgoja jedinstvena.

Terjatev jedinstvenosti velja na tri strani:

1. **Z ozirom na svrho**, t. j. vzgoji je treba privedi v soglasje različne vzgojne svrhe, kot so: telesni razvitek gojenčev, izobrazovanje njegovega duha in sposobnosti, da postane rabljiv ud družbe. To se posreči le tedaj, ako vse vzgojne svrhe podredimo najvišji pametni vzgojni svrhi. Vsaka vzgojna naredba, katera pač ustreza kaki koli podrejeni svrhi, nasprotuje pa najvišji svrhi, mora se brezpogojno zavreči.

2. **Z ozirom na sredstva**. Različna vzgojna sredstva morajo biti med seboj v največjem soglasji in vsekar jih je dosledno uporabljati. Dopuščanje, povelje, nauk in vzgled morajo se vzajemno dopolnovati. Kar se je danes zabranilo ali prepovedalo, tega ni jutri v enakih razmerah dopuščati ali celó zapovedovati.

3. **Z ozirom na osebe**, katere sodelujejo pri vzgoji. Tem je treba popolnega soglasja med seboj, da jeden ne razruši, kar drugi zgradí. Jedinstvenosti je treba ne le v vzgojnih načelih, temveč tudi v izbiranju sredstev in v vnanjem postopanju.

Zategadelj je neobhodno potrebno, da vlada med obiteljjo sámó, tako tudi med učiteljstvom kake šole popolna sloga, najčistejše so-

glasje in sporazumljenje. Šola in dom morata v vsem, kar se tiče vzgoje, delovati v popolni vzajemnosti. Izpolnjuje li vsak sovzgojitelj svojo dolžnost, tedaj bode vzgoja sama ob sebi jedinstvena. A temu ni vedno tako. Zato stori pač prav vsakdo, ki ima o vzgoji prave in resne misli, da se ozira na druge vzgojne činitelje in da tudi sam stori, kar more, da postane vzgoja jedinstvena.

III. Vzgojna metoda.

§. 36. **Pojem in razdelba vzgojne metode.**

Vsa vzgoja obstoji iz raznega delovanja, katero je treba zvezati v neko organsko celoto. Vzgojna sredstva, t. j. pojedina dejanja vzgojiteljeva, s katerimi pospešuje vzgojno svrho, sestavljajo tako rekoč prvine vse vzgojne delavnosti. — Zveza vzgojnih sredstev v neko organsko združeno, po vzgojnih načelih urejeno delovanje se imenuje vzgojna metoda.

Ker ima vzgoja le jedno konečno svrho, zato bi dosledno morali govoriti samó o jedni vzgojni metodi. A najvišjo vzgojno svrho moremo doseči le tedaj, ako dosežamo malo po malo katero koli drugo svrho. Zato je móci vso vzgojno delavnost razvrstiti na več členov, primernih podrejenim svrham. Vsled tega razlikujemo štiri glavne člene in tedaj štiri vzgojne metode.

1. **Negovalna ali vzrejevalna metoda**, s katero se pospešuje telesni razvitek gojenčev.

2. **Vladalna metoda**, t. j. ono vzgojiteljevo delovanje, katero ima namen, gojenca držati v mejah družbenega reda.

3. **Poučevalna metoda**, t. j. ono v sebi dovršeno vzgojno delovanje, kateremu je namen, v gojenci izobraziti spoznanje ali duha.

4. **Strahovalna metoda**, t. j. neposreduje vplivanje vzgoje na razvijanje volje z namenom, da se v gojenci izobrazí značajnost.

V vzgojni praksi te metode nikakor niso ločene. Navadno se ne razmikajo na razne strani, temveč se vzajemno dopolnjujejo, služeč tako vrhovni svrhi značajevega obrazovanja. Celoto vzgojnega delovanja je torej móci zaznamenovati kot metodo značajevega obrazovanja.

Prva vzgoja je negovanje, temu se kmalu pridruži vladanje in pozneje tudi pouk. Negovanje polagoma odstopa, pouk pa vedno bolj deluje. Čim bolj se s pomočjo pouka razvija razumnost, tem bolj se vladanje izpreminja v strahovanje. Zadnje dovršuje tako rekoč vzgojo; vendar je uspeh strahovanja zavisen od uspeha ostalih metod.

Káko stališče zavzemajo posamezne metode in v kaki zvezi so med seboj, to določujejo vzgojna načela. Ustrezajo li posamezne metode vzgojnim načelom in so li med seboj v pravem razmerji, tedaj je vsa vzgoja prava in istinita; kjer tega ni, ondi je vzgojna metoda napačna in pristranska.

Z ozirom na stališče in na raznotere razmere gojenčeve prevladuje jedna izmed metod in vtisne vsej vzgoji svoj značaj. Domá se otrok navadno najbolj neguje, v šoli pa poučuje. Po otroških varovalnicah in delavnicah zavzemlje prvo mesto metoda vladanja.

Da so otroci tako pogosto jednostransko vzgojeni, krivo je to, ker se strahovalna metoda zanemarja ali napačno rabi; pri taki vzgoji se razvija volja skoro le s pomočjo vladanja. Tudi poučna metoda je večkrat napačna, ako se zadosti ne ozira na strahovanje in na obrazovanje značajnosti. Otroška vzgoja v nižjih stanovih je bila in je deloma še dandanes samó jednostransko negovanje in vladanje.

§. 37. **Negovalna metoda.**

Najbližja svrha vzgojevalne nege je pospeševanje telesnega razvitka in telesne rasti. Pred vsem pa se je ozirati na ono najvišjo vzgojno svrho, kateri služi telesni razvitek. Bistvo pravega pedagogičnega negovanja torej ne obstoji v

tem, da se sploh pospešuje telesni razvitek, temveč da se pametno pospešuje.

Nega je tesno zvezana z vrhovno vzgojno svrho ter je potreben del vzgojnega delovanja. To razvidimo, ako opazujemo dejanske razmere, katere jasno pričajo, da sta razvitek in delovanje duše zavisna od razvitka in napredka telesa.

Vsa psihična delovanja (spoznavanje, čustvovanje in hotenje) izvirajo iz predstav in te iz občutov. Duša ima tako rekoč skozi čute (torej s sodelovanjem telesa) svoj uhod v človeka. Uporaba onih predstav, katere dobivamo iz čutnega zaznavanja, podloga je vsemu duševnemu delu, katero pričnemo pozneje v svrhu duševnega obrazovanja.

Na to, kar otrok vidi in sliši, pripenjajo se tudi prve vzbude njegovih čustev in teženj.

Telesno stanje vpliva odločno na mišljenje in čustvovanje, torej tudi na obrazovanje duha in srca. V tem oziru ima posebno velik vpliv trajno stanje živčevja, kajti tako stanje je največkrat pogoj temperamentu. Telesna svežost in čilost mnogo pripomore, da se okreпча samozavest in volja. To telesno svojstvo je torej z razvojem značaja v najtesnejši dotiki. „Zdrava duša biva le v zdravem telesu“. Da more duh popolnem delovati, treba je popolnem razvitega telesa; ako pa hira telo, oslabeva tudi duh.

Iz tega sledi, da je goja človeškega telesa imeniten del vzgoje, a potrebna je tudi kot podloga nadaljnjemu vzgojnemu delovanju. Prva vzgoja bodi torej največ negovanje.

Tudi v poznejših vzgojnih dobah je mnogo ležeče na tem, da se telo razvija svrhi primerno. A čim samostalnejši biva otrok, tem bolj se odmika negovanje; namesto njega pa nastopa vladanje.

Negovanje se najbolj izrazuje v dovoljevanji in zabranjevanji v zvezi z opazujočim in čujočim nadzorovanjem.

Negovalna metoda bodi prirodi primerna in razumna, pred vsem pa pametno preiščena. Vzgojitelj dovoljuje gojencu, da more zadostiti svojim prirodnim potrebam; dopušča, da vnanji vplivi delujejo na gojenca, kolikor terja to njegova priroda; vendar je paziti, da taki vplivi ne škodujejo duševnemu in sosebnostnemu razvitku gojenčevemu.

Kadar koli preti v tem pogledu kaka nevarnost, naj vzgojitelj zabrani take vplive.

Kot posebno svrho negovanja nam je imeti na umu, da se gojenec navadi, na pameten način zadovoljevati prirodnim potrebam, ki se tičejo hrane, dihanja, čistote, delavnosti in počitka. Čuvati se mu je vremenskih vplivov in pametno utrjevati svoje telo, da se malo po malo priuča taistim. Naposled mu je vaditi gibala in čutila z namenom, da se ista razvijó.

Tu navajamo najvažnejša pravila, na katera je vzgojni negi paziti.

1. **Hrana.** *a)* Vzgojitelj dovolj takó hrano, ki je po svoji tvari sestavi sposobna za rast in obnovev organizma; *b)* hrano podajaj takó, kakršna je prebavna z ozirom na stališče telesnega razvitka; *c)* hrano dovolj v oni množini, ki je primerna pravi prirodni potrebi; *d)* hrano dovolj le o pravem času.

2. **Zrak (vzduh).** *a)* Zrak bodi čist, *b)* ne premrzal in tudi ne pretopen; *c)* ogibati se je prehitre mene topline; *d)* dihanje naj se pospešuje z delom, z gibanjem v svežem zraku in s pravilnim držanjem telesa; *e)* izpara se ima pospeševati s čiščenjem kože.

3. **Obleka.** Ta bodi *a)* čista, *b)* oplavna, gibanje ne ovirajoča, *c)* vremenu in toplini primerna.

4. **Gibanje.** *a)* Gibala je treba vzbujati na delavnost, da postanejo krepka in okretna; *b)* način delovanja naj ustreza pametnemu namenu; *c)* vaditi se je vsestransko, posebno gre uriti vse mišičje; *d)* vse delovanje se ima vršiti v pravi meri in pravočasno se vrstiti z oddihom in počitkom.

5. **Čuti.** *a)* Organi živčevja zahtevajo najbriznejše zaščite, ker jih je lahko poškodovati in ker se more škoda redkokrat popolnem popraviti; *b)* vzgojitelju je učiniti, da se vsestransko vadijo vsa čutila; *c)* v vsem delovanji bodi prava mera; *d)* rast in nadomeščanje snovi v živčevji se vrši nepretrgoma le v snu (spanji); zato treba otroku večkrat in mirneje spati, nego odraslemu človeku.

Pač nikdar ne dvomimo, da je treba otroke učiti govoriti in misliti. Navadno pa prezremo, da jih je treba učiti pred vsem tipati, slušati in gledati, in da tudi nižja čuta, vonj in okus, neposrednje in posrednje pospešujeta psihični razvitek in se zaradi tega ne smeta zanemarjati.

Ako telovadba gojenca metodično navaja k vsestranski vaji gibal in ima tako namen, telo sploh krepko razvijati, tedaj obseza najvažnejši del vzgojne nege. Telovadba storí, da se telo giblje na vse strani,

to pa učini živahno izmeno vseh snovi. Kri oddaja svoje posamične dele enakomerno ter se neprestano obnavlja na pravilen način. Živahno dihanje, svež krvni obtok, dobra hranitba vseh organov in krepcanje taistih, to so pravi nasledki telovadbe, ki koristijo neposrednje telesu, posrednje pa duhu, kajti duh in telo se nahajata v tesnem vzajemnem delovanju. Telovadba ne kreпча le mišičja, temveč tudi živčevje, vadi in ostrí čute, podaja somernost in milino gibanju in držanju telesa in stori, da postane telo voljno orodje duha. Telovadba gre duševni vzgoji sploh na roko, privadi gojenca pazljivosti, uri pričujočnost duha, rodi srčnost in odločnost, razvedruje srce in ovira k moralnim zlom nagneno bolešno domišljijo. Telesne vaje so najbolj zdrava zabava, najboljši oddih po duševnem delu. Telovadba brani otroka od pogibeljne dolgočasnosti, katera vodi k brezdelici ali pa išče v opasni družbi in v pregrešnem opravilu nekakega razvedrila.

§. 38. **Vladalna metoda.**

Akoravno mora prvo vzgojno delovanje svojo pozornost obračati najbolj na telesni razvitek gojenčev, vendar se duševni razvitek ne sme prepuščati samemu sebi; sosebnost je treba gojenčevo voljo že zgodaj krepiti. Dokler je v otroku delovanje predstav še nerazvito, dokler otrok še nima pameti, meri poželenje skoro izključljivo le na čutne prijetnosti, ne gledé na njih korist ali škodljivost. V tem je iskati precejšnje pogibelji, katero povečava še okolnost, da izhajajo prva poželenja iz slepega nagona in so zaradi tega burna in vstrajna. Zato je neobhodno potrebno, da se to burno, naglo in največkrat kvarno pozelevanje omeji in uredi z vzgojnim vplivanjem, in sicer pravočasno, sicer bi utegnile vsled navade nastati sklonosti, proti katerim bi se poznejša vzgoja zastoj borila.

Tej terjatvi ustreza deloma pač že pedagogična nega, kolikor namreč privadi gojenca pametni zadovoljitvi prirodnih potreb. Večji del naloge pa mora prevzeti ono vzgojno delovanje, katero imenujemo pedagogično vladanje.

Vzgojno vladanje, kakor tudi vzgojno strahovanje ima namen, obrazovati voljo. Da se bode gojenčeva

volja popolnem razvila, treba je najprej npravstvene ideje vsaditi v srce in jih privedi v pravo razmerje med seboj. To pa zahteva, da se nahaja duševni razvitek že preje na neki višji stopinji, zato se more to zgoditi šele v poznejših vzgojnih dobah. Do tistikrat pa ne smemo, kakor smo ravno razložili, gojenčeve volje prepuščati same sebi. Volja se torej obrazuje najprej s pomočjo vladanja, katero odstranjuje vse, kar bi utegnilo biti prizadevanju poznejšega voljinega strahovanja na potu. Na drugi strani pa je pedagogično vladanje vspešna priprava onim vplivom, ki pospešujejo strahovanje.

Naloga pedagogičnemu vladanju je ta, gojenčevo voljo, kateri nedostaje še pametne uvidnosti kot notranje moči, z vnanjo močjo vzdržati v redu. Tako vladanje brzda torej nagone in poželjivosti, izvirajoče iz nagonov. S pomočjo vladanja se privadi gojenec, da prenaša to, kar mu bode v bodoče prenašati, in da dela ono, kar ima pozneje veljati za pravilo njegovemu delovanju. Gojenec se navadi, da dela vse o pravem času, na pravem mestu in v pravi zaporednosti, in da se pri tem uklone običaju.

Kakor državna vlada nima namena, da bi državljanke storila krepostne, temveč le, da omogoči njihovo družbeno življenje z vzdrževanjem pravnega redú: tako tudi pedagogična vlada ne more meriti na to, da bi gojenca storila npravstvenega: „ona hoče le red napraviti“ (kakor pravi Herbart). Vlada pa pripravlja npravstveni vzgoji pot, priučevaje gojenca npravom, kateri so „prva stopinja npravstvenosti“.

Oprostivši svojo voljo oblasti čutnih nagonov in podredivši isto razumnosti vzgojiteljevi, priučí se gojenec ravnanju, katero izhaja iz npravstvene svobode, namreč iz soglasja volje z razumnostjo.

Sredstva vzgojnega vladanja so pred vsem ista, kot ona, ki rabijo negovanju, namreč nadzor v zvezi z dopuščanjem in odrekanjem; najboljša so vendar: povelje, ukaz, naloga, plačilo in kazen. Tvorina sta tudi vzgled in poučilo, sosebno kadar vlada preide v strahovanje. Vsako vladanje pa podpira najbolj vzgojiteljeva osebnost. Njegova blagohotnost rodi mu ljubezen, njegov npravstveni značaj zagotovi mu spoštovanje in s tem tudi voljnost in brezpogojno pokorščino gojenčevo.

S pedagoškim vladanjem moramo pričeti že s prvimi dnevi otroškega življenja. Ako zamudimo v tej zadevi pravi čas, razvila se bode otroška samoglavnost in svojevolja tako krepko, da bode delala povsod nered in da jo bode prav težko krotiti. „Čim preje se strahuje, tem večji je uspeh“.

Prvo vzgojno delovanje obstoji iz nege in vlade. Obe posezate večkrat druga v drugo, vzajemno se podpirajoč in nadomestujoč. Zmerno dovoljujoč in modro zabranjujoč privede nega v gojenčevo delovanje nekak pameten red in gre tako vladi na roko. Vlada pa brzda nagone, vzbuja gojenca s pomočjo povelja in ukaza na delavnost in ureja taisto; na ta način uri in usovršuje gojenčeve organe in povrača tedaj negi njeno uslugo.

Pedagoško vladanje moramo, ko hitro je gojenčev duh dovolj razvit, zvezati s pozitivnim izobrazovanjem volje — s strahovanjem. Zadnje pa prevladuje šele tedaj, ko se je s pomočjo pouka gojenčev duh že precej razvil, a še celó potem gospoduje v mnogih ozirih vlada.

Najvspešnejši učinki vlade so opravilo, vaja in navada gojenčeva.

1. **Opravilo.** Ako hočemo, da bode imelo pedagoško vladanje mnogo uspeha, treba je, da imajo otroci vedno kaj opraviti. Tako opravilo jim nalagamo z dopuščanjem, s poveljem, z ukazom in z nalogo. Kdor ume, otrokom nalagati vedno káko delo, takov si bode zagotovil njihovo pokorščino in ne bode mu treba rabiti ostrejših in zaradi tega nevarnejših vladnih naredeb. Že to, da se zapreči brezdelica, je velika npravstvena pridobitev.

Neštevilno razvad, ki malo po malo prehajajo v pozitivno zlo, nastane vsled nedostatnega opravila, iz dolgočasnosti.

Opravilo pa mora, da izpolnjuje vzgojne svrhe, ustrezati sledečim terjatvam:

a) Biti mora, če mogoče, **prósto izvoljeno**, ne vsiljeno; opravilo, katero si kdo sam izvoli, vspeva najboljše.

b) Kadar je treba, pripomagaj z vzgledom, z ukazom in z nalogo, da tako vzbujáš in urejáš. **Zapovedi in prepovedi uporabljaj zeló varčno.** Prepovedi koristijo le, ako se namesto zaprečenega opravila dovoli káko drugo.

c) Vsako opravilo bodi gojenčevemu stališču primerno. Malim otrokom odkaži prave igre, večjim primerna dela in oziraj se na sklonosti in na prirodne darove. Izbrati káko otroškim razmeram primerno opravilo, to je glavni in mojsterski del vzgoje.

d) Vsako opravilo naj kolikor toliko koristi vzgojni svrhi. Najboljše opravilo je pač pouk, a tudi igra je koristna, samó da se prava izvoli.

2. Nadaljnji učinek vlade je vaja in navada.

„Vaja stori mojstra“. To velja tako gledé telesnega razvitka, kakor tudi gledé prisvojevanje duševnih spretnosti. Pod modro vlado se gojenec privadi vsestranskemu koristnemu delovanju. Z zgodno in neprestano vajo na podlogi prirodnih darov se razvijó večkrat odlični talenti (bistre glave).

Jako važna je osobito npravstvena vaja ali npravstvena priuka. Teží li vzgojitelj povsod in vsak čas po tem, da odklene gojencu povode k npravstvenemu delovanju in da odstrani vse skušnjave k npravstvenosti, tedaj se ustvari neka npravstvena stanovitnost v dobrem. Npravstvena navada sicer ni prava npravstvenost, vendar je velike cene kot podloga za daljnje obrazovanje taiste; kajti „navada postane druga priroda“. A vzgoji ne sme zadostovati takov npravstven mehanizem, ki se popolnem prav imenuje dresura; kar ima brezpojno slediti vladi in isto dopolnovati, to je ravno strahovanje.

§. 39. Poučevalna metoda.

Vsled nege in vlade se gojenec pač privadi redu in npravstvenemu delovanju, a ne doseže prave npravstvenosti. Vspéh vlade je le ta, da gojenec uklone svojo voljo vzgojiteljevi razumnosti, — prvi pogoj npravstvene svobode pa obstojí v tem, da človek svoje volje ne podredi vnanjim silam, temveč notranji moči lastne razumnosti.

Ako človek deluje vedno po svoji uvidnosti, po svoji vednosti in vesti, tedaj je vesten in je dosegel važno stopinjo npravstvenosti. Dokler pa je njegova razumnost nedostatna, toliko časa tudi njegovo npravstveno stanje ne more biti dovršeno. Iz tega sledí, da je razvitek spoznavanja, duševna o b r a z o v a n o s t, bistven pogoj dovršenega npravstvenega stanja.

Naše čustvovanje in hotenje je zavisno od naših predstav. Notranji svet naših predstav in misli je delavnica, kjer se snujejo naša dejanja. „Meje kroga predstav so meje značaju“ (Herbart).

„Krepost je vednost“ pravi Sokrat. Tega res ni tako razlagati, kot bi bila v vednosti obsežena tudi že krepost; kajti prav mnogo ljudi je, ki vse vedo, a vendar niso krepostni, ako ne ravnajo po svoji vednosti in vesti. Gornji rek pa velja v tem smislu, da je prava vednost izmed prvih pogojev kreposti. „Topoumci ne morejo biti krepostni“ pravi Herbart.

Zategadelj je jedna najvažnejših nalog vzgoje, izobrazovati gojenčevo spoznavanje. Vzgojiteljeva delavnost, na to stran meréča, imenuje se pouk.

Otroška duša pride že vsled svojega prirodnega razvijanja do predstav in do pojmov, tudi se nauči sama misliti in more samostojno doseči neko gotovo stopinjo spoznanja. Bistveno pa to prirodno razvijanje pospešuje namenu primerno vzgojno delovanje. To delovanje ureja vnanje vtise po določenem načrtu in vodi otroško pazljivost, vsled česar je uverjeno, da so čutne zaznave popolne; navlašč predmete navajajoč, razširjuje krog nazorov in pojmov. Priroda donša mnogo in mnogovrstno na jedenkrat. Vzgojitelj razdeljuje, urejuje in učini, varujoč otroke raztresenosti, da isti predmete vedno bolj spoznavajo. Vrhu tega posreduje vzgojitelj s pomočjo pouka tudi predstave taci predmetov, katerih otrok ne more neposrednje videti. Pouk pripomore, da si prisvoji gojenec dokaj misli, katerih bi si sam od sebe nikdar ne bi prisvojil. „Pouk cepi plemenite cepiče na divja debla“. (Herbart.)

Najbližja, čeravno ne najvišja svrha pouku je ta, da si otrok prisvoji potrebnih vednosti. Kot vsako vzgojno delovanje, mora tudi pedagogični pouk imeti pred vsem najvišji smoter vzgoje pred očmi. V tem pogledu je treba, a) da pedagogični pouk razvija duševne vzmožnosti gojenčeve s tem namenom, da mu bodo pomagale doseči njegov pravi namen; b) da gojenca oskrbi z vsemi vednostimi in ročnostimi, ki mu bodo pozneje potrebne, da bode mogel na vse strani delovati svojemu namenu primerno.

Predstave in krogi predstav, katere posreduje pouk, imajo le tedaj svojo vrednost, ako vplivajo na čustvo in hotenje, torej na srce gojenčeve v obrazovalnem smislu. Zveza predstav, ki je sposobna, da gane srce in nagiba k nekemu določenemu hotenju, imenuje se zanimanje; pouk naj torej vzbuja zanimanje. Ker pa k dovršenemu hotenju spada mnogostranost, zato naj vzgojujoč pouk vzbuja v gojenci duševno čilost in z vzbujanjem kakega mnogostranskega zanimanja naj obrazuje njegove kroge predstav.

„Konečno svrha pouka izrazujemo sicer že s pojmom o kreposti. V dosego te svrhe pa je treba postaviti pouku še bližji smoter, katerega je móči označiti z izrazom: mnogostransko zanimanje. — Zanimanje, katero človek občuti neposrednje, ono je vir njegovega življenja. Takih virov prav mnogo odpreti in pustiti, da obilno in brez vsake zapreke tekó, to je umetnost, s katero se očvrsti človeško življenje“ (Herbart).

Herbart razlikuje šest glavnih razredov zanimanja.

1. Empirično zanimanje, katero je namerjeno na izkušnjo kot tako, t. j. na posamezne pojave in činjenice; to zanimanje bi se moglo tudi materijalno imenovati.

2. Spekulativno zanimanje, katero se pojavlja kot želja po izsledovanji ali po učenosti.

3. Estetično zanimanje ali lepočutje.

4. Simpatetično zanimanje, t. j. vsprejemljivost za tuji blagor in tuje gorje, v nasprotji s sebičnostjo.

5. Družbeno zanimanje ali skrb za občno korist, nekako razširjenje simpatetičnega zanimanja, ker mu je na mari blagor človeške družbe.

6. Religijozno zanimanje, katero ima pred očmi odnošaje človeka k Bogu.

Da se vzbudi zanimanje, treba je v prvi vrsti **pazljivost** prav razviti. Glavna naloga vzgojujočega pouka je torej ta, da se izobrazuje in uri pazljivost.

Prvotna pazljivost otroška je obrnena le na očividne predmete ter je jako površna. To nepopolno stanje bi utegnilo postati trajno zlo, ako ne bi prišla vzgoja že zgodaj na pomoč s svojim vplivanjem (kar se zgodi že v dobi otroških iger). Ako smo vsaj nekoliko previdni in dosledni, prav lahko privadimo otroke, da na vse pazijo in da pri vsem vstrajajo.

Najbolj se uri pazljivost z nazornim poukom, po načrtu osnovanem. S takim poukom se privadi otrok, da vstraja pri jednem predmetu toliko časa, dokler ga ne doume vsestransko. Ako je ves početni pouk nazoren, ako se brzda in urejuje zlasti otroška domišljija, katera prečesto pokvari vso pazljivost, tedaj smemo računati na trajno apercepcionalno pazljivost učencev.

Pazljivost mora postati samohôtna; takova postane samó tedaj, ako meri ves pouk le na to, da učenci, kjer le možno, s ami delajo. Kadar je učenec spoznal povzdigo svojega samočustva in ono ugodno čustvo, katero ga navdaja pri dobrem izidu delavnosti, ako je učitelj táko čustvo s svojim vplivanjem še povečal in ojačil: tedaj se bode v gojenci prav gotovo pojavila sposobnost za samohôtno pazljivost in teženje, vsako delovanje nadaljevati do popolnega vspeha, — t. j. učenec se usposobi, da občuti zanimanje.

Vzgojnemu pouku je razvijati duševno vzmožnost gojenčevo; zato se mora pri vsem pouku težiti po **obrazovanji razuma in pameti** gojenčeve. V tem pogledu gre paziti na sledeče:

1. Prvine naših misli so predstave; te pa izvirajo bodisi neposrednje, bodisi posrednje iz **nazora**. Prvi pogoj razumovega razvitka je tedaj pazljivo, jasno in razločno zrenje. Gojencu pripomoči k nazorni sposobnosti, to je prva naloga pouka.

Otroka je treba navajati, da popolnem doumeva nazorne predmete, da preiskuje, v kaki zvezi so deli in njih znaki med seboj in s celoto, da primerja enakovrstne predmete, da izloči, kar je med slučajnim in nebitvenim vkupnega in bistvenega. Takó delajoč si prisvojuje otrok najgotoveje one predstave, katere so podloga pojmom; otrok začenja sklepati, izvajajoč one prvotne sôde, kateri se izrekajo na podlogi čutnega zaznavanja.

2. Sovršeno mišljenje terjá, da so jedenkrat dobljene predstave take, da jih more zavest vsak čas uporabljati; zato je treba, da jih je móči lahko in natančno reproducirati. Dobro razvit **spomin** je torej važen pogoj sovršenega mišljenja.

Dober spomin pa ni prirojen, temveč pridobljen. Pouk mnogo pripomore k razvitku spomina; v ta namen je treba že meháníčni spomin marljivo vaditi s pomočjo primerne tvarine; nadalje je treba skrbeti, da se meháníčno memorovanje, ko hitro mogoče, izpremeni v razumno. Da se to doseže, treba je otroka navajati, da razumeva osnovne misli, da najde njih zvezo in da spoji nove misli z onimi, ki se že nahajajo v duši. Kjer tvarina ne dopušča logične razčlenbe, morajo se na pomoč vzeti vnanje opore, oddaljene sličnosti (ingenijski spomin). Najbolj se vadi spominu, ako se globoko zamislimo v

predmet, ako predmet z raznih strani premotrujemo in ako stvarino večkrat ponavljamo.

Razumni spomin zastopa pri gojenci samostavno mislenost. Dokler te še manjka, reproducira otrok tuje misli, pri čemer pa se vadi za poznejše mišljenje. Ta je treba pri vsakem pouku dobro uvaževati.

3. Samostavno mišljenje se razvija prirodi primerno iz **domišljije**. V domišljiji izpreminja duša, prosto tvoreča, zveze predstav, izpušča in vlagaje pojedine dele teh zvez; tako sestavlja tudi predstave. Odločevanje in sestavljanje domišljije vodi polagoma k snovanju pojmov in sôdov, tedaj k mišljenju.

Domisljijo vzbuja in razvija že prav izbrana igra; pouk pa jo ureja, uri in bistri. Domisljija služi pouku v marsikaterem oziru, sosebn v tem, da pomaga snovati posrednji nazor. Gojenca vodijo besede učiteljeve, podpirajo ga slike in druga nazorna sredstva; na to oprta pride otroška duša s pomočjo domišljivosti do predstav taci predmetov, ki so gledé prostora in časa njegovim čutom oddaljeni; s tem si razširi kroge predstav, a uči se ob jednom razumnega odločevanja in sestavljanja. Na ta način postane nazorni pouk (sosebn zemljepisni, zgodovinski, prirodopisni) šola domišljije, ob jednom pa šola mišljenja.

4. Misliti se navadi otrok le s samosvojnîm mišljenjem. Njegovi prvi sôdi in pojmi so sicer še zelo nepopolni, večkrat napačni, to pa zategadelj, ker sodelujete pri tem mehanična reprodukcija in fantazija. Vedno večja izkušnja pa, osobito neprijetna izkušnja, popravlja zmot in uči otroka, da sodi premišljeneje in previdneje, pouk pa naj doda svoje. Najboljši način poučevanja je vsekako ta, ki vsodbuja učenca, da sam išče in najde, sam sodi in sam misli. Učitelj le pazi, da gojencu ni delo preteško, vodi ga po poti, kjer se marsikaj najde, kar ga vsodbuja k teženju po resnici, če tudi se mu je pri tem truditi. Preveč se mišljenje gojencu ne sme olajšati; čuti naj, da se sodeči lahko zmotimo; drugače se navadi, naglo in površno presojeti, in to take stvari, katerih ne razume. Da bode pouk obrazoval duha, treba mu je v prvi vrsti, da preskrbi gojencu tako delo, ki je njegovi miselnosti primerno, zraven pa naj ga podpira na pameten način.

§. 40. **Strahovalna metoda.**

Vse vzgojno delovanje se dopolnuje in dovršuje šele s strahovanjem. Pouk stvarja sicer z obrazovanjem duha in z razvijanjem razumnosti jedno najimenitnejših podlog za nprav-

stveno svobodo gojenčevu. A bistvo npravstvene svobode obstoji v tem, da hotenje v resnici vedno ustreza razumnosti. Zategadelj mora vzgoja svoje delovanje obračati naravnost na to, da doseže soglasje med voljo in razumnostjo ali uvidnostjo. To učini ono vzgojno delovanje, katero se (po Herbartu) imenuje strahovanje.

Pedagogično strahovanje meri neposrednje na obrazovanje volje v smislu prave npravstvenosti; njegova svrha je (kakor pravi Herbart) celota kreposti ali npravstvena značajnost. Strahovanju ni zadosti, da gojenec dela pravo, ono hoče marveč, da dela npravstveno vedno iz prostega nagiba. Pedagogična vlada vodi gojenca z vnanjo močjo, strahovanje pa ga skuša z notranjo močjo na pravo pot privedi.

Notranja moč, gibajoča in vodeča voljo, so predstave in čustva, seosebno one predstave, katere se pojavljajo kot zanimanje. Vsa zanimanja in čustva vkup se navadno imenujejo čud ali srce. „Strahovanje je neposrednje delovanje na srce otroško z namero, da se isto obrazuje“. (Herkbart.)

Ako pouk razvija mnogostransko zanimanje in ako z usovrševanjem predstavljanja, kakor tudi z razširjevanjem krogov predstav obuja in ublažuje čustva, tedaj bistveno pripomore, da se obrazuje srce; vender tak pouk še ne zadostuje za obrazovanje volje. Tu je treba še pedagogičnega strahovanja. Hotenje se razvije šele z dejanjem; hočemo le ono, kar moremo, ali vsaj menimo, da moremo. Ker je hotenje vedno z dosežnostjo hotenega dejanja združeno, zato je móci odločnost volje, kot najiminitnejšo zahtevo voljine sovršenosti, prisvojiti si le z dejanjem. Da si to odločnost pridobimo, mora strahovanje pobudno pripomoči.

Iz tega sledi, da mora strahovanje nadzirati, vzbujati in voditi gojenčeva dejanja. Tako strahovanje bode primerno preinačilo in obrazovalo misli in čustva.

Po tem takem začne strahovanje šele potem popolnem delovati, ko je gojenec sam sposoben za dejanje. Do tedaj

pa ga drži vlada v redu in pripravlja pot strahovanju. Najboljša priprava k strahovanju je pouk. Zaradi tega se poučevanje in strahovanje vzajemno podpirate in si razdelite vzgojevanje zrelejšega gojenca. Ipak ne gre s strahovanjem predolgo odlašati, kajti marsikrat začne otrok že zgodaj delovati. Pri tem ga je treba pač s pomočjo strahovanja voditi, a vlada ga nima ovirati. Razvitku značaja škoduje najbolj ono vladanje, katero predaleč poseza in predolgo traje. Ker strahovanje obrazuje voljo v smislu npravstvene značajnosti, ima namen, neposrednje doseči najvišji smoter vzgoje. Zato stopi vsako drugo vzgojno delovanje v službo strahovanja.

Da osnuje prave podloge značajevemu obrazovanju, izpolnovati je pedagogičnemu strahovanju sledeče terjatve:

1. Strahovanje naj gojencu dopušča prosto delovanje, ako si je le-ta izvolil pravo pot; uporabljajoč njegove nadržanosti naj ga navaja k vspešnemu delovanju. Na ta način se mu bode razvilo krepko hotenje, in z rastočim vspehom bode rasla tudi moč volje.

„Vzgojitelju je najprej preučevati ono odločno dobro, kar se nahaja v prirodnem značaji tistega, kogar ima vzgojevati. To ohraniti, utrditi, v krepost povzdigniti in vseh opasnosti braniti, to bodi njegovo neprestano teženje. Tako mu je delovati tudi tedaj, če je gojenec že razvajen in pokvarjen; akoravno bi se bil v njem pokazal že kak plevel, vender se mora truditi, da ga poboljša. Na tej stopinji se ima pričeti nadaljnje moralno obrazovanje (Niemeyer).

2. Ako gojenec omahuje v svojem izbiranju, moramo ga podpirati in nagibati k pravemu odločevanju. Da ne zaide na kriva pota, treba mu je to zabraniti, kar se zgodi, ako mu predočimo ono, kar je izgubil izpred oči, in ako mu podamo priliko, da na vspehih samih izpozna svoja napačna dejanja ter tako samega sebe poboljša. Pri slabih sklonostih ali celó strastéh je razvitek značaja nemogoč.

3. Kar ima gojenec v svojem delovanji dobrega, to se mora najskrbneje ohraniti; tudi volja se mora tako rekoč spominjati. Na ta način se razvijó npravstvena načela in neko stanovitno hotenje.

4. Vzgojitelj naj podá gojencu priliko in povod, da se mu volja tako izjavlja in vadi, kakor to zahteva mnogostransko zanimanje.

5. Vzgojitelj naj izvabi iz gojenca nravstveno sodbo o svojem lastnem in o dejanji z vzgledom navedenem; kjer je treba, naj dopolnjuje in popravlja, in slednjič naj poučuje in tako vzbuja pametno mišljenje, katero pripomore gojencu do pravih nravstvenih idej in do harmoničnega reda nravstvenih načel.

Da more zadostovati tem terjatvam, uporablja pedagoško strahovanje raznolična vzgojna sredstva. A pred vsem pazi na to, da se gojenčeva samostalnost ojačuje vedno bolj in bolj. Zategadelj prav po redkem uporablja posilna vzgojna sredstva (odrekanje, povelje, ukaz, plačilo in kazen); največkrat zadostuje odobravanje in neodobravanje, svet in svarilo, vzgled in poučilo. Namesto povelja se skoro vedno rabijo stalni predpisi.

Prva naloga strahovanju je ta, da **urejuje nagone** in pozelelnja iz taistih izviraajoča. Nagoni in pozelelnja ovirajo največkrat svobodno odločevanje volje. Izvrgši se v nagnenje in strast povsem oslabé samozatajevanje.

Največ v tej zadevi storiti, dolžnost je že pametni negi in vladi; to delo dovršiti pa ima strahovanje. Ono o vsaki priliki utrjuje gojenca v sklepu, da je neprirodno in nezmerno uživanje vsekdar kvarno in da vzdržljivost in zmernost povekšujete uživanje ter storite, da nam ostane vedno prijetno.

Dobrodejno protitežje drugim nagonom je dobro vojen nagon k delavnosti. Zato ne gre prirodni živahnosti otroški brez potrebe delati zaprek. Na pravem mestu je le oviranje tacega delovanja, ki je nestalno, preživo, brez reda in škodljivo. Otroškemu telesu in duhu je treba dati priliko h koristni, urejeni in vstrajni delavnosti. Otrok naj se navaja, da si izbira sosebno taka opravila, ki imajo dokaj vspeha in ki mu povzdigujejo samozavest. Samočustvo in čustvo poštenja, izviraajoče iz tacega delovanja, ima se podkrepiti s primernimi vzgojnimi naredbami, držeč se pametne meje. Ako se gojenec na ta način nagiba k delavnosti, potem se mu bode ista priljubila, uživanje, izviraajoče iz delavnosti, bode višje cenil, nego vsa čutna uživanja, katerih se bode sploh ogibal. Tako delovanje ga bode privedlo do jedne najdražjih kreposti, do pridnosti.

Največji vpliv na razvitek pridnosti ima pouk, kateri oskrbuje gojenca s pripravno stvarino. Pouk vzbuja **empirično**, tako tudi **spekulativno zanimanje**. Strahovanje podpira to vplivanje s priličnim poučevanjem in urejuje delavnost.

Važna predvaja npravstvenosti je vzbujanje in razvijanje **estetičnega zanimanja**. Estetična čustva so najboljši pomoček, da čutnost preide v npravstvenost, kajti kadar se nam dopada lepota, dopada se nam tudi plemenitost in dobrota. Nenpravstvenost zavrne že okus, še predno je o tem razsodila pamet. S pomočjo estetičnega užitka se tudi najgotoveje izpodrine poželenje po surovi čutni nasladnosti.

Vzbujanje estetičnega zanimanja v gojenci ni težavno, kajti lepota vpliva neposrednje na občut, ko hitro se postavi v pravo razmerje z opazovalcem. Vsled tega je zadosti, da otrok vidi in sliši lepo in da se vzdrži v onem razpoloženji duše, v katerem mu je móči vsprejeti in obdržati dojme. Mnogo je ležeče tudi na prvih vtisih, katere je otrok vsprejel. Nikakor ni misliti, da je treba posebnih dragocenh priprav. Lepo se more na najpriprostejših predmetih, v najubožnejši koči prav tako predočiti kot v palači. Čistota, red, pravilnost in so-mernost v opravi, orodji, obleki, razni ukrasi, katere je móči lahko omisliti, kot n. pr. okusne (če tudi priproste) slike, sobne rastline itd., to vse so stvari, katere se nam zdé sicer malovažne, ki pa vender krepko in vstrajno vplivajo na otroško srce. Tudi v življenji, v obče-vanji, v gibanji in kretanji telesa, tako tudi v govorjenji podajaj otroku v nazor in posnemanje vedno le pristojno, dopadljivo in milo. Ako je vzgoja razvila gojenca tako, da kaže živ čut za lepoto, harmonijo in sovršenost, ustvarila je človeka, kateri je, če ne moralno, vsaj za kre-postno hotenje in dejanje mnogo spretnejši, nego oni, kateremu nedo-stajaje vsake vsprejemljivosti za lepoto.

Glavni pogoj vsej npravstvenosti je **vestnost**. Taisto v gojenci razviti, to je najvažnejša naloga pedagogičnega strahovanja. Glas vesti se že zgodaj obudi v otroškem srci, a le premnogokrat ga preslišimo. Vsled poželenja in strasti vest celó ogluší. Ako pa vzgojitelj priskoči v pravem trenutku na pomoč s svetom in svarilom, s plačilom in grajo, tedaj se obujena vest znatno okreпча in dobi večjo moč na človeka. Gojenca je treba večkrat napotiti, da obrača svoj pogled naznotraj, da posluša lastno zadovoljnost in nezadovoljnost, da pretehta lastno vrednost in nevrednost. Večkrat mu je treba pred oči postavljati dobre vzglede in poskrbeti, da tisti prav živo vplivajo na njega in da sami proizvajajo njegovo razsojevanje, primerjanje in nakano. Dolgo mora-lizovanje ni nikoli umestno.

Prav mnogo je zavisno od tega, da že pedagogična vlada pripravi pot strahovanju in da privadi gojenca pokorščini. Ako se otrok privadi, svoje voljo podvreči vzgojiteljevi razumnosti, dohode tudi moč, svoje hotenje podrediti lastnemu boljšemu uverjenju, svoji vesti.

Z vestnostjo v najožji vzajemnosti je **ljubezen do resnice** (resnico-ljubje). Bistvo resničnosti obstoji v soglasji besed in dejanj z notranjo uverjenostjo. Otroci so od prirode resnični in odkritosrčni („otroci in blazni govoré resnico“). Lažnjivost je navadno le posledica vzgojnih zmot. Zaradi tega je pred vsem potrebno gledati na to, da ostanejo otroci odkritosrčni in resnični. Ako se to posreči, izvršili smo polovico vzgojnega dela, kajti s tem postane vsako vzgojno vplivanje prostejše in lažje.

Vzgojitelj naj skrbi, da si pred vsem z dobrohotnostjo in sočutnostjo pridobi popolno zaupanje otrokovo. Njegovim prestopkom naj modro prizanaša ter naj ga vestno nadzoruje in čuva. Gojenec mora vedno čutiti, da mu vidi vzgojitelj v srce, a čuti naj tudi, da mu vzgojitelj zaupa. Vzgojitelju se je ogibati, delajoč se nevednega, da gojenca ne zapelje k laži; biti mu je vedno najboljši vzgled, katerega ima gojenec posnemati. S tako vzgojo bode ohranil otrok svojo prirodno resničnost in ne bode mu prišlo na um, da bi lagal. Najpotrebneje je torej, da se zabrani laž, zato je treba prvo laž kolikor moči ostro kaznovati. Tu velja, vso nevoljo, ves stud nad lažjo jasno izraziti. Lažnjivost pedagogično ozdraviti je jako težavno; to terja, da se najskrbneje preiščejo nagibi, katerim se imajo potem prilagoditi zdravilna sredstva.

Bistvena podpora nравstvenosti je **nabožnost** (bogaboječnost). Nabožno čustvo obsega globoko spoštovanje in ponižnost do Neskončnega, ljubezen in zaupanje do Najdobrotljivejšega in strah, Najpravičnejšemu se zameriti. To čustvo oživlja, krepi in blaži moralno čustvo v največji meri in je najizdatnejše vzgojno sredstvo, ako treba voditi voljo. Nabožno zanimanje v otroškem srcu buditi in povzdigovati je torej važna naloga vzgojnega poučevanja in strahovanja.

Brž ko se je v otroku razvilo intelektualno zanimanje, prebudi se tudi nabožno zanimanje, ako vzgoja prihiti s pravim taktom na pomoč. Takov takt zadeti ni lahko. Mnogo, o čemer se z najboljšim namenom nadejamo, da bode obudilo pobožen čut, izgreši čisto smoter ter pokonča celó ono, kar smo nameravali proizvesti. Semkaj spada, ako se otrokom prezgodaj in predolgo pridiguje, ako molijo samó mehanično, ako se silijo k verskim vajam, katerih ne morejo razumeti in pri katerih ne morejo biti pobožni. S tem se oslabi le čustvo; zadovoljni smo že z otroškimi besedami, otroci pa se navadijo misliti, da bode tudi Bog s tem zadovoljen.

S tem pa še ni rečeno, da bi ne smeli že zgodaj obujati nabožnega čustva. Sveti čas otroške nedolžnosti je treba uporabiti, da zasadimo najsvetejša čustva otroku globoko in varno v srce. V ta namen se ponuja vzgojitelju dosti prilik. Kadar otrok sam preiskuje izvor stvari in vzrok pojavov, kadar povprašuje, kdo deli kruha, kdo ustvarja drevesa in kdo prižiga zvezde na nebu, — kadar otrok vse to premišljuje, takrat porabi ta trenotek in kaže na čudapolno vladanje v prirodi, kaže na Vsemodrega, Najdobrejšega in Vsemogočnega, kateri vlada vesoljni svet. Govori tako, da te otrok razume, in ohrani ga v tem razpoloženju, potem se bode sam brez besed uklanjal božji vsemogočnosti, napolnjen bode z globokim spoštovanjem in s pobožnostjo. Ne trudi se, da bi otroku razjasnil, česar sploh ne more razumeti, drugače učiniš, da mu to postane malenkost. Povej mu raje tako razločno kot je mogoče, da je naša pamet mnogo preslaba, da bi mogla doumeti te vzvišene resnice. Na ta način se doseže, da otrok Boga le sluti; ker ga ne more doumeti, ostane mu neskončno vzvišen. Odkrij zrelejšemu učencu čuda prirode, kar le mogoče, in pokaži mu, da so za tajnostimi skrite še druge tajnosti, katere razkriti se najmodrejši preiskovalci že tisočletja zastoj trudijo. Boljše je dopustiti, da se mogočnost le sluti, nego da bi z napačno uporabljenimi prilikami pokvarili predstavo in otroka zapeljali, da si ustvari napačen pojem o Bogu. Namesto, da bi mladeniču nadrobno dokazoval božje bitje in njegova svojstva, izpoznav raje, da se ne dá dokazati, ker je nezapopadljivo, a da se razodeva v čudežih vesoljnega sveta in v obračanju človeške usode. Učini, da tvoj gojenec ne misli, ampak čuti Onega, ki je svoje ime vpisal v vse-mirje in je tudi globoko ukoreninil v človeško srce. Potem se ti ne bode bati, da bi tvoj gojenec z napredujočo prosveto izgubil vero v Boga. Tega se boj le tedaj, ako si mu božjo idejo pokvaril z malenkostnim razlaganjem, s posebnim poudarjanjem neznatnih stvari. Potem se zna pač zgoditi, da bode v poznejšem življenju z malim pozabil tudi veliko celoto. Čim globočje je znanje, čim večja je prava omika, tem boljše, tem čistejše je versko čustvo; tem globočje in gotoveje se je prišlo gojenca. Tako čustvo podpira kot varen steber človeško moralo.

Poleg tega je treba, da strahovanje vzbudi v gojenčevem srci **simpatetično in socijalno zanimanje**, kar se ima zgoditi v zvezi s poukom. Ta naloga je najboljširneja, pa tudi najtežavnejša. Da bode mogel gojenec v svojem poznejšem življenju delovati svojemu pravemu namenu primerno, treba je, da nagibajo njegovo vest nraevstvene ideje: blagohotnost, pravnost in pravičnost.

Prva podloga temu je razvitek sočutja. Dokler še otroci niso pokvarjeni, kažejo neko instinktivno sočutje do tujega veselja in do tuje

žalosti. „Strah in sovraštvo je treba vsaditi; ljubezen pa raste divje v njih srci“. Seveda je to instinktivno sočutje jako površno in se izgubi, ako se ni zadosti ukoreninilo in ojačilo, da bi moglo takó rastoči egojizem vzdržati v mejah.

Najodločneje vplivajo na razvitek sočutja prirodni otrokovi vzgojitelji, sosebno mati. Požrtvovalna ljubezen materina obuja zopet ljubezen v otroku, in materino čustvo določuje pred vsem otrokovo čustvo; kar ona ljubi, to ljubi tudi otrok. Zato preide ljubezen do materek malú tudi v ljubezen do očeta, do bratov in do sester. Čim večja je harmonija v obitelji, tem boljša je podloga za sočutje. Zlasti je ljubezen med brati in sestrami zelo važna, kajti taka ljubezen ni navezana na hvaležnost, kakor ona do očeta in do matere; taka ljubezen je svobodna. Šola more na temelji, položenem v obitelji, najbolje dalje graditi, ako jo otroci smatrajo za razširjen obiteljski krog. Učitelj mora s svojim sočutnim in blagohotnim vednjem nadomestovati očeta, ravnati mora z vsemi učenci jednakomerno, pridobivati si ima njihovo ljubezen, ob enem pa mu je učiniti, da se prikazuje med njimi isto razmerje, kakeršno naj vlada med brati in sestrami. Tako zapušča otrokova blagohotnost polagoma in neprestano ožji krog in preide naposled na človeštvo sploh, to pa s posredovanjem pouka, kateri dopušča, da otroci pregledajo različne odnošaje in razmere življenja.

Najskrbneje gre paziti sosebno na to, da se vsako obujanje egojizma že v kali zatrè. Pretirana nežnost in prevelika odjenljivost je največkrat kriva, da ima otrok le svoj blagor in gorje pred očmi, ne meneč se za tuje dobro ali zlo. Pa tudi nemilo ravnanje provzroči egojizem, kajti „kogar nihče ne ljubi, ta ljubi samega sebe“. Sebičnost bode gojenec najpreje zatrl, ako občuje s svojimi sovrstniki, sosebno s sošolci. V šoli se otrok najbolje nauči, z drugimi se skladati, na tuji blagor in gorje se ozirati, drugim pomagati, biti postrežljiv in dobrotljiv. Vzgojitelj pa mora o pravem času vzbujati, voditi in pred vsem sam biti najboljši vzgled.

V šoli se priučí otrok tudi npravstvenemu pojmu pravnosti in pravičnosti, a le tedaj, ako porabi učitelj mnogotere, večkrat neznatne prilike. Šola je svet v malem; v njej se urijo vse socialne kreposti. K temu pride še nauk in poučilo, ki dopolnjujeta učinek. Pouk stori, da gojenec razmotriva razmere življenja in jih presoja z npravstvenega stališča; na drugi strani pa kaže gojencu vzore pravih značajev, da vnema na njih svoje srce.

Prva in zadnja naloga pedagogičnega strahovanja je pa ta, lastni aktivni volji gojenčevi podati neko vedno večje torišče, na katerem more vaditi in preskuševati svojo moč. Npravstvenih načel ni

móči vcepiti; vzrasti morajo iz lastnih dejanj; očistiti in urediti se morajo z lastnim mišljenjem; potem šele bode njih moč stalna.

Četrty oddelek.

O vzgojnih oblikah.

§. 41. Pregled vzgojnih oblik.

Vzgoja ima različno obliko, in to z ozirom na različna vzgojevališča, z ozirom na različne vzgojevatelje in z ozirom na okolnost, se li gojenec vzgojuje sam ali vkupno z drugimi gojenci. Vsled tega razlikujemo raznolične vzgojne oblike.

Zadnja okolnost ima bistven vpliv na vso vzgojo in utemeljuje dvoje glavnih vzgojnih oblik, namreč *a)* posamično vzgojo, *b)* vkupno vzgojo.

Prva vzgoja je vedno posamična; tako se vzgojuje otrok navadno v svoji obitelji. Tu vzgojuje otroka samega záse ali obitelj ali kak tuj v ta namen poklican vzgojitelj. Ako se obdrži ta oblika do konca vzgoje, toliko časa, da postane otrok samostalen, imenuje se to domača vzgoja.

Ako se otrok izroči kakemu posebnemu zavodu, kjer naj se njegova vzgoja vkupno z družimi otroci nadaljuje in dovršuje, imenuje se to zavodska vzgoja.

Navadno se otrok vzgojuje z družimi otroci vred v šoli; to je šolska vzgoja, ki dopolnjuje obiteljsko vzgojo. Šola je namen otroka poučevati; a ona ni samo poučni, ampak tudi vzgojevalni zavod, kajti ona si prizadeva vkupno z domom doseči vzgojni smoter.

Pri teh treh vzgojnih oblikah se obitelj udeležuje na razen način. V prvem slučaju obdrži vso vzgojo v svoji roki,

v drugem slučaju odstopi vse vzgojno delo vzgojnemu zavodu, v tretjem slučaju deli vzgojno delovanje s šolo.

Najprvotnejša in najprirodnejša vzgojna oblika je domača vzgoja. Doma se more otrok najprirodneje razviti. Ako se otrok prezgodaj preseli iz domače hiše, škoduje ravno tako, kakor prezgodno presajenje rastline. Kakor pa je koristno, ako se rastlina za časa presadi, tako koristi tudi pravočasna premena vzgojevališča ter je v nekaterih slučajih celó potrebna.

„Prva šola domača je mladeniču jutrna zarja, v kateri se mu začne daniti; duh se drami, srce ogreva in zarano pokaže, kakov bo dan njegovega prihodnjega življenja, bo li jasno ali oblačno njegovo dejanje, ali mu hoče veselo solnce sijati ali oblaki nemile usode njegove pote pokrivati.“ (Slo m š e k.)

V katerih razmerah in okoliščinah so pojedine vzgojne oblike umestne, kako vsaka koristi in škoduje, kakim zahtevam mora vsaka ustrezati, da služi vzgojni svrhi, to je predmet naslednjemu razmišljanju.

Gledé tega, izbaja li vzgoja od zasebnih oseb ali od javnih organov, govorimo ali o zasebni ali javni vzgoji. Ker ta formalna razlika ne vpliva bistveno na notranjo upravo vzgoje, treba se ni ozirati nanjo.

§. 42. Domača vzgoja.

Prvotna oblika vse vzgoje je domača vzgoja. Razmere, kakeršne se nahajajo doma, so prvemu otrokovemu razvitku tako potrebne, da bi se morale umetno ustvariti ali ponarediti, ko bi se domača vzgoja nadomestila s káko drugo vzgojno obliko. Izredna tvornost domače vzgoje je osnovana pred vsem na prav posebnih rodbinskih razmerah.

„Prvo seme poučevanja starišev najglobljeje pade, najdalje ostane in najlepši sad obrodi.“ (Slo m š e k.)

Dobrodejni vpliv take vzgoje se kaže na več načinov:

1. Otroka ni lahko kje drugod bolje negovati nego v obitelji. Ljubezen roditeljev do otrok postane navadno tako močna, da ni najti jednake v nobenem drugem krogu. Te ljubezni le tam ni najti, kjer je ugasnila zadnja iskra človeškega čuta. Skrb roditeljev za svoje otroke utegne torej le v tem oziru napačna biti, če je pretirana.

„Mehkužno izrejeni otroci so vse svoje dni rahli, sebi in svojim ljudem velika nadloga“. (Slo m š e k.)

2. Pedagogično v l a d a n j e vspeva najbolje v obiteljskem krogu. Brezpogojne pokorščine ni nikjer tako lahko najti nego tukaj, kjer otroci čutijo, da so zavisni od svojih roditeljev, katerim so dolžni hvaležnost. Otroci so prepričani, da jim stariši le dobro hočejo, zato nikdar ne sodijo krivo njihovih celó najstrožjih naredeb.

3. Razmere in odnošaji, v katerih so obiteljski udje med seboj in k otroku, so taki, da se srce nikjer drugod ne o b r a z u j e bolje in varneje, nego v obiteljski vzgoji.

Sosebno velik vpliv na vzgojo srca ima mati. Ona skrbi za otroka ter ga povsod in vedno najskrbneje podpira; iz tega se otrok uči spoznavati materino blagohotnost. Materina ljubezen je najprej sposobna, da otroku vcepi ljubezen v srce.

„Materin nauk je mladeniču jutrna zarja, njen bogoljubni vzgled mu je za vse žive dni lepa bela luč“. (Slo m š e k.)

Poleg matere deluje pri vzgoji tudi o č e. Njegov položaj k obitelji je nekako poseben, kar rodi poleg ljubezni še neko drugo važno razmerje. Oče določuje obitelji stališče; otrok ga smatra za gospoda in zapovedovalca. Oče je deci avtoriteta, kateri se dragovoljno pokoravajo; njegov ugled spoštujejo tudi tedaj, kadar jih ne nadzoruje ali kadar je daleč z doma.

Brez očetove strogosti in doslednosti rodila bi prevelika ljubezen in nežnost materina slab plod. Delovanje očeta in matere se torej vzajemno popolnuje in nadomestuje.

Jako važen je tudi vpliv, izvirajoč iz otrokovega občevanja z njegovimi brati in sestrami. Otrok se smatra za jednacega ž njimi. Njegove blagovoljnosti do njih mu ne narekuje čustvo zavisnosti in hvaležnosti, ta blagovoljnost je marveč s v o b o d n a.

Ako vlada med brati in sestrami pravo razmerje, privadi se otrok prav lahko najlepšim družbenim krepostim, kot so: postrežljivost, spravljivost, popustljivost in nesebična dopadljivost.

Razmere med otroci in med posli dopolnjujejo vkupni vpliv prvih činiteljev. Ako so te razmere prave, uči se otrok čutiti tudi s tujci in z nižjimi, izkusi, kako je treba ubogati, pa tudi, kako je treba zapovedovati in zahtevati.

Pri vsem tem blagodejnem delovanju obiteljskega kroga je treba najprej, kar se samo ob sebi razumeva, da so obiteljske razmere v resnici take, kakršne imajo biti. Semkaj spada pred vsem sloga med roditelji, harmonično delovanje očetovega ugleda in materine ljubezni, skrbno nadzorovanje bratov in sester, kadar občujejo med seboj. Na ta način se zaprečijo slabe navade, otroci sodelujejo v slogi, čuvajo drug drugega ter si vzajemno pomagajo. Ravnanje s posli in tujci bodi otrokom vedno lep vzgled posnemanja. Sploh naj imajo vsi udje obitelji besede sv. pisma vedno pred očmi: „Kdor pohujša katerega teh malih, temu bi bilo bolje, da se mu obesi mlinski kamen na vrat in se potopi v globočino morja“.

„Udje rodbine so tudi hlapci in dekle, dokler so pri hiši, in z družino pridejo domači otroci v obče več v dotiko, kakor je želeti, ter se naučijo od njih večkrat kaj slabega, kakor kaj dobrega“. (Slo m š e k.)

Upliv domačih razmer na duha in srce otrokovo je močnejši in trajnejši, nego vsi drugi vplivi. Taki vplivi se prav malo izpremené; otrok je mnogokrat prisiljen, da mora sam delovati ali trpeti; to pa stori, da se nazori, pridobljeni v domači hiši, pretvorijo v globoko ukoreninjene in s srcem tesno zraščene zveze predstav. Mišljenje in dejanje, red ali nered v domači hiši, stan roditeljev, odnošaji k ljudem in k človeški družbi, — to vse se prime otroka, da sam ne vé, kdaj in kakó ter mu vtisne poseben obiteljski ali rodbinski značaj.

Kjer ustrezajo torej domače razmere vsem zahtevam, tam je móci otroke vzgojevati z največjim vspehom. Iz tega sledí, da ima domača vzgoja mnogo prednosti pred vsemi drugimi vzgojnimi oblikami. Razen že naštetih dobrodejnih vplivov ima domača kot posamična vzgoja te-le važne prednosti: a) Vzgojitelj more vso svojo moč posvetiti gojencu; b) vse vzgojne naredbe more natanko prilagoditi gojenčevi individualnosti; c) ker je v vedni dotiki z gojencem, more vplivati na njega neprenehoma in večkrat neopazljivo; móci mu je uporabljati najkrepkejša vzgojna sredstva, namreč vzgled,

in ga o pravem času ovirati, ozdravljati in poboljševati; d) vzgojitelj more vse slabe vplive okolice in družbe odstraniti ali jih z vzgojnimi vplivi v sklad dovesti.

„Kar dobra mati v mlado srce zasadi, vse žive dni ne posahne“.
(Slo mš ek.)

Vse te prednosti se le tedaj vresničijo, ako so domače razmere prave in ako je vzgojitelj popolnem sposoben za ta posel. A ti ugodni pogoji se malokdaj izpolnijo povsem; zato ima domača vzgoja navadno več znatnih napak, namreč: a) Doma vzgojen otrok navadno ne kaže one samostalnosti, ki je kot podloga značaju potrebna; b) ker je v svojem obče vanji omejen, vzgoji se kaj lahko jednostransko; največkrat mu nedostaje potrebne družbene kreposti; c) vsled vednega obče vanja z gojencem se prav lahko oslabi vzgojiteljev ugled.

Primerjajoč koristi in škodljivosti domače vzgoje in preudarjajoč, da je prav malo roditeljev, ki bi mogli dovršeno vzgojo svoje dece sami izvrševati ali popolnem sposobnega domačega vzgojitelja vzdrževati, pridemo do sklepa, da domača vzgoja, sama na sebe navezana, ne more doseči vzgojnega namena. V tem oziru potrebuje nekakega dopolnila.

Tej potrebi ustreza najboljše šolska vzgoja.

§. 43. Šolska vzgoja.

Šola pač ne more domače vzgoje popolnem nadomestiti, a podpira in dopolnjuje jo najizdatneje. To dela s pomočjo pouka, kot najvažnejšega in najtežjega dela vzgoje. Vrhu tega se gojenec v šoli tudi neposrednje vzgojuje.

„Doma se nauku le dobro dno naredi, v šoli se nauku čeden stan postavi“.
(Slo mš ek.)

V kaki zvezi je pouk z vsem vzgojnim delovanjem, razložilo se je obširno že v prejšnjih odstavkih (§. 29. in §. 30.). Ostaja le še poudarjati, da deluje šolski pouk mnogo vspešneje, nego domači. Šolski pouk je pred domačim toliko na boljsem, ker tekmujejo učenci med seboj in ker se na ta način veselje do dela vzbuja in vzdržuje.

Važno mesto v vzgoji zavzema seosebno **ljudska šola**. Ona ima pred vsem ta namen, da posreduje občno človeško omiko, da deluje torej v službi vzgojne svrhe. Svojo nalogo pa izvršuje le tedaj, ako pospešuje duševni razvitek z ozirom na npravstveno obrazovanost.

Avstrijski državni šolski zakon z dné 14. maja 1869. l. označuje to stališče ljudske šole, določujoč v §. 1. svrhu taiste s sledečimi besedami: „Ljudski šoli je naloga, vzgojevati otroke npravstveno — nabožno (versko), razvijati jim duševne moči, oskrbovati jih z znanostimi in ročnostimi potrebnimi, da se lahko dalje omikajo za življenje, in postavljati jim pravo podlogo, da bodo jedenkrat vrli ljudje in državljani“.

Šola pa tudi neposrednje vzgojuje z vsemi svojimi napravami in razmerami. Življenje v šoli je vir brezštevilnim izkušnjam, katerih domača vzgoja ne more podajati. Šola je prva, ki pomaga otroku, da pregleda razne razmere življenja; v šoli se navadi otrok, da se čuti in véde kot ud človeške družbe. Šola je tedaj pravi prehod iz domačega v javno življenje; ona razširjuje prvo in pripravlja za zadnje.

„Dobra šola glavo razjasni in srce za dobro ogreje, in to je šole prvi, sveti namen“. (Slo mš ek.)

Kar šola učini, to je zlasti:

a) Razvije se samostalnost gojenčeva. Obitelj podpira otroka o vsaki priliki; vsled tega se otrok kaj pogostoma razvadi in pomehkuži. V šoli pa vidi, da je v mnogih rečeh navezan na lastno moč, katero mu je porabiti. S tem pa raste moč in ž njo samočustvo njegovo, katero ga vspodbada k daljnji delavnosti.

b) Gojenec se navadi reda in pridnosti. Da šolski pouk vspeva, treba je zlasti redú; to občutijo vsak čas učenci in učitelj. Prvo, kar se zahteva od otroka v šolo vstopivšega, je red, in otrok se tistemu tem raji uklone, ker ne prestando izkuša, da vsak pregrešek zoper red škoduje njegovim lastnim koristim.

Red v šoli, potem moč vkupnega dela, ki sili po-jedinca k delu, storí, da se gojenec povsem sprjazni s pravilno in trajno marljivostjo šolskega življenja.

Njegovo veselje do dela vsplamti vsled vzajemnega tekmovanja; pobuja ga pa tudi izkušnja, da pojedinec v družbi le toliko velja, kolikor stori, in da je od njegove storitve zavisna večja ali manjša naklonjenost učiteljeva. Na ta način se razvije, podprta po nalašč na to naperjenih šolskih naredbah, jedna najvažnejših kreposti, pridnost, v šoli mnogo preje in krepkeje, nego v najboljši domači vzgoji.

c) Prav tako lahko in za trdno se v šoli razvije neka druga glavna krepost, pokorščina. S pedagogičnim vladanjem se doseže v šoli večji učinek, to pa zato, ker je taka metoda bolj objektivna, nego doma. Otrok ne vidi v učitelju toliko osebe, kolikor zastopnika urada, ter se tem raje uda njegovim volji. Zato posluša raje stalne predpise, ki nadomestujejo subjektivna povelja, nego povelja sama. Ako izpolnjuje učitelj vse to, kar mu vелеva njegov poklic, tedaj ni dvoma, da ne bi se ukoreninilo v gojenčevem srci ne le globoko spoštovanje in čislanje, temveč tudi ljubezen. Potem bodo otroci ubogali že na rahlo znamenje, s katerim izrazuje učitelj svojo zadovoljnost; pogled, migljaj bode zadosti, in otroci bodo poslušni.

d) Občevanje s sovrstniki ima velik vpliv na obrazovanje srca. V šoli se nahajajo otroci različne individualnosti, različnega pokolenja in raznih domačih razmer. Ker občujejo med seboj, nabirajo si raznih izkušenj. Vsled vkupnega bivanja se jim razvije tudi sočutje in zadrževanje samopridnosti, katera bi motila društveno življenje. Tako se odklone tudi samovolja, ker se pritiska nanjo od nasprotne strani. Društvene razvade se same kaznujejo po svojih zlih posledicah, zato se izboljšajo; društvene kreposti, ponižnost, spravljivost, postrežljivost in ugodljivost, razvijó se same, kajti njih korist se kaže očitno. V šoli vladajo mnogovrstne razmere, katere omogočijo, da se učencu popolnem razjasnijo pojmi pravnosti in pravičnosti. Pravi duh občestvenosti se najbolje razvije v šoli. Pri vsem tem pa je samo ob sebi umevno, da mora učitelj vedno skrbeti, da občujejo učenci na pravi način med seboj. A ogibati se je

vsakega nepotrebnega pritiska; drugače se vzgoji narejena sloga ali celó licemerstvo, hinavščina. Glavna stvar pa ostane učiteljev vzgled; zategadelj se je učitelju vsekdar tako vésti, da se v vsem njegovem ponašanji kažejo ideje blagohotnosti, pravnosti in pravičnosti.

Kakeršen koli bodi vzgojni vpliv šole, vendar šola nikakor ne more pogrešati domačega sodelovanja. Za trdno se vzgojni smoter le tedaj doseže, ako oba vzgojna činitelja, šola in dom, združita svoje delovanje, in sosebno, ako harmonično sodelujeta. Vzajemno delovanje doseči dolžnost je ravno tako šole kot doma; jedinstvenost je glavna zahteva vsake vzgoje.

V šoli vlada strogi red, kateri provzročuje na gojenca nekaj pritisek; gojenec bi se mu rad odtegnil, a ne gre; zató se skuša izven šolskega časa odškodovati. Od todi pride, da kaže mnogoteri otrok nekako naglost, vskipljivost v svojem vedenji. Zaradi tega naj domača vzgoja za tega časa tem skrbneje pazi, da se nežnejše kali človeškega čustva ohranijo in nadalje razvijó.

Jako napačno je, -- in ta napaka se nahaja dandanes prav pogostoma, -- ako je dom tega mnenja, da je za vse vzgojevanje šola odgovorna. Isto tako je napačno, ako šola misli, da svojo dolžnost že izpolni, ako omeji svoje delovanje na šolsko življenje ter se za vedenje otrok zunaj šole nič ne briga. Zaželeni vspeh doseže vzgoja le tedaj, ako šola raztegne svoje naredbe tudi na življenje otrok zunaj šole, ako jo pri tem podpira dom, -- pred vsem pa, ako obitelj spozna, da je ona v prvi vrsti poklicana vzgajati in da ima odločilen vpliv pri vsej vzgoji.

Šolska vzgoja je torej potrebna, da dopolnuje vzgojno delovanje domače hiše. Brez šole bi bili vspehi domače vzgoje več ali manj jednostranski in nepopolni. Razmere v nekaterih rodbinah so take, da je treba vzgojo njih otrok še na drugačen način podpirati, kakor se to stori v šoli. Mnogo je roditeljev, katerim vsled svojih domačih ali državljanskih razmer, vsled svojega poklica ali svoje revščine nikakor ni mogoče, da bi skrbeli za negovanje in vzgojevanje svojih otrok že v predšolskem času. Da se temu pomore, ustanovili so se posebni vzgojni zavodi za otroke, ki še niso dolžni v šolo hoditi. Taki zavodi so: pestovališča (jaslice, crèche), čuvališča (varovalnice malih otrok) in zabavišča (otroški vrti).

1. **Pestovališča** (jaslice) so zavodi za deco, katera še ni izvršila tretjega leta ter jej je zato treba še prve telesne nege. Take zavode je ustanovil Francoz Marbeau za matere, katere si morajo zunaj doma iskati zaslužka in ki torej ne morejo same vzrejati svojih otrok. Imenoval jih je jaslice, ker je tudi naš Odrešenik, največji prijatelj otrok in siromakov, ležal v jaslicah.

2. **Čuvališča** (varovalnice malih otrok) so zavodi za deco od tretjega do šestega leta. Taki zavodi imajo posebno ta namen, da se v njih nadzorujejo in s primernim opraviлом bavijo oni otroci, čegar roditelji morajo po celi dan, morda celó zunaj doma delati, da si prislužijo vsakdanjega kruha. V njih se otroci navadijo snage, redú in lepega vedenja ter dobé veselje do dela. Začel jih je Oberlin, bivši protestantski župnik v Strassburgu.

3. Prav primerno je čuvališča uredil Friderik Fröbel (1782 — 1852). Ta je takim zavodom postavil še daljnji namen. Po njegovih mislih naj bi ne bili samo pripomoček za silo, ampak občno potrebno vzgojevališče. On namreč misli, da je vsaka domača vzgoja, tudi najboljša, jednostranska in pomanjkljiva. Treba jej je torej kacega družega zavoda, kateri jo dopolnuje, in takove zavode je imenoval **zabavišča** (otroške vrte).

Ukaz c. k. ministra za bogočastje in pouk z dné 22. junija 1872. l. (št. 4711) določuje v tej zadevi sledeče: „Otroški vrt ima nalogo, da podpira in dopolnuje domačo vzgojo otrok v predšolski dobi, da uri otrokom s pravičnimi vajami telo in čute, da jim prirodi primerno razvija duha ter jih tako pripravne stori za pouk v ljudski šoli“.

V otroški vrt se vsprejemajo otroci s četrtem letom svoje starosti ter ostajajo ondi do izpolnjenega šestega leta.

Temu namenu primerno se otroški vrtovi in varovalnice bistveno razlikujejo od šol; v njih se je ogibati tacega učenja, kakeršno se nahaja po šolah, posnemati pa imajo kolikor móci sovršeno domačo vzgojo. To teženje je tudi v resnici podloga načelnim uravnavam Fröbel-ovih zabavišč. Zabavišče obiskovati se nihče ne sili, otroci smejo prihajati ali ne, smejo se igrati z drugimi vred ali igre le gledati, svoje delo si smejo sami

izbrati; o pravem pouku niti govora ni, vsa vzgojna delavnost obstoji v tem, da se telo in duh na vse strani razvija in ne-
guje in da se otroci na pravi pedagoški način vodijo in
vladajo.

Glavno vzgojno sredstvo je opravilo, in to največkrat
v podobi igre. Namen teh iger je, izobrazovati telesne or-
gane, uriti čute, širiti otrokove nazore, izuriti ga v gladkem
govorjenji, vzbujati mu domišljijo in čut za rednost, snažnost
in lepoto.

Gledé sredstev določuje zgoraj navedeni ukaz sledeče: „Sredstva
vzgoji v otroškem vrtu so: Opravila, katera izobrazujejo nagon k
ustvarjanju in upodobljanju, pokretne igre s petjem in brez petja, ogle-
dovanje predmetov in slik in pogovarjanje o istih, pripovedke in pes-
nice, slednjič lahka dela na vrtu. Vsak pouk v šolskem smislu je
strogo prepovedan“.

Najprimernejše igre so poleg raznih pokretnih iger še: igra
z lopto (žogo), grajenje (zidanje s pomočjo različno sestavljenih
omaric), zlaganje paličic, pletenje in nabiranje, izbadanje
in priprosto risanje, slednjič lahka dela na vrtu.

„Tuja reja otrok je le mačehna goja, bodisi v deških redilnicah
in varovalnicah še tako dobrih“. (Slovček.)

§. 44. Vzgojni zavodi.

Dolžnost vzgojati ima v prvi vrsti obitelj. Ta pa malo-
kdaj more svojo nalogo popolnem izvršiti; pa ko bi jej bila
na razpolago tudi vsa sredstva, s katerimi bi proizvela dovr-
šeno domačo vzgojo, vendar se je bati jednostranskega in
nesovršenega razvitka gojenčevega. Zaradi tega so zelo po-
trebni posebni zavodi, ki pomagajo otroke vzgojevati.

Ako imajo taki zavodi samó ta namen, da podpirajo in
dopolnujejo vzgojni vpliv rodbinski, — kakor se to godi po
varovalnicah, otroških vrtovih in šolah, — tedaj se na ta
način vzgojni uspeh le poveča. Drugače pa je z vzgojo, ako
se v popolnem obsegu vrši v kakem v to določenem vzgoj-
nem zavodu. Zavodski vzgoji nasproti treba je pomisliti
sledeče:

a) Dobrodejnih vzgojnih vplivov, kakeršni se prikazujejo v obitelji, ni z lehka pogrešati; njih posnemanje je le nepopolno, zato jih nikdar ne moremo do céla nadomestiti.

b) Na individualnost pojedinega gojenca se po vzgojnih zavodih ne more v popolni meri ozirati. Ako se ista od navadne srednje mere preveč oddalji, tedaj je nevspeh skoraj neizogibljiv.

c) V zavodih živi skupaj po mnogo gojencev, med katerimi so večkrat nekateri razvajeni in zanemarjeni, kajti taki se najraje prepuščajo vzgojnim zavodom. Vsled tega se je bati, da se po takih zavodih razširi kaka mravstvena bolezen, zlasti, ker v taki družbi zlo preje napreduje, nego dobro.

d) V takih zavodih je treba otroke strogo nadzorovati, s tem pa se lahko škoduje obrazovanju značaja.

e) Ker je vzgojitelj v vedni dotiki z gojenci, zmanjša se njegov ugled, in ker deluje na takem zavodu po več vzgojiteljev in učiteljev, izgubi se jedinstvenost vzgoje.

f) Po zavodih ni móci zaprečiti jednoličnega življenja; otroci navadno ne občujejo z vnanjim svetom; to pa stori, da postanejo gojenci jednostranski, neokretni in v mnogem oziru nedostatni.

Temu nasproti pa gre premisliti, da je mnogo slučajev, ko so stariši prisiljeni, svoje otroke izročiti kakemu zavodu v vzgojo; vrhu tega je taka vzgoja mnogokrat vendar le boljša, nego ona v obitelji, iz katere se vzame tak otrok. Naposled se dajo taki nedostatki pod primernim voditeljstvom vzgojnega zavoda če ne povsem odstraniti, pa vsaj znatno zmanjšati.

Taki zavodi so:

1. **Penzijonati** in tem podobni zavodi vsprejemajo navadno proti plačilu otroke imovitejših starišev, da jih vzgojujejo in poučujejo. Taki zavodi imajo dokaj sredstev na razpolaganje, zato podajajo svojim gojencem vsestranski pouk, kateri je navadno boljši, nego oni, ki bi ga dosegli doma. Kar se tiče zavodske vzgoje, tedaj ima večkrat one zgoraj omenjene napake, vendar je pa boljša od nedostatne vzgoje

obiteljske. Zlasti tedaj je vzgoja v zavodu popolnem umestna, ako izgubi otrok očeta ali mater, ako se stariši ne razumejo med seboj, sploh kadar preté otroku slabi domači vzgledi ali kadar so stariši prelagotni, da bi sami vzgojevali svoje otroke.

2. **Vojaška vzgojališča** in podobni zavodi, ki pripravljajo gojence za kak določen stan, kot n. pr. **semenišča** za duhovski, **učiteljišča** za učiteljski stan i. t. d. Taki zavodi so popolnem opravičeni, kajti v njih se gojenci mnogo jače vzgojujejo in izobrazujejo, nego drugod; a izročiti se morajo pametnemu voditeljstvu, katero zabrani, da gojenci ne postanejo jednostransko vzgojeni in za svet nerabljivi.

3. **Zavetišča** (sirotišča) so potrebni in jako dobrodelni zavodi, kajti sirote se le prepogosto smatrajo za breme, in nadlego; taki otroci bi se morali pogubiti, ko ne bi jih prevzela zavetišča v oskrbovanje. Da bode zavetišče v resnici izvrševalo svoj namen, treba je, da rodbinske razmere kolikor mogoče posnema. Zaradi tega naj gojenca, kadar zapusti zavod, izroči dobrim ljudem ter naj ga še nadalje nadzoruje, dokler ne postane vsaj nekoliko samostojen.

4. **Vzgojevališča za zanemarjene otroke**, tako imenovana **reševališča** in **poboljševališča** (popravilišča). Taki zavodi so morda še potrebnejši in storé več dobrega nego prejšnji. V njih se rešijo otroci, ki so že nastopili pot k pregrešnemu življenju, gotove pogube. Takove zavode ustanovljati in vzdrževati je gledé občne blaginje jedna najsvejših dolžnosti človeške družbe (države, dežele). Take zavode je treba na poseben način urediti. Sosebno je važno, da se gojenci razdelé v manjše skupine, da se izročé voditeljstvu spretnih, izkušenih vzgojiteljev, da imajo vedno káko opravilo, da se uvedejo v praktično življenje in da jih v tem življenju zavod še kolikor le mogoče dolgo nadzoruje in vodi.

5. **Vzgojni zavodi za slaboumne otroke** (idijote — topoglavce, kretine — bebce). Slaboumne imenujemo take ljudi, pri katerih je duševna sila tako nedostatno razvita, da so skoro povsem nesposobni za duševno delo. Idijotstvo se zove ona slaboumnost, pri kateri do céla manjka duševne

sile, a kretinstvo, kadar je vrhu tega pohabljen še tudi vnanji organizem. Ne da se lahko določiti, kdaj je otrok slaboumen, kdaj popolnem topoglav. Najbolj odločuje o tem sposobnost govora. Slaboumnik še vedno nekoliko razume, čuti in hoče, a popolnem topoglav otrok tega ne more, njegov duh je uničen, zatrt. Tak otrok gleda, ali ne vidi; sluša, ali ne čuje; on je bedneji od slepca in gluhonemca.

Po ljudskih šolah se nahaja več slaboumnikov, kot se na prvi pogled misli; nekaj jih je manj, nekaj bolj bolnih na duhu. Semkaj moremo prištevati vse one revčke, kateri po več let kakor mrtvi in leseni sedé v jednom in istem razredu. Učitelj ima navadno največ potrpljenja ž njimi, poskuša vse mogoče načine, kako bi jim razjasnil to ali ono stvar, a naposled je vspéh le majhen ali ničev. Taki otroci so prava nadloga ljudski šoli, a odvracati jih ne gre, ker bi sicer popolnem propali. Učitelj naj bode zadovoljen z vsakim vspehom ter naj jih ne zanemarja popolnem. Takih idijotov in kretinov je primeroma največ po alpskih deželah. Pravih zavodov za slaboumnike je še malo, a njih potreba je velika. Prvi zavod za idijote je ustanovil dr. Guggenbühl v Abendsbergu v Švici l. 1841.

Za manj slaboumne otroke nimamo še nikakih zavodov, zaradi tega navadno propadajo. Ljudska šola se ne more posebno ž njimi pečati, ker nima ni časa ni namena. Ako se pošljejo v zavode za idijote, mogli bi še bolj propasti, ker bi se ne ravnalo ž njimi na pravi način. Zató bi bilo pač dobro, ko bi se vsaj po večjih mestih osnovali posebni pripravljalni zavodi, kjer bi se taki otroci pripravljali za pouk v ljudski šoli. Sploh pa je treba s slaboumnimi otroci ravnati prav na poseben način, ako hočemo, da postanejo dobri in uporabni ljudje. Kjer se nahajajo posebni zavodi, gre največjo skrb obračati na telesno gojo, ker takó se večkrat posreči, da ozdravijo. Pri pouku pa velja glavno pravilo: „Tako nazorno — ali bolje — tako očividno kot mogoče in prav nadrobno napredovati“.

6. Vzgojni zavodi za gluhonemce. Tu se vzgojujejo taki otroci, ki so gluhi ali nagluhi od rojstva ali so oglušeli

vsled nezgod v najprvi mladosti in se zato niso naučili glasovnega govora svojega obližja ali pa so ga pozabili. Taki otroci imajo navadno popolna govorila; nemi so, ker so gluhi. Nedostatek sluha in govora zovemo torej gluhoⁿemost.

Kako mogočno sredstvo pri vzgoji je jezik, razvidi se najočitneje na gluhoⁿemcih. Vsled nedostatnega tega zelo važnega občila zaostanejo v svojem razvitju jako daleč za polnočutnimi otroci. Šele, kadar se posreči, usposobiti jih za govor, vzgojajo se hitreje. A nasledki gluhosti se ne dadó nikdar popolnem odpraviti.

Gluhoⁿemca sili že potreba, da si prisvoji nekak znakovni in pokretni govor; a tak govor bi bil jako omejen, ko ne bi se sistematično izobrazoval in razširjeval, gluhoⁿemcu prinaša malo koristi, ako se ne uporabi kot poučno sredstvo. V ljudski šoli móci je gluhoⁿeme otroke naučiti le nekaj mehanično pisati, računati in risati, priučiti jih redu, točnosti, pazljivosti, dostojnosti in uljudnosti.

Ljudomilo idejo, usovršavati kretanje s telesom in s takim govorjenjem gluhoⁿemce poučevati in vzgojevati, vresničil je blagi prijatelj človeštva abbé de l'Épée. On je leta 1760. v Parizu ustanovil prvi zavod za gluhoⁿemce. Uvel je znakovni govor, katerega je pozneje njegov naslednik Sicard popravil in usovršil.

Na Nemškem je take zavode uvel Samuel Heinicke, kateri je vzgoji gluhoⁿemih otrok postavil jako vspešno mér s svojo bistroumno mislijo, umislivši nek poučni sistem, po katerem se naučí gluhoⁿemec navadni glasovni govor rabiti in razumevati. Ustanovil je leta 1778. v Lipskem tak zavod, v katerem se je vzgoja gluhoⁿemcev uredila po tem sistemu.

Tako razločujemo francosko in nemško šolo. Na Francoskem rabi pri pouku umetni izraz kretanja, t. j. abeceda, katera se izražuje z raznim polaganjem in kretanjem (gibanjem) prstov. Na Nemškem pa učé gluhoⁿemca navadni občevalni jezik razumevati, govoriti, čitati in pisati, rabeč pri tem prirodno govorjenje z usti kot poučno sredstvo. Na ta način se gluhoⁿemec usposobi, da more s

polnočutnimi ljudmi občevati in najvažnejša obrazovalna sredstva rabiti. Najbrž bode prevladala nemška šola, kajti glasovi so prirodnejše, umnejše in mnogo obsežnejše obrazovalno sredstvo, nego li znakovi.

Najtežji del pri poučevanju gluhonemcev je vaja v govorjenji. Pri tem se učenci navajajo, paziti na položaj in gibanje govornik (usten, zôb, jezika, neba), na izpreminjanje obraza pri govorjenji, tako tudi na vzdiganje in spuščanje prsi pri dihanji. Vsa ta sredstva se učé učenci rabiti, da morejo posnemati izgovarjane glasove. Ker se neprestano vadi, izuri se gluhonemec toliko, da more iz odpiranja ust in iz izraza na obrazu hitro razumeti ne le pojedinih glasov, temveč takoj zveze taistih, besede in stavke, če tudi se govori z navadno hitrostjo. Samo ob sebi je umevno, da je pri tem gluhonemcu vse jedno, se li govori ž njim glasno ali tiho ali se le usta primerno gibljejo. Isto tako se gluhonemec nauči popolnem umljivo govoriti, le v zvoku in modulaciji glasa, kakor tudi v naglaševanju se kažejo nekateri nedostatki, kar pa je lahko umeti.

Čitanja in pisanja se nauči gluhonemec, ko hitro more navadni glasovni govor razumevati, in to skoraj tako hitro, kot polnočutni. A jasno je, da ste mu te dve spretnosti imenitnejši, nego polnočutnemu; usposobite ga, da more svoje duševno obrazovanje samostojno nadaljevati in s svojimi bližnjimi popolnem občevati.

Po najnovejših statističnih podatkih je v Avstriji (brez Ogrske) 30.000 gluhonemcev. Največ jih je na Gališkem, namreč 8.095; na Českem jih je 4.480, na Moravskem 3.175, na Štajerskem 2.286, na Kranjskem pa 437, namreč 225 moških in 212 ženskih.

Lastni zavodi za gluhonemce so povsod v Avstriji razen na Solnograškem, Šleskem, Bukovinskem, v Dalmaciji in na Kranjskem.

7. **Vzgojni zavodi za slepce** so prav tako vzvišena in človekoljubna ideja, kot oni za gluhonemce. Stanje slepega človeka je sicer nekoliko ugodnejše od gluhonemega, kajti s pomočjo govora more popolnem občevati s polnočutnimi. A njegova usoda je mnogo žalostnejša, nego gluhonemega. On ne pozna ni svetlobe ni barve. Mnogo tega, kar nam vnema srce, za njega je brez miline in brez čara. Odrekati se mu je mnogim užitek življenja, nikjer si ne more pomagati in navezan je na tujo pomoč. Da se to zlo olajša, to ravno je namen zavodom za slepce. Z drugimi otroci se slepci ne morejo vspešno poučevati. Jedino veronauka, slovnice, zgodovine, računanja na pamet in petja se morejo naučiti v ljudski

šoli. Zaradi tega so zanje urejeni posebni obrazovalni zavodi. Prvi takov zavod je ustanovil Francoz Valentin Haüy leta 1784. v Parizu. L. 1804. je ustanovil zavod za slepce Klein na Dunaji in l. 1808. Platzer v Pragi.

Naloga teh zavodov je ta, da posredujejo zadostno duševno izomiko slepčev in to vkljub težkočam, katere vsled pomanjkanja najjemenitnejših čutil nasprotujejo razvitku dušnega življenja. Pri tacih otrocih so namreč prvine dušnega življenja, nazori, jako omejene. Zato je treba razviti jim ostale čute, da se jim vsaj nekoliko izmanjša neokretnost, ki jih teži. Taka vzgoja jim pomore torej do kolikor móci samostalnega življenja.

Vzgoja slepcev ni tako težavna nego ona gluhonemcev. Slepcec ima na popolno razpolaganje najjemenitnejše vzgojno sredstvo, namreč govor; tudi je lažje voditi okornega slepca, kateri je navadno prav sposoben za omiko. Stanje slepega otroka pospešuje namreč razvitek njegove pazljivosti in spomina njegovega. Ker se mu zdravi čuti, zlasti tip, najbolj urijo, usovršé se mu tako, da mu pomanjkanje vida skoraj do céla izjednačijo. Vsled teh prednosti je mogoče, da postane slepcec vseh plodov dobre vzgoje deležen, da si prisvoji najvažnejših znanosti in ročnosti in da postane sposoben za nekatera stanovska opravila. Največji trije pesniki Homer, Ossijan in Milton so bili slepi, a proslavili so se s svojimi deli tudi mnogi drugi slepci (Scapanelli, Saunderson, Knie).

Najjemenitnejša podloga pouku za slepce je razmeram primerni nazorni nauk. Slepemu otroku mora tip nadomeščati oko. Vsled neprestane vaje se tako izuri, da pojmuje s pomočjo tipa obliko, velikost in tvarino, pa tudi najmanjše razlike v teh in drugih stvarnih znakih, in to skoro tako brzo kot videč otrok. Ko so se na ta način ustvarili osnovni nazori, mogoče je slepemu otroku, čegar domišljija je izvanredno občutljiva, priučiti se množini predstav. To pa stori, da se mu izkušnja razširi daleč preko mej njegovih čutov.

Slepceci se poučujejo tudi v čitanji in pisanji.

Slepcec se nauči, da bere, tipajoč s konci prstov, iz kake knjige, ki je tiskana z vzvišeno pisavo (katera treba, da je le nekaj večja, kot

navadni tisek). Tako pisavo bere skoro tako hitro, kot videč otrok. Prvi pouk se vrši prav tako, kot pri polnočutnih s pomočjo premakljive abecede na čitalnem stroji, samó da se tu rabijo vzvišene črke.

Kar se tiče pisave, bilo bi pač težko slepca navaditi, da bi rabil navadno pisavo, kajti pisanega ne bi nikakor mogel nadzorovati. Zato se mu dovoljuje, da tiska, namesto da bi pisal, in to z vzvišenimi znamenji. Najnavadnejši tiskani rokopis je Klein-ov z bodičastimi pismeni. Pri tem se razprostrè papir na kako mehko podlago ter se pokrije s kakim trdnim omrežjem. Na to se črke, ki so v čitalnem stroji že pripravljene in na katerih je podoba črke sestavljena iz iglastih koncev, pritiskajo ob črti druga poleg druge. Ako se na ta način natiskan list obrne, tedaj more slepec brati bodičasto pisavo s konci prstov.

Oblike pismen se vjemajo z velikimi latinskimi tiskanimi pismeni, katera se odlikujejo po svoji jednostavnosti. Razen tega se tu in tam uporablja tudi Braille-jeva pisava s točkami. Pri tej je abeceda označena z jednostavnimi skupinami toček (kakor pri Morse-jevi brzogovni pisavi). Ta sistema ima to prednost, da je priprosta, a zaradi tega ni boljša od one, kajti pismeni znaki so drugačni nego navadni, in na ta način pisanega ne more vsakdo čitati.

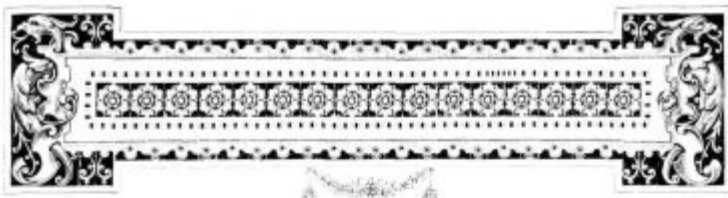
Človeška družba kot taka ima dolžnost, da skrbi za ustanovljanje, pravo urejanje in vzdrževanje takih zavodov, ki nadomeščajo in dopolnujejo domačo vzgojo. V prvi vrsti pa ima skrbeti, da noben njenih udov ne ostane brez vzgoje; kajti nevgojeni in slabo vzgojeni ljudje so družbi sámí veliko breme; vrhu tega pa zeló zeló škodujejo splošnim koristim človeštva.

* * *

„Kdor srca mladih ljudi v svojih rokah ima, on lahko za boljšo prihodnjost skrbi; njegove lepe nauke bodo še prihodnji rodovi pomnili“. — „Mladine je prihodujost, mladina pa je v naših izobraževalnih rokah“. (S l o m š e k.)

„Pod nebom druge poti k poboljšanju ni, nego le dobra vzgoja mladine“. (K o m e n s k i.)

Vzroki zasurovelosti

med mladino šoli odraslo in sredstva, kakó pomoči tej žalostni prikazni.

Spisal Žavski.

S nenravstvenosti in zasurovelosti med ljudstvom se je toževalo že za časa kulturnih narodov starodavne, srednje in nove dôbe, a prav take pritožbe se slišijo tudi v novejšem času. — L. 1858. n. pr. je stavil tedanji bistrooki knezo-vladika Slomšek pastoralnim konferencijam nastopno vprašanje: „Od kod prihaja vkljub pomnoženju naših ljudskih šol, da se širi brezvera, izprijenost, zaničevanje vsake avtoritete in pa nagib k punktu med ljudstvom?“

Baš istega leta je imelo učiteljstvo Konjiškega šolskega „distrikta“ odgovoriti na pitanje: „Od kod izvira nenravstvenost sedanjega časa?“

Mojemu tedanjemu elaboratu je pristavil istočasni deželni šolski svetovalec duhovnik Jarisch med drugim to-le: „Ich finde als Quellen der Unsittlichkeit: Lauigkeit im Glauben, Stolz, Arbeitsscheu, Genusssucht, schlechte Kindererziehung, Ungehorsam“.

Tedaj že blizu pred 30. leti ni moglo biti zastran npravstvenosti med šoli odraslo mladino veliko ali pa nič na boljem,

nego je dandanes, ko je vsaka hiša, dà, vsaka še tako zapuščena in samotna kočica polna prebivalcev. Vzrokov temu pojavu takratne pastoralne konferencije gotovo niso iskale le v istodobnih ljudskih šolah, marveč tudi kje drugje, zlasti „in der schlechten Kindererziehung“. A dandanes se sploh in čestokrat na najneobzirnejši način kaj rado le šola dolži, češ, ona je kriva, da нравstvenost propada med mladino. Šola je moderni rovaš, na kateri se zapisujejo brez vsakega obzira in brez usmiljenja pregrehe sedanjega časa, šola mora biti večkrat tako zvani „kozol pregreh“ (der Sündenbock), kadar si hočejo „roke umiti“ drugi stanovi človeškega društva nad izprijenostjo današnje mladeži.

Pohlevnost, potrpežljivost, zatajevanje so v istini prepotrebne lastnosti vsakega učitelja — vzgojitelja, a takemu neopravičenemu obdolženju nasproti ne bi bile na pravem mestu, veliko več je nujna sila, da se branimo, da povzdignemo pogumno v najboljši svesti svoje glase ter da spregovorimo resno besedo v odločno zavrnitev takih in enakih napadov na današnjo ljudsko šolo, oziroma na ljudsko učiteljstvo, kajti to terja pred vsem imenitnost ljudske šole, v drugi vrsti pa čast naša. Ako bi taki, učiteljstvo uničevalni obsodbi nasproti molčali, tedaj bi nemo pritrjevali našim nasprotnikom proti lastnemu prepričanju. Pokažimo veliko več svetu, seveda vsekdar v okviru pristojujnosti, da se zavedamo dolžnosti ljudskega učitelja 19. veka in da smo zmožni, zadoščevati šolskim postavam ter reševati zaupanje, katero stavijo v nas oblastva naša.

Poklicani vzgojevalni činitelji so, kakor znano: cerkev, vlada, šola, družba, pred vsem pa obitelj. Ako vsi ti faktorji dobro, prav in vzajemno vzgojujejo, potem se je nadejati, da bo večina otrok dobrih, in sicer toliko boljših, kolikor manjša bode razburjenost, v kateri se nahaja danes človeška družba v svoji socijalni, politiški, narodni in cerkveni borbi.

Vzrokov izprijenosti današnjega dne med šoli odraslo mladino nam tedaj ne bo iskati v prvi vrsti v toli preganjanju,

obrekovanani „novišoli“, kajti ta je, če ne boljša, vsaj taka, kakeršna je bila „stara šola“; — pravih vzrokov nam bo veliko več iskati v najvplivnejšem vzgojevalnem činitelji, in to je neovrgljivo rodbina otrokova: oče, mati (roditelja), bratje, sestre, — pa tudi hlapci, dekle, osebeni (ofrji) i. t. d., recimo: obitelj in družina. Že pri popisovanji za šolo godnih otrok, pri vpisovanji novincev in pri drugih prilikah bo dotičnemu učitelju previdno poizvedovati:

1. Od kod in kakšne mravnosti sta roditelja otrokova? kajti: „Kakeršni stariši, takšni otroci, — Kakor stara ptica poje, tak' navadi mlade svoje, — Jabolko ne pade daleč od drevesa“, glasé se stari pregovori.

2. S katerimi, kakšnimi ljudmi se druží obitelj? kajti: „Gliha vkup štrih“.

3. Gmotne razmere dotične rodbine.

4. V kateri razmeri je stanovanje s številom prebivalcev iste hiše?

5. Kakšnega mnenja o šoli je rodovina sploh in zakaj?

Ako bodo odgovori na ta vprašanja nepovoljni, ali celó žalostni, potem bo tudi ostalim vzgojevalnim faktorjem javalne možno spraviti otroke navedenih roditeljev na pravi pot. „Ali je mogoče trgati smokve z osata?“ — še bati se bo nalezljivosti, kajti: „Jedna garjeva ovca vso čredo pokvari“.

Otrok utegne postati dober ali pa hudoben (zločest), kakeršne so pač zlasti prve razmere; te so ali ugodne ali neugodne, ter imajo potem ali boljše ali slabše vtise nanj. Odkod naj si prisvoji otrok ljubezen in spoštovanje do bližnjega, sramežljivost, katera je človeku drugi angelj varuh, usmiljenost in rahločutnost i. t. d., ako sta roditelja njegova surova, nepoštena, nesramna, neusmiljena i. t. d. in ako niso drugi udje obitelji nič boljši, čestokrat še pohujšljivejši. — Človek je produkt odnošajev, v katerih mu je živeti, more pa tudi imeti več ali manj prirojenih (podedovanih) in nasesanih duševnih in telesnih hib. Bog nam daj prav veliko poštenih, skrbnih in pametnih

očetov, pa še več milih, dobrih in vestnih mater, potem bode tudi v šoli kmalu vse na boljem.

Drugi vzgojevalni činitelj je cerkev, oziroma katehet. Razume se samo ob sebi, da „krščanski nauk“ mogočno vpliva na srce in na voljo človeško in je tedaj jedno najizdatnejših, ako ne prvo sredstvo v pospeševanje prave npravstvenosti in npravstvene resnobe, posebno takrat, ako se verouk takó razlaga, da budí v mladem človeku blage čute in občutke. Tu pa tam se učencem od ure do ure iz katekizma tvarina le nalaga, potem pa se pri izpraševanju terja, da zna otrok vse na pamet od besede do besede pripovedovati; če pa ne zna tako „na pamet“, kaznuje se za to na razne načine, naj si je tudi tak otrok znabiti najpohlevnejši, najboljši. Taka metoda je zastarela, nevspešna. Ali ni med hudodelniki tudi takih, ki znajo precej „katekizma“ na pamet, in vender sedé v ječi, ker imajo spačeno, hudobno srce, iz katerega se je izcimilo hudodelstvo vkljub zanesljivemu spominu. Krščanski nauk mora otroško notranjost prešiniti, za vse dobro in blago ogreti, ljubezen do Boga in bližnjega v njem vnemati ter mladega človeka tako rekoč prekvasiti. Želeti bi bilo, da bi se sedanji slovenski katekizmi, zlasti za prvence, tako preosnovali, predelali, da bi iz njih izginilo vse, kar ni bistveno potrebnega, zato pa naj bi se vpletle kratke evangeljske prilike, ali pa zgodbice (povestice) resnične vsebine kot vzgledi (primere) za vsako čednost posebej; vsaka dobra lastnost človeška naj bi bila v katekizmu pojasnjena s primernim vzgledom iz družbe človeške vzetim, kakor je bil pojasnil božji učitelj Kristus spokorjenega otroka v svojem „izgubljenem sinu“. — Zgodeb kot svarilen vzor slabih lastnij in pregreh ali strasti bi za otroške katekizme le malo priporočal, — za šolarje na najnižji stopinji pa nobenih ne, kajti mladina je večkrat kakor opica: „kar vidi in sliši, vse hoče posnemati, naj si bo potem prav ali ne, dobro ali hudo, manjka jej razuma, še bolj pak pameti in trdne volje“. — Nepozabljivi knezo-vladika Slomšek je o svojem času svoje bogoslovce tudi pedagogike učil; razloga, zakaj je to storil, ni težko uganiti.

Preidimo k nadaljnemu vzgojevalnemu činitelju, k toli črnjeni ljudski šoli, k ljudskemu učitelju, ter skrčimo ono načelno vprašanje tako-le: „Katera sredstva se ponujajo učitelju v pospeševanje npravstvenosti pri šolski mladini?“

Bistvenost krščanske pravice je: „Varuj se hudega in stori dobro!“ Pedagog bi rekel: „Izogibaj se nenpravstvenosti ter živi npravstveno!“

Kaj pa je nenpravstvenost? Nenpravstvenost v ožjem pomenu izraza je ali prevelika ali pa premala cenitev dobrega, ali pa previsoko ali prenizko zaničevanje hudega; večkrat se poleg tega višje dobro ali hudo celó prezira.

Sebičnost je napaka človeka, kateremu je lastna oseba nad vse, za bližnjega pa mu kar ni mar, in v tem se izrajuje nenpravstvenost še v večji meri. Nenpravstvenost največja pa je svojega bližnjega spremljati s srpim očesom tako, da bi se občutila boleost nad srečo, pa radost nad nezgodo njegovo, — da bi se mu le žalost privoščila; taka napaka se imenuje zloba (zlobni značaj) z ostudnimi svojimi izrastki, kakor so: odljudnost, zavist, sovraštvo, grozovitost.

Npravstveno vodilo kot objektivna smer vsega človeškega dejanja se imenuje dolžnost, njen pojav v posamezni osebi kot smer lastnemu dejanju pa vest. Ako je to, kar se osebno občuti, hoče in počnè, v soglasji z npravstvenim vodilom, imenuje se čednost; ako je ta tako krepka, da ostane vkljub zaprekam in skušnjavam nepremakljiva, potem je to npravstvena svoboda. Vstrajna smer osebnega hrepenenja se imenuje značaj, kateri more biti npravstven ali nenpravstven.

Človeka brez utrjenih onih lastnosti in z omahljivo voljo izpodjeda brez značajnost. Brez značajnik je podooben vetrnici na strehi.

Iz predstoječega ne bo težko odgovoriti na vprašanje: V čem obstoji npravstvenost? —

Božji učitelj je izrazil zapopadek prave nrvstvenosti v znanih dveh vzvišenih stavkih: Ljubi Boga čez vse, bližnjega pa kakor sam sebe!

Lažje je zabraniti otrokom kaj zlobnega, na pr. tatvino, kakor pa tatiča odvájati tatvine. Vzgojo mladine ima tedaj učitelj tako uravnati, da pri njej hudo zabranjuje, dobro pa pospešuje — do privade, — do čednosti.

Prva podloga pametni vzgoji, katere jedini smoter je prava nrvstvenost, je in ostane dobro razumljena ustrahovalnost (disciplina) pri šolski mladini, kajti ona ni nič drugega, nego pomožna sredstva (postave, določbe, naredbe), katera so potrebna v dosego nrvstvene ideje (red, točnost, snaga, uljudnost, pristojnost, hvaležnost, sramežljivost v vedenji, v besedah in v dejanji, resničnost, pravicoljubnost, stroga pokorščina, vstrajna pridnost, sploh vse dobro), in to vzajemno „roka v roko“ s stariši.

Najdražje na tem svetu je bajeneumnost t. j. nevednost (ne umém — ne vem), kajti ona je mati tolikih nespametnih dejanj, tolikih nesreč in raznih prestopkov proti pravi nrvstvenosti. Ozreti se je treba samo nazaj v čas zažiganja čarovnic (coprnic)! Koliko ljudi je že strela pobila med prezvanjanjem o hudi uri! In koliko babje vere je še dandanes med Slovenci — nam na sramoto, škodo in žalost!

Kakor se med dobro poučenimi in omikanimi rodbinami, rodovi in narodi širi prava nrvstvenost, tako je pri zane-marjenih rodbinah, rodovih in narodih brez dobrih ljudskih šol in jednacij izobraževalnih zavodov nrvstvenost le še v povoji, recimo: táko ljudstvo je surovo, nezarobljeno, brezvestno, s kratka: neomikano.

Učitelja vestnega skrb je tedaj po dobro premišljenih vajah vida, sluha, pa tudi voha, okusa in tipa s čutom marljivo razvijati ter gojiti vse duševne vzmožnosti, zlasti pa razumnost, pamet in voljo, da vedó otroci hitro in prav ločiti dobro od hudega, pravico od krivice, postavnost od nezakovitosti, zapovedi od prepovedi; da znajo jasno razločevati vzroke

in učinke pa nasledke (posledice), da so v stanu hitro in prav razsoditi, ali je laž, ali resnica (istina); da so vajeni premagovati se ter poželeti le ono, kar je po božjih in vladarjevih postavah dovoljeno in kar se strinja z njihovo vestjo, da zadobé otroci prejko prej sposobnost, dobro prav ceniti, hudo pa zadostno studiti. — Lepota, stan, obleka, bodoče premoženje itd. se ne prišteva odličnostim in zaslugam otroka, zato jih obravnava zavedni učitelj kot nekaj nebitnega, ker so le nekaj vnanjega, slučajnega, ako se vrlemu strokovnjaku ne zdi bolje, naravnost jih prezirati.

Koliko jih je, ki znabiti trdno sklenejo, tega ali onega zdržavati se, to ali ono nenravstveno navado opustiti, to in ono dobro delo učiniti; a njih „prosta volja“ je preslabotna, svoje sklepe do pičice izpeljati: tu pripreže modri učitelj previdno, ter vpliva na slabotno voljo otrok dosledno takó, da začeto delo tudi dovršijo, da si dane prepovedi v glavovtisnejo in zapovedi vestno izpolnujejo ter nalog dolžni ne ostajajo.

Dalje bo tak veščak gotovo z vso močjo vplival na obujenje otroške vesti, da postane občutljiva, kakor igla magnetnica (kako lepo poje Slomšek o vesti, katero prispodablja zvončku v prsih — glej str. 16. njegovih po Lendovšek-u izdanih pesmi!), ter naglašal stavek: „Česar ne želiš (ti Nace, Julijka), da bi (Lojze, Rozika) tebi storil (storila), tega tudi ti njemu (njej) ne stori!“

So ljudje, ki so se veliko šolali in mnogo naučili, a srce jim je ostalo trdo, če se jim ni celó še izpridilo. Važna naloga učiteljeva je tedaj (česar izkušenemu strokovnjaku itak ni treba tu navajati), na nežna srca otroška z vso silo vplivati. Vsako neizprijeno, požlahtnjeno srce občuti tujo srečo za lastno srečo, žalost bližnjega za lastno žalost (sočutje), ter hrepeni le dobro storiti in pomagati, kjer koli je treba! Takih ljudi nam je treba! Naloga šole, kako vzvišena si ti!

Vsak šolski predmet dá se več ali manj uporabljati v pospeševanje npravstvenosti, najbolj pa krščanski nauk, priro-

doznanstvo, zgodovina in petje. Zato ne zamudi navdušeni učitelj (prenizka plača njegova mu žalibože čestokrat kalí to navdušenost) nobene prilike, na notranjost šolcev z vso močjo vplivati, od hudega jih odvracati pa dobremu privajati, to se pravi, nagibe otrok uravnjavati. Ker se s telovadbo poleg gibčnosti života gojí tudi samozavest, pospešuje se ž njo posrednje tudi npravstvenost.

Narodni vzgojitelj bo skrbel nadalje za primerno delo svojih gojencev. Brez opravka naj jih nikdar ne pusti, tudi doma ne. Tudi prostovoljne naloge so priporočila vredne, zlasti na kmetih. Ker je nezmernost izvir lenobe, ta pa zopet vzrok mnogoterim napakam in hudobijam, — opozoril bo otroke na slabe posledice požrešnosti (v vinskih krajih na preobilno uživanje vina, — v drugih krajih na še grše žganjepitje).

Tudi o tobaku bo spregovoril káko resno besedo pri dani priliki, n. pr. pri obravnavi žvepla, žveplenk, ognja, strupenic.

Vestni učitelj-vzgojitelj bo starišem pri vsaki priliki odsvetoval otroke sebó jemati v gostilnico, na ples, v gledališče i. t. d.

Šolarske knjižnice so podobne dobrodejni rosi. Vzgojitelj bo tedaj knjige iz nje prav skrbljivo mladini razposojeval, zlasti o zimskem času. Mnogo dobrega bi bilo pričakovati tudi od ljudskih knjižnic za odrasle ljudi, — a take ustanovljati je težka naloga narodnega učitelja.

Dober vzgled učiteljev na vse strani vabi otroke mogočno k posnemanju, katero s časoma preide v privado, v dobre lastnosti in čednosti: „Besede mičejo, vzgledi vlečejo“.

Pohvala, odlikovanje, plačilo (obdarovanje), graja in kazen so tudi pospeševalci npravstvenosti; a jako modro, previdno se jih je vzgojitelju posluževati, da vlada povsod in vsekdar le nepristranska pravica. Vender je tudi pri tem na naravne spremljevalce dobrih in zlobnih dejanj, na njih posledice opozarjati. S tem se vzbuja občutljivost

za poštenje (čast), da je otroka sram zaradi vsakega nenravstvenega čina, in da na drugi strani hrepeni biti vreden člen poštenih državljanov.

Svaritve pred slabo tovarišijo o pravem času ne bo nikdar opuščal pravi učitelj: „Slabe tovarišije so poštenja morije“, „Po slabi tovarišiji rada glava boli“, — in „Po tovarišiji se spoznati dá, kaj človek velja“.

Hranilnice sploh imajo veliko nravstveno vrednost, (siromaštvo in sila sta že marsikaterega spravili ob dobro ime — „sila kola lomi“), poštna hranilnice pa imajo še to prednost, da se nahajajo prav med ljudstvom in da vsprejemajo tudi neznatne zneske; vredne so tedaj pozornosti vzgojiteljeve.

Konečno bi z ozirom na skrčeno vprašanje nasvetoval gnjila jabolka od svežih, zdravih pridno in skrbljivo odbirati, izprijeno deco v poboljšljive zavode (poboljševališča) oddajati, — toda kam?

Videli smo iz navedenega, da je šola res vzgojevalen činitelj eminentne važnosti, a zato je vendar ne moremo odgovorne storiti za nenravstvenosti sedanjega časa, kajti mladina je le k večjemu od 6. do 14. l. svoje starosti v oblasti svojih učiteljev, in še za časa šolskega obiskovanja le po 4 — 6 ur na dan; ostalih 18 — 20 ur pa je ona v oblasti svojih roditeljev oziroma svojih rediteljev, kjer se čestokrat (nevedoma, pa tudi vedoma —) razdira to, kar učitelji z velikim trudom dosežejo v šoli. —

Prišli smo tako do vzgojevalnega činitelja premogočnega, in to je človeška družba, kateri izročajo učitelji svojo mladino, kadar je šoli odrasla. Povrniti se hočemo tedaj k vprašanju: „Kje iskati vzrokov zasurovelosti, netotesanosti, ki se pojavlja po marsikaterih krajih med šoli odraslo mladino, in katera sredstva se ponujajo ljudski šoli, pomoči tej žalostni prikazni?“

Tukaj mi je najprej omeniti, da ni vse hudobija, kar neprijatelji šole podtikajo mladini šoli odrasli. Ako se dva

dečka sporečeta, ali dve deklici nasprotno oštejete, če se kje preživa, brezskrbna, zadovoljna mladina malo spoprime, po zimi po ledu zadrša, ali s sneženimi kepami bojuje, to še nikakor ni hudobija, to je čestokrat sploh navadna zabava šegave, naglo razvijajoče se mladine, ki se baš preobrazuje v mladeniče, v device, — ali pa je pobalinska neporednost, kakeršne nikdar ni manjkalo. A take razposajenosti med šoli odraslo mladino še niso nikak dokaz njenega spačenega srca, pač pa svedočijo o njeni samozavesti, šaljivosti, gibčnosti, o njenem zdravju in pogumu. Ne dá se pa oporekati, in temu mi učitelji radi pritrdimo, da so se zajedle med našo zrelejšo mladino tū pa tam obžalovanja vredne razvade, oziroma pogubne strasti, kakor so: sebičnost, nepokornost, gizdavost, nezmernost, zlasti pri uživanju alkoholnih pijač, brezvestnost, laž, vmes tudi že njena zvesta sestra tatvina, nesramnost, svadljivost, surovost, tepež, upor, — in to najbolj od onega časa sem, ko je postala ženitev prosta. Koliko razuzdancev, koliko nesramnic stopi v zakon, ker so preslabotne volje, brzdati svoje strasti, ne pa iz pravega vzvišenega namena. — Od poživljenih roditeljev nimamo pričakovati boljših časov, kajti časi so vedno taki, kakeršni so ljudje. — Krčme, gostilnice, opalde so bile nekdanj jako redke ter večinoma v rokah poštenih ljudi, a danes je „oštarij“ in „trafik“, da delajo senco druga drugi, vmes pa brezvestnih krčmarjev in krčmaric, da se Bogu usmili. Taki imajo vedno zanjke nastavljene, — pri takih je vse jedno, ali je noč ali dan, svetek ali petek, pust ali post, ali je denar, s katerim pivec plačuje, pošteno zaslužen ali ukraden. — Pogovor, petje, obnašanje pivcev in pivk je takim deveta briga; da si le polnijo žepe z denarji. — In baš to: brezvestnost, sebičnost in samopašnost so prežalostna znamenja sedanjega časa. Zato pa pojemlje od istega časa, odkar se množijo krčme in žganjarije, odkar sme vsak štrkavec kaditi ali pa čakati tobak, — nrvstvenost še bolj, nenrvstvenost in zasurovelost pa se širite skoraj brez vsake resne zavire. Kakor gotovo sta tobak in žganje strupena, tako gotovo sta ona že mnogo zdrave člo-

veške krvi skalila (taka skaljena kri je podobna smrdljivi zavrelki v sodu), pa še več ljudi spravila na pogubno cesto nesramnosti, nenravstvenosti, zasurovelosti, — ob poštenje, dobro ime in imetje. Krčmarji s kosmato vestjo so že marsikateremu potisnili beraško palico v roko, marsikateremu so že pomagali v zapor, v ječo.

Naša mladina, zlasti šoli odrasla, pohujšuje se tudi po odraslih, izprijenih delalcih, med kakeršnimi se nahajajo čestokrat prestopniki in hudodelniki, kateri so preživeli manj ali več časa v zaporu, v ječi, med pohujšljivci, znabiti med izmečkom človeške družbe. Koliko je dandanes izprijenih težakov, rezačev, kopačev, beračev, — pa tudi hlapcev in dekel?! Pesmi in pogovori njihovi na potih, v vinogradih, na polji, na travnikih, pri mencanji prosa, pri kožuhanji (ličkanji) koruze itd. itd. so večkrat taki, da se je le čuditi, kako morejo biti gospodarji, gospodinje tako slepi, gluhi in sploh neprevidni, da puščajo svoje otroke v tako družbo!

Po takih služabnikih, dninarjih in po taki družini, kakor tudi po izprijenih, domov došlih dosluženih vojakih se širi nenravstvenost in zasurovelost nagleje, nego je misliti.

Govori se, da imajo pri nas vsa sodišča in vsi odvetniki čez glavo opraviti. Tam, tako pri okrajnih kakor pri okrožnih sodiščih pere se umazano perilo, da je joj! Ko se je to doma namakalo, koliko pohujšljivega pogovarjanja, koliko preklinjanja in rotenja, koliko žuganja, prepira in sovraštva je že to provzročilo; — in po razsodbi se kuha navadno maščevanje, katero se pokaže čestokrat tudi v dejanji, — in vse to v pričo mladine; vsaj stanujejo, zlasti na kmetih, otroci in odrasli skupaj v jedni ali v dveh sobah. Odtod pride, da se sovražijo, da se črtijo sosedje jednega kraja kot pes in mačka, in ta srd preide kaj rad od starišev na otroke in celó na vnuke. Da se pa v takó izprijenem zraku ne more govoriti o npravstvenosti, o ljubezni, o rahločutnosti, jasno je ko beli dan. Le „kjer je ljubezen, tam je mir; kjer je mir, tam je veselje; kjer je veselje, tam je Bog; kjer je Bog, tam ni nadlog“, pa tudi ne surovosti in zasurovelosti.

Nenravstvenost, zasurovelost se širi tudi po mesarjih, ki mučijo kralno živino ali sami ali pa po svojih psih. Koliko pretrpi marsikatero tele poprej, predno je zakoljejo! — Širi se po voznikih, ki preoblagajo svoje tovorno živinče, potem je pa neusmiljeno pretepajo, ako ne more več vleči; — na paši, — nadalje po lovcih, ki se včasih nasproti divjačini kažejo prav neusmiljene.

Omeniti hočem še bedastih starišev in njih namestnikov, ki ukazujejo fantku, deklici, mladeniču, devici, naj pomaga gnati prasico k —, kozo k —, ovco k —, kravo k —, kobilu k —; naj pomaga držati svinjo, kadar koljejo, — ki jih pusté gledati, kadar skopijo peteline, mrjasce, bike, žrebce i. t. d.

Mnogo nenravstvenosti in surovosti se navzamejo rokodelski dečki, znabiti ne toliko od svojih mojstrov, kakor od svojih starejših součencev in rokodelskih pomagačev. Koliko nenravstvenosti in surovosti je po delalnicah, tovarnah, po vojašnicah in med rudarji!!

Loterija in karte nesejo državi na milijone, a žali-bože na škodo npravstvenosti. Strastni loterijec, kartopirec pozabi na sebe in na svoje doma, ki morda stradajo, zmrzujejo i. t. d. ter zastavlja svoje zadnje, večkrat izposojene, če ne celó prisleparjene krajcarje, da bi potolažil svojo strast; a za praznim upanjem pride čestokrat — obupanje. Loterija in karte so že preveliko hudega provzročile; prištevati jih je tedaj vsekako pospešiteljem nenravstvenosti.

Še drugih slabih, pohujšljivih vzgledov, tudi iz takozvanih „boljših stanov“, iz časnikov, knjig, izložeb, podob, gledališč, panoram i. t. d. dalo bi se navesti, pa čemu? Kdor ni slep, vidi jih itak, in kdor ni gluha, gotovo vseh ne presliši. —

Konečno o ostalem, spredaj navedenem premogočnem vzgojevalnem faktorji — o vladi. A naša vlada je od l. 1868. sem v povzdigo šolstva sploh razmerno jako veliko storila, kar potrjujejo najbolj od istega časa proglašene šolske postave državne in deželne, ter učni načrti v posameznih krono-

vinah. Ne preostaje mi tedaj o njej z ozirom na šolstvo na dolgo govoriti, zato sem to, če tudi prevažno točko postavil na konec te skromne razprave. Le nekaj mi je že dolgo pri srci, zato porabim to priliko, da povem, ker bi se znalo naše šolstvo po izvršitvi nastopnih točk še bolj povzdigniti:

1. Ljudska šola potrebuje pred vsem stalnosti, katera sedaj nima; izpremembe v bistvenosti šolskih postav in načrtov ter pogosta menjava višjega kakor nižjega učnega osebja jej nikakor niso v prosep.

2. Ko bi prišlo do preosnove državne šolske postave, naj bi jo državni zbor tako izpremenil, da bi smela vsaka dežela, vsaka narodnost svoje šole, zlasti pa ljudske urediti po svoje, seveda v okviru preosnovanega državnega šolskega zakona, a v smislu samouprave in enakopravnosti.

3. V omenjeni državni šolski postavi ne bi se smela pogrešati točka, katera bi natanko določevala slučaje, v katerih je na vsak način ločiti šolarice od šolarjev, — zato bo pa treba nastavljanje učiteljic na mešanih šolah modro omejiti.

4. Vse šolske stroške (namreč poleg učiteljskih plač tudi stavbene in stvarne stroške) naj bi prevzela dotična dežela (če tudi z letno državno podporo); tako bi prišle premožnejše občine revnim (država pa manj imovitim deželam) na pomoč, ker le tako bi bilo možno kulturo širiti enakomerno po celi deželi, po celi državi. Plače učiteljev naj bi bile združene z dotično učno osebo v hribih ali v mestu delujočo, ne pa, kakor sedaj — s krajem šole.

5. Vsaka dežela naj bi si ustanovila poboljšljiv zavod, kamor bi se oddajali izprijeni, nepoboljšljivi, pohujšljivi šolarji in šolarice iz posameznih šol iste dežele. Taki zavodi so dandanes baš tako potrebni, kakor kaznilnice in posilne delavnice. Do ustanovitve takih poboljšljivih zavodov pa naj bi imel vsak skrčeni krajni šolski svet (obstoječ iz načelnika, krajnega šolskega nadzornika, šolskega vodje in verskega zastopnika) pravico, takemu pohujšljivcu odmeriti telesno kazen.

Prestopimo k vzroku zasurovelosti med mladino šoli odraslo. Tu bi mogla vlada mnogo pomagati po zakoniti zabranitvi ženitve presiromašnim, izprijenim in bolehnim, zlasti takim ljudem, ki imajo neozdravljivo bolezen, v drugi vrsti po strožjih kaznih, osobito za hudodelnike; prognanstvo izmečka na kak oddaljen pust otok bi moglo tudi mnogo pomagati; nadalje: prepoved kaditi tobak pred 18. letom starosti, večja previdnost pri oddaji krčmarskega obrta; znižanje daca na vino in pivo, zlasti na tolkec, zato pa zvišanje na žganje, na ponarejeno vino, ter podraženje vsake vrste tobaka in kart. Tudi mala loterija naj bi se odpravila; a zadnjemu bi najbolj nasprotoval finančni minister.

Vzroki nenravstvenosti, zasurovelosti, ki se pojavlja ponekaterih (ne povseh) krajih med šoli odraslo mladino bi bili tedaj po mojem mnenji ti-le:

1. Mnogokje nevedni, izprijeni, brezvestni, siromašni, bolehni stariši, tedaj pomanjkljiva, še večkrat pa slaba vzgoja otrok.

2. Samopašnost, sebičnost, hlepnost po uživanji med ljudstvom sedanjega razburjenega časa.

3. Nestalnost ljudske šole.

4. Nedostatnosti v nekaterih zavodih naših gledé na učno osebo, disciplino in pouk.

5. Preomejena oblast učitelja, rekše šolskega vodje do šolarjev, vsled katere trpi večkrat avtoriteta njegova.

6. Poniževalna, žaleča tendenca nekaterih časnikov nasproti ljudski šoli in učiteljem njenim.

7. Širjajoči se razpor v človeški družbi.

8. Tobak in alkoholne pijače.

9. Slabi vzgledi.

To žalostno prikazen zaprečiti, ponujajo se ljudski šoli sledeča sredstva:

1. Dober vzgled učiteljev v šoli, v rodbini in v občini.

2. Dobra disciplina v šoli ter temeljit, po strogo pedagoških načelih uravnan pouk v vseh učnih predmetih, osobito v verouku, potem v petji in v telovadbi.

3. Poučno občevanje s hišo starišev, da se vpliva na boljšo domačo vzgojo.

4. Osnovanje poleg šolarskih še posebnih knjižnic za mladino šoli odraslo med 14. in 20. letom.

5. Osnovanje napredovalnih tečajev, kjer pa to ne more biti, pa vpeljava **bralnih** ur. V taki bralni uri naj bi učitelj v šoli neprisiljen zbranemu ljudstvu sploh kaj poučljivega, blažčega, a lahko umljivega naprej bral, manj razumljive stavke pa z lastno besedo vmes pojasnoval.

6. Oddajanje npravstveno zanemarjenih otrok v p o b o l j š l j i v e zavode, kakeršnih bo treba na vsak način osnovati, ter podeljenje večje oblasti — osobito šolskemu vodji do šolarjev vsaj za takó dolgo, dokler se ne ustanové zgoraj zahtevani zavodi. *)

7. Priznane šeste velemoči, časnikarstva, treba bode učiteljstvu redno se posluževati. Učiteljstvu vsakega okraja sveta bi bila dolžnost, izvoliti si od leta do leta spretnega dopisovalca naznačenim, tudi politiškim časnikom ne le slovenskim, ampak tudi sosednim, nemškim in italijanskim; naloga tacega dopisovalca bi bila, zagovarjati koristi slovenskega šolstva in učiteljstva v stalnem predalu dotičnega lista.

Nasprotniki narodne šole in domačega ljudskega učiteljstva pa preberite poprej še ta kratek sestavek, ki ga je napisal prijatelj človeštva, predno idete na svoje delo — če morete z „dobro vestjo“!

*) Slavno-znani pedagog dr. G. Lindner je o svojem času povodom konferencije dolenje-štirskih c. kr. okr. šol. nadzornikov v Celji rekel, da je **javna prepoved** šibe mnogo škodovala šolski disciplini. Odkar namreč vsakdo vé, da ne sme učitelj rabiti šibe, nagajajo mu nekateri razposajenci še bolj. Da pri tem trpi avtoriteta učitelja in s to napredek v šoli, razume se samo ob sebi.

Komenski - Slomšek.

Sestavil J. Ravnikar.

„Le pomislite, na vzgoji politični in domači je največ ležče“.

Jos. Jurčič.

Mi Slovenci smo sinovi velikega slovanskega rodú. Ker se pa dičijo vsi razsvetljeni narodi s svojimi slavnimi sinovi in pozvedajo na drobno njih življenje in delovanje, zato vem, da bode tudi slovenskim čitateljem ugodno, če zvedó kaj več o teh dveh slavnih pedagogih slovanskih, ki se smeta meriti po vsej pravici z največjimi pedagogi družih narodnosti vseh časov. „Pridite vsi, katerega koli naroda, jezika, — katere koli vere, vi vsi, ki hrepenite po boljši omiki, pridite, da preiskujemo, dokler še živimo, kako bi našli resnico, mir in življenje“. Tako je pisal v 17. stoletji živeči Jan Amos Komenski, ta najsvetlejša zvezda med pedagogi vseh časov in narodov. Te njegove besede kažejo jasno, kak plemenit duh je oživiljal tega velikana. In komu ni znano, da je vse naše modérno šolstvo osnovano po pedagogičnih načelih Komenskega! Nekako podobno delovanju Komenskega je tudi delovanje na pedagogičnem polji našega največjega pedagoga slovenskega, Slomškega. Zbog

tega pač zaslužita ta dva slovanska velemoža, da jima slovenski učitelji v svojem prvem „Pedagogičkem letniku“ postavimo dostojen spomenik. —

* * *

J. A. K o m e n s k i se je rodil v dan 28. marcija 1592. l. v Ogrskem Brodu na jugovzhodnem Moravskem. Ime „Komenski“ (Comenius) je skoro gotovo že podedoval po svojem očetu, čegar predniki so neki bili doma iz Komne. Njegov oče je bil mlinar, še dosta premožen; ta kakor tudi ves rod njegov so bili češki bratje *) ter so spadali k tako imenovani „bratrski jednoti“ (bratovski cerkvi), ki se je prištevala v tedanjih razmerah protestantizmu.

Mali Amos, izgubivši svoje stariše v nežni mladosti, bil je od svojih brezvestnih varuhov tako zapuščen in zanemarjen, da je jel stoprav 16 let star obiskovati latinske šole. Sicer so sorodniki siroto Amosa poprej dali rokodelstva učiti, toda mladi Komenski se ni mogel sprijazniti s tem poklicem, marsikaj je začel, a zopet nehal. Že v svojih mladih letih je izkusil trpkost usode, ki ga je premetavala célo njegovo življenje, kakor barko na viharnem morji. On sam pravi: „Zanemarjenost pri pouku je bila pri meni tolikšna, da sem začel že zgodaj v sebi čutiti usmiljenje in pomilovanje do drugih“. Že kot učenec latinskih šol je Komenski spoznal protinavadni čin poučevanja jezikov, ves pouk — sosebno v latinskem jeziku — zdel se mu je jako težaven in vsled tega zoprni.

Dovršivši latinske šole, odločil se je posvetiti se duhovskemu stanu ter se je podal na protestantske bogoslovske šole v Herborn na Nasavskem, pozneje je bil na vseučilišči v Heidelbergu, odkoder se je podal na potovanje na Nizozemsko. Vrnivši se čez Amsterdam zopet v Heidelberg, nevarno zbolí in l. 1614. pride v zlato Prago, nekaj, da bi se

*) Češki bratje so priznavali Husovo vero, katera se je še dandanes na jugovzhodni Moravi ohranila med tamošnjimi protestanti. Tako imenovani „Valaši“, živeči po moravskih Karpatih, kolikor jih spada k protestantizmu, niso namreč nič drugega, kakor nekaj v te bregove zatirani Husitje.

okrepčal, nekaj zavoljo tega, ker mu je zmanjkalo denarjev, da bi bil še dalje ostal v Heidelbergu.

Takrat še ni imel postavnih let, da bi bil mogel posvečen biti za duhovnika; zato je radovoljno sprejel ponudbo českega mecenata Karola iz Žerotina, moravskega poglavarja, ki ga je nastavil kot učitelja na bratovski šoli v Prerovu na Bečvi. Karol iz Žerotina je bil tudi privrženec českih bratov ter je imel povsod na svojih velicih posestvih po Moravskem in Českem, kot patron šol, taiste nastavljene kot učitelje, duhovne in tudi kot uradnike ter jim je bil ob enem velik dobrotnik.

V Prerovu je jel Komenski polagoma vpeljevati novi način poučevanja, ki ga je po svojem lastnem premišljevanji iznašel, namreč pouk v realijah in nazorni pouk; on je tedaj utemeljitelj realističnega in nazornega poučevanja. Spolnivešega 24. leto so ga posvetili duhovnikom, in kot tak je deloval dve leti pri bratovski cerkvi; toda to se mu ni nič kaj dopadlo, zato je sklenil zopet učiteljevati.

L. 1618. ga pokličejo v Fulnek na severno Moravsko, kjer je bila najstarejša in tudi najimenoitnejša cerkev českih bratov. Tukaj je postal šolski voditelj in je pričel z neutrudljivo pridnostjo svoje didaktične študije; tu je preživel naj-srečnejše dni svojega trudapolnega življenja, kajti užival je zakonsko srečo in splošno spoštovanje stanovnikov.

Takrat pa se je začela nesrečna tridesetletna vojska z vso svojo grozo na največjo nesrečo in pogin česko-slovanškega naroda. Po nesrečni bitvi na Beli Gori dné 8. novembra 1620. l. se je odločila žalostna usoda českih deželâ; česka vojska pod slabim vodstvom je bila uničena; Moravani so padli vsi, ker se niso hoteli umakniti.

Na to se pričnè strašno preganjanje českega naroda. Tudi Komenski je moral zapustiti svoj dom v Fulneku in pobeogniti pred špansko vojsko l. 1621. — Španci so pokončevali vsa mesta, kjer so našli bratovske cerkve; tudi Fulnek so vpepelili; Komenski pa je izgubil pri tem požaru célo svoje premoženje in vse rokopise, koje je bil kot mlad učitelj

že takrat spisal. Odtod se začenja njegovo žalostno, nesrečno življenje, polno nadlog in bojev.

Komenski je pobegnil k svojemu dobrotniku in prijatelju Karolu Žerotinskemu, ki ga je skrival na svojem posestvu v Brandejsu na Orlici. Tu mu umrjé soproga in dva otroka. Ves potrt je iskal tolažbe v premišljevanji o božji previdnosti in v delu. Spisal je „pod Klopoty“ (v nadlegah) „Labyrint světa a raj srdce“ (Labirint svetá in raj srcá).

Ta spis, ki je alegorija ali prilika nravstvenega zapopadka ter spada med najdražje bisere českega slovstva, poklonil je dné 13. decembra 1623. l. svojemu dobrotniku, varuhu in res plemenitemu gospodu Karolu iz Žerotina, moravskemu poglavarju.

Misel njegova je sledeča: „Nek človek, videč med ljudmi razne stanove, poklice, dela in rede, ne vé, za kaj bi se odločil; sklene torej, najprej vse človeške stanove preiskati in šele, primerjavši jednega z drugim, izvoliti si svoj poklic. Podá se tedaj na pot ter dobí za spremljevalca „Všezvěda“ (vsezvedalca) s priimkom „Všudybuda“ (povsodibodi). Med potjo se jima pridruži še neki tolmač „Mamil“ (varjalec).

Všezvěd vrže popotniku na vrat uzdo, sešito iz jermenov radovednosti; uzda pa je imela živali iz železa zoprnosti in britkosti do dobrih namenov. Mamil mu na nos natakne očala, skozi katera gledáje on vse drugače vidi, kakor je v resnici: kar je daleč, vidi se blizu, kar blizu, pa daleč, kar je majhno, vidi se veliko, veliko pa majhno, gnjusno vidi se lepo, lepo pa gnjusno, črno belo, belo črno, s kratka vse napak. — Vender pa je na srečo popotnikovo nataknil Mamil njemu očala takó, da se niso popolnoma na oči prilegala, takó, da je povzdignivši glavo, pod njimi, in priklonivši jo, nad njimi vse čisto in jasno, kakor je v resnici, mogel videti in opazovati. Tako hodi človek v labirintu sveta in preiskuje vse stanove: stan soprogov in samcev, rokodelcev, učenjakov, duhovnikov, vojakov, bogatih in ubogih, imenitnih in priprostih, veselih in žalostnih; ne najde pa nič drugega,

kakor same zmotnjave, skrbi, nadloge, bedo in žalost, naposled pa gnjušenje vseh reči in obupanje. Vrača se popotnik torej domov, in doma sedeč premišljuje o previdnosti božji ter najde v njej jedino pravo zadovoljnost“.

L. 1624. je vlada Karolu Žerotinskemu zagrozila, da ne sme več vzdržavati českih bratov na svojih posestvih. Večina bratskih duhovnov je torej morala zapustiti svojega varuha ter se skrivati po gozdih in votlinah v Krkonoših na šleskih mejah; povsod so bili preganjani in kaznovani po tako imenovanem „krvavem soudu“ (krvava sodnija). Med pregnanci je bil tudi naš Komenski; ta je bival nekaj časa na gradéh Jurija Sadavskega iz Sloupa. Med tem časom spiše drugo alegorijo naboženskega zapopadka v českem jeziku „Hlubina bezpečnosti“ (Globina varnosti), v kateri razlaga, da je človek pod brambo božje previdnosti varen.

L. 1628. se je razglasila postava, vsled katere se je zaukazalo protestantom in českim bratom, ali vsprejeti katoliško vero, ali pa zapustiti deželo. Po tem takem zapustita česko deželo tudi oba varuha Komenskega, Karol Žerotinski in Jurij Sadavski. Nad 30.000 rodbin ostavi meseca januarija v najhujši zimi, med njimi tudi Komenski, svojo drago domovino. Prišedši na meje Česke, pokleknili so vsi; med tem, ko je Komenski glasno molil, naj bi Bog česko deželo blagoslovil in ohranil, slišal se je glasen jok in stok v celem društvu.

Komenski je prišel s svojimi tovariši v Lešno (Lisa) na Poljskem, kjer je že od leta 1547. cvetela bratovska cerkev. Grof Rafael Lešenski je pregnance česke jako prijazno vsprejel. Tukaj se Komenski poprime pridno delovanja na pedagoškem slovstvenem polji. Kmalu začne učiti na tamošnjem gimnaziji in postane njegov voditelj. Tu spiše „matrimonium šole materinske“, potem „občansko ali narodno šolo, razdeljeno na 6 let“, in „didaktiko“, izvirno v českem jeziku; kajti, akoravno je bil kosmopolit, vendar je skrbel v prvi vrsti za svoj narod česki. Vzgoja mladine českega naroda se mu je dozdevala kot najboljšo sredstvo,

povzdigniti zopet česki narod, ki je po belogorski bitki padel pod grozni jarem svojih sovražnikov. „Didaktika“ pa je ostala samo v rokopisu. Pozneje jo je predelal Komenski na latinski jezik, ki je prišla na svetlo tiskana v Amsterdamu l. 1657. pod imenom „Didactica magna“ (velika didaktika). Česko didaktiko, ki jo je izdala Matica česka v Pragi, našel je l. 1841. prof. Punkyně v arhivu protestantske cerkve v Lešnu; prepisana je od tuje roke, pa pod nazorstvom Komenskega samega, ker se v tem rokopisu nahajajo dostavki in popravki, katere je Komenski naredil sam z lastno roko.

Ker je ravno ta didaktika za nas učitelje jako važna, oglejmo si jo nekoliko natančneje; kajti njena vsebina je jako zanimiva in pravila, katera navaja Komenski gledé vzgoje mladine, so za današnje čase ravno tako veljavna, kakor pred dvema stoletjema.

V predgovoru obžaluje Komenski nesrečo človeškega rodú, ki se je tako globoko pogreznil v nered in pregrehe. — „Vse je narobe“, pravi, „ker je ves red, vsa plemenitost izginila. Misel na Boga je minila, in samo skrb za pozemsko blago je ostala, združena z najgršimi hudodelstvi; idejalnost je pokončana, materijalizem prevlada“. Ali se ne godi jednako v našem razsvetljenem XIX. veku? —

„Zato“, dostavlja Komenski, „pod nebom druge poti k poboljšanju ni, nego le dobra vzgoja mladine. Kajti kdor hoče imeti lep plodonosen vrt, ta mora mlada drevesca vanj saditi in je tam požlahtnjevati, ker stara drevesa se ne dadó požlahtniti, in če se dadó, je to zmirom negotovo in malovredno, dà, pogosto celó nemogoče“.

Komenski jemlje vse prilike iz narave. Kakor se rastline, drevesa v naravi razvijajo, tako se mora po naravni poti razvijati duh človeški, vse poučevanje mora biti naravno. On razlikuje dvojno vzgojo, negativno in pozitivno; prva obstojí v tem, da se spoznajo sredstva, kako se more mladina varovati in odvrčati od popačenosti, od hudega, od greha; druga pa navaja sredstva in pravila, kako je treba napeljevati jo k dobremu in plemenitemu življenju in k idejalnosti.

Svojo didaktiko razdeljuje na 30 poglavij; „ona ima služiti“, — piše Komenski — „v prvi vrsti starišem, učiteljem, celó otrokom; potem šolam, občinam, cerkvi in celemu narodu“.

Kot smoter vzgoje stavi Komenski „duševno srečo človeka, večno izveličanje z Bogom. Človek ima trojno stopinjo življenja v sebi; prva je rastoče življenje, jednako rastlinam; druga gibajoče in čuteče življenje; tu je podoben živalim; tretja pa je duševno idejalno življenje; v tem je podoben angeljem. Vsaka nižja stopinja življenja je pripravna k višji stopinji. — V šolo naj se pošilja vsa mladina, ker je vseh ljudi na svetu, kolikor koli jih je, jedini smoter, človek postati“.

Iz tega razvidimo, da se je ideja ali načrt Komenskega, da naj sleherni otrok brez izjeme obiskuje šolo, vpeljal tekom let v zahodnji Evropi, in je šele za najnovejše dobe došel tudi do nas; naše šolske postave so tedaj v tem oziru na podlogi šolskega načrta Komenskega sezidane.

Komenski ne vé vzroka, zakaj ne bi se tudi dekleta v vseh šolskih predmetih poučevale. — Bila je namreč za njegove dobe navada, da so se deklice v šoli učile samó nekaj brati ali računati, pisati pa navadno ne.

„V šolah naj se mladina poučuje v vseh rečeh, kajti prava šola je ta, v kateri se razlaga spoznanje vseh reči in združi v jeden plemenit soglas“.

Komenski trdi, da je na dobrem redu vse ležeče; prva podloga temu pa je, da mora red biti naraven, ves pouk v šoli naj se prične v spomladi življenja, to je v otroški dobi; ali ta pouk mora biti primeren otroškemu duhu.

„Narava si napravi tvarino, prej ko jo začne v podobo spravljati, zato se ne sme v šoli poučevati jezik brez reči; kajti reč je telo, besede pa njegova obleka. Narava dela v jedni dobi samo jedno reč najpoprej. Takó naj bo v šoli; dokler ni utemeljen materini jezik, naj počaka tuji.

„Narava pričinja delovati od znotraj. Proti temu pravilu grešijo tisti učitelji, koji dajo učencem nekaj čitati ali se učiti na pamet, ne da bi jim stvar poprej razjasnili. To je brez vsacega vspeha. Ravno tako napačno ravnaajo tisti, ki sicer razjasnijo reč, pa so pri tem preobširni: takó, kakor bi kdo nežno drevesce hotel razklati z debelim batom. Vsak jezik, sleherna reč naj se raztolmači začetkoma po najlažjih, vseobčnih pravilih.

„Priroda ne zapleta ničesa, ampak koraka po stopinjah naprej. Narobe ravnaajo torej oni, ki si ne razdelé tvarine, kakor se mora jedna reč vrstiti za drugo. Čas mora biti na tanko razdeljen na dneve in ure“.

O prav urejenem šolskem poslopji Komenski misli tako-le :

„Šola naj bo na tihem prostoru, ki je oddaljen od vsega hrupa. Kraj naj bo prijazen, poln hrane očém na zunaj in znotraj. Šolska soba mora biti svetla, snažna, na vseh straneh ali pomalana ali olepšana z raznimi slikami imenitnih oseb, z obrazi (zemljevidi) dežel, mest ali s podobami zgodovinskimi. Pri šoli naj bo lep prostor za igre, ker igre se morajo mladini dopuščati; tudi naj ima svoj vrt, kamor naj se mladina pogosto pelje. Če bode šola tako urejena, dobé otroci veselje do nje ter bodo radi zahajali v njo. Ako so tam vse reči lepe, všeč so otrokom“.

Dalje pravi Komenski: „Vsaka reč v prirodi ima mali, priprosti, pa vender celi začetek; zato je treba kratkih in jedrnatih pravil pri razlaganji, sosebno pa prilik in primerov“.

„Narava koraka od lahkega k težavnejšemu“. Zategadelj je neobhodno potrebno, da se mladina poučeva v tujih jezicah na podlogi materinega jezika, ker vsak jezik stoji s klasičnim v posebnem razmerji“.

„Narava nič ne prihiti, ampak polagoma napreduje. Zato naj se na dan ne poučuje predolgo, nikoli ne čez štiri ure“. To prevažno pravilo velicega pedagoga se dandanes pač prerado prezira. Učēča se šolska mladina je v tem oziru z dnevskim šolskim časom veliko,

veliko preobložena, kar — upajmo — se tekom časa povoljno reši na korist šole in mladine.

„Narava ničesa ne tišči siloma ven, prej ko ne dozori“. Napačno je tedaj mladini nekaj vcepljati, za kar jej še manjka potrebne pameti, nič se jej ne sme vsiljevati brez razjasnjenja in nazora.

„Narava si pomaga na kolikeren način le more“. Neusmiljen je tak učitelj, ki učencu nekaj dá ter ga potem samemu sebi prepusti, naj si pomaga, kakor vé in zna in kakor hoče. Ako torej učenec ne napreduje, ni tega kriv on, nego učitelj. Če hočeš, da učenec stvar razume, daj mu uporabiti vsa čutila: oči, ušesa, voh, jezik in roke.

„Narava ničesa ne izpeljuje razen tega, kar se precej pokaže, zakaj da je“. Ako tedaj učenca učiš, moraš mu ob enem pokazati in razjasniti, čemu da je to, ter mu dokazati, da drugače ne more biti, potem bo lahko vse razumel.

„Narava izpeljuje vse iz korenine, od drugod ničesa ne jemlje“. Ni dobro mladini razlagati iz raznih knjig, ampak mora se jej odpirati razum, tako, ko bi se sam iz sebe razvijal, kakor n. pr. se razvija iz popkov listje, cvet in plod.

„Narava se neprenehoma razvija in raste, nikdar ne gre nazaj, nikdar ne miruje, nikdar ne neha jedno in se začinja drugo, ampak na vse poprejšnje nastavlja in se tako razvija“. Zato mora biti v šoli pouk takó urejen, da se ne sme ničesa pozabiti, niti na strani pustiti, ampak vse mora biti v zvezi, jedna reč se mora naslanjati na drugo.

O šolski disciplini (ustrahovanji) Komenškega naj navedem nasleduje:

1. Pregovor pravi: „Šola brez discipline (ustrahovanja) je mlin brez vode“. Ako se mlinu odvzame voda, neha mleti, in če v šoli ni prave discipline, vse zastane. Ako se njiva ne očisti škodljivega plevela, uniči se setev. Tudi neosnažena drevesa slabo rastó.

Iz tega pa še ne sledi, da se mora v šoli vedno kričati in okrog sebe vedno otepati s palico v roci, — temveč čuvanje in paznost učitelja, kakor tudi učencev je v sleherni učilnici neizogibno potrebno.

2. Vzgojitelj mladine mora po tem takem poznati *a*) namen, *b*) snov in *c*) obliko ustrahovanja, da vé, čemu, kdaj in kakó uporablja povsem pravično in ostro ustrahovanje.

3. Potrebno je gotovo, da se morajo nepokorneži in hudobneži v šoli manj ali več kaznovati; toda ne zavoljo tega, ker so se pregrešili zoper šolske postave (ker storjeno se ne da nič več popraviti), ampak le zavoljo tega, da v bodoče ne bodo nič več ponavljali kaj jednacega. V razburjenosti, jezi ali sovraštvu se ne smé nikoli kaznovati, temveč vedno le s tisto mirnostjo in odkritosrčnostjo, da oni, ki ga kaznujemo, dobro vé in je tudi prepričan, da mu utegne táko ustrahovanje le koristiti.

4. Ustrahovati se ne sme zavoljo slabega napredka, temveč zaradi nravstvenega vedenja. Pouk sam po sebi, ako je pravilno urejen, podaja mladini dovolj zanimivega povoda — tako, da se rada in z veseljem v tem vadi, o čemer sliši v šoli. Ako je drugače, niso vzrok šolarji, ampak poučevaltji. Če ne umemo po umetnosti mlade glave náse opozoriti, potem je vsako nasilje zaman. S samim tepežem se nikdar ne doseže ljubav do učenja; pogosto celó nevolja in zoprnost do predmeta. Kakor hitro se zapazi stud do učenja, naj se ta skuša odpraviti ali pa zatreti s previdno zmernostjo. Za to nam podaje nebeško solnce dovolj dokazov. V prvi pomladi sicer ono mladim rastlinam ne dá vsega, česar potrebujejo, nasprotno jih ovira v rasti s svojo prehudo toplino. Šele potem, ko se je vse polagoma ogrelo, opomorejo si rastline — in nato izlije solnce vso svojo moč na dorasle, ki začnó roditi obilen sad. Ravno tako dela vrtnar z mladimi drevesci; pri teh ne rabi strgona, kosirja in noža, ker bi jim rane preveč škodovale. In ako hoče godec na citrah, plunki, ali goslih strune takó urediti, da se bodo lepo ubrano glasile, ne bode tolkel s pestjo ali s kakšnim cepcem po njih, tudi jih ne ob

steno metal, ampak on uporablja svojo vednost toliko časa, da se vse strune glasé lepo ubrano. Isto tako moramo z mlado deco ravnati, ako jej hočemo do nauka ljubezen in veselje vcepiti v srce — in če nečemo iz malomarnih narediti trmoglavcev, iz topoglavih pa bedakov.

5. Ako je pa včasih le treba ostrega ustrahovanja, doseže se to lahko na kak drug način, ne pa s tepenjem. Pogosto je boljša ostra beseda ali javna graja. Tudi je dobro, če kažemo hvaleč na druge: „Glej, kako ta ali oni pridno pazi; kako on vse pravilno zapomni! Ti pa sediš tukaj, kakor —!“ Ne škoduje, ako včasih z zasmehovanjem kaznujemo: „Glej, ti —, takó lehke stvari ne umeš? Menda si zopet s svojimi mislimi kje zunaj na potovanji?“ —

Dobro je vpeljati tedensko in mesečno tekmovanje med šolarji v prednosti in pohvali. Pri tem je pač treba pravilno postopati, da to ne postane sama igrača in celó šala, kar bi izvestno ne rodilo povoljnega vspeha. S tem naj se v istini vspodbuja prava ljubav do pohvale in strah pred grajanjem in preziranjem v vsakem oziru. Treba je tedaj, da je vzgojitelj vedno navzoč, da se ta stvar brez ovinkov in resno izvršuje — in da se lenuhi in zanikarneži zares pokarajo in osramoté, pridni in ubogljivi pa javno pohvalijo.

6. Hujšo in ostrejšo kazen zaslužijo šele taki, ki se pregreše zoper nравstvenost. Namreč: 1. Če se dokaže brezbožnost, n. pr. bogokletje, nečistovanje ali kar koli je sploh zoper božje zapovedi; 2. upornost in navlaščna zlobnost, če kdo n. pr. naredbe učiteljeve ali koga družega višjega prezira in to, kar bi imel storiti, vedoma in s svojo voljo opusti; in 3. ošabnost in prevzetnost, ravno tako zavidljivost in nemarnost.

7. Prestopki prve vrste skrunijo božje veličastvo, oni druge vrste izpodkopavajo temelj vsem čednostim (ponižnosti in pokorščini); zadnje vrste prestopki pa ovirajo napredek v učenju. Vse, kar je zoper Boga, je pregreha, ki zasluži najstrožjega ustrahovanja (kazni). Ako kdo stori nasproti ljudem ali samemu sebi kaj napačnega, vreden je ostre posvaritve. Napake zoper Riciano (t. j. latinsko slovnico) so le madeži,

ki se izbrišejo z gobo graje. S kratka: „Vse ustrahovanje naj deluje na to, da se vadi in utrdi v vsem strah božji, postrežljivost proti svojemu bližnjemu in marljivost v vseh opravilih za vsakdanje življenje“.

8. K lepi in čednostni нравstvenosti mladine zlasti mnogo pripomore:

a) Lepi vzgledi v vsem tem, kar jo napeljuje k vzglednemu obnašanju. Učitelj-vzgojitelj naj bode vedno živ vzor! Brez tega je prava vzgoja nemogoča.

b) Poučljive, opominjevalne in grajajoče besede; tu naj ima učitelj vedno pred očmi, da pri pouku in vzgoji zmirom kaže ono očetovsko skrb in ljubezen do svojih učencev, da ti tudi v resnici opazijo dober namen vzgojnega poučevanja sploh, ki jim utegne le koristiti. Ako šolar tacega namena ne spozna in če v tem ni dovolj prepričan, jame šolsko disciplino malo čislati in se jej celó po robu postavljati.

c) Ako je naposled kateri izmed otrok res tako surovega obnašanja, da to milo ravnanje nikakor ne zadostuje, naj se postopa s hujšimi sredstvi, če sploh hočemo doseči, da jedenkrat postane zdrav ud človeške družbe. Za nekatere velja še današnji dan, kakor navadno pravijo: „Frigijec (brezsrčni) se more le s palico poboljšati“. In če táko ustrahovanje dotičnemu tudi morda ne koristi, vender veliko pomaga drugim, ker se tega bojé. A treba se je varovati, da se to sredstvo ne uporablja pri sleherni malenkosti, kajti „navada je železna srajca“, in konečno bi se je takó privadili, da bi bilo to ustrahovanje brezvspešno.

9. Skupina vsega, kar smo povedali in bi še smeli povedati, je ta-le: „Vse šolsko ustrahovanje naj deluje na to, da se otroci vzgojujejo v duhu božjem in kakor cerkev zahteva: s strahom in trepetom veseliti se (Fil. 2, 32) in veseliti se gospoda povsod (Fil. 44), t. j. svoje vzgojitelje naj otroci ljubijo in spoštujejo in pridejo naj sami do tega spoznanja, da vse, kar zahtevamo od njih, prostovoljno in z veseljem storé. To pa moremo le doseči z dobrimi vzgledi, s prijaznimi besedami in s pravo odkritosrč-

nostjo, kakor je bilo že zgoraj omenjeno. — Z gromovito besedo posezimo le včasih in izjemoma vmes, a zmirom s tem namenom, da se strogost vedno, kolikor je moč, izpremeni v pravo ljubav.

10. Da se povedano še bolje pojasni, naj navedemo še sledeči vzgled: Kdo je že kdaj videl, da bi bil zlatar kakšno umetno stvar izvršil s samim tolčenjem? Gotovo nihče! Taka fina reč se z boljším vspehom vliva, kot pa kuje. Če se opazi kaj nepotrebnega na tej stvari, pravi umetnik tega ne odpravi siloma s kladivom, ampak on odstrani polagoma z majhnim kladvičem, ali počasi odpili, ali pa odtrga z majhnimi kleščami — toda vse prav previdno; naposled vse lepo pogladi in polika. In mi si domišljujemo, da bi se mogle podobe živega Boga vzrejati v modre stvari s slepimi pripomočki! —

11. Ravno takisto ravna ribič, ki ribari z večjo mrežo po globočjih vodah; on ne obesi na svojo mrežo samega svinca, da bi potem to boljše k dnū tiščalo, temveč narobe; dene tudi vanjo lahkih probkovic, ki vzdigujejo mrežo od nasprotne strani na kvišku. Na ta način naj vsakdo, ki hodi z mladino na lov dobrih čednosti, ono do teh napeljuje ne le z ostrostjo v strahu do ponižnega obnašanja, ampak tudi s posebno priljudnostjo in odkritosrčno ljubeznijo. „Srečni tisti mojstri, umeč oboje združiti! Srečna mladina, ki jim je izročena!“ —

Komenski razdeljuje vse šole v svojem načrtu na četvero: „šole materinske, občinske ali narodne, latinske ali gimnazije in visoke (vseučilišča)“.

Prva ali materinska šola je domača hiša, v kateri ostane otrok do 6. leta; prva vzgojiteljica mu je mati, ona je pestunja, oče; v tej šoli se mora otrok naučiti materinega jezika, lepega obnašanja, ubogati brez kazni in brez jeze roditeljev. V vsaki hiši naj bi stariši imeli knjižico: „Informatorium šole materinske“ (preveden tudi na slovenski jezik v „Slov. Učitelju“ l. 1875. iz českega izvirnika), v kateri nahajajo vse, kar je potrebno k vzgoji otrok. Da bi se to zgodilo, naj jih nadzorujejo šolski predstojniki“.

„Druga je občinska ali narodna šola, kjer za to umeščeni učitelji vzgojajo mladino od 6. do 12. leta. Tu naj se uče otroci: 1. čitati in pisati v materinem jeziku; 2. prepevati razne pesmi; 3. računati; 4. tu se mora vpeljati znanje zgodovine božje in posvetne, slovnica, pravopisje, tako, da bi bili sposobni stopiti v latinske šole. Narodna šola mora biti v slehernem mestu, trgu, v vsaki vasi t. j. občini brez izjeme“.

„Tretja šola je latinska ali gimnazij, kjer se mladeniči od 12. do 18. leta morajo priučiti latinskega jezika popolnoma, grškega in hebrejskega v tej meri, da bi mogli v teh jezicih čitati brez prestavljanja zgodbe sv. pisma stare in nove zaveze. Razen tega se morajo poučevati v vseh vedah, ki so potrebne za daljnje študije v modroslovji, pravoslovji, bogoslovji, zdraviloznanstvu itd. Jedna taka šola mora biti v vsakem večjem mestu. Četrta — visoka šola (vseučilišče) naj bode vsaj jedna v vsakej deželi.

Po dokončanih študijah ima vsak odločiti štiri leta za potovanje. Po načrtu Komenskega so bile osnovane šole po vseh deželah zapadne in srednje Evrope.

Komenski ni nikomur skrival in tajil svojih novih idej gledé uredbe šolstva. V isti dobi je živel na Nemškem Raticius, ki je bil poznat kot imeniten in sloveč pedagog; ta je namreč iznašel nek nov način poučevanja jezikov ter se je bahal, da je po njegovi metodi mogoče v jako kratkem času naučiti se latinski, grški, hebrejski in drugih tujih jezikov, razen tega še, da zna način, kakó bi bilo mogoče po celi Nemčiji vpeljati samó jeden jezik in jedno vero. Komenski se obrne do njega s prošnjo, naj mu o tem novem načinu blagovoli nekaj natančnejega podati. A Raticius plemenitega Komenskega ni vrednega spoznal, da bi mu ustregel, izjavši se, naj prej svojo iznajdbo proda nekemu kralju ali knezu za drag denar.

Takrat je našel Komenski prijatelja in dobrotnika na Angleškem, kjer so česke brate prijazno vsprejemali bolj iz političkih nego verskih razlogov; bil je to Samuel Hartlib;

ta je za uresničenje Komenskega idej našel med Angleži mnogo mecenatov, ki so podpirali česke brate.

L. 1631. izda Komenski v latinskem jeziku didaktični spis „*Janua linguarum reserata*“ (vrata odprta jezikom); s tem spisom zaslovi po celem svetu, kajti razširil se je ta spis po celi Evropi ter je preveden na grški, česki, poljski, nemški, švedski, holandski, angleški, francoski, hispanski in ogrski jezik; razen tega je izšel tekom 10 let v jeziku arab-skem, turškem, perzijanskem in mongolskem.

Komenski niti slutil ni, da bode s tem spisom dosegel toliko slave, ker ga je namenil izvirno samo za jeden razred Lešenske šole in ga je poslal med svet kakor na ogled. V „*janua linguarum*“ razlaga Komenski, kakó naj se poučuje tuji jezik, seособno latinski na podlogi materinščine.

L. 1632. izvolijo Komenskega nadzornikom posameznih bratovskih občin; njegova naloga je bila, voditi Lešenski gimnazij, pridigati ter nadzorovati bratovske cerkve, da bi se med njimi vzdržaval pravi red. Poljski plemenitaši so pošiljali svoje sinove v Lešensko šolo, ker je ta pod voditeljstvom Komenskega slovela kot najboljša. Takrat je Komenski spisoval šolske knjige in ob jednom svojo „*pansofijo*“, hoteč s tem spisom ustreči celemu človeštvu. V ta namen je iskal imovitega prijatelja in dobrotnika, ki bi njega in njegove sodelovalce podpiral z denarjem za to podvzetje; že takrat je nameraval izdati svojo „*pansofijo*“ (vsevedo), filozofiško delo, na katerem je deloval celo svoje življenje, katero pa mu ni bilo dano dokončati in izdati. Z omenjeno „*pansofijo*“ je hotel doseči, da bi filozofiški in realni nauk, vede in znanosti postale pristopne večjemu številu ljudi, nego se je to zgodilo v poprejšnjih časih, ko je bila samó posameznim prilika dana, pridobiti si znanje in vednosti; nameraval je torej razširjati vseobčno omiko, torej ravno to, kar mi sedaj z našo šolo nameravamo.

L. 1638. ga povabijo na Švedsko, da bi tam preustrojil ondotno šolstvo; te ponudbe pa ni vsprejel, ker se je bil preveč vtopil v svoje študije. Stoprav l. 1641., iskaje mece-

nata, ki bi ga pri delovanju zdatno podpiral, dobi angleškega parlamenta poziv, ki je na Hartlibov prigovor poklical Komenskega, da bi prevzel voditeljstvo na ustavu za vzgojo učenjakov ter tam, vseh pozemeljskih skrbi prost, dokončal svoje delo. Komenski se podá še jeseni tega leta na Angleško, toda nerad, ker je že takrat imel nizozemskega bogatega kupca, Ludovika de Geer-a, kot svojega največjega prijatelja in podpiratelja. Ta Ludovik de Geer se je mudil takrat na Švedskem ter je uporabljeval svoje velikansko premoženje za razne dobre namene, tako, da ga je Komenski imenoval evropskega dobrotnika. Ravno tisti čas, ko je Komenski prišel na Angleško, dobil je tudi poziv od Ludovika de Geer-a, naj pride k njemu. Na Angleškem se je Komenskemu slabo godilo zaradi domače vojske in Irskega upora; zato se je tudi prizadeval, da bi mu bratovska cerkev dovolila, zapustiti to deželo.

Leto pozneje 1642. podá se Komenski na Švedsko k svojemu prijatelju in dobrotniku Ludoviku de Geer-u, toda tudi tam ne ostane dolgo, boječ se verskih prepиров in nemirov. Prišedši v Norkoeping, kjer je L. de Geer navadno bival, ni ga našel tam ter se je takoj podal za njim v Stockholm. Tukaj je hotel videti Kristino, hčer junaškega Gustafa Adolfa; seznanil se je pa z Ivanom Skyte-jem, slavnim učenjakom in učiteljem Gustafa Adolfa in imenitnega kancelarja Alexa Oxenstierna. Ta se je za Komenskega jako zanimal ter ga je prav natanko izpraševal; razgovor o didaktiki in filozofiji med obema je trajal štiri dni.

„Spoznal sem“ — pravi Oxenstierna Komenskemu, — „precej v svojih mladih letih, da je sedanji način poučevanja prisiljen in nenaraven, nisem pa mogel najti temu vzroka. Ko me je pa kralj poslal na Nemško, pogovarjal sem se o tem z raznimi učenjaki ter zvedevši, da Ratichius poučuje po pravi metodi, nisem miroval, dokler se nisem snidel ž njim. A namesto razgovora ponudi mi jednega izmed svojih kvartantov za prebiranje. Prebravši tudi tistega, našel sem, da sicer napake pri poučevanju dobro odkriva, vendar pa ne vé nobene

pomoči zoper nje; Vi stojite na pravi podlogi, le takó napredujte!“ — Ko mu pa Komenski odvrne, da namerava opustiti didaktične študije in se obrniti k realnim, reče mu Oxenstierna: „Vem, da imate kaj višjega na umu, kajti prečital sem Vaš „prodromus k pansofiji“ (napotek k vsevedi), o tem pa jutri več, ker me kličejo danes še druga opravila“.

Drugega dné je kancelar še natančneje preiskaval pansofistiške misli Komenskega, ki je namreč že nekoliko let poprej spisal napotek ali uvod k svoji „pansofiji“ ter ga poslal svojemu dobrotniku L. de Geer-u; ta ga je pa dal dvakrat natisniti proti volji Komenskega. — Prvikrat je prišel ta spis na svetlo l. 1637. v Oxfordu pod naslovom: „Conatuum Comenianorum praeludia“ (predigra Komenskega podvzetij), dve leti pozneje pa v Londonu „Pansophiae prodromus“, kojega je švedski kancelar imel v rokah. S tem spisom je Komenski opozoril ves učeni svet v Evropi náse ter je dobival od vseh krajev dopise, naj v tem delu napreduje. Posebno je učenjak Skyte nagovarjal Komenskega, naj opusti študije pansofistiške ter se peča več z didaktiko, kar je on na veliko veselje L. de Geer-a obljubil storiti. Za stanovanje mu je bilo odločeno mesto Elbinke, ne daleč od Gdanskega (Danzig) na Pruskem, kamor se je Komenski meseca oktobra 1642. l. preselil; tja se je preselila tudi njegova rodbina iz Lešna; tam je deloval z nekaterimi svojimi tovariši, ki so tudi dobivali podporo od L. de Geer-a, hoteč tako dovršiti svoje delo po osemletnem premišljevanji.

Istega leta so začele razne sovražne stranke, nasitivše se groznega vojskovanja, poganjati se za mir. Komenski, kakor vsi drugi izgnanci so se tega jako veselili, upajoč, da se bode Švedom kot zmagovalcem posrečilo, pridobiti amnestijo za vse pregnance, in da se ob jednom povrnejo v česko deželo. V to svrho pošlje Komenski jednega svojih tovarišev l. 1643. na Švedsko s posebnim listom, v katerem razlaga, kako bi bilo mogoče, raznovrstnost ver nekoliko poravnati, in kako bi se raznovrstne verske stranke med seboj pogodile. Razen tega je hotel po tem poslu naznaniti svojim podpira-

teljem, kakó njegovo delo napreduje. Na gimnazij v Elbinkah, ki je bil pod njegovim voditeljstvom, pošiljali so visoki plemenitaši iz daljnjih dežel svoje sinove v vzgojo. Komenski se je moral zavezati na prošnjo Elbinških meščanov in senata, poučevati vsak teden nekoliko ur izvanredno na gimnaziji; za to mu je daroval senat najemščino od tistega brama, kjer je stanoval; seveda po naših razmerah jako pičila odškodnina.

L. 1644. se je udeležil Komenski občnega zborovanja evangeljikov v Litevsku; takrat ga je povabil ogrski knez Rakoczy, naj bi se preselil k njemu na Ogrsko, obljubivši mu četrtno svojega premoženja žrtvovati za to, da bi pri njem svoje delo dokončal in izdal; a Komenski se ni hotel posloviti od svojega starega prijatelja in dobrotnika L. de Geer-a, dasiravno je ta kazal zoper njega v slednjem času neko neopravičeno nezadovoljnost, češ, da delo Komenskega premalo hitro napreduje, ker se on peča tudi z drugimi reči.

L. 1645. se je Komenski zopet vdeležil cerkvenega zborovanja zaradi združenja protestantov in katolikov v Torunu, kjer je zastopal česke brate. A to mu je L. de Geer zeló zameril in očital, akoravno ga je pičlo podpiral z denarji.

Od l. 1646. — 48. je dobival Komenski zopet večjo podporo od njega in je tudi dokončal marsikatero delo. Tega leta umrje bratovski škof B. Lovrencij Gustinus, in Komenskega izvolijo škofom in oskrbnikom bratovske cerkve; kot takšen mora zapustiti Elbinke in preseliti se v Lešno. Tega leta dokonča in izda imenitna dela, ki so mu toliko dolgotrajnega truda prizadela, namreč: predelano „*Janua linguarum*“ (vrata jezikov), „*Grammatica latino vernacula*“, „*Lexicon linguale latino-germanicum*“ (latinsko-nemški slovar), „*Atrium linguae latinae, rerum et linguarum ornamenta exhibens*“ (predvor latinskega jezika, kažoč lepoto reči in jezikov). — V tem času se je končala tridesetletna vojska ter se je sklenil „*vestfalski mir*“, s katerim je dobila stvar českih bratov smrtni udarec; kajti zabranjeno je bilo njim in tudi Komenskemu za vselej vrniti se v česko domovino. Poln gorjá je pisal zastran tega Ko-

menski Švedom, pa zamán; njim je idejal, braniti cerkev protestantovsko, že izginil; to je Komenskega tako pretreslo, da od žalosti ni mogel napredovati v svojem didaktičnem napredovanji, poleg tega je imel veliko skrbi za ude bratovske cerkve, ki so bili po vseh deželah raztrošeni. Ti so bili takrat povsod čislani kot duhovniki, učitelji, učenjaki, umetniki; iskali so jih od daleč posebno kot učitelje za gimnazije, kot vzgojitelje v občinah in pri plemstvu.

Didaktične knjige Komenskega so se začele zaradi bolj naravnega načina v poučevanji, kojega so učile, povsod razširjevati. Sem ter tja so začeli snovati nove šole po ideji Komenskega. Tako se je zgodilo tudi na Ogrskem, kjer je učenjak Ivan Tolnai kot bivši vzgojitelj knezov Rakoczy-jev vodil tamošnje šolstvo; ta je na to deloval, da bi udova pokojnega Žige Rakoczy-ja Susana Lorantfi in njen sin, poklicala Komenskega na Ogrsko. Tako se je tudi zgodilo; Komenski se je za to odločil, upaje, da se mu bode tam posrečilo, dobiti podporo za bratovsko cerkev. L. 1650. se je podal v Šariški Potok (Sáros Patak) na severnem Ogrskem, kjer je navadno Susana živela; tam pa ni ostal dolgo, ampak kmalu se vrnil v Lešno. Susana Lorantfi je pisala bratom v Lešno, da bi dopustili Komenskemu, preseliti se z rodbino v Šariški Potok in bivati tam dalj časa, obljubila je Komenskemu veliko darilo, kadar bode delo dokončal, in razen tega je tudi dovolila, da sme Komenski v tej novi šoli, katero ima osnovati, 10 — 12 sinov českih bratov brezplačno vzdržavati. Pod temi ugodnimi pogoji se je preselil Komenski na jesen tega leta v Šariški Potok.

Tukaj je hotel osnovati šolo po svojih „didaktičnih in pansofističnih pravilih“; ta bi imela biti sedmorazredna. Tega leta je otvoril dva razreda, sledečega pa jednega; štiri razrede je pa hotel otvoriti l. 1652.; toda na njegovo veliko nesrečo je umrl takrat mladi knez Žiga Rakoczy, največi podpiratelj šol in českih bratov. Razen tega je bilo Komenskemu vedno prepirati se s starejšimi učitelji, ki so nasprotovali njegovim novotarijam. Zato se nova šola ni dalje razširila.

Tudi se je ustanovila v Šariškem Potoku tiskarna, v kateri so se tiskale potrebne šolske knjige, koje je bil Komenski spisal; tam je on osnoval knjižnico, prirodoslovni in tehniški kabinet. Ta šola je bila torej nekak realni gimnazij.

Koj po smrti Žige Rakoczy-ja je hotel Komenski zapustiti Ogrsko, ali na prigovarjanje Jurija Rakoczy-ja je tam ostal do l. 1654. — V tem času spiše „Orbis pictus“ (svet v slikah), knjigo, ki je še dandanes po celem svetu znana. Kar je izrekel o naravnem pouku v svoji didaktiki, to je s to knjigo vresničil. Ker namreč ni mogel v šoli svojim učencem v resnici vsega pokazati, skrbel je, da se postavijo manjkajoče stvari vsaj v slikah učencem pred oči. Po vsej pravici se torej Komenski smatra **očeta ali utemeljitelja nazornega nauka**, ki je dobil vseobčno veljavo po Pestalozziji, — in naše knjižice s podobami za otroke imajo tudi svoj začetek v Komenskega „Orbis pictus“. —

Meseca junija l. 1654. vrne se Komenski s svojo robinjo v Lešno; tam pa ni živel dolgo v miru, kajti že l. 1655. nastane vojna med Švedi in Poljaki. Švedski kralj Karol Gustav premaga Poljake ter si s tem pridobi severni del Poljske; a prihodnjega leta se Poljakom posreči izgubljene dežele pridobiti si zopet nazaj, polasté se tudi Lešna, kjer je bil oddelek Švedske vojske; pri tej priliki pa nastane požar in Lešno popolnoma vpepeli. Česki bratje, med njimi Komenski, rešijo si komaj svoje življenje. Komenski izgubi v tej nesreči vse svoje premoženje in vse svoje rokopise. O tem sam piše tako-le: „Po nesreči v Lešnu sem izgubil vse svoje premoženje ter sem prišel tako rekoč nag (gol) na Šlesko. Ker tudi tam ni bilo varno záme, podal sem se v sosedno Marko (braniborsko), od tod sem potoval v Štitno (Stettin) in potem v Hamburg, kjer sem, zbolevisi, dva meseca moral ostati; po raznih nezgodah me je usoda pripeljala v Amsterdam, kjer živim med dobrotniki in prijatelji, ki so me prijazno vsprejeli. Moj mecenat, ki me že 12 let podpira v študijah pansofistiških, še ni nehal biti mi dobrotljiv in prijazen; tako se začenjám okrepčevati, da morem reči, da bi se meni tukaj ináče dobro

godilo, ako bi me ne žalostile dve reči: žalosten sem zavoljo rodbine, ki je od mene ločena, ki se zdaj v Marki vzdržuje — in zavoljo izgube svoje knjižnice in vseh rokopisov, na katerih sem 40 let deloval“.

Po tej opisani nesreči je prišel Komenski ob vsa svoja dela pansofistiška, potem ob popolni slovar latinsko-česki in česko-latinski, na katerem je deloval 40 let, neutrudno nabiraje gradivo zanj, da bi imel česki narod popolni zaklad svojega jezika; ravno tako so bile uničene vse njegove pridige, katere je kot službenik bratovske cerkve 40 let spisoval; samó jeden odlomek pansofije se je ohranil.

Od l. 1656. do svoje smrti je bival Komenski s svojo rodbino pri Lovrenci de Geer-u, sinu Ludovikovem, v Holandiji. Cerkev českib bratov se je razkropila po vseh kotih svetá; bratje so se raztrosili po Pruskem, Saksonskem, Ogrskem, Lužici, Holandiji i. t. d., toda nikoli več se niso združili v jedno cerkev. Komenski, kot pregnanec, skrbel je še vedno kot bratovski škof za svojo raztrošeno čredo; o tem je pisal l. 1660. pastirski list pod naslovom: „Žalosten glas po božji srditosti pregnanega pastirja uničene črede“ — z jako ginljivim duhom: „Od konca zemlje kličem vam, raztrošeni čredi božjih ovčic, jaz do konca zemlje pregnan, žalosten, samotn, zapuščen pastir vaš. Ah, — bode te li še slišali glas moj? in bodem li kdaj tudi jaz slišal še glas vaš v tej strašni izpolnitvi božjih groženj? — Bodite srečni, bratje, prijatelji moji, spomnite se še mene, pa ne drugače, kakor da bi me že bili v grob položili; kajti, ako ravno danes še diham, ne vem, bodem li jutri še živel. In ako nam je Gospod še za nekoliko dni podelil življenje, naj nam bodo za počitek in pripravo na večno pot. Naj se še malo okrepcam, predno se preselim odtod!“

Komenski še ni miroval poslednje dni svojega življenja; še vedno je skrbel za svojo čredo; vse svoje močí pa je posvetil šoli; prevzel je namreč voditeljstvo in upraviteljstvo Amsterdamskega šolstva ter je povzdignil ondotne šole na visoko stopinjo; s tem si je pridobil veliko spoštovanje v Am-

sterdamu in okolici, vse ga je ljubilo. Za svojo čredo je izdal l. 1658. „Manual“ (priročno knjigo duhovnikom), l. 1659. pa „Kancional“ (cerkvene pesmi) in še druge liste naboženske vsebine. Zadnji njegov list „Unum necessarium“ (samó jedno je potrebno), kojega pomen pojasnuje slavni Herder v svojih „Briefe zur Beförderung der Humanitæt“, doní kakor labodova pesem, ter je bil tiskan v latinškem jeziku l. 1668.; zapustil pa ga je tudi v českem jeziku.

Kot 80letni starček je umrl Komenski dné 15. novembra 1671. l. v Amsterdamu, ko je ravno dokončaval svojo „pansofijo“ in jo pripravljaj za natis, kajti po nesreči v Lešnu je tukaj zopet začel delovati na svoji „pansofiji“. Čuteč, da se mu bliža smrt, naročil je svojemu sinu Danijelu, naj po njegovi smrti vse rokopise uredi in dá tiskati jih. Truplo tega velikanskega duha so pokopali v bližnjem mestu Nardenu ob Zuiderskem zalivu. ¹⁾ —

Nemci sicer neradi pripoznavajo velike zasluge kacega veleuma druge — osobito slovanske narodnosti, — vender o velikanu Komenskem piše Karol Raumer ²⁾ blizu tako-le: „Komenski je velika in znamenita trpeča oseba. Pregnan in brez pravega domovja po svetu tavajoč med grozovito 30letno vojsko ni obupal, ampak deloval je stanovitno vedno na to, da bi se mladina vzgojevala bolje in sicer po modrih in pametnih načelih. Njegovo neumorno delovanje in hrepenenje po boljši vzgoji je zdramilo tiste može, ki so bili zbog slabih in hudih časov potrti, da so jeli z zaupanjem delovati na to, da je „Bogu všečno generacijo mogoče le z modro in pobožno vzgojo doseči“. Adolf Tasse, učen Hamburški učitelj matematike, piše: „Po vseh deželah širne Evrope so se začeli gibati z navdušenjem za izboljšanje uče po šolah“. Če bi Komenski ne bil storil nič družega, kakor da je vsejal seme v vsodbujó v srca vseh, — storil je že s tem dovolj“. Tako sodijo Nemci. Toda mi Slovani — zlasti slovenski učitelji — mislimo vse drugače o slavnem pedagogu

¹⁾ Iv. Kryl v „Popotniku“ l. 1885.

²⁾ Gesch. d. Paed. II. 94.

Komenskem, kojega načela še dandanes veljajo ravno tako, kakor pred 200 leti, katerega duh še današnji čas naše šolstvo oživlja. Srčna želja nas vseh je pač: „Duh velikana J. A. Komenskega naj nas — njegove vernike — vedno oživlja ter nas vodi, da s trdno voljo delujemo na polji narodne probude vzlic vsem opoviram, spomnivši se izreka Komenskega: „da le tisti je prvi narod, ki ima najboljše šole, in da pod nebom k poboljšanju našega blagostanja vodi le jedna cesta: dobra vzgoja naše mladine“.

Predno preidem k drugemu slovanskemu pedagogu, slovenskemu Slomšek-u, naj še omenim, da je društvo učiteljev „Jan Amos Komenski“ v Ogrskem Brodu na Moravskem naumilo l. 1892. postaviti svojemu velikemu pedagogu J. A. Komenskemu povodom tristoletnice njegovega rojstva dostojen spomenik. To misel tudi mi slovenski učitelji z veseljem pozdravljamo, tem boljše, — ker so se mnogim, katerih zasluge se ne morejo meriti s tem, kar je za človečanstvo storil blagi Komenski, že zdavno stavili spomeniki; samó ta veliki reformator na šolskem polji, ki je preko 60 let služil vsem onodobnim narodom, nima še v svojem rojstvenem mestu do sedaj primerne spomenika. Imenovano društvo se torej obrača s pozivom do vseh častiteljev Komenskega, da bi z nabiranjem doneskov pripomogli vresničiti to lepo in plemenito misel, katero naj Bog blagoslovi. Upamo, da tudi bratski narod slovenski ne bode zaostal ter bode po svojih skromnih močeh k temu podvzetju radovoljno kaj pripomogel. —

* * *

Letos dné 24. septembra ob desetih zvečer se izpolni 25 let, odkar je prestalo biti srce prvega in največjega slovenskega pedagoga, sina majhnega, a krepkega naroda slovenskega, **Antona Martina Slomšeka**. Učitelji slovenski smo dolžni, da se ga ob petindvajsetletnici njegove prerane smrti spominjamo ter mu v tem letniku postavimo mal spomenik. Da bi povedal kaj novega, skoro je nemogoče, ker Slomšek - ovo životobitje, njegovo delovanje na

cerkvenem in šolskem polji je opisovalo in ocenjevalo že mnogo slovenskih učenih mož. Posebno izvrstno je opisal Slomšeka č. g. Fr. Kosar v knjigi „Anton Martin Slomšek, Fürst-Bischof von Lavant, dargestellt in seinem Leben und Wirken“, ki je izšla l. 1863. v Mariboru. Veliko zaslugo za dostojno slavo Slomšeka ima č. g. M. Lendovšek, ki je nabral in izdal vse njegove spise, ki so tako rekoč za slehernega slovenskega učitelja-vzgojitelja neusahljiv vir, iz kojega vedno lahko zajema vsega potrebnega in koristnega za svoj težavni in vzvišeni poklic. Ravno tako sta lansko leto prinašala učiteljska lista „Popotnik“ in „Učiteljski Tovariš“ (od dveh pisateljev) korenite spise o Slomšku, na katere sem se pri sestavljanju tega spisa manj ali več naslanjal. *)

Zavoljo tega bodem skušal v naslednjem — poleg kratkega životopisa — Slomšeka opisati **edino le kot slovenskega pedagoga** ter ga — kolikor bode mogoče — primerjati z velikanom-pedagogom Komenskim.

Anton Martin Slomšek, kateri se Vodniku v zahvalni spomin tako poklanja za stoletnico njegovega rojstva (Vod. Spom. str. 210), rodil se je dné 26. nov. 1800. l. na Slomu, prijaznem griči župnije Ponikovske (Ponikva) na Štajarskem. Ko Tone vzraste za šolo, katere pa takrat na Ponikvi ni še bilo, pride za šolski pouk jako vneti Pražnikar na to župnijo za kaplana; ta je bil doma iz sosedne Kranjske. Kmalu ustanovi v svoji kaplaniji zasebno šolo. Med prvimi 15 šolarji najdemo tudi našega Antona Slomšeka. Število šolarjev pa naraste kmalu takó, da ni bilo v kaplaniji dovolj prostora; zato se g. kaplan čez 3 leta s svojimi učenci preseli v hišo cerkovnika in potem v farovž. Slomšek se je vedno najboljše odlikoval, bil je zmirom prvi; pri razdelitvi daril, sredi vasi pod nekim košatim orehom, v navzočnosti okrožnega glavarja Celjskega

*) Blagovito delovanje Slomšekovo, tudi slovstveno, po katerem mnogotero nadkriljuje druge rodoljube slovenske, popisali so še n. pr. Fr. Kosar: Beseda v slavni spomin na slovstvene zasluge A. M. Slomšeka l. 1862. l.; Njih življenje in apostolsko delovanje . . v Drob. 1863. l.; Dr. v. Hoffinger . . A. M. Slomšek . . Ein Charakterbild aus Oesterr. Süden. 1863. VI. Oest. Revue; J. Macun . . Knjiž. zgodovina Slov. Štajerja . . 1883. l. itd. itd.

pl. Ziernefeld-a in druge odlične gospóde, dobil je Slomšek prvo darilo.

Po dovršeni domači šoli ga je namenil oče Marka, kot najstarejšega sina, za naslednika; toda mati njegova je bila drugačnih misli; odločila ga je višjemu stanu. Zaradi tega je nastal nekak boj med roditeljema, kojemu je g. kaplan konec storil z besedami; „Vaš Tone bo še jedenkrat velik gospod“, — in oče je dovolil v daljnje šolanje. Tone se na to kot 13letni deček o veliki noči l. 1814. poslovil od domačih ter vstopi v 3. razred tedanje normalke, v jeseni istega leta pa v latinske šole v Celji. Učil se je pridno in vspesno. Le nemščina mu je napravljala nekoliko preglavice, toda tudi to kmalu premaga — tako, da je bil zmerom med prvimi, — in v 6. razredu celó prvi.

Profesor Zupančič, učitelj jezikov na Celjski gimnaziji, vcepil je Slomšku prvi veselje do književnega dela in ljubezen do materinščine. Svoje naloge je Slomšek izdelaval tako izvrstno, da jih je dotični učitelj v šoli javno čital in ga pohvalil pred vseni učenci. V pesništvu se je že kot gimnazijast uril. Svojo prvo pesem je zložil in posvetil svojemu učitelju Zupančiču.

Pri vsej tej sreči, ki jo je Slomšek imel v šoli, zadene ga velika nezgoda doma, namreč mati mu rano umrjejo, oče se vdrugeč oženijo ter se malo brigajo za sina-dijaka Antona, ki je bil prisiljen iskati drugih — tujih dobrotnikov. Največji dobrotnik mu je bil domači duhovnik Pražnikar.

Pod temi — ne posebno srečnimi in veselimi okoliščinami dognavši takratni šestrazredni gimnazij v Celji, poda se v Ljubljano, da bi ondi dovršil filozofične nauke. Ko pa tu zvé, da more v Senji oba tečaja v jednom letu dokončati, poda se nagloma tja, kjer dobi koncem šolskega leta izvrstno spričevalo. Ker ga pa s tem spričevalom v Ljubljansko semenišče niso hoteli vsprejeti, Slomšek ves žalosten odide v Celovec. Toda tudi ondi se mu ni nič bolje godilo, kakor v Ljubljani, zahtevali so namreč, da mora še jedno leto obiskovati filozofijo. Kaj hoče v tem kritičnem položaji storiti ubogi

dijak? Na zadnje se odloči ter hodi še jedno leto v filozofijo. Dognavšega tudi to leto z izvrstnim vspehom, vsprejeli so ga 1821. l. v Celovško semenišče. Tu se je v Slomšku obudila ljubezen do slovenščine — tem bolj, — ker se je v Senji seznanil z ilirščino, — in do učiteljstva. Bolelo ga je, ko je videl, da njegovi tovariši zanemarjajo slovenski jezik; zbog tega se ponudi semeniškemu ravnatelju, da je pripravljen svoje tovariše brezplačno poučevati v slovenščini, kar se mu je tudi dovolilo. Za tiste čase je Slomšek pri tem imel obilo vspehov. Vsi bogoslovci so se slovenščine radi učili, ker on jim je znal tako lahko in umljivo razlagati, da se je slovenščina vsem prikupila. Slomšek je pokazal že takrat, da je rojen za učitelja, akoravno ga je božja previdnost odločila za nekaj višjega. — Učitelji Slomšekovi so kmalu spoznali njegovo duhovitost in pridnost, — in ravnateljstvo ga je imenovalo knjižničarjem Celovškega semenišča. Odslej so Slomška malo videli; vedno je tičal pri knjigah. —

L. 1824. Slomška tedanji knezoškof posveti v duhovnika ter ga pošlje za duhovnega pomočnika k sv. Lovrencu na Bizeljskem, kjer je ostal jedno leto. Odtod ga prestavijo v isti lastnosti k Novi cerkvi blizu Celja.

Kot duhovni pomočnik je bil miren in delaven — pravi vzor dušnega pastirja. Pri vsem tem je bil rad v malem krogu dobrih prijateljev; ž njimi se je šalil, celó nedolžne družbene pesmice je s svojim zvonečim glasom spremljal. Poetično nadarjen je sam mnogo tacih pesmic zložil, katere so se hitro med Slovenci udomačile in so še sedaj pravo narodno blago. — „Vinograd obdel'vati“ — „Preljubo veselje“ — „Glejte, že solnce zahaja“ itd. so zlata vredne pesmi njegove. Iz vseh njegovih pesmi veje ljubezen do svojega zanemarjenega naroda in njega lepe zemlje, zlasti očetovska ljubezen do sploh nenavadno nadarjene slovenske mladine, nade naše. Pa tudi pesmi v višjem pomenu zlagati mu ni delalo nobene težkoče. Kakó lepo je prevel Schiller-jevo „Das Lied von der Glocke“, — in tudi več družih je sam zložil, ki so zares mojstersko delo n. pr. „Slovo od Žolc-

paških planin“, „Huda ura“ itd. — Kot govornik je imel nekaj posebno milega; svoj govor je umel tako urediti, da je ugajal osebi, s katero je govoril. Ljudstvo je dejalo: „Da tako govorijo, kakor da bi rožice sadili“. Slomšek je navadno rabil kratke, jedrnate in razločne stavke ter rad vpletal primerne izreke in pregovore, kakeršnih je imel vedno v obilici na razpolaganje.

L. 1829. je postal špiritual v Celovškem semenišči. V tej službi je ravnal Slomšek z bogoslovci strogo pedagogično; te je vspodbujal in navduševal, naj se, nastopivši službe, poprimejo poučevanja mladine, vadih jih je v koralnem in cerkvenem petji. Gledal je največ na to, da so se njegovi bodoči duhovniki in učitelji naroda dobro izvežbali v materinem jeziku, kajti vedel je iz lastne svoje izkušnje, da je ljudstvo mogoče vspešno poučevati le v njemu umljivem jeziku; zato mora duhovnik - učitelj biti več materinega jezika popolnoma. Ker je Slomšek že takrat gorel za narodno idejo, zdelo se je to nekaterim višjim osebam nekako nevarno, kar ga pa prav nič ni oplašilo, da bi nehal v tem oziru nadaljevati. V tej dobi je bil Slomšek spisal poleg drugih knjig pobožne vsebine še slovnico slovenskega jezika, katere pa ni dal nikdar v natis, dasi je bila prav umevno pisana, kakor so zatrjevali njegovi učenci, kateri so jo prepisovali.

Slomšek je dobro vedel, kako koristno je za učitelja potovanje po tujih krajih, ker se lahko nauči mnogo koristnega. Zato je on sam potoval v 1833., 1834. in 1837. l. med počitnicami po nemških, slovenskih in hrvatskih pokrajinah. Vsa svoja potovanja je opisal v prav mičnih krajepisih, v katere je vpletel zgodovinske in druge mične opazke.

L. 1838. zapusti Celovško semenišče kot špiritual in se podá za nadžupnika, dekana in okrajnega šolskega nadzornika v Vozenico za Dravo. V tej poslednji službi je skrbel za svoje ljudske šole tako goreče, kakor se do zdaj še ni slišalo po Slovenskem. Tu je Slomšek dovršil započeto knjigo „Blaže in Nežica v nedeljski šoli“ 1842. l. (delo je izšlo v 4000 iztisih), ki je nagloma zaslovela tudi prek deželnih mej;

celó iz daljnje Moskve se je naročilo najedenkrat 80 iztisov te izvirne šolsko-strokovnjaške knjige (prve slovenske metodike). Smelo smemo trditi, da je ta knjiga še dandanes najboljša, kar jih Slovenci imamo te vsebine.

L. 1844. je postal Slomšek veliki šolski nadzornik (začasno za dr. Šimnom Ledineg-om). Ta služba je bila zanj jako težavna, ker vsako sredo je moral biti prisoten pri škofijskih sejah, kjer je poročal o šolstvu. L. 1851. se je med potjo čez Ljubelj hudo prehladil in si s tem nakopal hudo bolezen. Zgodilo se je pa to tako-le: Ko se je namreč Slomšek vozil še unkraj Ljubelja, stopil je iz kočije ter nekaj časa peš šel v breg. Na to je razgret sedel zopet v voz ter se je prehladil. Peljal se je potem bolan v Celje, kjer je ležal 5 dni med smrtjo in življenjem; to bolezen je srečno prestal. —

Meseca avgusta 1844. l. je bil imenovan korarjem, ter mu je bila služba šolskega nadzornika Lavantiske škofije stalno podeljena. Tekom dveh let kot šolski nadzornik si je za šolo pridobil veliko zaslug. Učitelje in katehete je vspodbujal, dajal jim koristna navodila v pouku in trudil se mnogo, da so se ustanovljale nove šole, stare pa razširjevale. O knjigah, ki jih je spisal med tem časom, govorimo pozneje.

L. 1846. je bil Slomšek imenovan opatom Celjskim, kamor se je preselil meseca aprila. V tej službi ni dolgo ostal, ker v 30. dan maja istega leta ga je imenoval nadškof Solnograški in kardinal, vsled privilegije te metropole, škofom Lavantinskim.

Slomšek je postal škof v Lavantinski (Labodski) dolini v 46. letu svoje dobe; a skrbel je tudi kot škof lepo za šolo, ki je bila takrat še tesno zvezana s cerkvijo. V svojem prvem pastirskem listu je duhovnikom na srce polagal ter jim zeló priporočal šole, posebno pa še slovenske nedeljske šole.

Največja njegova zasluga kot škof pa je bila ta, da je preselil sedež svoje škofije iz Šent-Andraža na Koroškem v Maribor l. 1859. Veliko truda je Slomšeka stalo, da je ustanovil Mariborsko semenišče. Mnogo je Slomšek tudi delal na to, da se je ustanovila Celovška blagotvorna „Družba sv.

Mohora“. Le-to oživeti pa je stalo poleg darovane ustanovnine (500 gld.) mnogo dolgega boja z gosposkami (od l. 1844—1851.), dokler se v tem letu ne izpolni njegova vroča želja. Prvi predsednik tej družbi je bil c. kr. šolski svetovalec Rudmaš (poznat kot pedagog Koroških Slovencev). Do tega časa pa so „Drobtinice“ njegove namestovala odslej po imenovani družbi izdajane „Mohorjeve knjige“. Tudi čisti dohodek od nekaterih letnikov svojih „Drobtinic“ je izročil „Družbi sv. Mohora“. Njegove pastirske liste so Novice večkrat ponatiskovale, ker so se po vsebini jako odlikovali. V slovenskih listih se je podpisoval „Miroljub“, v nemških pa „der Aufmerksame“. Govori se tudi, da se je po njegovem vplivu ustanovila „Zgodnja Danica“. —

Slomška smemo častiti kot ustanovnega začetnika dijaških semenišč „Maximilianum-a“ v Celji in „Victorinum-a“ v Mariboru, kateri ste zdaj tu združeni, kajti daroval je on v to svrhu 12.000 gld. —

Malo pred svojo smrtjo je potoval Slomšek v Rim poklonit se sv. očetu, kjer je poročal o duševnem življenji slovenskega naroda. Papežu se je slovenski škof tako dopadel, da ga je precej imenoval svojim „prestolnim asistentom“ in kmalu potem „rimskim meščanom“.

Slomšek, apostol Slovencev, izdihnil je svojo preblago dušo 24. septembra l. 1862.

* * *

Z ljubeznijo do materinega jezika je Slomška mati sama navdihnila s svojimi milimi pesnicami in povestimi; za slovenščino pa ga je po Vodniku vnel gimnazijski učitelj J. A. Zupančič, rojen Ljubljčan, tako, da je v Celovci bogoslovec razlagal že svojim vrstnikom slovensko slovnico ter vadal se ž njimi v slovenskem spisovanju pa v slovenskem govorjenju.

Resno na književnem polju slovenskem je jel Slomšek delovati, ko je postal duhovni voditelj ali špiritual v Celovškem semenišči. Nekatero knjige in spise je spravil na svetlo ce-

loma sam, nekatere le deloma, da jih je n. pr. nasvetoval, osnoval, priporočil, ali da jih je s predgovori, z različnimi pesnicami, s prislovcami v vezani besedi pomnožil, ali da jih je v obliki popravil, stvarno uravnal, bistveno izboljšal itd. —

Gledé izdaje č. g. Lendovška hočemo ob kratkem naštetih knjige in knjižice Slomšekove ter se posebej ozirati na tiste, ki se pečajo s šolskim poukom in z vzgojo.

Prvo književno delo njegovo, razen nekaterih pesmic, je bajè:

1. Križev pot, nekoliko bolj obširen, kakor se nahaja v starih evangelijih (I. knj., Lendovšek, str. 231).

2. Posebni Nauki ino Molitve za žensko mladost. — V Celovci 1835. (Knj. Lend., 234 — 5).

3. Molitvice ino potrebni Nauki za pridne mladenčce. — V Celovci 1838. (Knj. Lend., 236).

4. Prepis eniga pisma Gospod fajmoštra v Babolnu na Tisi na Ogerskim, 3. velciga serpana 1831, v katerim pišejo ta skerbni gospod, kako so srečno zdravili tiste, ktere je bolezen „kolera“ prijela. (I. knj. Lend., 231. — IV., str. 225). —

5. Prijetne perpovedi (II. pripovedi) za otróke. Iz Némškiga naslovénili (II. poslovénili) mladi duhovni v' Celovški duhovšnici. V Celovci 1832. 8. 80 (Šaf. 91). — II. nat. 1836. 8. 96. s podobo in pripisanim geslom: „Poštenje nosi srečo, — Goljfiya goni v' ječo“. —

6. „Erfreuliche Erscheinung in der slov. Literatur“ je pisal Lubomír t. j. Slomšek l. 1832. v Carinthia št. 10. naznanivši slovnico in slovar, zložil A. J. Murko, v Bohoričici nasproti Metelčici, in v št. 12. priporoča U. Jarnik-ov „Etymologikon“.

7. Pesme po Koroškim ino Štajarskim znane, enokoljko popravljene ino na novo zložene. Na svetlo dal Matija Ahacel. I. 1833. — II. 1838. — III. 1852. — Med 33 pesmimi prvega natisa je 15 Slomšekovih. Po tej knjižici so se veselo razširjevale tudi po Kranjskem in udomačile n. pr. „Glejte, že solnce zahaja“; „Lehko noč“;

„Sloven'e Slovenca vabi“; „Na svetu lepše rož'ce ni“; „En hribček bom kupil“; „Preljubi sveti Urban“; „Vino ino voda“; „Oj stojaj, stojaj Beligrad“; „Preljubo veselje, oj kje si doma“ itd. zlasti zato, ker so jim pridejani lahki napevi, ki jih je zložil ali vsaj popravil Slomšek sam.

8. Keršansko devištvo. Potrebni nauki, izgledi ino molitve za žensko mladost. V Celovci I. nat. 1834. — II. 1835. — III. 1840. — IV. 1844. — V. 1847. — VI. 1853. — VII. 1857. — VIII. 1868. —

9. Hrana evangelskih naukov, bogoljubnim dušam dana na vse nedele ino zapovédane praznike v leti. Spisali dušni pastirji na spodnim Štajarskim; na svetlo dal Anton Slomšek, nekdamni Kaplan per Novicérkvi.

10. Kratkočasne pravlice otrokam v podvučenje. Iz Nemškiga poslovenili mladi duhovni v Celovski duhovščnici. L. 1835. Za predgovor je „Opomén“, glaseč se tako-le: „Kakor sto prijetnih Perpoved, tudi sto kratkočasnih Pravlic ljubim otrokam, ino vsim mladim ljudém podamo; naj se po njih vučijo Boga črez vse ljubiti, stariše spoštovati, svoje vučenike lepo ineti, ino jih vbogati; greha se zvesto varvati, bogaboječe in pridno od mladih nog živeti, ino tak v vigredi (pomladi) svojiga življenja skerbeti za časno srečo in večno izveličanje.

Posnete so te kratkočasne pravlice iz pisem visokovučeniga gospoda Krištofa Šmida, korarja na Nemškim.

Kakor nam te pravlice pravijo, se je po sveti gostokrat že godilo, se še godí, ino se bo. Zatorej nas one vučijo, kako se naj vse povsodi modro ino pošteno zaderžimo. Delale bojo dobrim otrokam ino mladenčam kratek čas, jim pa tudi lepe nauke dajale. Bog daj, de bi jih vsi radi brali, dobro zastopili, ino ohranili v svojim serci; naj bi tako tudi mi v božjim kraljestvi „hišnimu gospodarju enaki bili, kateri iz svojiga zaklada (šaca) novo ino staro naprej prinese“. Mat. 13, 52.

11. Keršanska Beseda katoljškim misjonam pomagat, ktero je Slovencam govoril Anton Slomšek, špiritval

v Celovški duhovščini, v spomin katoliške bratovšine svetiga Leopolda. L. 1836.

12. Sedem novih pripoved za otroke. Iz pisem Krištofa Šmida poslovenili mladi duhovni v Celovški duhovščini. L. 1836. (I. knj. Lend., str. 232).

13. Martin mladi pušavnik, pripoved za otroke. L. 1836. Nach dem Deutschen: Gottfried der junge Einsiedler, von Christoph Schmid, bearbeitet von F. G. (Felicijan Globočnik). (I. knj. Lend., 232.)

14. Življenja srečen pot. Potrebni nauki, izgledi in molitvice za mladenče. Spisali mladi duhovni in na svetlo dal Anton Slomšek, spiritual v Celovški duhovščini. Pridjan je slovenski zemljevid Evrope. V Celovci I. nat. 1837. — II. pomnožen 1845. — III. 1851. — IV. 1859. — V. 1871. — Gledé stvari in oblike — n. pr. (po IV. nat.):

Sv. Cirilj in sv. Metodi. Slovenska učenika. „Za Bogam in stariši so dobri učitelji prvi dobrotniki naši. Taka sta sveta brata Cirilj in Metodi, v Solunju na Gerškem doma, dve svetli zvezdi na juternem nebu Slovincam. Še v svojih mladih letih sta se pridno učila, ne le božjih nauk in druge posvetne modrosti, ampak tudi ljudskih jezikov, da bi se kdaj s sosedi in ptujimi ljudmi lahko menila in govorila. — Mladenč, ki imaš lepo priliko in pisan čas, uči se rad, dokler si mlad, ne le slovenje prav razumeti, ampak tudi laško, nemško, kakor drugih jezikov zastopiti in za potrebo govoriti, posebno katerim si sosed; saj ne veš, kamo še prideš. Koljkor jezikov znaš, toljko človekov veljaš. Nikdar ptujih ljudi ne oponašaj, da se jih boš zastopiti dobro navadil; saj smo si bratje in sestre. S kakoršno mero boš ti jim meril, bojo merili tebi oni.

Slovenski knezi ali poglavarji so poslali v Carigrad (Konstantinopel) učenikov prosit, ki bi slovenski jezik dobro govorili, in prišli Slovence učiti. Ni bilo najti bolj učenih mož, kakor sta bila sveta brata Cirilj in Metodi, bogaboječa mašnika, ki sta že poprej nevernim narodom svet evangelijsko oznanovale. Srečno med Slovence prideta, ter jih začneta pravno keršanskega nauka tudi abecedo učiti, pisati in brati. —

Branje in pisanje je res velika dobrota, pa vendar boljši vsiga tega ne znati, ko zapelive bukve brati in gerde reči pisariti. Bog nastega varji! Berimo radi le koristne in božje reči, kakor nekdamni Slovenci.

Skerbna učitelja sta svojim pridnim učencam sveto pismo poslovenila, da so ga brali, jim službo božjo spisala, da so njo v cerkvi pobožno opravljali, in sta jih tudi svete pesme (psalme) peti učila. Slovenci so se veselili toljke božje reči brati in poslušati, in sveta keršanska vera je po vsih slovenskih deželah čudno lepo oživela. — Tako so se od nekdanj vsi pridni Slovenci radi učili, in se še tudi zdaj radi učijo. Hvala Bogu, da je po vsih krajih šol zadost, pa tudi skerbni domači učitelji; le samo enega je še potreba: po lepih naukih tudi pošteno živeti; Bog nas ne bo sodil po našem znanju, temuč po našem djanju.

Nemškim učenikom je na delo svetiga Cirila in Metoda zlo merzelo; zatožili so nju rimskemu papežu, kakor bi prave vere po starem ne učila. Brata sta se na to v Rim podala, in svojo nedolžnost toljko lepo spričala, da nju je nar viši vidni poglavar keršanske cerkve pohvalil, in za vse slovenske dežele škofa izvolil. Veselo sta se med Slovence povernila, učila dobre ljudi, kerstila kralje in poglavarje, in se po pravici apostola slovenskih narodov imenujeta. — Jih je nekoliko Nemcov, pa tudi Slovincov neljubeznivih sosedov, ki se radi, kakor nekdanj, še zdaj šuntajo in psujejo; ali gerdo gerdo je to! V nebesih ne bo razložka med Nemcom ne Slovencom; le v pekli se bojo psovali. — Preljubi mladenč, le tega nikar! hudega s hudim ne povračuj, temuč hudo z dobrim premagaj. Pridno se uči, bodi moder, živi pošteno, in boš sovražnikom lahko jezike zavezal, kakor sta nar imenitnej učenika Slovincov storila.

Sv. Cirilj bolehen je v Rimi svoje slavno življenje sklenil; sv. Metodi je pa še dolgo let po slovenskih deželah učil, lepih cerkv postavil, in veliko mašnikov žegnal, dokler je tudi on v boljše življenje za svojim bratom šel. — Zdaj nju hvalijo vsi slovenski narodi zemlje, pa tudi vsi srečni Slovenci

v nebesih, katerim sta v večno življenje pomagala. — Posnemaj tudi ti, mladi Slovenci, lep izgled svetih učencov, podučí ravno tako svoje brate in sestre v dobrem, koljkor zamoreš, zakaj: „Kateri bojo podučeni, se bojo svetili, kakor svetloba neba; in kateri veliko drugih v pravici podučijo, bojo kakor zvezde na vse večne čase“. Daniel 12, 3. — „Nikdar ni prepozno naučiti se, kar človeku vedeti potrebno je. Če je ravno imenitnejše, nauk dajati, ko jemati, vender vselej lepši, se učiti, kakor pa nič znati“. Sv. Avguštin svetemu Jeronimu.

Tako spremlja Slomšek v „Kerš. Devištvo“ in v „Življenja srečen pot“ žive vzglede z iskrenimi nauki deklicam in mladeničem, in sem ter tje še z mičnimi dostavki iz zemlje — in narodopisja. K vzgledu sv. Cirila in Metoda kaže v opazki nekoliko o Nemcih in Slovencih, kakor sledí neizpremenjeno:

„Nemci so imenitno ljudstvo v Evropi, ki prebivajo . . . Tudi v Ameriki je veliko nemških selanov. Vsih se šteje pri 40 milijonov. Nar imenitnejše nemške dežele so . . . Nemci so terdni, dobro učeni ljudje; katolške, pa tudi nekatolške vere. Zemljo imajo dobro, polje lepo, pa tudi gore in planine velike, kjer se jim živina redí. Nemška beseda je čerstva, vender Slovincam lehka, de se nje naučijo. Zlo potreba njo je znati. Nemške šole močno slovijo. Veliko dobrih bukuv je v nemškem jeziku, pa tudi zapelivih veliko, katerih se je potreba varvati.

Slovinci alj Slavjani, slavno veliko ljudstvo, so bili že v starih časih imeniten mogočen narod. V Evropi, v Azji in nekoljko v Ameriki so Slovinci doma, in ni ljudstva, ki bi po tako širokem prebivalo; po pravici se reče, da v njih deželah sonce k božji gnadi ne gre. Blizo 80 milijonov ljudi še zdaj slovenje govori; in naj se ravno nekateri težko zastopijo, se vender v kratkim govoriti lahko navadijo. Nar imenitnej slovenskih narodov so . . . Slovinci so bili od nekđaj dobrega serca in dobre volje: pridni, pohlevni in zadovoljni ljudje. Radi so zemljo delali in živino redili, kakor še zdaj; pa tudi za nauk so dobre, prebrisane glave. Vsak jih hvali, kdor

njih prav pozna. Slovenska beseda je lepo zložna, in gladko teče, ako se gerdo ne zavija, kakor po nekterih krajih. Torej mladenč, ki te je poštena Slovenka rodila, tudi po slovensko moliti učila, svoje matere se ne sramuj, in očeta hvaležno spoštuj vse svoje žive dni. Ne pozabi, da je Slava tvoje ime; za to pa tudi nosi se, da boš slave, časti in hvale vreden“ (str. 299, 300)!

15. Dober dar za mlade ljudi. V enem zvezku štiri knjižice: „Martin mladi pušavnik“. „Sedem novih pripoved“. „Prijetne pripovedi“. „Kratkočasne pravlice“. L. 1837.

16. Troje ljubeznivih otrok: I. „Pavle Hrastovski,“ spisal M. Majar Silan; II. „Zgubleno dete,“ J. Sredenšek; III. „Kapélica,“ M. Stojan. (Knj. Lend., 232.)

17. Dve lepe reči za pridne otroke: I. „Velikonočna pisanka ali pirh,“ spisal M. Vodušek; II. „Kresnica,“ J. Sredenšek (Knj. Lend., 232). L. 1838.

18. Kot dekan in okrajni šolski nadzornik v Vozenici za Dravo je Slomšek spisal knjigo za duhovnike „Mnemonymon Slavicum suis quondam auditoribus ac amicis carissimis“. Glanforti 1840. 8. 168. —

19. Dvoje fantov. „Blagi Fridolin ino hudobni Bric“ . . . Poslovenil Felicijan Globočnik. 1841. Predgovor z naslovom: Preljubi stariši ino otroci! ima podpis: Anton Slomšek, Vozeniški fajmošter (Knj. Lend., 237).

20. Svetiga Franciška Zalezja nekdanjiga škofa v Genevi Filoteja alj prijazna roka pobožno živeti. Poslovenil ino z molitvami za cerkuv in nekterimi drugimi pomnožil neki dušni pastir (M. Stojan) Lavantinske škofije. Pregledal ino priporočil Anton Slomšek, Vozeniški fajmošter. V Celovci 1842. — II. 1851.

21. Za šolo in učitelje najmenitnejša je knjiga „**Blaže ino Nežica v nedelski šoli**“. Učitelam ino učencam za pokušno spisal Anton Slomšek, Vozeniški fajmošter. I. 1842. — II. 1848. — III. 1857. — Kako lepo je Slomšek v predgovoru I. natisa pisal, kaže, kakor sledi: „Čuješ, preljubi Moj! Boš bral, kar sta se Blaže ino Nežica v šoli učila, naj

se tudi tebe nauk prime. Beri, šteji, in poskušaj; koljko toljko se prijelo ino veselilo te bo, tudi kaj znati.

Hočeš ti druge učiti, ino bolj moder biti ko skerben učitel, ino priden gospód kaplan, ki sta v šoli učila, ti ne branim. Uči kakor rad; naj le dobro seme na dobro zemljo pade, imej si v rokah sevko alj sevavnik.

Per setvi mora sonce sjati, de se da lepo orati; tudi per nauki bodi vesel — dobre volje, kar je prav. Povedal sem ti torej mnogotero za smeh. — Naj tudi setvo pohleven dežek pomoči, se bo hitro ozelenila. Rodoviten dež na razložen nauk so solze iz ginjeniga serca. Mislim, de bi te tudi vmes posilile.

Je tebi preveč, kar se v bukvicah uči zogni se; — je premalo, pa dodáj. Veš, de po sveti vse vage (tehtnice) enako ne vlečejo, tudi vse ure ravno ne tečejo; vsakimu vse po glavi biti ne more. Naj tebi nauk dopade, reci: Bodi Bog hvalen! — ako ne — pa ti popravi, ino bom jez Boga zahvalil. K veči časti božji — naši predragi mladini pa v izveličanju naj se vse zgodi! — To želi prijatelj tvoj

Anton Slomšek.

V predgovoru k III. nat. l. 1857. — Iskrice šolo oživeti — (Zb. Sp. IV., str. 4 — 6) kaže „nekdajni Voze-
niški fajmošter“ n. pr.: „Mnogo let je preteklo, kar so bile te knjižice prvič spisane; mnogo oblik se je od tiste dōbe premenilo, mnogo popravilo, kajti popolnoma nikaj pod soncam ne najdeš. Vse se premení, tudi človek in njega dela; le resnica ostane. Tudi bukvic za šolo in za domačo podučbo se je v preteklih letih veliko boljših skovalo, kakor jih Blaže in Nežica imata, ki sta se tudi že postarala. (Kako skromno od tako slavnega pedagoga!) Je pa novo vino bolj močno, je starina vender bolj zdrava. Nadjam se, da tudi knjižica ta ne bo škodvala, posebno mladim učitelom in rednikom, naj le poskusijo, kar je dobro in prav. Pijanost pa ni modrost, bodi si pijan od starine alj novine — napihnen od starih alj novih oblik.

Vsaka slovniška oblika je kolo živega jezika, ki ne stoji nepremakljivo, dokler jezik živi, marveč se neprenehoma obrača in toliko hitreje premenjuje, za kolikor bolje omika ljudi in jezika napreduje. Kolo prenaglo tirati, in preterdo zaverati dobro ni; tiraj in opoveraj rabo oblik, kar je prav, da kolo jezika gladko poteče; pa tudi preveč vstran ne vozi zaničevaje sosedov bistne oblike, da bratov pravice v svojo lastno škodo ne povoziš. Bolje bo na vsih štirih kolesih oblike voziti prav po braterno, kakor za kolesnice (ki le dva kolesa imajo) svojeglavno deržati, alj clo samokoliko enostransko tišati, se na oblikah sosedov spotikaje. Združena moč velja. Tako misli in želi brez zamere

Tvoj prijatelj

Anton Slomšek,

nekdajni Vozeniški fajmošter.

Ta preimeditna Slomšekova knjiga je osnovana za nedeljske šole, ki obstojé iz dveh razdelkov: iz prvošolcev in drugošolcev. Šolo za prvošolce (novince), ki se ima začenjati prvo nedeljo po Vsehsvetnikih, oskrbuje g. župnik sam popoldne od 1. — 2. ure; a učilna soba se že pol ure poprej odprè, da začno „oskrbniki“ in „oskrbnice“ (to so prav pridni in pametni fantje in dekleta izmed drugošolcev) učence svoje klopi 1. izpraševati, 2. pokazati jim, česar dosti ne vejo, 3. nenavzoče v svoj ročni zapisnik zaznamovati. Prvošolci se učijo le čitanja.

Šolo za drugošolce oskrbuje g. učitelj s pomočjo g. župnika dopoldne po jedno uro pred drugim sv. opravilom. V ta (gornji) razdelek pridejo učenci, kateri znajo že brati. Ker sta se Mlinaričeva desetletni Blaže in devetletna Nežica že doma od Florjanove Marice iz „Navoda za nedeljske šole“ brati naučila, bila sta kmalu prvo nedeljo med drugošolce vsprejeta ter med „oskrbnike“ (mesto Florjanove Marice in Šimmovega Toneja, ki sta šla služiti) uvrščena. — Drugošolci se učijo zraven čitanja tudi pisanja, številjenja, petja in nemščine, v cerkvi pa krščanskega nauka. Šolsko leto šteje od začetka novembra do konca avgusta 52 šolskih nedelj in praznikov, in tako je tudi vsa učna tvarina razdeljena na 52

duševnih grizljejev, ki se mnogokrat vjemajo z letnim in cerkvenim časom. Sleherni naj si to izvanredno izvrstno urejeno prvo slovensko metodiko sam bolj natanko ogleda — in prepričal se bode, kako je pedagog Slomšek razumel postopati po pravih pedagogično-didaktičnih pravilih, v marsičem slično slavnemu Komenskemu. —

22. *Novice*, katerim je Slomšek bil vedno naročnik, s peresom in po vsaki drugi poti podpornik (Dr. Bleiweis v *Ltps. Slov. Mat.* 1868, str. 123), vsprejele so iz knjige „Blaže in Nežica“ l. 1844. sestavek: „Kako se ima v hudi uri zadržati“. — L. 1845., str. 31. piše *Čafov*: „Novo, celo posebno veselje za vse Slovence“. Slavni pisavec naš, naj boljšega glasa, vsi živo do serca vneti za naše dušno in umsko izobraženje, prezaslužen gosp. A. Slomšek, kanonik in školastik Lavantski, — gdo li med Slovenci Jih ne pozna, Jih z spoštovanjem ne imenuje? gdor Jihove ljube duše po osebi ne pozna, vsej jo pozna po Jihovi mili pisavi: nedolžni otročič kaže ves vesel na „Dober dar“ — „Blaže in Nežica“ sta mu naj ljubljajša tovarša; deklica kaže na „Devišstvo“ — na „Srečen Pot“ hlapčič — kmet in gospod hvaležna na „Hrano“ in „Filotejo“ in še na veliko pisem — vsej kaj bi li govoril, kar vsaki Slovenec vé? — naš gospod Slomšek, pravim, nam pripravljajo novo, novo življenje: družbo v izdajanje cenejih Slovenskih knjig narejajo, kar bo nam „Slovenska Matica“. 26. Prosenca t. l. pišejo preč. g. Slomšek: „Družba v izdajanje cenejih rodoljubnih knjig je začeta: pretečene dni so, postave in vodbe viši c. k. vladii isporočene bile“. Večni Bog! oča vseh narodov daj dober tek tej napravi in dolgo življenje skerbnimu g. napravljavcu! itd. —

V *Novicah* l. 1846. je priobčil Slomšek z napevom vred pesem: „Blagor našimu cesarju“ (l. 15); podučni spis: „Bog daj zdravje!“ — Za zdravje so nam potrebne s o s e b n o štiri reči: Zdrava sapa, jed, pijača in zdravo spanje; zložil Ljubomir (l. 21 — 24); „Černe bukve“ (str. 128); „Bratje sv. Cirila in Metuda v naših šolah“ (l. 34 — 38); „Kruha, pa tudi

nauka za uboge" (l. 38 — 40.) — Vmes pa so Novice priobčile (l. 30) tri pesmi iz Štajerske, Kranjske in Koroške: „Slava knezu in vladiku Antonu Slomšek" in (l. 30 — 32): „Vesela vest o njegovi izvolitvi" v iskrenem popisu, in v dokladi „Pastirski list" to je prvi pozdrav ljubljenim ovčicam, ki so ga milostljivi knezo-škof pri nastopu Lavantinskiga škofijstva po slovensko v našem navadnim pravopisu na svetlo dali (str. 128). Dr. Bleiweis je zvesto naznanjal Slomšekovo delovanje — zlasti po Drobtincah, češ: „Novice in Drobtince ste si bile že od perviga začetka nar zvestejši prijatelji eniga serca, eniga namena: podučiti slovensko ljudstvo v mnogoverstnih potrebnih rečeh (str. 87)"; milo je obžaloval njegovo smrt (Nov. 1862., str. 333, 352), poklonil mu po smrti spomenik v Letopisu Slov. Matice 1868: „Zlate drobtinice iz pisem Slomšekovih", med katerimi se tretja glasi: „Jaz na oblike malo gledam; meni je stvar prvo (str. 124)."

23. Drobtince za novo leto 1846. Učitelam ino učencam, starišam ino otrokam v podvučenje ino za kratek čas. I. Leto. Na svetlo dal Anton Slomšek, viši ogleda šol Lavantinske škofije. — Slomšek je živo spoznal, kako potrebno bi bilo Slovencem slovstveno društvo za izdavanje knjig, v izobraženje slovenskega naroda, zato je vložil do takratnega Ilirskega deželnega poglavarstva prošnjo za dovoljenje z natančnim načrtom namena tega društva in pomočkov, s katerimi se ima doseči. Toda — česar bi nihče ne bil pričakoval, to se je zgodilo. Vlada društva „Matice Slovenske" ni dovolila; ali Slomšek sklene ravno ta namen, če tudi nepopolnoma, po drugi poti doseči. Izmisli si krasno osnovo letnika za Slovence, v katerem bi pisatelji priobčevali svoje proizvode gledé **cerkvene in domače vzgoje ljudstva.**

Ta letnik je krstil „Drobtince" (nekak „Pedagogiški letnik" v pravem pomenu besede). Namen Drobtinc je bil po vsem vzvišen, kakor razvidimo iz predgovora n. pr.: „Preljubi Bratje ino Prijatelji! Slovenci so po navadi dobriga serca; kar imajo, radi dajo, de eden drugimu pomagajo . . . Dolgo sim že želel ino premišloval, kako bi Slovenci pošteno

omizje naredili, na tajisto duhovskih darov polagat, katerih pridne Ljublanske novice, kakorkolj skerbne za srečo dežele, zato na svojo slavno mizo ne jemlejo, ker bi jim bile preduhovske . . . Imajo naše dni svoje omizje zdravniki za ozdravo ljudi — sodniki za pravice dežele — rokodelci ino kmetje za žvinsko rejo ino obdelanje polj; tudi godci imajo svoj dnevnik, v katerim se pogovorijo, kako bi jim strune bolj obrano pele; ali ni nam učencam duhovskim ino šolskim, starešam ino oskerbnikam tudi potreba pogovoriti se, kako bi po slovensko prav oskerbeli nar potrebnej reči, ki so h večji časti božji, nam h časni sreči ino dušam v večno zveličanje? — se pomenili prav po domače, kako bi keršanstvo vredno učili, **šolo dobro ravnali, gojili otroke po božji volji**, polepšali svet, zapérali pekel ino ljudém v nebesa pomagali? — pobarali tudi sosede rekoč: kako pa kaj vi možje? — Bratje, ljubi dragi bratje! le Eno ino ravno to je potrebno. Luk. 10, 42. Sežimo si torej v roke ino pomagajmo, de bo vsako leto v prihod naše omizje nadevano, še lepših ko letos, duhovskih drobtinc. — Kazalo: Nagovor in povaba. *A.* Stare Resnice v novi obleki častivrednim duhovskim pastirjam za pokušno. *B.* Prigodbe vesele ino žalostne preteklih ino sedajnih časov v slaven spomin ino podučenje. *C.* Razgled za stare ino mlade ljudi, v opomin ino posvarjenje. *D.* Prilike ino Basni, Smeh ino Resnica. *E.* **Ogledalo za šolo ino domačo rejo otrok.** *F.* Slovenska gerlica. I. Pesmi ljubeznive matere, II za dobro voljo, III. za kratek čas, IV. za pobožnost — z geslom: „Slovenska gerlica v domačim logi rahlo poje, — Povabi spevati vse brate ino sestre svoje“^a.

24. Sveto opravilo za šolarje. Spisal Anton Slomšek, nekdamni viši ogleda šol. I. nat. 1846. — II. 1852. — V. 1873. —

25. Angel molitve za pobožne šolarje. I. nat. 1846. — II. 1847. —

26. Drobtince za novo leto 1847. Učitelam ino učencam itd. II. Leto. Na svetlo dal Anton Slomšek, nekdamni opat

v Celi. Obseg jako zanimiv — zlasti mnogo koristnega za domačo in šolsko vzgojo. Te so že pisane v Gajevidi, — prve pa še v Bohoričici.

27. Čujte, čujte, kaj žganje dela! Prigodba žalostna ino vesela za Slovence. Poslovenil F. Gl. (Felician Globočnik). V Celovci 1847., 8. 123. — Želeti bi bilo, da bi to poučljivo knjigo zopet v natis spravili, kajti ravno danes so časi, tikajoč se žganjepitja, resni in ozbiljni . . .

28. V Slovenski Cerkveni Časopis — „Zgodnjo Danico“ in v nem. „Theologische Zeitschrift“, „Zeit und Ewigkeit“ je Slomšek marljivo dopisoval pod izmišljenimi imeni „Ljubomir“ in „der Aufmerksame“.

29. Apostolska hrana bogoljubnim dušam dana po branji apostolskih listov ino drugih bukuv svetiga pisma za nedele ino svetke cerkveniga leta. I. Del. Od prve adventne nedele do šeste po veliki noči. Pisal Anton Slomšek, nekdajni nadfajmošter u Vozenici. V Celovci 1849., 8 str. 240. — II. Del. 1850. str. 158. Od binkoštno nedele do posledne po binkoštih. — III. Del. 1850., str. 76. Za svetke. —

30. Bog čuje nad pravičnimi. Poleg Nemškega od Kr. Šmida. V Celovci (Knj. Lend., str. 239).

31. Mali Blaže v prvi šoli, kako se hitro brati uči. V Ljubljani 1849. Eger. „To knjižico je po naročilu visoko častitiga Lavantinskiga knezo-škofa zložil pridni šolski učitelj v Celji, g. Krajnc. Te bukvice, skozi in skozi za prve male šole po vsim Slovenskim pripravne, naj bi se že prihodnje leto povsod v začetno šolo vpeljale (Novice 1849. str. 167. Zbr. Sp. I., str. 243)“.

32. Nemška slovnica za slovenske šole. Na Dunaju 1852., 8. 123 (Zbr. Sp., 248).

33. Abecednik za slovenske šole. Na Dunaju I. 1853. — 1862., 8. 86. (Knj. I., 243 — 4).

34. Malo Berilo za prvošolce. Na Dunaju 1853. — 1854., 8. 160 (Knj. I. 244 — 5).

35. Veliko Berilo in Pogovorilo za vajo učencev drugega odreda. V Beču 1855., 8. 267.

I. Spoznava sveta. II. Spoznava prirode. III. Naravoslovje. IV. Spoznava svetlega neba. V. Spoznava človeškega društva (Knj. I., 245 — 6). V tej knjigi je slovenski pedagog že pred 32 leti razodel s pedagogično-didaktičnega stališča pouk v realijah v ljudski šoli, čemur nekateri še vedno nasprotujejo, češ, da to ni potrebno za narodno šolo. Slomšek je bil pač mož, ki je spoznal tudi potrebo realij v šoli, — se ve le toliko, kolikor se prilega otroškemu razumu. —

36. Ponovilo potrebnih naukov za nedelske šole na kmetih. V Beču 1854., 8. I. — IV., str. 742. Obseg: I. Dogodivščina sv. vere. Sp. Fr. Kosar. II. Navod pobožnega življenja in lepega zadržanja. — Felicijan Globočnik. — III. Spisovanje listov. M. Majar. — IV. Številslovje. — V. Vodba modrega kmetovanja. Peter Musi. — VI. Vinorejec. Anton Koderman. — VII. Zemljopis. J. Drobnič. — VIII. Ljubezen do domovine (Knj. I., 246 — 8. — Zbr. Sp. IV., str. 183 — 196 itd.). — Ponovilo najpotrebnejših naukov za nedeljske šole na kmetih. II. nat. Dunaj 1863., 1864.

37. — 40. Mali Katekizem za prvošolce. — Abecednik . . . Malo Berilo . . . Veliko Berilo za slovensko-nemške šole itd. itd. (Knj. I., str. 248 — 9). — O Katekizmu naj se primeri v Drob. 1848: Sedem šol keršanskiga nauka za otroke (str. 15 — 53). — Potem: Mali katekizem za prvošolce na Dunaji 1850. — Keršanski katoliški nauk okrajšan, ki je bil na stroške c. k. založbe šolskih knjig izdan ter se še zdaj rabi v ljudskih šolah škofije Labodske. Pridejan je kratek pregled „Dogodivščine sv. vere Jezusove“. L. 1850 — 1. (Vid. J. Rozman . . sp. J. Skuhala 1874., str. 16. 21).

41. Šola vesela lepega petja za pridno šolsko mladino. Celovec 1853. 8. I. — VII. 55. Napevi 1 — 21. Zal. društvo sv. Mohora; na prodaj J. Leon (Vid. Nagovor. Knj. I., str. V. VII.)

42. Veliko Berilo za slovensko-nemške šole drugega odreda. V Beču 1855., 8. 437. — Kazalo:

I. Spoznava zemlje. II. Spoznava prirode. III. Naravoslovje. IV. Spoznava svetlega neba. V. Spoznava človeškega društva. — Vaja slovensko prav spisovati. — K prvi vaji o sestavi posameznih izrek pomni znameniti pristavek: „Vaja prav izrekovati in govoriti naj vaji spisovati roko podaje. Kakor hitro otrok male pismenke gladko zapiše, naj poskuša po malem zapisavati, kar izgovori. Kar je zapisati, to se ima poprej dopovedati, in zapisano od kraja ne preojstro popravljati; kar je preojstro, se rado kerha, gladko ne reže, in se potem težko izbrusi. Vaja slovenska je od nemške različna. Naj se nemške pravila poslovenjajo, slovenski izgledi pa tudi po nemško izdelavajo. Kar v ednem jeziku sploh v spisovanju velja, tudi v drugem večidel potegne; ako ne, naj se učencom razgovéti. Pridna vaja več velja, kot vse pravila“. Tako izvrstna pedagogična pravila more razvijati le kak moder in pameten pedagog, kakeršen je bil naš Slomšek v obče in posamezno.

Neizmerne zasluge si je pridobil Slomšek za povzdigo, da! lahko rečemo: za prerojenje in prenovljenje slovenskega šolstva, čegar stanje je bilo pred letom 1850. po nesrečnem ponemčevanju poprejšnje dobe jako žalostno. Primeri, kar se bere o tem v Drobotinah I. 1863., str. 192 — 196 in v Kosarjevem A. M. Slomšek, str. 249 — 253. Četiri leta sta si o teh šolskih razmerah dopisovala grof Leo Thun, tedanji minister uka in naš Slomšek. — „Iz vseh teh listov zvemo, da so škof osnovo vsih šolskih knjig napravili, sami več knjig spisali, druge pa naj izvrstnejšim učiteljem spisati naročili; da so zopet vse spise sami pregledali in popravili. — Tako so bile po vrsti vse šolske knjige pod njih vodstvom izdelane in od vlade poterjene. Izdelali so pa dvojno versto šolskih knjig: eno za celo slovenske šole, drugo pa za slovensko-nemške šole na takih krajih, kjer je znanje nemškega jezika otrokom zares koristno ali celo potrebno (Kosar v Drobot.)“. — Kar zadeva red, naslov, leto, v katerem so si knjige nasledvale, naj bi sčasoma določili šolski možje . . . In einem Ministerial-Rescripte heißt es: man schätze sich glücklich,

in seiner Person einen Mann gefunden zu haben, welcher Beruf, Autorität, Wissenschaft und Erfahrung auf eine solche Weise vereinigt, dass das Unternehmen, um welches es sich zum Besten der Schulkinder handelt, dadurch einem guten Erfolge mit Sicherheit zugeführt wird (Kosar A. M. Sl., str. 252.) — Da bi učitelji umeli te knjige prav in dobro rabiti, spisal je Slomšek posebno poučenje po geslu: „Pred, ko govoriš, se uči“ (Eccli. 18, 19), ter ga priobčil v Drob-
 tnicah I. 1861., str. 275 — 288: „Kratko vodilo za malo in veliko ‚Berilo‘. Blagim učiteljem dober svèt“ — tako po domače, da zasluži, da ga vsaj nekoliko pokažemo, n. pr.: „Deveto leto že novi Abecednik, malo in veliko Berilo, pa Ponovilo za šole na kmetih imamo, samo slovenske, pa tudi slovensko-nemške knjige, kakoršnjih šola potrebuje. Veliko jih čujemo hvaliti, pa še veliko več grajati, rekoč: da ni neumnejših šolskih knjižur, kakti so nove berila. Vsak jih sodi po svojem kopiti, kar enemu dopada, to drugemu merzi; nam se pa zdí, da večidel obsojevavec le po škorji sodi, in šolskih knjig le malo ali pa celó ne pozná. Potreba je zato-rej, da jih kratko pretresemo in pa jih rabo nekoliko pokažemo; kajti nas skušnja učí, da izmed desetero učiteljev jih devet s šolskim berilom prav ne ravná, zato pa tudi slabo opravlja. Godí se jim, kakor vojakom, ki svoje puške dolžijo, ako dobro ne strelijo; pa puška je nedolžna, če vojak streljati prav ne zná. Dober svèt je zlata vreden, ako ga zvesto poslušáš, pa tudi modro poskušáš. — Namen šolskih Beril . . . — Poraba . . . Ima li orglar še tako dobre orgle, ako dobro orglati ne zna, mu bojo slabo pele; so li pa orgle sreduje vrednosti, bojo dobro žvižgale, če le dobremu organistu v roke pridejo. Ravno taka se šolskim knjigam godí . . . — So neumni starši, ki svojo deco zato v šolo dajajo, da bi se neumšine naučili, ter mislijo, da je dobra šola taka, v kateri se deca neumškovati prav debelo učijo, če ravno poleg neumškovanja Boga, očeta in matere svoje pozabijo. Taka gola neumškutarija v šoli je morija zlahtnega serca in blagega slovenskega duha. Iz takih neumškutarskih šol pri-

rastejo mladi bahači, pa stari berači, perteni kmetiški gospodje, pa slabi orači in gospodarji za jokati. Znajo debelo govoriti, dobrega storiti pa malo. Neso li ravno taki poneumčeni modrovavci prvi podpihovavci in puntarji bili? Je-li tega nemška beseda kriva? Ne daj Bog! Krivo podučevanje v neumščini to dela, ako se za neumščine del drugi veliko potrebnejši nauk zamudí, in deci, ki verlo neumško zna, gerdi napuh vsadí, ki zarodi napačnost, gizdost in nepokoršino, ki so rojnice vsake gerdobe in nesreče. Jeli ne pride naj več študiranih kmetov na boben? — Res je, da v naših dneh tudi priprosti kmetič nemške besede potrebuje, in v naših urednijah in pisarnicah težko kaj opravi, če po nemško povedati ne zna, kaj bi rad, dokler je, žalibog, še toliko urednikov, katerih je sram slovenske besede, ter mislijo, da se morajo zavoljo njih vsi Slovenci nemško učiti. Zato imamo šole slovensko-nemške in Berila z dvema jezikoma, ter čutimo staro resnico pregovora, ki velí: „Kolikor jezikov znaš, toliko človekov veljaš“. Ali nemšina bodi šolske omike naveržek, ne pa edina modrost. Ravno-pravnost tirja pa tudi od Nemcev, kateri na slovenski zemlji živijo, da se učijo jihovi otroci slovenšine. Nemška ošabnost slovenski jezik zaničuje, pa ne modrost. Modri učitelj zatorej skerbi, da se tudi nemška mladež slovenšine nauči v pomešanih šolah. Težek jarm nosijo učitelji, kateri v ednem jeziku učijo; dvakrat težavneje delo pa je, po slovensko in nemško deco šolati, in **šolnik, kateri to dobro zna, je dvojne hvale vreden, pa tudi dvojnega plačila! . . .**“ — Tako je mislil in sodil naš blagi pedagog Slomšek pred 35 leti. Toda ta jarem nas slovenske učitelje še vedno kot mora tlačí, — in mučiti se moramo še vedno po narodnih šolah z nesrečno nemščino. Plačilo naše je pa podobno onemu hišnih hlapcev in dekel . . . Žalostno, a resnično. Dal Bog, da bi se našlo še kaj tacih móž, kakeršen je bil pokojni pedagog Slomšek, ki je poznal težko delo učiteljev, pa tudi pripoznal temu vzvišenemu poklicu boljšo bodočnost! — Pokojni pedagog Slomšek

nadaljuje: „Stan učiteljski je sicer težaven in potiven stan; kdor ga prav spozna, njegovo ceno visoko spoštuje. Moder in priden šolnik človeškemu rodu veliko več koristi, kakor naj slavniši vojskovodja, kateri sovražnike strahuje, ter premaguje kraljestva in užuga varoši. Učitelj v tihem, neznanem kraju dobro sadí in polivaje skerbi za boljše ljudi in boljše čase. Naj si ga ravno svet ne spozna in večidel slabo plačuje, v bukvah večnega življenja se sveti njegovo ime, in med svetniki bo njegovo plačilo. Pa tudi vsem slabim in zanikarnim šolskim učiteljem gorje, po katerih se svet pohujšuje! Bolje bi bilo celino kopati, ali pa derva sekati, kakor naj zlahtneje blago, drago deco slabo učiti in pa divjake rediti. V naj globljejši peklensko brezdno pridejo slabi starši, verh slabih staršev pa zanikarni učeniki. Bog nam pomagaj!“

Jednako je bil že izpregovoril nemški l. 1848. v Šent-Andražu pri prvem učiteljskem zborovanji, iz katerega naj posnamemo začetek z dovtipno opazko: „Seid mir gegrüßt, Männer der Schule . . . Meister der Schule möchte ich euch am liebsten nennen; einen schönern, bedeutungsvollern Namen als Schulmeister *) kenne ich nicht. Wer es noch nicht wäre, der möge es werden; — und eben diese unsere ehrenwerte Versammlung soll ihr Schärfflein redlich beitragen, auf dass jeder aus ihnen Meister seines so hohen — unendlich wichtigen Amtes werde, dessen gute oder schlechte Verwaltung große — unberechenbare Folgen für Kirche und Staat, für Zeit und Ewigkeit hat“.

43. Djanje Svetnikov Božjih in razlaganje predstavnih praznikov ali svetkov. Spisali družniki sv. Mohorja, na svetlo dal Anton Slomšek. Pervo pol leta. U Gradcu 1853. 8. l.—VIII., str. 736. J. Sirola. Tisk. J. A. Kienreih. — Drugo pol leta. 1854., 8. 813.

*) Ein ehrenfester Schulmann einer benachbarten Stadt nannte sich am liebsten Schulmeister. Als ihn andere darüber scherzweise aufzogen, entgegnete er: „Ja, Schulmeister bin ich, und nicht ein solcher Pfüscher als ihr“. Er klopfte darnach auf seine Tabaksdose und gab ihnen zu schnupfen (Theol. Zeitschrift 1848, S. 181).

44. S kakim veseljem je pozdravil Slomšek Družbo sv. Mohorja, l. 1851. ustanovljeno v Celovci, o tem smo govorili že na drugem mestu.

45. Sveto pismo stariga zakona. Poslovenil in razložil P. Placid Javornik. Predgovor. Vvod XXX. I. Mozesove bukve. Natis. J. Blaznik v Ljubljani. 1848., 8. 520. — Druge Mozesove bukve. Izdalo društvo sv. Mohora v Celovcu 1854., 8. 104. — Tretje Mozesove bukve. Izd. društvo sv. Mohora v Celovcu 1855. 8. 85. Toliko je gotovo, da bi ti trije zvezki sv. pisma brez Slomškovega prizadevanja nikoli ne bili zagledali belega dné. (Prim. Kosar A. M. Sl. 62 — 3.)

46. Oznanilo in opravilo slovesnih molitev zadobiti popolnoma odpustik svetiga leta po naročilu sv. Očeta papeža Pija IX. za Lavantinsko škofijo. Celovec. Leon. 1852., 8. 28. (Knj. I., 240).

47. Sveto opravilo očitne službe božje za Lavantinsko škofijo. V Mariboru. 1860. Janžič. 8. 142. cf. Popoldanja služba božja za katoliške kristjane. V Celovcu 1855. 8. 140. (Knj. IV., str. VIII.)

48. Spomin sv. misijona. V Mariboru. Janžič 1860. 8. 14. —

49. Vodniku v zahvalni spomin, za stoletnico njegovega rojstva (pesem). Vodnikova palica in pa klobuk (Vodnikov Spomenik l. 1859.). Poprej je tudi Slomšek v oddelkih pregledoval Vodnikov slovar (Wolf - Cigale l. 1860, str. VIII.). — Razlaganje keršansko-katoliškega nauka v podobah za šolo, cerkev in dom. Spisal Bernard Galura, knezoškof Briksenski. Na Dunaji po 2. nem. natisu poslovenjeno l. 1861., 8. VIII., str. 120. Priporočil Anton Martin, Lavantinski škof.

50. Drobtincam je bil Slomšek vedno udan, in akoravno je kot škof uredovanje izročil drugim možem, ostal jim je do smrti skrben oče. Še po smrti njegovi so donašale dovolj blaga iz njegove zapuščine, izvirnega, nekaj pa poslovenjenega zadržaja.

Po pravici smemo reči, — piše J. Macun v svoji „Zgod. Slov. Štaj. 1883. I.“ —, da kar so Novice storile za slovenski narod, da se zbudé Slovenci za narodno delovanje, to so Drobntince dopolnile posebno gledé bogoslovnega življenja in razvitka. Kar je koli sposobnih umov še spalo med duhovniki, vse je znal prebuditi Slomšek, da so v Drobntinceh pisali — šteje se jih v vseh letnikih do 130 sodelavcev — o bogoslovnih zadevah, posebno pak so mnogi zvezki, kar se tiče homiletike, zlata vredni; ravno tako, kar se tiče prilik in basen, **šolstva — nauka in vzgoje** — in posebno životopisov narodnih ali pak cerkveno-veljavnih mož (str. 161 — 2) . . Drobntince — po Slomšku kot letnik ustanovljene — so le malo tečajev preživele svojega početnika, ker je seme po vladiki posajeno tako plodilo, da se je hrana morala nuditi narodu v mesečnikih, tednikih in s časom vsaki dan izhajočih listih ali dnevnikih (str. 135). — Kar je v njih spisal on, dalo bi mnoge in debele bukve, in nekateri spisi so v književni zgodovini posebno pomenljivi n. pr.: M. Ahacel, V. Stanič, T. Kren, J. Japel, L. Volkmar; ss. Ciril in Metod; Oglej, Solnigrad, Carigrad; Ogovor Slovincov, Graja nemškutarjev; Slava rajnim rodoljubom in vtemeliteljem našegaslovstva itd. itd. —

Učeni g. profesor Marn piše v lanskem „Učit. Tov.“, iz kojega sem povzel marsikaj o Slomšku: „Rad sem prebiral še mladenič Slomšek-ove knjige, po njih sem se vnemal za slovensko stvar; bogoslovec sem mu nosil mitro o zlati maši knezoškofa A. A. Wolfa l. 1854. v Ljubljani, svečenik sem obiskal stolico njegovo v Šent-Andražu in v Mariboru, kjer sem ga l. 1862. s škofom Jernejem in z L. Jeranom žalosten spremljal k pogrebu. Dalo bi se še pisati mnogo, mnogo; ali veseli me nada, da vrli M. Lendovšek zbrane Slomšek-ove spise zapored spravi na dan, in tako svet spozna, kaj Slomšek velja! — Vsem pravim Slovincem geslo pa naj bodo besede, katere je pokojni knez in vladika Anton Martin Slomšek govoril na Slatini poslednjikrat v zboru svojih duhovnov ter jih zapustil nam kot oporoko svojega zlatega rodoljubja:

„Bodimo vedno zvesti Katoličani, Avstrijani in Slovani!“
(Macun Zgd., str. 135.)

Predno se ločimo od teh dveh slovanskih veleumov, Komenskega in Slomškega, naj nam bode dovoljeno na kratko ju primerjati s pedagoško-didaktičnega stališča. Pred vsem je treba pomisliti, da je Komenski živel skoro 200 let pred Slomšekom, in tedanji časi, tikajoči se šolstva, bili so drugačni, nego za časa slovenskega pedagoga v 19. stoletji. Komenskega ideje in njegova pedagoška načela so prodrli šele v tekočem stoletji, ker o njegovih časih merodajni krogi za to še niso imeli pravega pojma. Večino njegovih idej sta šele vresničila in v veljavo spravila nemška pedagoga Pestalozzi in Diesterweg, prvi kot slavni pedagog in drugi kot slavni metodik. Pri malokaterih možeh pa najdemo, da bi ob enem bili izvrstni pedagogi in metodiki, kakor ravno pri Komenskem in Slomšku.

Slomšek se je ravnal po izvrstnih pedagoških in metodičnih pravilih Komenskega: **razkladal je od znanega do neznanega, od lahkega do težkega, od stvari do pojma.**

Oba pedagoga zahtevata prvi pouk v domači hiši in nje bližini, — in sicer je mati prva učiteljica (Slomšek v „Drobntinah“ l. 1848. v pogovoru kot uvod k „sedmim šolam kersanskega nauka za otroke“). V tem katekizmu priznava Slomšek veliko važnost nazornega pouka, kar je Komenski že davno pred njim spoznal za potrebno in koristno, vsaj je ta oče in utemeljitelj nazornega pouka.

Kakor Komenski tako je tudi Slomšek skrbel za dobre navode, z lehkoto priučiti se tujih jezikov — **na podlogi materinega jezika!** — Naš Slomšek je sicer poudarjal potrebo tujih jezikov, — toda po tistih krajih, kjer je okoliščinam primerno in koristno. Toda pomislimo, da so bili takrat drugi časi in druge potrebe, nego dandanes. Blagi pedagog nikakor ni tako mislil, kakor naši nasprotniki kaj radi tol-

mačijo. Najprej temeljito znanje materinega jezika in na podlagi tega šele poučevanje v tujščini: to je bilo njegovo načelo.

Oba slovanska pedagoga sta pripisovala veliko važnost realističnemu pouku v šoli. Tisti, ki novi šoli radi podtikajo marsikaj, tako n. pr. tudi to, da v ljudski šoli ni potreba poučevati iz zemlje-, narodo-, prirodopisa in zgodovine, naj čitajo, kako piše Slomšek o tem: „Otroci gledajo živali po zemlji laziti, hoditi in letati, ribe po vodi plavati, ptice pod nebom habititi, in jih malo malo poznajo, še imenovati jih malokteri znajo! . . . Kako malo smo se svoje dni naučili rastlin imenovati! Saj še praproti prav poznali, bukve od gabra, jelke od smreke dobro razločili nismo. Kako potrebno je pa mladini vse to, naj si bo dečko kmet ali rokodelec, deklica svinjarica ali kuharica, da strupene zeli od dobrih ločiti vé. . . Po kaj pa je našim otrokom naravoslovje? Morebiti za noroslovje, da jih zmešaš in znoriš? Prijatelj! le počasu. Saj tudi ti v naravi živiš, dihaš sapo, piješ vodo, in se rad pri ognji greješ. Je-li ti ni potrebno vedeti, kako se za zdravo sapo skrbi; da ni zdravo, prevroče ali premrzlo piti; kako se ognja in druge nesreče varovati, prazne babje vere zaničevati? Vse to ti naravoslovje prav po domače pove, in celó podučiti, zakaj je bliskovod, kdaj in zakaj zvezde od neba padajo, da ni coprnice, ki po močvirjih svetijo; od kodi je dež, toča in sneg; kaj je mavrica, kaj solnčni in mesečni obroč. Za toliko manj bo med nami škodljive prazne vere, za kolikor več bo v šoli takega zdravega nauka“. . . . To pametno in zdravo načelo je Komenski izrekel že 200 let pred njim. No, ima li nova šola, kar se tiče realističnega pouka, kaj družega pred očmi? V novih šolskih postavah se zahteva ravno to, kar sta poudarjala oba slovanska pedagoga Komenski in Slomšek! —

Pri Slomšku je znamenito tudi to (pri Komenskem se o tem nikjer nič ne bere), da poleg najpotrebnejših věd v ljudski šoli gorko priporoča kmetijstvo. Kot sin kmetskih starišev je dobro vedel, česar potrebujejo otroci na deželi.

Poslušajmo, kako piše modri pedagog o tem predmetu: „Prihodnjim gospodarjem in gospodinjam na kmetih je najbolj potrebno kmetijstvo, katero jih uči zemljo dobro spoznavati in obdelovati, travnike čediti in za tečno krmo skrbeti, drevje zlahkniti in živino lepo rediti; tudi dobrih bučelic ne zanemarjati. Vinograde obdelovati, naj mladini vinoreja pokaže“. . .

Oba slovanska pedagoga, spoznavša, da petje močno vpliva na nežno šolsko mladino ter pouk v šoli najboljše oživlja, skrbela sta za primerne šolske pesmi. Komenski kakor Slomšek sta zlagala poleg nabožnih tudi šolske pesmi; zadnji je še celó nekaterim preskrbel prav mične napeve, ker je bil muzikalično nadarjen in v glasbi dobro izvežban.

Komenskemu se je dozdevala prava in dobra vzgoja najboljše sredstvo, da povzdigne svoj narod, kajti: „Pod nebom druge poti k poboljšanju ni, nego le dobra vzgoja mladine!“ Podobno misel izraževal je Slomšek prav pogosto; — zlasti v „Drobtinicah“ najdemo mnogo zdrave in tečne hrane, tikajoče se domače in šolske vzgoje. . . Oba pedagoga navajata sredstva in pravila, kako se more mladina varovati in odvracati od popačenosti, od hudega, od greha; ravno tako podajeta migljaje, kako jo je treba napeljevati **k dobremu in plemenitemu življenju in k idejalnosti**. Za pravi smoter pri vzgoji imata ta dva slovanska pedagoga **duševno srečo človeka, večno izveličanje z Bogom!** —

Komenski kakor Slomšek zahtevata, da se v šolo pošilja vsa mladina brez vsakojake izjeme. Deklicam se nikakor ne sme zabranjevati pouk iz nekaterih predmetov! Tako so tudi naše nove šolske postave osnovane. —

V šoli naj se začetkoma vsaka reč raztolmači po najlažjih in vseobčnih pravilih. Otroku se ne sme dopustiti nekaj čitati, kar se mu ni poprej razložilo, — dostavljata slovanska pedagoga. Pri razlaganji zahtevata kratkih in jedrnatih pravil ter poleg tega mnogo prilik in primer. Teh misli sta oba, da ni učenec kriv, ako ne napreduje po-

voljno, ampak učitelj, ker učencu nekaj dá, ter ga potem prepusti samemu sebi, naj si pomaga, kakor vé in zna in kakor hoče. Učitelj, pomagaj otroku! gledaj na to, da otrok uporabljaja vsa čutila: oči, ušesa, voh, jezik in roke!

Komenski in Slomšek — oba sta odločila ljudski (narodni) šoli 6 let (zadnji še dve, oziroma tri leta za ponovilo, podobno sedanji ponavljalni šoli), v kateri naj se otroci priučé vsega potrebnega in koristnega za poznejše vsakdanje življenje.

Narodna šola mora v vsaki občini biti, — to je geslo obeh pedagogov! Slomšek je mnogo vplival na duhovnike ter jim priporočal po tistih krajih, kjer še ni potrebnih učilnic, naj ti gledajo na to, da se prej ko mogoče ustanové na korist in blagor našega ubozega, od celega sveta pozabljenega naroda!

Velike imenitosti je to, kako sta si mislila Komenski in Slomšek o šolskih poslopih. Prvi pravi: „Šola naj bo na tihem prostoru, ki je oddaljen od vsega hrupa. Kraj naj bo prijazen, poln hrane očém na zunaj in znotraj. Šolska soba mora biti svetla, snažna, na vseh stranéh ali pomalana ali olepšana z raznimi slikami imenitnih oseb, z obrazi (zemljevidi) dežel, mest ali s podobami zgodovinskimi. Pri šoli naj bo lep prostor za igre, ker igre se morajo mladini dopuščati; tudi naj ima svoj vrt, kamor naj se mladina pogosto pelje“. . . Se-li ne zahteva ravno to v novejših šolskih postavah? — Drugi o tem tako-le piše: „Pač je žalostno toliko imenitnih srenj po svetu srečati, kder kmetje svoji živini hleve zidajo, kakor graščine, svoji deci pa ne postavijo potrebne šole, da se mora v kaki temni, tesni čumnati najpotrebnejših reči učiti. Vsak za-se si postavlja vrle hiše, kakor gradiče, za celo župnijo mora pa dimnica dobra biti. Tako se srenji godi, katera prave glave nima; vsak na-se vleče in za-se skrbi, za občino pa nobeden ter ne pomisli, da je vsem grdo, ako pri župniji čedne cerkve in lične šole ni. Lepa cerkev in prostorna šola sta cele duhovnije čast in hvala, pa tudi hasen“.

Komenski kakor Slomšek sta izrekla važno misel namreč, da je vzgoja otrok in ves šolski pouk zavisen največ od dobrih učiteljev. Vsaj pravi naš Slomšek, „da zlati nauk več velja, kakor zlat denar. Pa še več so učitelji vredni, ki za izgojenje mladine skrbijo; zakaj ni dovolj, otroka le poučiti, treba je še bolj hudega ga **odvajati** in k dobremu **privajati**“. To je tudi Komenski izrekel! Poslušajmo Slomšeka, kakó on misli o dobrem učitelji, imajočem potrebna svojstva za šolski pouk: „Kakor ljubo solnce zemljo oživljuje, katero obisije, tako naj vsak učitelj šolo oveseljuje, v katero pride. Učitelj mrtev ko les in mrzel ko led, — učenci pa živi ko ogenj, se slabo stikajo (vjemajo), srca učencev se učitelju tako dolgo odmikajo, da šola zmrzne, nauka cvet pomrje in dobrega sadú ne da. Iskreni šolski prijatelj, kar vsak učitelj naj bo, ima najoživljajočih iskric skupoma k redi za veselje in kratek čas, za resnico in nedolžno šalo, svoje učence za nauk vnemati in oživljati, zaspane dramiti, pridne podpirati, da mu ne opešajo v sredi pota potrebnega pouka“. . . Tako navdušuje pravi in iskreni prijatelj — Slomšek — šolstva učitelje do težavnega poklica!

Velevažno načelo Slomšekovo je tudi bilo, da je sveta dolžnost narodnih učiteljev in duhovnikov temeljito znanje „**jezika**“, v katerem poučevajo ljudstvo; zato je on že kot špirtual Celovškega semenišča v nemal bogoslovce za slovensko stvar, kazaje jim, da je to bodočim duhovnikom — učiteljem slovenskega ljudstva neobhodno potrebno. — Kakó je pa dandanes na učiteljiščih, kjer se vzgajajo slovenski učitelji?!

Komenski in Slomšek pripisujeta veliko važnost „potovanju“ po tujih krajih in deželah, kar je mladim ljudém potrebno in koristno. Prvi je za to določil celó „štiri leta“, — in sicer se ima vršiti po končanih študijah. In kdo je za časa Komenskega več sveta prehodil, nego on! Vsaj smo videli pri opisovanji njegovega življenja, koliko je izkusil, preganjan od jednega kraja do drugega, v svojem nesrečnem in

burnem življenji! Slomšek je tudi mnogo potoval — zlasti kot semeniški podvodja med šolskimi počitnicami po sosednjih deželah; to svoje potovanje je pozneje v „Drobtinica“ prav mično opisal. — Največja zasluga obeh slovanskih pedagogov pa je **razširjevanje vseobčne omike, kar sta nameravala s svojimi izvrstnimi spisi doseči!** Isto ljubezen do milega naroda slovenskega čutil je naš blagi Slomšek v svojih prsih, kakor Komenski že 200 let pred njim do svojega bratskega českega naroda. Oba sta imela isto teženje, pomagati po moči ubogima, zaničevanima — in vendar tako lepa svojstva imajočima, le lepe prihodnosti vrednima slovanskima narodoma, iz katerih so očetje naši! Dobro sta spoznala, da je narodu mogoče pomagati le z dobro urejenimi ljudskimi šolami in z razširjevanjem koristnih knjig. V ta namen sta marljivo spisovala in preskrbovala potrebnih knjig — ne le šolam, ampak tudi odraslim. Znamenito je tudi to, da je pri Čehih bil Komenski prvi, ki je sam ali pa s pomočjo sposobnih kolegov pod svojim nadzorstvom spisoval šolske knjige; ravno tako je delal Slomšek prvi za slovensko šolstvo.

Koncem tega skromnega sestavka naj le še toliko omenim, da so Slomšekove knjige pisane tako popularno, da najde človek vsake starosti in slehernega stanu obilo primerne, prikladne in koristne berila v njih. Prav ima g. Jamšek, ki v lanskem „Popotniku“ o tem tako-le piše: „Najmanj pa bi se smele njegove ljudstvu namenjene knjige, kakor so: „Drobtinice“, „Šola vesela lepega petja“, „Blaže in Nežica“ itd. pogrešati v knjižnicah naših, naj so si zasebne, šolske, šolarske, ljudske, ali okrajno učiteljske! Kakor nam je srajca bliže, nego jopič, tako nam ima biti domačin, neumrlj Slomšek bliže, kakor vsak drugi, še tako čislani pisatelj tuje narodnosti. Morali bi tedaj vstrajno in dosledno na to delovati, da bo v onih, zlasti strokovnjaških in šolarskih bibliotekah **duševni preroditev našega naroda v prvi vrsti zastopan.** Le, ako se bomo sami spoštovali, spoštoval nas bode sosed, — tujec“.

Nas slovenske učitelje naj pa „duh teh dveh velikanov J. A. Komenskega in A. M. Slomškega“ vedno oživlja ter nas vodi, da s trdno voljo neustrašeno delujemo na polji narodne prosvete vzlic vsem opoviram, spomnivši se že jedenkrat navedenega izreka Komenskega: „**da le tisti je prvi narod, ki ima najboljše šole, in da pod nebom k poboljšanju našega blagostanja vodi le jedna cesta: **dobra vzgoja naše mladine**“.** *)

*) Pri sestavi tega spisa sem se največ oziral na naša šolska lista „Popotnika“ in „Učiteljskega Tovariša“. *Opazka spisovatelja.*

Učne slike iz somatologije.

Za višjo skupino narodne šole spisal

Tone Brezovnik.

Uvod.

Med strokami realnega pouka na narodni šoli zdi se mi pouk o človeškem telesu in o njega gojitvi najvažnejši. Žal, da se ravno ta del realnega pouka bodisi iz tega, bodisi iz onega vzroka veliko preveč zanemarja. Marsikateri učitelj pa ga sicer marljivo goji, a obrača preveč pozornosti nebitvenim, premalo pa bistvenim rečem. Tako n. pr. po mojih mislih otrokom nikakor ni treba vedeti, koliko kosti ima človek v vsem telesu, koliko v roki, kakó se imenuje ta ali ona kost v glavi i. t. d.; take reči prepustimo srednjim in višjim šolam. Našim otrokom je treba poznati le važne dele človeškega telesa in kaj temu ali onemu delu škoduje, kaj koristi. Na ta način bomo razširili med ljudstvom zadostno znanje o človeškem telesu in prvotne pojme o modrem, telesu uga-
jajočem življenji.

Nikakor pa naj učitelj v šoli ne omenja in ne priporočuje „domače lekarne“ *) ali kakega „mazarstva“; kajti ni

*) Izvzeto je jedino le nasvetovanje pripomočkov pri omedlelih, zmrzlih, zadušivših se i. t. d.

vsako zdravilo za vsako bolezen; tudi vemo, kakó lahko nas otroci s svojo slabo razvito razsodnostjo napak razumejo, in velike nesreče se lahko zgodé. Ko bi pa učitelj kot omikanec namesto zatiral, šele razširjal razne vraže o zdravljenji, bila bi to sramota za naš stan.

V svojih slikah sem navel le take pripomočke, kateri naravno izvirajo iz opisanja tega ali onega dela.

Metodično obravnavo slik prepuščam vsakemu učitelju samemu, kajti vsaka metoda je dobra, če se le prav uporabi. Omenim le, da podajam tu le suhe slike, ogrodi, katere naj učitelj oživi s primernim razlaganjem, s pravo besedo. Tu je le izleček iz razloženega; to naj si otroci zapomnijo.

Nič pa naj učitelju ne bode žal, ako porabi za somatologijo nekaj več časa. Nauk o človeškem telesu je menda pač važnejši, nego opis katere koli si bodi živali, rastline ali rude.

Pri razlaganju porabljajo se n. pr. Anatomische Wandtafeln von Dr. Hanns Kundrat. Lehko pa se učenci (posebno pri pouku o notranjih delih) opomnijo tudi na „koline“ doma.

Po teh nazorih sem torej izdelal slike. Sem li zadel pravo, to naj sodijo č. čitatelji sami!

O človeškem telesu sploh.

Cloveško telo je sestavljeno s kosti, z mesa (mišic), z žil, s krvi, z živcev in s kože.

Kosti so ploščnate ali cevaste. One držé telo po konci ter varujejo druge mehke dele telesa. Vse kosti skupaj imenujemo ogrodi ali okostnico.

Meso ali mišice dajo nam lepšo podobo, moč in gibčnost. Žile so cevi, katere vodijo kri po celem telesu.

Kri je rudeča tekočina, ki daja človeku življenje.

Živci so bele nitke, ki so napeljane po vsem telesu. Oni provzročijo, da vidimo, slišimo, čutimo i. t. d.

Koža pokriva celo telo ter varuje notranje dele.

Posamezni deli.

Glava. Najimunitnejši del telesa je glava. Ona je sedež našega uma, vida, sluha, voha, okusa, govora i. t. d. Glavo delim na lobanjo in na obraz. Lobanja je zgoraj jajčasto-okrogla, znotraj pa votla. Sestavljena je s samih ploščnatih kosti, ki so s svojimi zobčastimi robi trdo sklenene.

Možjani. Možjani so v lobanjski votlini. Oni so mehka, belkasta in zeló s krvjo napolnjena kepa ter okoli 1000 gramov težki. Zaviti so v trojno kožo ter razdeljeni na sprednje velike in zadnje male možjane.

Možjani so sedež vsega našega duševnega delovanja. Pri svojem delovanju potrebujejo možjani tudi počitka. Tega jim da spanje. Mnogokrat delujejo možjani tudi v spanji brez naše volje, prav neredno, nepravilno, dà, včasih celó smešno. To njih delovanje zovemo sanje. Spanje brezsanj je okrepčevalnejše.

Čim bolj se možjani trudijo za budnosti (duševno delovanje, žalost i. dr.), tem potrebneje jim je mirno, globoko spanje. Odrasel človek potrebuje 7 — 8 ur spanja. Mali otroci naj se nikdar ne zadržujejo od spanja. Pri spanji nam je skrbeti za čist zrak in za rednost.

Kadar nam možjani hipoma odrečejo svoje delovanje, omedlimo. To pa se zgodi, ako se možjani preveč stresejo (udar, pad, skok i. dr.), če se presilno ustrašimo, če nam je prevroče (solnčni pik) i. t. d. Omedlelega oprostimo vseh tesnih oblek, poškopimo ga z mrzlo vodo, drgnimo mu čelo, sence ali podplate s kisom, držimo mu smodeče se pero ali lase pod nos, segečimo ga v nosu (da kihne) i. t. d. Če je omedleli bled, položimo ga z glavo navzdol, če je rudeč ali višnjevkast, pa z glavo navzgor.

Glavobol nastane večinoma, ako je v možjanih preveč ali premalo krvi. Po tem se je ravnati tudi pri pomočnikih zoper to bolezen.

Možjanski bolezni ste tudi prismojenost in norost.

Nos. Nos je organ našega voha. Delimo ga na vnanji in notranji nos. Vnanji je v korenini in v hrbtu koščen, na konci pa hrustančast. Notranji nos deli hripelj na dve luknji (nosnici, nozdrvi), ki se stekate v usta.

Z nosom vohamo in dihamo. Nos nam jasni tudi glas. Dihati je boljše skozi nos, kakor skozi usta.

Živeci za vohanje so zgoraj v korenini. Zato ne vohamo ničesa, ako sapo zadržimo ali skozi usta dihamo. Ako pa hočemo dobro vohati, zapremo usta ter dihamo globoko in hitro.

Po prehlajenji dobimo lahko n a h o d. Nahod sam ob sebi ni nevaren, toda razširi se lahko na bezgalki, v jabolko, v ušesi i. t. d. ter povzroči tamkaj bolezni. Če dobimo fižol, koruzno zrno ali kaj jednacega v nos, idimo k zdravniku ali pa čakajmo, da vozger sam odpravi take reči. Če nam teče kri iz nosa, srebajmo mrzlo vodo (najbolje studenčnico) v nos. Huda, neozdravljiva nosna bolezen je r a k.

Uho. Uho jo organ našega sluha. Razdelimo je na vnanje, srednje in notranje uho.

Vnanje uho je uhelj, sluhovod in bobnič; srednje je bobničeva duplina s koščicami: kladvece, nakovalce, stremen; notranje pa labirint. Labirint je z vodo in s koščicami napolnjena duplina. Na njegovi steni je razprostrt slušni živec. Ta voda udarja na slušni živec ter vzbuja v možjanih sluh.

Uhelj vjema in jači glas. Bobnič in sluhovod pa varujeta ušesno maslo.

Vnanje uho si pokvarimo n. pr., ako si fižol, grah i. dr. vanj spravimo, ako nam žuželke pridejo v uho ali če se zatrdi ušesno maslo. Tudi nahod ali otekanje bezgalk nam lahko zapre bobnič. Vse to napravi, da nam začne v ušesih zveneti, iz njih teči, da slabo slišimo ali celo oglušimo. Če se maslo utrdi, vlijmo na večer dve ali tri kapljice olivinega olja v uho; zaprimo usta in nos ter požrimo sapo tako, da je gre nekaj skozi ušesi.

Ušesom škodljiv je premočen zvok. Zato devamo vato v uho, odpremo usta, da pritisnejo zvočni valovi od obeh

strani (od zunaj in od znotraj) na bobnič ter mu ne škodijo. Tepenje po glavi, posebno zaušnice mogó nam sluh deloma ali popolnoma vzeti.

Bolezni ali napake v labirintu se težko spoznajo in ozdravijo. Če so človeku prirojene ali kmalu po rojstvu prizadete, napravijo neozdravljivo gluhost. Kdor pa je od rojstva gluha, tak je tudi mutast, če se posebno ne poučuje (v zavodih za gluhonemce).

Umivajmo si uho pridno ter trebimo si je jedino le s prstom!

Zobje. Odrasli človek ima 32 zób, ki stojé v dveh polumesečnih vrstah. V vsaki vrsti so: 4 sekavci, 2 podočnjaka in 10 kočnjakov. Zob ima korenino in glavo. Korenina tiči v dlesnu, glava pa moli v usta. Sekavci in podočnjaki imajo po jedno, kočnjaki pa po 2 ali 3 korenine. Glava ima v sredi z mehko snovjo napolnjeno votlino, korenina pa malo luknjico. Skozi to luknjico gresta v zobovo glavo žilica in živec.*)

Malemu otroku vzarste do izpolnjenega drugega leta 20 zób. Ti mlečni zobovi mu od 7. do 14. leta zopet izpadejo. Sedaj mu vzarstejo novi, kateri naj bi mu služili do smrti.

Če hočemo imeti lepe in zdrave zobe, ne grizimo trdih reči, ne jejmo in ne pijmo prevročih ali premrzlih jedi ali pijač, ne trebimo si jih z železom, ne grizimo si nohtov i. t. d., pač pa jih pridno in previdno snažimo, da nam ne gnijó. Kogar zobje bolé, naj ne porabi vsega, kar mu kdor si bodi svetuje, kajti marsikaj škoduje zobovom. Tudi pri pipanju zób bodimo previdni, da se ne zgodi nesreča.

Ne požirajmo slabo zgrizenih jedi, da si takó ne pokvarimo želodca.

Jezik. Jezik je kos mesa. Priraščen je zadaj v ustih ter zaodet z bradavičasto kožo. Z jezikom govorimo, okušamo in tipljemo. Služi nam pa tudi pri grizenji in požiranji. Če smo bolni, pogleda nam zdravnik jezik.

*) Ta živec je menda oni „črv“, o katerem ljudje govoré, da je v vsakem zobu.

Jeziček. Jeziček je zadaj v ustni duplini. On nam lepša govor ter brani, da se nam kaj ne zaleti.

Bezgakli. Bezgakli ste zadaj za ustno duplino, na vsaki strani jedna. Oni oddajate polzko slino, da lažje požiramo. Ako se prehladimo, otečete, da težko požiramo ali dihano.

V ustih se napravljajo obilne sline. Sline se pomešajo med jed ter pomagajo želodcu prebavljati.

Oči. Oko je organ našega vida. Obdajajo in varujejo je praha znoja i. dr. obrvi, trepalnice in vejice, snažijo pa je solze. Zrklo leži v trdi očesni duplini ter je votla oblica. Njeno oblino napravijo tri kože: belóčnica z roženico, žilnica in mréžnica.

Belóčnica je bela in trda. Spredej je v njo vstavljena prozorna roženica.

Žilnica je črna in polna krvnih žil. Ima zénico in šarenico. Zénica je predor, ki se nam vidi vedno črn. Zénica se skrčuje in vekša. Šarenica (mavrica) je prav raznobarven krožec okoli zénice.

Mréžnica je tanko razprostrt vidni živec. Ako mréžnica izgubi občutljivost, nastane črna mrena (črna slepota), ki je neozdravna.

V sredini zrkla je prozorna, na pol strjena steklovina (belosiva); takój za zénico pa kristalna leča. Če postane leča neprozorna (belosiva), je to siva mrena (bél). Spretni zdravniki nam to ozdravijo.

Da nam oko do konca dni dobro služi, varovati se moramo kolikor mogoče praha, dima, močne sopare, prevelike vročine, premrzle vode (posebno takoj po vzbujenji), prepaha.

Prav posebno škoduje očem premočna luč. Ona živce preveč draži in mrtvi. Ne glejmo torej v solnce, ogenj, svetle, blisketajoče reči; ne čitajmo, ne pišimo, ne rišimo, ne šivajmo in ne pletimo na solnci i. t. d.

Očém škoduje pa tudi preslaba, trepetajoča in plapolajoča luč. (V mraku, pri lojeni sveči, pod drevjem ali vozeč se brati i. dr.)

Zelo škodljiva je tudi vsaka hitra izpremena svetlobe in teme. V to svrhu postavimo si tudi posteljo takó, da prebudivši se ne bomo takoj gledali v svetlo okno.

Svetloba naj pride vselej od leve strani; sveče, svetilnice pa postavimo od spredaj.

Ne držimo pisanja i. dr. preblizu ali predaleč od oči, da ne postanemo daleko- ali kratkovidni. (Prava daljava pri zdravem očesu je 21 — 24 cm.)

Oči pokvari tudi delo z drobnimi, svetlimi ali živobarvanimi rečmi. Tudi se spočije oko, ako pogledamo od časa do časa na oddaljene, obsenčene, temnobarvane stvari. Sploh pa ne opravljajmo takih del prepogosto in predolgo.

Če nam kaka stvar pade v oči, ne skušajmo si jo z drgnenjem spraviti iz njih, nego odprimo trepalnici (same ali s prsti) na široko ter obračajmo zrklo v stran, potem pa na konec nosa in narobe. Najboljše pa je, ako si jo z robcem odstranimo. Da je reč še v očesu, čutimo še nekaj časa potem, ko smo jo že odstranili.

Če dobimo apno, pepel, tobak ali druge take reči v oko, denimo vanje olja, surovega masla ali smetane, da se odplavi. Devajmo tudi tako dolgo mokre mrzle obveze na oko, da pride zdravnik.

Ako se nam oči vnamejo (rudeče postanejo), umivajmo si jih rahlo z mlačno mehko vodo, ali pa si privežimo čez noč trdo kuhan beljak nanje.

Vrat. Vrat veže glavo s trupom. Zadnji njegov del je koščen ter se imenuje tilnik. Spredaj vidimo (posebno pri moških) hrustančasto Adamovo jabolko. V jabolku je razpoka, glasilka. V njej nastane glas. Pri jabolku se cepi golt v sapnik in požiravnik.

Sapnik. Sapnik je blizo 13 cm dolga hrustančasta cev, ki se v plućih razdeli v mnogo cevčic. Da požirki ne pridejo v sapnik, pokriva ga jabolčni poklopec. Ta je odprt, kadar dihamo, a se zapre, kadar kaj požremo. Ako med požiranjem dihamo, pride zalogaj v jabolko; mi pravimo, da se nam zaleti. Da jed ali pijačo zopet ven spravimo, kašljamo ali si

pustimo primerno na hrbet udariti. Takó izpahujemo stvar, da smukne v požiravnik.

Požiravnik. Požiravnik je palec debela hrustančasta cev, po kateri gredo jedila v želodec.

Trup. Trup delimo na prsi in na trebuh. Prsi obdaja 24 reber in hrbtenica. Votlino, katero napravijo rebra in hrbtenica, imenujemo *ogrodi* (prsni koš); v njih ležé pluča in srce.

Hrbtenica. Hrbtenica je koščen steber, ki je sestavljen z mnogih (33) rogljatih votlih kosti. V tej votlini je z živci napolnjena *hrbtenjača* (mozeg). Hrbtenjača lahko nevarno oboli.

Pluča. Pluča ležijo na obéh stranéh prsi. Ona so mehka, gobasta tkanina, ki je sestavljena z brezštevila malih mehurčkov. Vsak mehurček je ovit s tankimi žilicami. S pluči dihamo. Pri dihanji se ogrodi vedno širijo in vpadajo. Zrak pride po sapniku v pluča.

Pluča so jeden najvažnejših delov človeškega telesa. Da ostanejo pluča zdrava, potrebne so pred vsem dobro ustvarjene ogrodi in dober čist zrak. Paziti je treba, da ne pride preobilo krvi v pluča. Zato se ne sme naporno letati, ne v breg prehitro stopati i. t. d. Čuvati se je vsake hitre premembe med toplim in mrzlim zrakom. Škodljivo je pretesno prepasanje in pretesna prsna ali vratna obleka. Pri pisanji, šivanji i. t. d. treba je sedeti kolikor mogoče ravno, da se ogrodi ne stiskajo. Najboljše zdravilo za pluča je dober čist zrak, posebno oni v solnčnem jelovem gozdu. *) Tu je dobro večkrat počasi in prav globoko dihati. Da pa tudi doma v sobah, kjer si zrak z dihanjem i. dr. izpridimo, dobimo zopet zdrav zrak, treba je sobe po zimi in po leti vsaj jedenkrat na dan dobro prezračiti. — Da ostanejo pluča tem trdnejša, umivajmo si vsak dan prsi s hladno vodo.

Če smo razgreti, prenapolnjene so vse plučne žilice s krvjo. Ako pijemo na to mrzle pijače, shladi se ta kri, otrpne v plučih in začne gnjiti. Iz tega izvirajo nevarne prsne bolezni

*) Listnate rastline so v sobah jako koristne, a v spalnicah vsekdar škodljive.

(jetika, vnetje pluč), proti katerim je često vsaka zdravniška pomoč zastoj.

Ravno tako nevarno za pluća je tudi vsako drugo prehlajenje.

Srce. Srce leži na levi strani prsi ter je močna votla kepa (mišica). Srce pošilja kri po celem telesu. Zato se vedno krči in širi. Kadar se skrči, švigne kri s tako močjo v žile, da to še lahko na zapestnicah občutimo. Mi pravimo „srce bije“. Kadar se srce raztegne, priteče kri po drugih žilah zopet v srce nazaj. Pri odraslem zdravem človeku udari srce okoli 72krat v jedni minuti. Pri malih otrocih udari okoli 100krat, pri bolnikih včasih pregosto, včasih preredko.

Srce je razdeljeno na 4 dele: desni pridvor in desni prekat, levi pridvor in levi prekat. Vsak pridvor in vsak prekat veže zaklopnicca, ki se odpira navzdol. Ako se srce razširi, teče kri iz pridvorov v prekata. Ko se skrči, hoče kri zopet v pridvora nazaj, a zaklopnicca je jej pot zaprli. Zato švigne kri v žile. To potovanje krvi imenujemo krvni obtok. Krvni obtok pa je dvojen: veliki in mali. Veliki obtok se začne v levem srčnem prekatu ter gre po odvodnicah (arterijah). Začetkom debele odvodnice razcepljujejo se v vedno tanjšje žilice ter prevajajo kri po vsem telesu. Na tem potu izprijena kri se povrne po privodnicah (venah) v desni srčni pridvor. Odtod gre v desni prekat. Tu se začne mali obtok. Izprijena kri gre namreč od tu v pluća. V plučih pride z zrakom v dotiko. Zrak jo očisti in na novo oživi. Taka se vrne nazaj v levi srčni pridvor. Odtod gre v levi prekat, kjer se začne zopet veliki obtok.

Srce se po vednem delovanju tudi lahko pokvari. Iz tega izvirajo razne srčne bolezni. Da ostane srce zdravo, ne letajmo prenaporno, ne strašimo nikogar, ne pijmo premočnih pijač ter skrbimo pred vsem za dober zrak; kajti čim boljši zrak dihamo, tem boljše imamo kri. Da more kri prosto krožiti ter vsakemu delu telesa prinašati dovolj hrane, ne nosimo nikakeršnih tesnih oblačil. Tudi spati na levi strani ni dobro.

Včasih nam katera teh srčnih žil počni in človeku se vdere kri iz ust in iz nosa. Ljudje pravijo, da „kašta pokne“.

Pri polnokrvnih ljudeh ima srce preveč posla in lahko onemore, pri malokrvnih pa se mora preveč truditi, zato opeša in nagla smrt reši oba.

Prepona. Prepona je mesnata kožica, ki loči prsno in trebušno duplino. Potrebna je pri dihanji.

Trebuh. V trebušni duplini so: želodec, črevo, jetra, žolc, slezena, obisti (ledvice) in mehur.

Želodec. Želodec leži pod srcem ter je podolgovata *) kožnata vreča. On prebavlja (kuha) jedi. V ustih se jed zmeša z ustno slino, v želodcu pa z obilnim želodčnim sokom, kar prebavo jako pospešuje. V 3 — 7 urah prebavi zdrav želodec vsako jed.

Želodec je velike važnosti. On pripravlja jedi za vse telo. Da pa si želodca ne pokvarimo, treba je pred vsem vsako jed dobro razgrizti. Pregovor pravi: „Dobro zgrizeno, na pol prebavljeno“. Ne uživajmo preveč sladkarij, premastnih, prevročih ali premrzlih jedi. Da zvečer želodec preveč napolniti ni dobro, uči nas že stari pregovor: „kratka večerja, dolgo življenje“. Škodljivo je trebuh pretrdo prepasovati ali prehladno ga imeti. Na glavo se postavljati je nevarno.

Gibanje (posebno na planem) in zmerno delo pa utrjuje želodec ter pospešuje prebavo.

Da želodec lažje prebavi, solimo in zabelimo jedila. Ne požirajmo pa reči, katerih želodec prebaviti ne more, n. pr. črešnjevih koščic, apna, prsti i. t. d.

Človek, ki raste, potrebuje več živeža, kakor odrasel (čez 40 let stari). Ako delamo, dihamo tem gosteje; zato porabimo več krvi. Ker pa se dela kri iz jedi, čutimo torej tudi mnogo prej glad, kakor če počivamo ali celó spimo. — Požrešnost je želodcu vsekdar škodljiva. Če je želodec prazen, čutimo glad.

Od pokvarjenega želodca nas često glava boli, napravijo se nam na ustnih „kraste“ **) i. t. d. Da pokvarjeni želodec v kratkem popravimo, storimo najbolje, ako nekaj dni gladujemo ali malo pa tekočih jedí uživamo.

Izmed pijač ugaja želodcu najbolj čista studenčna voda. Na zeló mastne jedi naj se voda ne pije.

Črevo. Želodec prehaja na drugi strani v črevó. Črevó je okoli 9 m dolgo, a ne povsod jednako debelo. Ko je želodec jed

*) Želodec je okoli 28 cm dolg in 13 cm visok.

**) Ljudje pravijo, da je „za mišjo“ jedel.

kolikor toliko prebavil, pošlje griz v črevo. V črevesu se iz griza napravi neka mleku podobna tekočina, mezga ali mlečni sok. To mezgo popijejo žilice ter jo izpremené v kri. Kar ni za napravo krvi primerno, loči se iz telesa. Iz raznih jedi se napravi razno veliko krvi, t. j. vsa jedila niso jednako tečna.*) A tudi iz tečnih jedi se ne napravi dovolj krvi, ako je želodec pokvarjen ali če jih iz tega ali onega vzroka ni dobro prebavil. Človek s pokvarjenim želodcem torej nima dosti krvi, ne moči; on hira in umira.

Jetra. Jetra so rujavkasto-rudeča ter ležé na desno od želodca. Ona izločajo iz sebe žolč.

Žolc. Žolč je rumenkasto-rujava gorjupa tekočina, ki se nabira v žolčnem mehurji. Odtod gre v črevo, kjer pospešuje napravo krvi. Ako žolč iz tega ali onega vzroka ne more prosto v črevo teči, zmeša se s krvjo ter jo porumeni. Vidi se to posebno na nohtih in na očeh. To prikazen imenujemo *zlatenico*. Zlatenica ni bolezen, pač pa oznanjuje bolezen, ako pravočasno ne pokličemo zdravnika. Ako se žolč utrdi v mehurji, napravi hudo bolezen: žolčni kamen.

Slezena. Slezena je krvi polna ter leži na levo od želodca. Važna je pri napravi krvi.

Ledvica ali obist. Ledvici ležite zadaj na vsaki strani hrbtenice ter imate podobo polumeseca. Obisti spravljajo nepotrebno vodo iz telesa ter čistijo kri škodljivih snovi.

Mehur. Mehur nabira in odpravlja vodo iz telesa.

Vsi v trebušni duplini ležeči deli so zaviti v tenko potrebušnico (mreno).

Koža. Koža se deli na tri dele: zgoraj je *tenčica*, v sredi *usnjica* in spodaj *slúznica*. Tenčica dá koži barvo, najvažnejša pa je usnjica. Koža je vsa polno *znojnic*, skozi katere gre pot. Pot čisti kri in hladi naše telo. Da pa more pot iz človeka, imejmo snažno obleko ter umivajmo se

*) Največ krvi se napravi iz mesa, jajec, mleka, leče, najmanj iz repe. Želodcu najprimernejša jed je mešana t. j. živalska in rastlinska.

pogostoma po vsem telesu *), da se ne zapró potnice. Če ne more dosti pota iz telesa, človek zboli.***) Ako pa se močno potimo, ne hodimo na mrzlo, v prepih itd., da se ne prehladimo ter nevarno (smrtno) ne zbolimo. Najboljši pomoček zoper prehlajenje je močno potenje. Toda mora se kar najprej mogoče po prehlajenji zgoditi. Da se tem močnejše potimo, odenimo se dobro ter pijmo vročo vodo ali čaj.

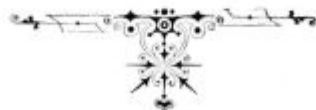
Lasje. Lasje tič v posebnih mešičkih ter segajo noter do slúznice. Lasje so na raznih krajih razno dolgi. Oni nas po zimi grejejo, po leti pa hladijo ter so nam v kinč. Da nam lasje prezgodaj ne izpadejo ali sivi ne postanejo, umivajmo si jih pogosto s toplo mjlnico ter očedimo si glavo z gostim glavnikom. Škodljivo je, z mrzlo vodo jih umivati, pretrdo povezovati ter pregosto porezovati. Z oljem mažimo jih le tedaj, ako koža izeja premalo tolšče.

Vsa priporočila pomočkov, po katerih lasje zopet rasto, so sleparije.

Nohti. Nohti so debela trdna plast rožene tenčice. Rastejo od zadaj in se potiskajo navspred. Oni dajo prstom večjo moč ter jim pomagajo prijematí drobne reči. Grdo je nositi dolge nohte, nevarno imeti nesnago za nohti.

*) Najboljše je s toplo (26 — 28°) vodo in z mjlilom.

**) Živali, katerim so znojnice zamazali s kacicim povlakom, poginile so za nekaj časa.

Pouk o črtežih

z 51. podobami.

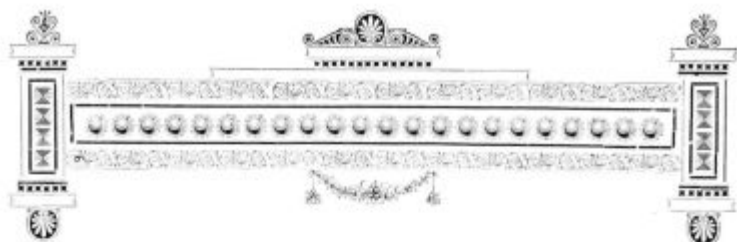
II. del.

Sestavil

JOS. BEZLAJ,

učitelj risanja na meščanski šoli v Krškem.

Predgovor.

O bčinstvo je rado poseglo po moji knjižici „Pouk o črtežih (planih)“, in to mi daje povod, nadaljevati pričeto delo.

Gledé praktične izpeljave je bila omenjena knjižica zlasti pri stavbarskih črtežih zelo pomanjkljiva. Kot dopolnilo temu dodam sedaj „Posamne hišne dele“, „Najvažnejše določbe stavbenega reda za Kranjsko“ in pomnoženo terminologijo o tem predmetu s posebnim ozirom na Flis-ove „Stavbinske sloge“.

Splošni pouk o črtežih obsega tudi „perspektivo“, katera je izostala v prejšnji knjižici. Ta oddelek se je tukaj sprejel zaradi važnosti in popolnosti, pa tudi zato, ker Slovenci še zelo pogrešamo enakih spisov.

Upam, da bom s to izdajo zelo ustregel vsem prejšnjim naročnikom ter privabil še mnogo novih.

Pisatelj.

Odlomki iz stavbarstva.

A. Posamni hišni deli.*)

I. Zidovje (Mauerwerk).

Zid se naredi s polaganjem kamenja ali opek v horizontalne plasti (vrste), katere káko vezalno sredstvo (malta, mort'r) združi v celoto.

Zidovje ima različna imena in sicer:

1. Glavni zid (Hauptmauer) pod. 1. **ab**, **bc**, **cd** in **ad**, ki omeji poslopje od zunaj. Konečni zid **ad** in **bc** se imenuje tudi čelni zid (Stirnmauer), **ab** pa sprednji zid (Frontmauer).

2. Srednji zid **mn** (Mittelmauer), ki je med glavnim zidom ter navadno ž njim vštric (vsprede), nosi strope, dimnike in kurjišča.

3. Ločilni zid (medzid, Scheidemaer **pq**, **rs**, **uv**) razdeli poslopje v posamne prostore (sobe) in stoji navadno navpik na sprednjem in srednjem zidu.

4. Načelni zid (zabat, Giebelmauer) ima podobo trikotnika; ta zid je zelo slab (šibek) in omeji podstrešje.

5. Temeljni (podstavni) zid (Fundament- und Kellermauer) stoji v zemlji ter nosi poslopje.

6. Stebri (podpiralci, podpore, Pfeiler) so iz kratkega, štirioglatega zidu. Ako stojé nekoliko v drugem zidu, imenujejo se pilastri (stebri k steni prizidani), ako se pa le prav malo pokažejo iz zida (pod. 2.), imenujejo se lizene (stebri v steno vzdani). Okrogle stebre imenujemo slope (Säulen).

Po zidivu (stavivu, Baumaterialien), iz katerega je zid narejen, ločimo zidovje iz opeke, iz lomljenega ali sekanega kamenja (kvadra) in mešano zidovje (Ziegel-, Bruchstein, Quader- und gemischtes Mauerwerk).

*) Na podlagi F. Napravnikove geometrije za meščanske šole.

V sledečem hočemo posebno opisati zidovje iz opeke in iz lomljenega kamena, ker se iz teh tvarin navadno zidajo poslopja.

a) Zidovje od opeke.

Opeka je za zidanje posebno rabljiva, ker ima pravilno obliko (navadno je 30 cm dolga, 15 cm široka in 7.5 cm debela) ter se vsled tega prav dobro sprime med seboj. Tudi je lažja kakor drugo zidivo in se z malto prav dobro zveže. Zid je torej trden in suh, stanovanja v njem pa zdrava.

Pri zidanji z opeko je treba posebno paziti na sledeče:

1. Skrbeti je, da so skonečni skladi (**ab** pod 3.) jedne plasti pokriti z opekami v drugi vrsti, to se pravi: Opeke se morajo polagati „polno na sklad“.

2. Posamne vrste (plasti, Ziegelschichten) morajo biti vodoravne.

3. Opeka se mora z ozirom na trdnost (trpežnost) zida pokladati v vsaki plasti (vrsti), kolikor je le mogoče, po dolgem; to so vezniki (Binder) **n** pod 4. Opeke pa, ki se pokladajo podolgoma v zid, imenujejo se podolžnjaki (Laufer, **m** pod 3.).

Zveza opek po pravilu „polno na sklad“ se doseže, ako se vsaka plast za 7.5 do 15 cm pomakne proti prejšnji.

Pri tem zidanji poznamo angleško (Blok-) in križno vez (Kreuzverband).

Pri angleški vezi se sklada v pod. 3. (15 cm debel zid) in v pod. 4. (30 cm debel oglat zid) prva vrsta s 3., 5., . . . in druga vrsta s 4., 6., . . . ; tri opeke, jedna na drugo položene, napravijo čoke (Block **a**) in križe (Kreuze **b**). Križna vez (pod. 5.) se razloči od prejšnje v tem, da so skladi bolj zmešani. Tu se vjemajo 1., 5., 9. . . ., potem 2., 4., 6. . . . in 3., 7., 11. . . . plast (vrsta). Tri, jedna na drugi ležeče opeke, napravijo križ (**b**). Posebno važna je vez (zveza) na ogljih. Ondi je treba rabiti polovične (pod. 7., I.) in tričetrtinske (pod. 7., II.) opeke, da ne pridejo skladi skup. Vzglede temu so pod. 4. in 6. (45 cm debel oglat zid).

Pri zelo debelih zidovih (pri trdnjavah) se polaga opeka v sredi 45° proti zunanji zidni ploskvi, menjajoč se na desno in levo, kar imenujemo križno lego (Kreuzlager).

Ako se namerava zid podaljšati ali prizidati, naredé se tako zvane muše (pod. 3. s Stufenschmatzen) in (pod. 4. z) zmrše (Zahnschmatzen).

b) Zidovje od lomljenega kamena.

Zaradi nepravilne oblike kamenov se ne dá zidovje takó priprosto in naglo izvršiti, kakor z opekami. Tudi so stanovanja, zidana iz lomljenega kamena, vlažna in nezdrava, ker se počasi osušé; vender so cenejša kakor iz opeke. Navadno se rabijo le za temeljni zid in za podstavo lesenim stenam itd.

Lomljeno kamenje pa mora imeti opeki podobno obliko ali vsaj dve ravni stranski ploskvi.

Pri zidanji veljajo zopet tista pravila, ko pri zidanji z opeko. Tudi tu se mora paziti na pravilo „polno na sklad“ in skrbeti, da se rabijo, kolikor je največ mogoče, vezniki.

Vsled nepravilnosti kamenov se naredé prazni prostorčki, katere je treba z manjšimi kamenčki in z malto zadelati, kar imenujemo založiti (zašibrati, Verzwicken). Tudi tu se morajo napraviti horizontalne plasti. Pod. 8. nam kaže načrt in očrt zidú iz lomljenega kamena.

c) Omet in osnaženje zidovja.

Ko je zid postavljen, omeče se navadno z malto. Omet (frah) varuje zid proti zunanjim vplivom ter mu podeli gladko in čisto površnost.

Zid se more še le ometati, ko je že popolnoma suh in očiščen.

Ako se hoče zid ometati, treba je na oglih narediti kvadratne ploščice (15 cm²) iz malte in med temi še druge jednake 2 m narazen; njih površina se napravi vertikalno s pomočjo vrvic in svinčnice. Prazni prostor se potem omeče najprvo z debelo, na to pa z drobnejšo (finejšo) malto in poravna z letvo in gladilnico (plazno, Reibbrett).

II. Lesene vezi (vezanje lesa).

Za napravo mnogih glavnih poslopnih delov (stropov, lesenih sten, vstrešij ali cimprov itd.) rabimo porezana bruna (porezance). Ta se potem primerno med seboj zvežejo, da postane stavbina (zgradba) močna in trdna (solidna). Zvezo dveh ali več brun v celoto imenujemo leseno vez. Pri slehernem brunu razločimo les po plosk (s ploskema, stremen) in les s koncema (stržen).

Lesene vezi so različne in sicer:

1. Bruno naj se z drugim podaljša. To se zgodi z vezanjem s ploščico (sklop). Najnavadnejši sklopi so:

a) Priprosti (navadni) sklop (pod. 9., I.), čegar visokost znaša polovico in dolgost celo ali poldrugo brunovo višino (**h**).

b) Poševni sklop (pod. 9., II.). Višina ploskve s koncema znaša blizu $\frac{1}{4}$ brunove višine, dolgost pa je prejšnja.

c) Zazobljeni (zobati) sklop (pod. 9., III.); **a** se imenuje zob in njegova višina znaša blizu $\frac{1}{4}$ brunove višine.

2. Bruni se pravokotno ali poševno skupaj porinete na sledeče načine:

a) s povezanim sklopom (pod. 10., I.);

b) s tirolskim prerezom ali s tirolsko zarezo (II., Tiro-
lerschnitt) in

c) s francosko ključavnico (III.).

Sklop je povezan, ako se pri obeh brunih toliko izreže, da je njiju površina jedna ravnina.

Ako se bruni križate, potem ju povežemo ali z vezanim sklopom (pod. 11., I.) ali z grebenom (Aufkämmung): navadni (priprosti) greben (II.), križasti greben (III.) (Podobe kažejo samó spodnja bruna).

3. Ako se konec bruna obreže na posebni način in vloži (spusti) v primerno jamico družega bruna, imenujemo to: vez s čepom (Verzapfung, pod. 12. in 13.).

Vez s čepom v pod. 13. se rabi pri vezanji špir (škar-
nic) na slemenu. **A** se imenuje čep (Zapfen), **B** ušesa ali
grlo (Gurgel oder Schlitz).

4. Ako se bruno neobrezano spusti v izdolbeno jamico drugega bruna, imenujemo to: vezanje s stopinjo (Einlassung).

Vezanje s čepom in s stopinjo imenujemo zašek (Versatzung).

Pod. 14. in 15., I. je vez s stopinjo, pod. 15., II. pa zašek.

5. Naklado (pod. 16., Aufklauung) imenujemo tisto vez, kadar se poševno bruno (a) naloži na rob drugega bruna (b). Rob (ogel) bruna **b** se navadno malo obseka. Naklada se rabi pri vstrešji.

6. Zazobljena bruna (pod. 17.) so taka, ki so z zobmi druga z drugim zvezana in potem še s klinastimi vijaki (Schraubenbolzen) pritrjena, da imajo večjo nosilno moč.

Takim se naredi večkrat tudi mala upoga (Sprengung, Biegung), da se njih nosilna moč še povekša. Dolgost zob znaša 60 — 100 cm, njih višina $\frac{1}{10}$ — $\frac{1}{15}$ višine bruna in upoga $\frac{1}{40}$ — $\frac{1}{60}$ brunove dolgosti.

III. Stropi (Oberböden).

Stropi ločijo razna nadstropja. Poznamo sicer več vrst, vendar so stropi iz tramov (Tramböden) najvažnejši, ker so pri nas najnavadnejši.

Glavni deli stropov iz tramov (pod. 18.) so pravokotno porezana (obsekana) bruna ali trami **a** iz jelovega, smrekovega ali hrastovega lesa, 0·7 m do 1 m narazen, s konci na glavnem ali srednjem zidu 16 cm prosto položeni, ali pa včasih tudi 16 cm vzdani. Ako na trame potem navpično naložimo (prijememo) vrsto desk **b** (podnic), imamo priprosti pod iz tramov (pod. 18.).

Da se teža enakomerno razdeli, denemo pod trame **a** po celi dolžini podlogo **c** in sicer káko bruno (blazino, Rostschließe) po $\frac{16}{16}$ cm (t. j. 16 cm široko in 16 cm visoko) ali pa plošč (podložno desko, Rostladen), ki je 16 cm širok in 4 — 5 cm debel.

Tak strop iz tramov se rabi le za nekatera poslopja, kakor n. pr. za hleve, za skladišča i. t. d. Za stanovanjšča (hiše)

postava o stavbah (stavbeni red) ne dovoljuje takih stropov. Ondi se zahteva pod podnicami plast (10 — 13 cm visoka) nasipine (frajha, šute).

Pri nasutih stropih iz tramov pride na glavne trame (poprečnike, gornje prage, Sturztráme pod. 19.) najprvo oboj (paž) iz desk (b in b') in na to nasipina (frah). Paž je narejen iz dveh vrst desk tako, da gornje pokrivajo spodnje. Med nasipino se polože šibki trami **d** po 10 cm širine in 8 cm višine (blazine), na katere se pokladajo deske **e** po 4 — 5 cm debele, ki napravijo pod. Podnice se pribijejo z žebli (čavli) na blazine.

Pri hišah se pribijejo na spodnjo stran tramov tudi deske **f** (1.5 — 2 cm debele) navpik k prejšnjim. Takó se naredi strop ali plafond.

Pri stropih te vrste se stresa plafond tako, kakor poprečniki **a**, na katerih je pribit, in vsled tega se razpoka omet; torej se naredi plafond raje brez vsake zveze s poprečniki. V ta namen se vložijo posebni (slepi) trami **g** ($\frac{16}{13}$ cm), ki nosijo plafond.

Pod. 20. nam kaže tak strop s slepimi trami.

Poprečniki (gornji pragi) se pokladajo vedno na ožjo stran (hochkantig) in merijo v primeri z globokostjo sobe:

od 4 — 5 m	$\frac{21}{18}$ cm
" 5 — 6 "	$\frac{24}{21}$ "
" 6 — 7 "	$\frac{27}{24}$ " itd.

IV. Oboki (svodi).

Oboki so zakrivljena pokrivala, sezidana iz klinasto obsekanega kamenja ali iz opeke in postavljena na zid ali na stebre, ter imajo namen nositi zid ali pa varovati proti ognju (požaru).

Pod. 21. predstavlja presek ali profil obokov.

Zid, ki nosi oboke, imenujemo upornik (Widerlager), oddaljenost obeh upornikov (**ab**) zovemo stežaj (Spannweite), **cd** obokovo višino (Pfeilhöhe), točki **a** in **b** natoka (petnici,

Anläufe), notranji lok **adb** spodnji lok (podločje, intrados), zunanji lok **efg** gornji lok (nadločje, extrados), najvišjo točko **f** ključ (Schluss) in **fd** obokovo debelino.

Po presečni obliki poznamo polni (pod. 22., I.), potlačeni ali eliptiški (II.), odsekani (krajčni III.), gotski (IV.), vzdigajoči (nastopni, labodov vrat V.) in pokončni (osoviti) obok (VI.).

Tudi po obliki celega površja se razdelé oboki na več vrst. Najnavadnejši so:

a) Priprosti žlebasti ali valjasti obok (Tonnengewölbe pod. 23., I. in II.) je polovični cilindar, čegar poprečni presek je krog, elipsa ali krogov odsek (segment). Pod. 23., I. kaže presek in očrt, pod. 23., II. perspektivno sliko takega oboka.

Podprt je ta obok podolgoma ob **ac** in **bd**. Kratek, žlebast obok se imenuje oproga (Gurt). Taki oboki se zidajo pogostoma, posebno pri kletih.

b) Križni obok (pod. 24.) se naredi, ako se prodirata jednako visoka žlebasti oboka. Deli **1** spadajo k žlebu **A**, deli **2** k žlebu **B**. Po dijagonalah **ad** in **bc**, ki se obokov greben (robnik, Grate, Rippen) imenujejo, nastanejo vtisnjeni koti. Točka v sredi je obokovo temenišče. V točkah **a**, **b**, **c** in **d** se naslanja obok na svoje upornike (upore). Križni oboki se delajo navadno pri zidanju cerkvá.

c) Kapasti obok (s kapo) pod. 25., I. in II. se tudi naredi s prodiranjem dveh jednako visokih žlebastih obokov in se loči od križnega po tem, da je podprt na vseh straneh, in v notranjem obokanem prostoru so navznoter in ne navzven obrnjeni robovi koti.

d) Gladki obok (pod. 26.) se naredi, ako je horizontalni ali pokončni obok (**S**) na vseh straneh obdan z žlebastimi deli. Običajno se postavi čez kvadratni prostor in sicer navadno v dvoranah, vestibulah itd. Pokončni obok **S** se imenuje zrcalo (Spiegel). Dela **A** in **B** sta dela žlebastega oboka.

e) Obok s kupolo more se narediti le nad okroglim ali eliptiškim prostorom. Najpriprostejši in najlepši obok je kupola (pod. 27., I., II.). Ta se postavlja navadno kot polukrogla in zahteva valjastega (cilindriškega) zidú za upornike.

Ako se rabi le polovica kupole, imenujemo to kôrasti obok (Chorgewölbe, pogostoma v cerkvah); manjše kôraste oboke, v katere se postavljajo kipi, statve itd., zovemo neške (omarice, pod. 28.).

Pod. 29. in 30. nam kažete popolnoma dovršene oboke z odri vred, in sicer pod. 29. odsekani žlebasti obok in pod. 30. pokončni (osoviti) obok.

V. Vstrešja (cimpri).

Da se obvaruje slabega vremena, potrebuje vsako poslopje strehe, ki se razprostira čez vse dele poslopja.

Vsaka streha je sestavljena zlasti iz dveh delov: *a*) iz krova t. j. iz tistega dela, ki je narejen iz slame, iz desk, iz opeke, iz škrlja ali kositarja, *b*) iz cimpra (vstrešja) ali strešnega odra, ki nosi krov.

Tu hočemo natančneje opisati posebno pri nas najnavadnejše nemško vstrešje (cimper).

Vsako vstrešje se narisa v profilu (v stranskem ogledu, pod. 31., I.) in pa v očrtu (strešina podloga, Werksatz pod. 31., II.), ki nam pa predstavlja le horizontalno ležeča bruna.

V teh črtežih pomeni

a špire (špirovce), škarnice	$\frac{16}{16}$ cm
b grede (Bundträhme)	$\frac{21}{18}$ "
c menjalec (Wechsel)	$\frac{21}{18}$ "
d krače (Stiche)	$\frac{21}{18}$ "
e vezo (Kehlbalken)	$\frac{16}{13}$ "
f strešino (Mauerbank, podzidnico)	$\frac{16}{16}$ "

Najpriprostejše nemško vstrešje je prazno vstrešje (leerer Dachstuhl), zvezano iz sledečih brun:

a) iz špir, to so nagnena bruna **a**;

b) iz brun **b**, ki vežejo prikladni (sovrstni) špiri; te imenujemo grede;

c) bruni **c** se imenujete menjalec ter ste zvezani z gredami s pomočjo čepov in imate namen, kratka bruna **d** (krače) nositi.

Zvezo vseh teh brun, pri katerih gre greda skozi in skozi, imenujemo vezane špire (povezane rogove). Ako pa se namesto gred rabijo krajše, vendar isto tako močne krače **d**, imenujemo to zvezo prazne špire (nepovezane rogovlje).

Povezane rogove postavljamo blizu 4 m narazen. Med povezana rogova se postavijo vselej trije nepovezani, kateri so torej 1 m vsaksebi.

Tako vstrešje se dela k večjemu 6 m na širjavo. Ako je širjava (stežaj) večja ko 6 m, morajo se špire zvezati še s horizontalnim brunom **e** (vezo, Kehlbalcken). Vstrešje z vezami se nareja pri 6 — 10 m širjave.

Kot podloga celemu vstrešju so bruna **f** (strešine, podzidnice, Mauerbänke), ki imajo tudi nalogo, vso težo enakomerno razdeliti na zid (**m**).

Pri stežaji od 10 — 14 m je potrebno vezi še podkrepiti (podpreti) z vertikalnimi bruni **g** (pod. 32.). Ta bruna se zovejo škarje (Stuhlsäule) in se rabijo le pri povezanih rogovih.

Sleherne škarje nosijo na gornjem konci horizontalno bruno **h** (glajt, podružnico, Pfette).

V podporo škarjem in glajtom se rabi glajtna rama (Pfettenbug) **i**. Škarje so poleg tega z gredami še po štrebencih **k** (Fussbänder) zvezane.

Vstrešje z vertikalnimi škarjami se imenuje stoječe vstrešje, pod. 32.

a špire (škarnice)	$2\frac{1}{16}$ cm
b grede	$2\frac{4}{18}$ "
c menjalec	$2\frac{4}{18}$ "
d krače	$2\frac{4}{18}$ "
e veza	$1\frac{8}{16}$ "
g škarje	$1\frac{8}{16}$ "
h glajt	$1\frac{8}{16}$ "
i glajtna rama	$1\frac{6}{13}$ "
k štrebenci	$1\frac{6}{13}$ "

VI. Okna in vrata.

Okna razsvetljujejo notranje prostore v poslopji in so vdelana v zid.

Okna za stanovanja so navadno 1 — 1,3 m široka in dvakrat takó visoka.

Gledé oblike so okna ali pravokotna, ali zgoraj s polukrogom, s krogovim odsekom ali zašiljenim lokom sklenena.

Okna v stanovanji se pričnejo 0,8 do 1 m visoko od tal (pod. a). Zid pod oknom je 1 do 1½ kamena (32 — 45 cm) debel in se imenuje parapet.

V pod. 33. je načrtano okno, in sicer kaže **A** očrt, **B** načrt in **C** prerez po **x y**. Tu se imenuje:

Zid **a** parapet, obok **b** (45 — 60 cm) oblok (Pfeilbogen), obok **c** čez neške špaletnik (obok nad oknom), nagnena stranska stena **de** špaleta (stranica), **df** (5 — 8 cm) žleb (pri-pira) in **eg** (8 — 10 cm) špalet.

Pri solidnih poslopih imajo okna okvir iz kamenov ali iz lesa, „bangerec“ (stebrič, podboj). Sestavljen je iz štirih delov in sicer iz police **h** (Sohlbank), iz gornjega praga (poprečnika, Sturz) **i** in iz obéh obložnikov (Gewände) **k**.

Razni prostori v poslopih so zvezani med seboj z vratmi. V navadi so posebno dvojna vrata, namreč španske (obite duri, Futterthür) in špaletne ali slepe duri (Spaletthür).

Pri prvih je zid okrog in okrog z lesom obložen (oblečen), zadnje pa imajo samó banger iz lesa ali iz kamena, ki je le nekoliko vzdani. Širjava vrat znaša 0,8 — 1,3 m, višava 2 — 3 m. Večja vrata, skozi katera se vozi v hišo, imenujemo vežna vrata (Hausthür oder Hausthor).

Črteži vrat in duri so podobni okenskim.

VII. Peči.

Najboljše peči so švedske. One so lončene, imajo mrežo, pepelišče in znotraj navpične lončene cevi (Züge), po katerih prehaja toplota in dim, predno odide v dimnik. Železne peči so pač hitro tople, ali izgubé tudi hitro svojo toploto.

B. Najvažnejše določbe iz stavbenega reda za Kranjsko. *)

§. 1. Oblastnijske (gosposkine) privolitve k stavljenju je potreba, če se hoče kaj na novo postaviti (zidati), pristaviti ali prestaviti (prizidati, prezidati) ali na poslopih že stoječih in na drugih stavbenih stvareh kaj bistvenega popraviti ali preurediti.

§. 4. Vsekdar, kadar se hoče na javnih prehodih kaj na novo staviti, prizidati ali prezidati, mora stavbeni gospodar še pred prošnjo za stavbeno privolitev ali s to prošnjo vred pri oblastnji pismeno prositi, da se mu določi stavbena črta in nivel, ter mora predlagati načrt o legi in o nivelu v dveh enakih narisih.

§. 6. Stavbeni načrt mora obsegati:

1. lego stavbe po vseh straneh in njeno obližje, kolikor je treba, da se dá prav spoznati in določiti, vsakakor razkazuje stara poslopja nahajajoča se na stavbenem mestu, tikajoče se hiše ali zemljišča, naznanivši hišne oziroma parcelne številke in dejanske posestnike, potem mejača dvorišča, odpore za vrata in okna, nasproti ležeče ulične črte, potem dolgot in imena ulic;

2. talni črtež in poprečnik podzemeljskih delov (kleti), vseh nadstropij in podstrešja. V talnem načrtu se morajo narisati hišni vodotoki (kanali), prekopi, da voda odtaka, potem na ulico mimo gredoči glavni kanal, v katerega se imajo stakati poprejšnji z dotičnimi profili vred.

V načrtu za strešno stavo se morajo razvidno kazati dimniki, stopnice (štenge), odpori za svetlobo in požarni zidovi (zidovi zoper ogenj), kakor tudi podstrešnji razdelki;

3. lice poslopja (fasada);

4. vse nenavadne sestave, posebno železne sestave, katere je treba v načrtu natanko popisati.

*) Iz Klein & Kovačeve izdaje l. 1876.

§. 8. Stavbeni načrt se ima podpisati od stavbenega gospodarja, risatelja in od tistega, ki prevzame stavljenje (stavbo) od stavitelja.

§. 11. Predno ne dobi stavbena privolitev pravne veljavnosti, ne sme se začeti stavba. Ako pa zoper stavbeno nakano (nasutek) ni nobene ovire niti v tehničnem niti v javnem oziru, in se tudi niso vzdignili nobeni državljansko-pravni ugovori, utegne že lokalna komisija stavbenemu gospodarju na njegovo zahtevanje, in sicer ne pripušča je kake pritožbe, zaznamiti tista dela, katerih se sme lotiti, predno dobi stavbeno privolitev, n. pr. da sme staro poslopje podreti, tla zravnati, dno skopati in ga izzidati do vrha tal.

§. 19. Ako se stavbe ali popravki na poslopih narejajo na javnem prehodu, imajo se vsekdar postaviti predpisana svarilna znamenja, in vsakikrat, kadar se čez noč pušča stavbeno gradivo na planem (pod milim nebom), morajo se postaviti razsvetljene svetilnice (laterne), kolikor jih je treba. Sploh se sme samó s posebno dovolitvijo oblastnije na ulicah polagati stavbeno gradivo ali stavbeni sip, ali zmetavati pesek, gasiti apno, delati mort, ali narejati káko drugo stavbeno delo. Stavbeni odri se imajo trdo postavljati in, kolikor je treba, zapirati proti javnemu prehodu.

Zaplankanje se ima postaviti v svoji najzunanji meji praviloma dva metra od stavbene črte.

§. 22. Za debelost zidú velja kot občno pravilo:

a) ako v najzgornjem nadstropji globočina (širokost) sob ne presega 6·3 m, morajo biti v tem nadstropji glavni zidovi, če so kameniti, 6 dm debeli; če so pa iz opeke, morajo pa le 45 cm debeli biti. Ako preseza globočina sob v omenjenem nadstropji 6·3 m, mora znašati debelost kamnitega zidú 7 dm; debelost iz opeke postavljenega zidú pa le 6 dm. Pod debelostjo zidú se ima vselej razumevati le debelost neometanega zidú, tedaj brez debelosti ometa.

b) Z vsakim nadstropjem navzdol mora glavno zidovje za 7·5 cm do 15 cm debelejše biti, to pa po tem, kakó je strop sestavljen. More se pa glavno zidovje skoz dve nad-

stropji postaviti, povsod jednako debelo, ako se napravi zid v bližnjem spodnjem nadstropji za celih 15 cm debelejši. Podstavni zid v tleh mora biti za celih 15 cm debelejši, kakor pa pri tleh.

c) Tla, katera se izkopljejo za stavbo, morajo stavitelji natanko preskusiti, če treba, morajo jih s stebri nabiti, ter tako okrajnim okoliščinam primerno narediti dno popolnoma varno. Podstavne brane in zveze se smejo le takrat narediti, ako ostanejo za vselej pod vodo.

Po navadi naj sicer ima vsaka hiša sama svoje lastno glavno zidovje; ako pa nastopijo take okoliščine, katere zahtevajo, da se dogovorno s sosedi naredi vkupno zidovje, mora se to takó udebeliti (ukrepiti), da daje na obeh straneh posebno in varno podlogo za streho in za strop.

§. 23. Prostorí, ki se rabijo v staniške namene, morajo, ako so v obok zidani, najmanj 32 dm, ako pa imajo raven strop, najmanj 3 m visoki biti.

§. 26. Tla v kuhinjah morajo pod ognjiščem in pri odprtem ognji na ognjišči ognja-varno obložena biti, okoli ognjišča najmanj 13 dm, in pri železnih (prihranilnih) ognjiščih najmanj 7 dm. Vhodi ali lukuje (line) iz kuhinje v hleve ali v druga kmetijska (gospodarstvena) poslopja so prepovedani brez pogoja.

§. 27. Pri vsakem novem poslopji mora brez ovire mogoče biti, iz podstrešja in iz vseh stanišč priti po ognjavar-
varnih stopnicah k hišnemu vhodu (na plano) in tudi v klet, in vsako stanišče mora dobiti ognja-varen prihod k ne-
zgorljivim stopnicam.

Glavne stopnice morajo najmanj 13 dm v svetlem meriti in na prostih mestih trden in najmanj 1 m visok držaj (ograjó) iz ognja-varne snovi imeti. Stopnje ne smejo biti pod 26 cm široke in ne čez 18 cm visoke.

§. 29. Mostovži, akoravno niso jedina, vendar pa pravilna zveza med stanišči in med glavnimi stopnicami, morajo biti skoz in skoz ognja-varni in najmanj 13 dm široki.

§. 32. Stavbenemu gospodarju je prosto dano, izvoliti si vsakovrstno sestavo stropa, da se le sklada s terjatvami varnosti ognja in stavbene trdnosti. Tudi nad pritličjem, potem nad najvišjim nadstropjem se smejo napravljati tramni ali poprečni stropi, samó da se morajo ne le po sipi, ki se nánje nasuje, popolnoma osamiti od blazininega lesovja, ampak tudi tla v najvišjem nadstropji ognja-varno pokriti in takó močna napraviti, da jih ne premaga podrtje strehe, katero se utegne pripetiti v požarji. Tej zahtevi primerna morajo biti tudi že obstoječa poslopja. Brez pogoja je prepovedano, rabiti zvezne trame (grede) strešnega stola za sestavo stropa.

§. 33. Hlevi, svisli in magacini morajo dobiti zgoraj in spodaj ognja-varen strop. Hlevi za konje, za govedo in za ovce morajo se narediti v svetli visokosti od najmanj 25 dm ter morajo imeti zadosti lukenj za zapor, tudi se imajo tako urediti, da se dá gnojnica popolnoma odpeljati.

Duški se morajo v hlevih takó napraviti, da vonjava (voh) ne dela nobene nadlege staniščem, tudi se imajo napraviti odtoki (odtočne grape), in kjer mimo tekó ulični kanali, naj se stekajo v poglavitni ulični kanal, sicer pa v gnojišča, grebenične jame, vsakakor pa morajo takó narejene biti, da se gnojnica ne more vcejati v tla ali v zidovje.

§. 34. Za dimnike velja brez razločka ta določba, da morajo njih zidane stene najmanj skoz in skoz debele biti 16 cm in da mora zidovje znotraj v podstrešji ometano biti tudi na zunanji strani.

Ostro prepovedano je, dimnike postavljati na trame, naslanjati jih na lesovje, v zidovje dimnikov vtikati rante za prekaženje ali vlagati kakšno koli lesovje.

§. 35. Dimniki, v katerih se mora laziti (lezljivi dimniki), morajo najmanj 5 dm v kvadratu, ozki (ruski) najmanj 16 cm v prečniku imeti. Vsi dimniki se imajo v svoji visokosti najmanj 13 dm čez streho izpeljati. Znotraj morajo biti dimniki gladki ter se morajo, če je le mogoče, navpik postaviti. Napošev jih postavljati pod 60 stopinj k ravnoležni črti ni dopuščeno.

§. 42. Prepovedano je nova lesena poslopja staviti. Pri glavnih popravkih na že obstoječem lesenem poslopiju se je za to poganjati, da se leseni deli nadomestijo z ognja-varnimi.

§. 43. Ako je stavljenje čistega (polnega) zidovja resničnim težavam podvrženo, sme se dovoliti, da se v razdelitev posamnih prostorov v nadstropjih med dvema ognja-varnima razdelnima stenama postavi medstenje (pregrada), ki obstoji deloma iz lesa; toda mora se od obeh strani dobro z mortom ometati. Ako se hočejo take stene (pregrade) skozi več nadstropij druga na drugi napraviti, mora se stena vsacega nadstropja záse obstoječa postaviti. Ta stavbeni način je treba v načrtu natanko določiti. Na pregradah ne sme biti nobene kurišča.

§. 45. Strešni stoli se morajo pokrivati z opeko, s skriljem (škriljem), s kovino ali s kako drugo od politične oblastnije za ognja-varno spoznano strešno snovjo. Ako je pri poslopijih, katera so pokrita s slamo ali s škodlicami, glavno zidovje in strešni stol sposoben, nositi ognja-varno streho, mora se pri kakem poglavitnem popravljanju strehe za to poganjati, da se napravi ognja-varna streha.

§. 47. Zidovi, postavljeni zato, da branijo ognju dalje se širiti (zidani paži, požarni zidovi in čelni zidovi, do katerih kapa (kapila) sega sosednja lastnina), ne smejo dobiti niti oken niti drugih lukenj, ter se morajo taka okna in take luknje, kjer že obstojé, odpraviti na zahtevanje mejača, ne čez 6 m oddaljenega. Ako bi temu zoper bile kakove privatno-pravne pravice, vendar se je poganjati za to, da dobé okna in luknje zoper ogenj varno zaporo.

Zidani paži morajo biti vsaj 15 cm debeli in s 15 cm debelimi stebri (oporami) ukrepljeni, ter se imajo izpeljati 24 cm više nad strešni rob (sleme).

§. 48. Z deskami zabita strešna čela (ščiti, hišna čela) se ne smejo dopustiti ter se morajo na zidanih poslopijih s kamenjem ali z opeko zazidati, pri lesenih poslopijih pa z ilom zamazati.

§. 51. Na ulice obrnena stran poslopij (fasada) ne sme biti dobremu okusu zoprna (nasprotna), ter je prepovedano hiše nabarvati preživo, da v oči bóde (da je za oči škodljivo).

§. 56. Napravljati odprte šupe na lesenih stebrih brez stropa je pripuščeno, ako imajo ognja-varno streho. Ako so pa take šupe v dotiki s sosednjim poslopjem, morajo dobiti na tisti strani požarni zid.

§. 57. Kmetijska poslopja se imajo postavljati zadaj za stanišče in morajo biti od teh in od sosednjih poslopij ločena po midsredji, ki mora prosto ostati in meriti najmanj 10 m, in kjer bi to ne bilo mogoče, morajo se ločiti od sosednjih poslopij in tudi med seboj po požarnem zidu.

Skednji se morajo v mestih postavljati zunaj mestnega obsežja. Ako se skednji postavijo v skupnino, morajo se ločiti po zidovih, ki segajo čez ostrešje. Staniške sobe se ne smejo nikdar prizidati k skednjem in k šupam.

§. 58. Sušilnice za lan, za konoplje in za sadje, potem apnenice in opekarnice, kakor tudi druge take naprave, ki so posebno ognju nevarne, morajo se napravljati zunaj vasi.

§. 82. Potem, ko se je dokončala stavba ali izvršila poglobitna poprava, mora stavbeni gospodar na svoje stroške nemudoma napraviti, da se zasuje izkopana zemlja, odpravi od ceste šuta, lesovje in vse stvari, katere ovirajo prehod, da se v redu popravi razdejani tlak, da se sploh vse to odpravi, kar se je pri stavljenji preuredilo ali pokvarilo prehodu.

Opazka. Vse druge določbe, predpisi in olajšave pri stavbah, ki se še nahajajo v tej postavi, morale so se z ozirom na prostor in namen pričujočega spisa opustiti.

C. Terminologija.

Opazka: C = Cigale, F = Flis, (h) = hrvatski,
(n) = narodni izraz.

- Anläufe*, natok, početak, petnica (h).
Anschlag, žleb, pripira (n).
Architectur, arhitektura, graditeljstvo (h), zidarska umetnost C.
Armierung der Ecken, obramba (ojačenje) (h) oglov.
Aschenfall, pepelišće (h).
Aufklauung, naklada, sastaviti na laloke (h).
Auftritt, nastop (h).
Ausladung, napušć F.
Austritt, izstop (h).
Balken verdübelte, iztempljana, sporočena (zaklinjena) brana (n).
Balken verschraubte, zavijačna.
Balken verzahnte, zazobljena.
Bau, stavba C (gradba).
Bauart, zidava C.
Bauhütte, stavbenica F.
Baukunst, stavbarstvo, zidarstvo C.
Baumaterialien, zidivo, stavivo C.
Baumeister, stavbar C, zidarski mojster (n), graditelj (h).
Bauplan, stavbeni (stavbarski) crtež.
Bauplatz, stavišće C, tesarnica (h), gradišće.
Bauproject, stavbena nakana (nasutek).
Baustyl, zidavni slog C.
Bauzeichnen, stavbarsko risanje, (stavbeno, stavbinsko).
Bekrönung, krona, površak.
Binder, veznik (n).
Binderschaar, vrsta (plena) iz veznikova (po čez).
Blendbogen, slepo okno F.
Blockverband, angleška vez (h).
Blockwand, stena iz hlodova.
Bohlendecken, pege (n).
Bohlenrost, brana (iz plohov) (n).
Brunnenrand, korito (n).
Bundsäule, vezalni steber, križ (n), vezilnik.
Bundtram, greda (n).
Bundesgespärre, vezane špire (n), povezani rogovi (h).
Canneliert, žlebast F, vbrazden F.
Capitäl, kapitäl, glavica (h).
Constructio, sestaven F.
Dachausmittlung, načrt (osnutek) strehe.
Dachboden, podstrešje.
Dachgerüste, strešni oder (n).
Dachreiter, nastrešini stolpić F.
Dachstuhl, vstrešje, cimper (n).
Dachucandriegel, vetrnica (n).
Decke, strop (n).
Doppelbaum, stropnik (n).
Doppelboden, strop iz stropnikova, navadni strop.
Dreiband, trizev.
Durchzug, prenos, spodnik.
Eindeckung, krov (strešni) (n).
Einlassung, vezanje s stopinjo (n).
Einsumpfen, namočiti.
Erdgeschoss, pritličje.
Erker, pomoli.
Estrade, podstenje C.
Estriche, ještrleh (n?), naboj (h), tlak iz ilovice.

- Façade*, pročelje F, fasada.
- Fachwand*, čatma (h), zid iz predala, zapažna stena (pregrada), medstenje.
- Fachwerk*, predalčasta zgradba F.
- Falze*, sklad, porobek, zareza C.
- Faserholz*, stremen, les po plosk (n).
- Fehlbogen*, glej Romenad.
- Fehlträhne*, slepi tramovi (n).
- Fensterband*, nasadilo C.
- Fensterstock*, bangerec (n?), podboj, stebrič.
- Feuerkanal*, ognjevod.
- Feuerraum*, gorišče.
- First*, sleme (n).
- Flachziegel*, strešnik (n).
- Friese*, pas, pojas (h).
- Fundament*, grunt (n?), podstava, podzidje, temelj (h).
- Fußband*, nožna veza (h), štrebenec (n), podpora.
- Fußboden*, pod (n).
- Fußbodenbretter*, podnice (n).
- Fußtritt*, prag (n).
- Futter*, oboj C, paž (n).
- Futterbrett*, pažnica (n).
- Futterthür*, španske (obite, oblečene) duri (n).
- Gebälk*, ogredje F.
- Gebäude*, zidanje, poslopje (n).
- Geörtelt*, pričeliti (n).
- Gerüste*, oder (n).
- Gesimse*, sims (n?), zidec F, nastavek, venec (h).
- *Band*-, vezalni —.
- *Fuß*-, nosilni —.
- *Haupt*-, glavni —.
- Gewände*, obložnik (n), obstenje, dovratnik (h).
- Gewölbe*, obok C, svod (h).
- *Joch*, travé, svodna pola F.
- Gewölbe*, *Kappen*-, na kapo, kapasti (h).
- *Kreuz*-, na križ, križni F.
- *Kuppel*-, s kupolo.
- *Platzl*-, česki, razprostreni, šije (n?).
- *Spiegel*-, gladki.
- *Tonnen*-, žlebasti, valjasti (h).
- Gewölbobogen*, obokov lok, oblok C.
- Gewölbsdicke*, obokova debelina.
- Giebel*, čelo F.
- Grathe*, robnik (n), greben (h).
- Grathgewölbe*, grebenasti svod F.
- Gurgel*, ušesa (n), grlo, robec (n).
- Garten*, oproge (h), vpravnice.
- Hängwerk*, višalo, visišče, viesilje (h).
- Hirnholz*, jedro (srce) lesa C, strž (h), les s koncema (n).
- Hochbau*, sgradarstvo (h), višestavstvo.
- Hochofen*, plavež (n), visoka peč (h).
- Hohlziegel*, žlebak (n), korec (n).
- Holzconstruction*, sestava (zveza) lesa.
- Holzverbindung*, vezanje lesa (lesene vezi).
- Ichse*, žlota (n).
- Karren*, gare.
- Kehlbalken*, veza (h).
- Kehle*, žleb F.
- Kernholz*, stržen (n, h).
- Klotz*, hlod, klada, čok.
- Kreuzgang*, križni hodnik F.
- Kreuzlager*, križalec, križna lega.
- Kreuzschaaren*, križalna plena, (vrsta) (n).
- Kreuzverband*, križna vez.
- Lagerfuge*, ležeči sklad, leža (h).
- Langschwellen*, glej Longrinen.
- Latte*, letva, šibka (h), gredica?
- Läufer*, podolžnjak, uzdužnjak (h).

- Läuferschaar*, plena (vrsta) iz podolžnjakov.
- Leergespärre*, prazne špire (n), špirovje (n?), nepovezano rogovlje (h).
- Lehnmauer*, glej Parapet.
- Leisten*, lašta (n?), remelj (n).
- Lichthof*, svetlobovod, svetlišče.
- Lisene*, lizena, steber v steno vzdau.
- Longrine*, longrina, podolžni prag.
- Mauerbank*, strešina (n), podzidnica.
- Mauer — Einschliessungs-*, oklemlni zid.
- Mauer — Feuer*, zidani opaž, ognjebran.
- Mauer — freistehende*, osamljeni zid (h).
- Mauer — Front-*, sprednji zid C.
- Mauer — Fundament-*, podstavni (temeljni) zid.
- Mauer — Futter-*, oblačilni zid, podzid (h).
- Mauer, geböschte*, ostrmljeni zid.
- Mauer — Giebel-*, načelni —, zabat (h).
- Mauer — Haupt-*, glavni zid.
- Mauer — Mittel-*, srednji zid.
- Mauer — Scheide-*, ločilni zid, medzid.
- Mauer — Stirn-*, čelni zid C.
- Mauer — Widerlags-*, uporni zid (h).
- Mauerwerk — Bruchstein-*, zidovje iz lomljenega kamnja.
- Mauerwerk, gemischtes*, mešano zidovje.
- Mauerwerk, liegendes*, ležeče zidovje.
- Mauerwerk — Quader-*, iz kvadrovca.
- Mauerwerk, schwebendes*, viseče zidovje.
- Mauerwerk, stehendes*, stoječe zidovje.
- Mauerwerk, trockenens*, suho zidovje.
- Mauerwerk — Trümmer-*, razvalinsko zidovje.
- Mauerwerk — Ziegel-*, iz opeke.
- Mauerschutt*, frajh, odluščen omet.
- Mörtel*, mort (n?), mavta (n?)
- Nischen*, neške (n), dolbine F.
- Nuth*, špranja (n), šip (h), utor (h).
- Oberbögen*, gornji lok, nadločje C.
- Oberboden*, gornji pod (n, h), nadstrop.
- Oberlichten*, gornja svetlišča, nadsvetloba.
- Paralleldach*, sokrov (h).
- Parapet*, naslonilo.
- Pfeilbogen*, oblok.
- Pfeilhöhe*, obokova višina.
- Pfeiler*, steber (n), podpiralec slop F.
- Pfeilerstiege*, stopnice na stebrih.
- Pfette*, glajt (n), podružnica (h).
- Pfettenbug*, glajtna rama (n), kormolec, kozel.
- Pflock*, kolec.
- Pfosten*, ploh (n).
- Pfuhl*, svitek F.
- Pilaster*, steber k steni prizidan.
- Pilotenrost*, brana na koleh.
- Plattensteine*, kamenite plošče.
- Poln. goth. Verband*, poljska gotska vez.
- Postament*, podnožje C.
- Pultdach*, pristrešek, jednokapni krov (h).
- Quaderstücke*, kvadrovci (n), sekani (rezani) kameni.
- Quaderverputz*, omet na kvadre.
- Querschwellen*, glej Traversinen.
- Raufen*, jasli (n).
- Reibbrett*, gladilnica (h), plazna C.

- Rohbau*, neometana stavba F.
Roheisen, grodelj (n).
Romennad, šiponk (n?), izvidan lok.
Rost, sragovje, mreža.
Rostladen, deska za na vóšč (n),
 podložna deska (h).
Rostschließe, blazina za na vóšč (n).
Rundholz, hlodje, deblovina.
Satteldach, dvokapni krov (h), stre-
 ha na sedlo.
Säule, stolp C.
Scheidewand, opaž, pregrada (h),
 prezid (h).
Schiftsparren, prirožak (h).
Schüßelschotter, šuta (n?), prod
 (n), grušče, stolčeno kamenje.
Schließen, zveze, vezi, klini (h).
Schluss, ključ (n), naprozornik (h),
 navratnik (h), sklepnik F.
Schöpfen, šop (n?), skošina (h).
Schwartlinge, krajeniki (n).
Schweller, prag (n, h).
Sockel, zokelj (n?), podnožak (h),
 vzožje, podzid F, podstav F.
Sockelplattenverkleidung, poklada
 zokeljnih plošč.
Sohlbank, klopica (h), polica (n).
Spalettbogen, špaletnik, oboki nad
 oknom.
Spaletthür, špaletne ali slepe duri.
Spalettwand, špaleta, stranica (n).
Spalettierung, špalet (n?), ograja.
Spannweite, stežaj (n).
Sparren, špire (n?), špirovci (n?),
 rog (h), škarnice, lemezi.
Spiegelstufen, gladke stopnice.
Spitzbalken, strela (n).
Spitzsäule, fiala, ostrostolp F.
Sprengung, upoga, slokava bruna.
Sprengwerk, uporje (h), upora, na-
 stava.
- Spritzwurf*, škrop (h).
Statue, kip.
Steinpflaster, kameniti tlak.
Steinverband, skladišnica kamenov.
Stichbalken, krače (n).
Stiegenarm, oddelek stopnic.
Stiegenhaus, stopnišče (prostor za
 stopnice).
Stiegenspindel, stopnično vreteno.
Stiegenspindelraum, prostor za
 stopnično vreteno.
Stoßfuge, skonečni (stranski)
 sklad (n).
Strebepfeiler, podporniki F.
Streitbaum, razdelilnik, pregrad (h).
Streubaum, stelnik.
Stuccaturung, stropnina, štukatura.
Stuhlsäule, škarje (n), drevo.
Sturz, gornji prag (h), poprečnik,
 navratnik (h).
Sturzboden, strop s poprečniki.
Thürbogen, durnik (obok nad
 vratmi).
Thürstock, podboj C, banger (n?).
Tramboden, strop iz tramov (po-
 rezancev).
Traversinen, traverzine, popreč-
 nice (h), prečniki.
Trennung, ločba, ločitev.
Tunnel, prerov (h).
Turbine, motva (h), vrtačka.
Unterbogen, spodnji lok, podločje.
Überlegholz, preklade (n).
Überplattung, vezanje s ploščico,
 sklop (h).
Verputz, omet, zamaza C, sna-
 ženje, belež (n).
Versatzung, vezanje s čepom in s
 stopinjno, sklop? zašek (h), škatle
 (n?).
Verschälung, oboj, paž (n).

Verschmatzen, zamušiti (n), zmršiti (n).

Verstärkte Träger, pomnoženi, ojačeni nosilci.

Verzapfung, vezanje s čepi (n).

Verzwicken, založiti, zašibrati (h).

Voll auf Fuge, polno na sklad.

Vorköpfe, brade (n).

Vorsprung, napustek, napuš.

Wasserschlag, kap (n) F.

Wasserspeier, rilci F.

Wechsel, menjalec.

Werksatz, gruntnik (n), strešna podlaga, osnov (h), vezanje C.

Wetterdach, nadstrešek.

Widerlager, upornik (h).

Zahnschmatzen, muše (n), *Stufenschmatzen*, zmrše (n).

Zapfen, čep (n).

Zwickel, kozice F.

Windschiefe Dachfläche, vegasta strešina ploskev.

O perspektivi.

Perspektiva (naglednost) se imenuje vednost, ki nas uči, stvari tako risati na ravnini (planoti, papirji), kakor se dozdevajo našim očem s kakega določenega stališča, ali kakor se je ranjki zaslužni Potočnik izrazil: „Perspektiva (obvidnost) je umetnost, risati ali malati takó, da se vidi daleč, kar je daleč; blizu, kar je blizu“.

Vsako svetilno ali razsvetljeno telo pošilja svetlobne žarke na vse strani. Takó jih pride tudi nekaj v naše oči in to stori, da vidimo telo. Toda stvari, ki jih vidimo v bližini, kažejo se nam mnogokrat drugačne kot v daljavi, takó n. pr. razločimo blizu hiše še šipe in okvire pri oknih, nekoliko dalje še okna od vrat, v veliki daljavi pa že ne vidimo več ni oken ni vrat. V dolgem drevoredu se nam zdi, da so drevesa vedno manja in bližja drug drugemu, in raven železniški tir se nam zdi vedno ožji.

Namen pravega risanja je pa gotovo istinito risanje po naravi, torej je potrebno vsakemu risarju seznaniti se s perspektivnimi zakoni. Vse naše stenske slike so torej, ako so pravilno izdelane, perspektivni narisi, če tudi so motivi večkrat izmišljeni.

Toda, ker je vsako telo sestavljeno iz ploskev, ploskve iz črt in črte iz pik, — potrebno je, da se najprvo seznanimo s perspektivnim risanjem (predstavljenjem) posamezne pike (točke). K temu rabimo poseben perspektiven pristroj, katerega Slovenci tudi lahko zovemo podobogled. Podobogled je priprava, podobna pod. 1. v prilogi II., ter je sestavljena iz dveh plošč. Jedna teh plošč je lesena ter leži vodoravno, druga stoji na tej navpično ter je od stekla. Prvo lahko imenujemo podobogledno ravnino **PR** (Bildebene), drugo pa podstavno ravnino **pR** ali podstavnico (Grundebene). Na podstavni ravnini navpik pred podobogledno ravnino stoji medena palčica, na kateri je premična okrogla ploščica z luknjico **O** v sredi, skoz katero gleda risar. Tudi se dá palčica podobogledni ravnini približati in oddaljiti. Ta pristroj je pri pouku neogibno potreben; vsak si ga lahko naredi sam, kupi se pa tudi pri mehaniku Steffitscheku na Dunaji za mal denar.

Pod. 2. v prilogi II. predstavlja nam to, kar vidimo na podobogledu. **PR** je podobogledna ravnina, **pR** podstavna ravnina, **O** nam kaže oko in **N** očišče ali nadzorišče (Augpunkt). Točka **P** se imenuje podnožišče ali petišče (Fusspunkt) in navpičnica **OP** črta stojalnica (Standlinie). Črta **mn** se zove podstavnica (Grundlinie), **Vv** navpičnica (Vertikallinie) in **Hh** obzornica ali vodoravnica (Horizontallinie). Oddaljenost očesa **O** od podobogledne ravnine **ON**, prenešeno na obzornico **ND**, ~~trak~~ imenujemo distančno črto (č. razstojnico, Distanzlinie), **NŽ** glavni (normalni) vidni žarek (trak).

V prilogi II. nam pod. 3. predstavlja, kakó se določi podoba kake točke **T**. Potrebuje se k temu podstavna in podobogledna ravnina. Točka **T** leži v podstavni ravnini, od nje pride tudi vidni žarek **OT** v opazovalčevo oko **O**, ker je podobogledna ravnina prozorna. Torej opazovalec vidi točko, njeno podobo **t** kot točko pa zapazi tam, kjer žarek prodere podobogledno ravnino. Pri risanju se pa ta ne more precej določiti. Na podobogledu se zaznamova podoba lahko na stekleni plošči (šipi) s kredo, ako se pogleda skoz očesce **O** na točko **T**. Ako se zdaj potegne črta od točke **T** do pod-

nožišča **P** in tam (1), kjer ta črta reže podstavnico **mn**, potegne navpičnica, pokaže se, da ta navpičnica zadene žarek ravno v točki **t**. Na tak način se reši tudi naloga pri risanju. — Potegne se namreč prema od točke **T**, katere podoba se išče, k očesu **O** in druga ravna črta (prema) k podnožišču **P**; tam (1), kjer ta črta reže podstavnico, potegne se navpičnica, ki gotovo zadene premo **OT** v neki točki **t**, ki ni drugega, ko podoba (slika) točke **T**.

Sledeča pod. 4. nam kaže, kakó se najde podoba točke **T**, ki ne leži v podstavni ravnini **pR**, ampak v prostoru nad njo. Tu je treba točko **T** najprvo prestaviti (projekovati) v podstavno ravnino s tem, da se od nje potegne navpičnica (perpendikelj), ki se v neki točki **T'** (projekciji) dotakne podstavne ravnine. Nadalje se izvrši naloga ko prej, kar je tudi iz narisa razvidno.

Pod. 5. nam predstavlja premo **AB** in njeno podobo **ab**. Tukaj se išče najprvo podoba jedne točke po prej omenjenem navodu, potem šele druge po istem navodu. Obe podobi toček se zvežete s premo **ab**, ki je podoba preme **AB**.

Pod. 6. nam kaže isto nalogo ko prej, samó s tem razločkom, da je jedna točka **A** preme v podstavni ravnini, druga **B** pa v prostoru nad njo. Podoba se najde po navodu posameznih toček.

Isto tako v pod. 7., kjer je cela prema v prostoru nad podstavno ravnino. — Vse te naloge, kakor tudi sledeče se pojasnijo prav umljivo s podobogledom (perspect. Appar).

Naslednja pod. 8. predstavlja vodoravno premo **AB**, katera je vštric s **PR** in ž njeno podobo **ab**, ki se je določila po prej razloženem navodu. Iz tega sledi pravilo: „Podoba vodoravne preme, ki je vštric (paralelna) s podobogledno ravnino, je tudi vodoravna (prema)“.

Iz pod. 9. sledi zopet pravilo: „Podoba vsake navpične (vertikalne) preme je navpična (prema)“.

Pod. 10. dokazuje sledeče pravilo: „Podoba sleherne preme, ki stoji navpik na podobogledni ravnini, je obrnena k očišču **N** (nazorišču)“.

Pod. 11. razlaga pravilo: „Ako leži prema v glavnem (normalnem) vidnem žarku, je njena podoba točka, ležeča v očišči **N**“.

Pod. 12. pojasnuje pravilo: „Prema, ki je 45° naklonena k podobogledni ravnini, ima k distančni točki **D** obrneno podobo“.

V pod. 13. se nam predstavljate vstrični premi s podobami. Tukaj se poišče po gorenjem navodu najprvo podoba jedne preme, potem šele druge. Rezultat kaže, da podobi niste več vstrični, ampak konvergentni ter se stekate v točki **Z**, ki se v obče imenuje „zmikališče ali bežališče“ (Fluchtpunkt, Verschwindungspunkt). Ako so preme vodoravne, potem je ta točka v č. obzornici in se imenuje akcidentalna točka (naletišče). Ako ste pa premi poševni (pod. α) ter se vzdigate od podobogledne ravnine kvišku, potem se podobi snidete v neki točki nad č. obzornico v č. navpičnici, ki se zove „zračišče ali vzdigališče (Luftpunkt)“; nasprotno pa, ako ste kvišku vzdigajoči se premi obrnjeni k podobogledni ravnini (pod. β), imenuje se ta točka „prstišče ali znižališče (Erdpunkt)“, ker leži v navpičnici pod obzornico.

Pod. 14. nam predstavlja perspektivni naris kvadrata, ki leži v podstavni ravnini ter je z jedno stranico naslonjen na podobogledno ravnino; njegova podoba je trapéc, čegar poševni stranici se stekate v očišči **N**, dijagonala (prekotnica) pa je obrnena k razstojišču, ker je njena prvotna lega 45° nagnena k podobogledni ravnini. Podoba te figure (lika) se najde, ako poiščemo podobe vseh štirih oglov (točkov) po znanem načinu ali pa podobe posameznih stranic po prej razloženih pravilih, ker imajo v tem slučaju posebno lego.

Naslednja pod. 15. nam kaže prejšnjo nalogo z ravno pred nami stoječo podobogledno ravnino, ki se strinja s ploskvijo narisanega papirja.

Pod. 16. predstavlja taisto pri krogu, čegar perspektivni naris je elipsa. Krog leži v podstavni ravnini, pomakuen ~~elo~~ č. podstavnice. V narisu je podstavna ravnina potisnena poleg podobogledne, torej celi naris predstavlja vse v ravnini

papirja. — Pri risanju kroga ali kake druge figure, kakor tudi pri telesih se isto tako pazi na posebne točke (ogle), kakor se pazi pri premi na obe skrajni. V ta namen se krogu obriše kvadrat, kateri zaznamova več važnih točk, kakor 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8. Poišče se potem podoba vsake točke po vrsti, ki so zopet točke, namreč I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, ter predstavljajo, zvezane s črto, „podobo kroga“, ki je v tem položaji „elipsa“. To potrди tudi primera (poskus) s podobogledom. Podobe posameznih točk se najdejo tudi po sledečem načinu: Podoba celega kvadrata je trapéc, kar je iz prejšnje naloge znano; obe dijagonali ste obrnjeni k distančni točki, druge črte v kvadratu pa stojé na podobogledni ravnini navpično, torej se njih podobe stekajo v očišči **N**. Tam, kjer se režejo podobe posameznih prem, nastanejo podobe točk, isto tako, kakor v prvotni legi.

Opomniti moramo še, da so pri kvadratu, kakor pri krogu še razne druge postave in lege mogoče, torej tudi različne podobe, ki se pa vse na podlogi prejšnjih pravil prav lahko določijo. — Začetnik pa tudi prav stori, ako vse to, kar bere, — sproti sam risa, kajti risanja in torej tudi perspektive moremo se le naučiti, ako se pridno vadimo v risanju!

Pod. 17. nam predstavlja perspektivne narise treh kock v raznih postavah. Tudi tukaj je treba določiti podobe posameznih oglov (točk) ali, kar je vse jedno, vseh strani, ki so v resnici popolnoma jednaki kvadrati, v perspektivnih narisih pa kvadrati in trapéci, kakeršna namreč je bila njih lega.

Zadnja pod. 18. nam kaže pogled v malo dvorano, kjer so razne figure na stropu, na tleh pód iz desk, na levi steni monumentalen križ iz kamena ali lesa, pri desni steni pa dve plošči, jedna na tleh, druga pa po konci postavljena, seveda vse v perspektivnem narisu.

V začetku je že bilo povedano, da je perspektivna podoba kakega predmeta tem manja, čim dalje stoji risar od nje. Vender, kadar rišemo kak predmet iz narave, ne smemo tudi preblizu njega izbrati si stališča, ker potem ga ne mo-

remo popolnoma pregledati in torej tudi ne natančnega narisu napraviti o njem.

Sploh veljajo za risanje predmetov po naravi razen prejšnjih še sledeča pravila:

1. Postavi se vselej na tak kraj, da si od predmeta skoraj dvakrat toliko oddaljen, kolikor iznaša njegova velikost; predaleč seveda tudi ni dobro, kajti potem so posamezni manjši deli nerazločni. (Vidni kot znaša namreč pri normalnem očesu $30 - 45^\circ$.)

2. Postavi si v duhu káko navpično ravnino za podobogledno, n. pr. bližnjo steno.

3. Določi si v tej ravnini nasprotno točko za „očišče“ ter navpičnico in obzornico. Taisto si zaznamovaj na svojem narisu.

4. Preglej, ali je predmet pod ali nad obzorjem, na levi ali na desni strani navpičnice.

5. Robovi telesa se opazujejo kot črte, določi se njih lega in namer, poišče se dozdevna oddaljenost posameznih robov (toček) od navpičnice in obzornice, narisajo se njih podobe in določi njih dolgotost s pomočjo svinčnika. Podobe vseh robov skup nam predstavljajo podobo telesa (predmeta).

Za temeljit pouk v perspektivi se priporočajo začetniku še sledeče vaje, ki naj jih izdelata. Pri tem se vspešno rabijo različni modeli, ki jih ima Steflitschek v svoji zbirki in katere tudi ministerstvo šolam toplo priporoča. Take naloge so: Rešitev prejšnjih pravil z vštričnima črtama, potem risanje raznih črt (prem) in kotov, trikotnikov, kvadratov, pet-, šest-, osemkotnikov, krogov, kocek itd. po žičnih (drotenih) modelih v različnih nastavah.

Risanje kvadratov se priporoča zlasti v sledečih postavah:

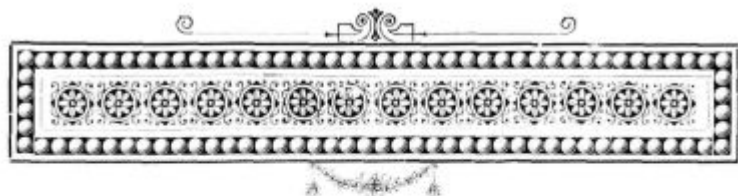
1. V podstavni ravnini z jedno stranico naslonjen na podobogledno ravnino. 2. V podstavni ravnini s stranicami 45° proti podobogledni ravnini naklonjenimi. 3. Navpik ter naslonjen na podobogledno ali podstavno ravnino. 4. Navpik na podobogledni ravnini in s stranicami 45° pošev k podstavni

ravnini ležečimi. 5. Navpik in vštric (vzporedno) s podobogledno ravnino. 6. Navpik na podstavni ravnini in s stranicami 45° k podobogledni ravnini poševnimi. 7. Navpik v navpični ravnini. 8. Vodoravno v obzorni ravnini. Potem 9 horizontalnih kvadratov v različni legi in 9 vertikalnih. Vsaka naloga se lahko izdela najprvo v navadnem narisu s pomočjo podobogleda, potem pa še v ravnino narisa potisnena, v podstavni in podobogledni ravnini. Tudi se naloga lahko še izpremeni, ako se kvadrat postavi jedenkrat nad, drugikrat pod obzorje, ali pa na desno in levo stran navpičnice.

Jednako kot s kvadratom, ravna se s kocko in z drugimi telesi.

Naposled naj se prične risati po naravi, namreč razno pohošje, potem hiše, ulice, železnice, drevoredi, cele okolice itd. Tu se lahko mesto podobogleda vspešno rabi lesen okvir, v katerem je z nitkami zaznamovano očesce, navpičnica in obzornica.

Poročilo

o delovanji „Pedagogiškega društva“ v prvem letu svojega obstanka.

Sestavil **Fr. Gabršek.**

Vsak začetek je težak! — Resnico tega izreka je uvaževal tudi osnovalni odbor „Pedagogiškega društva“, ko se je dné 18. marca 1886. I. obrnil do nekaterih p. n. tovarišev in tovarišic s pozivom, čegar glavne odstavke tu navajamo:

„Društveni duh časa vedno bolj napreduje. Vsi stanovi težé po združenji; tudi učiteljstvo tujih dežel se spaja v močne zveze. Na Slovenskem imamo sicer že nekaj učiteljskih društev, a le-ta delujejo bolj osamljeno, v ožjem krogu svojega okraja, ali pa se ne morejo tako okrepčati, da bi vredno zastopala razne učiteljske potrebe.

A časi postajajo resnobni, zato nam je treba pokazati svojo združeno moč. Potrebe in zahteve našega stanú so vedno večje, zato nam jih je treba javno razkrivati. To pa se doseže le z zjedinjenjem! Osamljeni ne napredujemo in tudi ne dosežemo svojih materijalnih terjatev; le „v družbi je moč in napredek“.

Vrhu tega se naslanja naše delovanje na narod, na dom. Zadnjega nam je treba spojiti s šolo ter mu podati navod za boljšo vzgojo otrok. Z združenjem šole in doma v celoto bode naše delo vspešnejše, imeli bodemo krepko zaslombo med narodom, in povekšal se bode tudi ugled šole in učiteljstva".

Iz teh razlogov je sklenil osnovalni odbor ustanoviti „Pedagogičsko društvo“ za učitelje in šolske prijatelje, s sedežem v Krškem. — Na ta poziv osnovalnega odbora se je zbralo v 6. dan maja 1886. l. precejšnje število učiteljev in učiteljic v šolskem poslopiju v Krškem, da ustanové imenovano društvo. G. Fr. Gabršek pozdravi v imenu osnovalnega odbora presrčno vse navzoče, razloži pomen in važnost društva ter predlaga, naj navzoči izvolijo temu zborovanju prvosednika. Izvoljen je bil per acclamationem g. Gabršek. Potem so se pretresla in vsprejela po osnovalnem odboru predložena društvena pravila, katera so se predložila visoki c. k. deželni vladi v potrjenje. Pri volitvi začasnega odbora so bili izvoljeni: G. Fran Gabršek, prvosednikom, g. Jarnej Ravnikar namestnikom in tajnikom, gspdc. Marija Wessner blagajničarico, g. Fran Medić pevovodjo, gg. Josip Bezlaj, Ivan Lapajne in Fran Lunder odborniki.

Z odlokom dné 23. junija 1886. l. št. 6062 je visoka c. k. deželna vlada v Ljubljani dopustila osnovo „Pedagogičskega društva“ na podlogi predloženih pravil.

Prvi občni zbor „Pedagogičskega društva“ je bil v 2. dan avgusta 1886. l. popoldne v Krškem na vrtu g. gostilničarja Janeža. K zborovanju se je sešlo 39 pravih in 6 podpornih udov ter dokaj družega občinstva iz Krškega in od drugod.

Prvosednik g. Fr. Gabršek nagovori zbrane ude in goste ter jih prav presrčno pozdravlja. Potem omenja, kakó je društvo nastalo in kakšno nalogo je prevzelo, namreč: nadaljnje izobraževanje učiteljev, izboljšanje domače vzgoje otrok in vsestranski razvitek slovenskega pedagogičnega slovstva.

Nadalje je poročal g. prvosednik o dosedanjem delovanji začasnega odbora, g. Ravnikar pa o izboljšani materialnega stanja pri učiteljstvu.

O naslednji točki dnevnega reda, o izdavanji „Pedagogiškega letnika“ je poročal g. Bezljaj. Najprej pové, kakó in s kakim vspehom je slovensko pedagogično slovstvo napredovalo do današnjega časa. Slovenci nikakor ne moremo biti ponosni na razvitek domače pedagogike. Jediní Slomšek je bil, ki je kaj prida storil na tem polji. Poglejmo pa svoje sokrivne brate Hrvate in Čehe, koliko so ti storili v tem oziru! Dolžnost naša je torej, da tudi mi resno mislimo na to, kakó bi se nadaljevanje v Slomškovem duhu na novo oživeló in nadaljevalo. To lepo nalogo je prevzelo naše društvo s tem, da bode leto za letom izdajalo „Pedagogiški letnik“ vsakovrstne vsebine, sosebnó pedagogično-didaktične, — pa tudi take, ki bode ugajala bolj priprostemu narodu; v ta namen bode v letniku odločen prostor za popularno-znanstvene in poučne razprave. „Pedagogiški letnik“ naj bi bil po tem takem nekako zbirališče in središče vseh slovenskih učiteljev; v njem naj se zbirajo „z združenimi močmi“ in z jedinim namenom: koristiti svojemu narodu ter mu pomagati k boljši vzgoji in k plodonosnejšemu pouku z raznimi navodi.

Potem se je volil stalni odbor za naslednje leto. Po nasvetu g. J. Sajé-ta se izvolijo per acclamationem vsi dosedanji udje.

Konečno se g. prvosednik vsem zbranim lepo zahvaljuje za zaupanje, ki ga udje stavijo v odbor ter zagotavlja, da se bode trudil, svojo častno nalogo tudi častno izvrševati. Učitelje in vse šolske prijatelje pa prosi, naj vsak v svojem kraji nabira novih udov ter naj društvo ne podpira le materialno, ampak tudi duševno.

Drugo zborovanje je imelo „Pedagogiško društvo“ dné 4. novembra 1886. l. v Št. Jarneji na Dolenjskem v ondotni ljudski šoli. Tega zborovanja se je vdeležilo okolo 80 oseb, in to pravih in podpornih udov ter mnogo kmetskega ljudstva — móž in žen.

Zborovanje pričnè ob 10. uri dopoldne g. prvosednik s primernim nagovorom in s presrènim pozdravom, omenjaje seosebno, da ga veseli, ker vidi toliko število kmetkega občinstva pri zborovanji.

Po rešitvi društvenih zadev je govoril g. Gabršek o vzgoji v občè, zlasti pa z ozirom na domačo hišo. Navzoèim roditeljem je na srce polagal važnost vzgoje in kakó naj ravnaajo s svojo deco doma, da bodo jedenkrat dobri kristijani, prida državljanji in zvesti sinovi svoje domovine; kajti v prvi vrsti so poklicani stariši, da prav vzgojujejo svoje otroke, potem pride še le šola na vrsto.

O rednem šolskem obiskovanji so govorili še gg. Bezlaj, Abram in Št. Jarnejski predsednik krajnega šolskega svéta, g. Buèar, poudarjajoè, da Dolenjci zato takó nazadujejo, ker se noèejo učiti in se držé vedno starega kopita, ter kmetom razložili, da postava terja, da se otroci redno pošiljajo v šolo.

Na to je govoril g. **Fr. Lunder** o

„vplivanji učitelja na kmetijsko gospodarstvo sploh in s posebnim ozirom na sadjerejo“

tako - le:

„Povsod trka skrb in beda na naše duri. Nobeden stan ni brez skrbi, vsi živé v negotovosti, káko bode njih stanje v prihodnosti. Najhujša skrb pa stiska našega kmeta; on že leta in leta zastonj pričakuje pomoèi. Namesto tako zaželene pomoèi pa nastopajo slabe letine, katerim so vzrok različne uime. Trtna uš se je že vgnezdila v mnogih krajih, in gotovo je, da se bode še nadalje razširila. Do sedaj je dobival naš kmet, ob jednom tudi vinorejec, svoj denar seosebno iz vina. S èim bode pa v prihodnje plaèeval svoj davek, s èim bode pokrival druge svoje potrebe, ako mu preneha ta dohodek? — Iskati mu bode novih prihodkov, poprijeti se mu bode vsacega sredstva ter opustiti staro prislovico: Moji predniki so tako delali, pa so lahko izhajali, èemu bi jaz ne. Vse je res, a naši predniki niso imeli niti desetine toliko po-

treb in izdatkov, kakor jih ima sedaj naš kmet. Če pa nam dohodki ostanejo stari, a izdatki se nam z vsakim dnevom pomnožijo, kako bode mogoče uvesti ravnotežje pri gospodarstvu? Jedino le, ako se odpró dohodkom novi viri. Nam, dragi sobratje, je dolžnost skrbeti, da se taki studenci poiščejo ter se napeljejo v pravo strugo, kjer bodo nevsahljivo tekli ter polnili blagostanje. Pa kakó bode uborni učitelj vzmogel, česar že leta in leta iščejo drugi visoki gospodje pri različnih posvetovanjih, snujoč razne načrte, katere potem kmalu zopet zavržejo kot neizpeljive. Vender — poprimimo se tudi mi tega, pa ne z besedami, temveč v dejanji. Koliko zakladov leži v zemlji še neodkritih, skušajmo jih polagoma odkriti in obrniti v prid našemu ljudstvu. Jeden takih zakladov leži po naših gričih, travnikih, pašnikih, poleg potov in cest, — in ta zaklad je žlahtno sadje. Žlahtno sadje se dá doma v prid obrniti na razne načine, in marsikateri košček kruha si gospodinja prihrani s sadjem, in skrbni gospodar proda nekaj veder vina več, ako si je za domačo potrebo napravil jabolčnika ali hruškovca. Pa tudi proda se ta božji dar lahko.

Slednje me je napotilo o tem govoriti, videč nad tisoč voz jabolk, ki so se iz naše občine odpeljali na Nemško. Mnogo gospodarjev je dobilo letos samó za jabolka kakih 50 do 100 goldinarjev. Ali ni to lep dohodek? Bil bi pa lahko še veliko večji, kajti žlahtnega sadja je še veliko premalo, a veliko je še praznega prostora. Bilo bi ga lahko trikrat toliko in še več. Če se pa ozremo na kakovost, zapazimo še večji nedostatek. Ko bi si hoteli kraji pridobiti značaj s svojim sadjem, koliko več bi se ga prodalo, ker kupci bi vedeli, v katerem kraji domuje ta ali ona vrsta jabolk ali hrušek. Velika napaka je torej ta, da imajo gospodarji toliko različnih vrst, in to posebno jabolčnih. To čuti zlasti kupec, ko mu večkrat ni mogoče v jedni vasi ali tudi v občini dobiti primerne množine enakovrstnega namiznega sadja. To kupca odvrne, da gre v prihodnje v druge kraje blaga iskat. Naši kraji so posebno sposobni za jabolka, zlasti po nizkih hribih, kamor ne doseza spomladanski mraz; taki kraji so kaj ugodni,

zlasti za voščenke. Voščenke povsod zelo čislajo ter se lahko prodajo. Vrhu tega imajo še to prednost, da so rodovitne.

Po ravnini, kakor n. pr. po Št. Jarnejskem in Krškem polji, bi ta vrsta težko dosegla to stopinjo, kakor jo doseže po holmcih, vendar se tudi tukaj lahko pomaga, ako se opazuje sadje in se redi le najzlahtnejše, ki normalno rodi. Na tak način bi dobila kmalu vsaka vas ali pa vsaj cela občina značaj v sadji. Gledé hrušek smo še veliko na slabšem, kajti nimamo skoraj nič zgodnih zlahtnih hrušek, ki bi se kaj lahko prodale; tudi tepak je v naših krajih premalo, kajti tepke dajejo dobro vino.

Če nam neizprosljiva pokončevalka trsja, trtna uš, uniči vinograde, moramo že zdaj skrbeti, da nadomestimo izgubo. Vino iz sadja se lahko prav dobro priredi. Na Virtemberškem še celó šampanjec napravljajo iz jabolčnika. Ako je onim mogoče, zakaj bi tudi nam ne bilo? Nam bode še lažje, ker pri nas rodi lahko bolj okusno sadje, kakor tam; samó zasadi je bode treba!

Začnimo torej bolj pridno sadjerejo gojiti. Poučujmo, navajajmo mladino, da bi se vendar jedenkrat obistinila želja našega prvega slovenskega pedagoga ranjkega škofa Slomška, ki jo je izrazil tako-le: „Naj bi vsak ženin svoji nevesti dvoje zlahtnih drevesec vsadil, kadar k hiši pride, vsak oče novorojenemu otroku po dvoje drevesec požlahtnil, vsak odrasel mladenič svojemu očetu podaril vsako leto za vozilo jedno, pa tudi materi jedno sadonosno drevo, katerega si je sam izredil in vcepil, vrhu tega dal še brat bratu, sestra sestri za godovno lepo drevesce; hitro bi bili naši lepi kraji vesel raj, kakor ga vidimo po stranskih deželah.“ „Potreba je torej sadjereje se učiti, potem pridno saditi, in Bog bode rast dal“.

O sadjereji na drobno ne bodem govoril, ker to je že vsakemu bolj ali manj znano; glavni namen mi je le, da tovariše vnamem za sadjerejo. Vsaj bolj kratkočasnega in lahkega dela skoraj ni. Koliko te pa stane, gredico prirediti za posetev pešek ali koščic; male rastline otroci sami očistijo. Požlahtnenje in potem izreja v lepo košato drevesce bode

pokazalo, da si mojster. Kadar si jih pa razdelil po občini, kakó si vesel, ako te na tvojem sprehodu pozdravi tvoj znanec iz drevesnice s polnim žlahtnim sadjem. Še v poznih letih, ko nas bode krila gomila, bode se ljudstvo hvaležno nas spominjalo, vsako tako drevo bode ti spomenik.

Skušajmo vsako leto iz naših drevesnic nekaj drevesec razdeliti po občini, vadimo tudi učence, vcepimo jim ljubezen do sadjereje, poprijeli se je bodo kmalu doma, kmalu bodo nastale po vaseh majhne ali večje drevesnice, in z vsakim drevesom bode raslo tudi blagostanje naroda.

Omeniti mi je pa še jedne žalostne a resnične, da je namreč še dokaj šol brez šolskih vrtov in da so se celó nove učilnice stavile, ne da bi se gledalo na to, dasiravno je v postavi določno izrečeno, da se mora pri vsaki šoli nahajati šolski vrt. Prosili smo dolgo, a malo kje se je oziralo na naše prošnje; zató zanaprej raje zahtevajmo, kar nam gre po postavi“.

G. L. Abram je govoril o kmetijstvu sploh, kakó naj moder in vesten učitelj združuje pouk iz kmetijstva z družimi šolskimi predmeti, n. pr. pri računstvu, pri prirodopisu, zemljepisu i. t. d. Pripovedoval je o zaprekah, katere se stavijo učitelju gledé kmetijstva (zlasti sadjarstva).

Tu naj navedem še razpravo g. **Abrama**:

„Kakó naj bi učitelj pospeševal čebelorejo?“

„Čebeloreja je za kmetijstvo mnogo važnejši, kakor se sploh misli. Nekdaj je naši domovini donašala lep dobiček in deloma ga še zmiraj donaša. A pričela je že pred nekaj leti slabeti in čedalje bolj slabí. V Kostanjeviški občini n. pr. je bilo pred kakimi 15 leti prav mnogo čebelarjev, ki so imeli po 50 do 100 in več panjev; zdaj pa se je skrčilo ne le število čebelarjev, ampak tudi število panjev v še ostalih čebelnjakih takó, da sedanje čebeloreje in dohodkov, ki jih zdaj ta stroka donaša gospodarstvu, še primerjati ne moremo s prejšnjimi. Če bode šlo tako naprej, bati se je, da se bode čebeloreja na veliko škodo gospodarstvu po nekaterih krajih

popolnem opustila. Rekel sem, da bi se to zgodilo na veliko škodo gospodarstvu, kajti znano je, da več ko je v kakem kraju čebel in drugih žužkov, ki nabirajo med po cvetkah raznih poljskih sadežev, tem popolneje se oplodé cveti in tem obilnejši je pridelek.

Dokazano je, da po krajih, kjer je mnogo čebel, sadje veliko bolj obrodi, kakor po krajih, kjer jih je le malo. Izkušnja tudi učí, da po krajih, kjer je veliko čebel, sadje tudi potem še dovolj obrodi, ako je bilo vreme med cvetjem neugodno. Jaz si stvar razlagam takó: Mokrega cvetnega prahu nikakor ne more sapa dvigniti in prenesti; če pa le količkaj solnce posije, so čebele precej na cvetji in nabiráje med prenašajo nehoté tudi cvetni prah od cveta do cveta, ter ga nekako umetno oplodujejo.

Čebeloreja je tedaj koristna vsakemu poljedelcu, vsakemu posestniku sadnega vrta, kakor tudi vinograda; že zato zasluži vsestranske podpore, ne gledé na druge koristi, namreč na pridelek medú in voska, akoravno bi ga le malo bilo.

Upati pa je, da se bodo tudi čebeloreji povrnili zopet zlati časi. Vsaj vender ni mogoče, da bi vedno in redno vsako leto neprestano deževalo, ali da bi neugodni vetrovi pihali ravno tisti čas, ko najbolj cvetó medene rastline.

Vremenska nezgoda je prvi vzrok propadu naše čebeloreje. Drugi vzrok pa je nekaka nemarnost mlajših gospodarjev do te gospodarske stroke. Stari gospodarji so šli, ako jim je preostajalo časa, najraje k svojim ljubim čebelicam. Ob nedeljah in praznikih pa so se obiskovali pri polnih čebelnjakih ter se pomenkovali o tem in onem. Sedanji gospodarji, zlasti novi naraščaj, pa več nima navade svojih očetov. Zabave si išče le po gostilnicah, sosebnó po žganjarijah. Pogovori o kmetijstvu jim ne dišé; kratkočasijo se — kmetski fantje in možje — rajše z igrami, ki jih je še pred nekoliko leti poznala le gospoda. Zanimarjanje čebeloreje ima tedaj za kmetskega gospodarja še druge slabe nasledke, ki tirajo kmetijstvo, žalibog, silno naglo v propad. Naše učiteljstvo je že dostikrat pokazalo, da se zanima za

prospeh kmetijstva ter vé, da ni zadosti, če se učitelj bavi samó s šolsko deco med štirimi šolskimi stenami, stopiti mora tudi med narod in učiti ga povsod in pri vsaki priliki vsega, kar koli mu utegne biti v korist.

Govorilo in razpravljalo se je že po mnogih učiteljskih zborih o sadjereji. Ne spominjam se pa, da bi bil čital vsaj v poročilih iz naše ožje domovine, da bi se bile učiteljske skupščine bavile s čebelarskim vprašanjem.

Učitelj mora prav takó, kakor za povzdigo sadjereje, skrbeti tudi za povzdigo čebeloreje; ker druga je prvi silno potrebna.

Kakor je pa prvi pogoj sadjerejskemu pouku prostoren, priličen in lepo ležeč šolski vrt, takó je za povzdigo čebeloreje pred vsem potreben pripraven prostor in pripraven čebelnjak. S samo teorijo ne opravi učitelj pri čebeloreji ničesa; tega sem se sam do dobrega prepričal. Znano je, da je naš kmet silno konservativen; a še desetkrat bolj konservativen je kmetski čebelar. Ta ne veruje, česar ne potiplje. Tudi ga ne pripraviš, da bi kaj poskusil, če mu novo iznajdbo še takó živo opisuješ, še take koristi od nje obetaš, če ne bo poprej videl pri kom drugem, da se mu je reč res dobro obnesla. Če pa hoče učitelj druge navduševati za čebelorejo, mora biti sam čebelorejec, in to čebelorejski naprednjak, ne starokopitnež.

Po moji misli bi moral biti vsak ljudski učitelj izurjen sadjerejec in čebelar, posebno pa učitelj na kmetih; če to ni, je le učiteljski polovičar. Izkušnja me uči, da človek nima do čebel nikakega veselja, dokler jih sam nima; ko pa ima le par panjev, potem je najedenkrat ves vnet za to živalco.

Učitelj naj bi si torej preskrbel vsaj par panjev za praktično čebelorejo; potrebni pouk pa najde po mnogobrojnih čebelarskih knjigah in časopisih, katere naj skrbno prebira. Še bolj pa bode opravil, če je novinec v čebeloreji, ako obišče kakega izurjenega čebelarja ter se dá po njem poučiti.

Učitelj naj nikar ne čebelari po starem načinu s starim kranjskim panjem, ali celó s skladi. Poprime naj se nove

čebeloreje in preskrbi naj si panjev le s premičnimi sati, naj bodo že ležeči ali stoječi, ker le s panji, ki imajo premične sate, mogoče je umno čebelariti; le ž njimi je mogoče izogniti se marsikateri nesreči, ki čebelarja s starimi panji le prepogosto obiskuje.

Učitelj, ki je sam že dobro podkovan in izurjen v čebeloreji, skuša naj privabiti kmetskih čebelarjev v svoj čebelnjak. Tu naj jim prijazno in umevno razlaga velike prednosti nove čebeloreje mimo stare; pokaže naj jim pri priliki, koliko časa si čebelar prihrani z novimi panji, ker mu ni treba časa tratiti s čakanjem rojev, ki si jih lahko in kadar hoče sam napravi. Ni se mu bati, da bi mu kak roj pobegnil, da bi mu jih več skupaj sedlo, ali da bi se mu roji kakor koli ponesrečili. Pokaže naj jim, kakó se hitro pomaga panju, ki je matico izgubil, kakó se pomore slabim še poprej, predno se prične najboljša paša. Pokaže naj jim, kakó se lahko dobi čist med, ne da bi se satje pokvarilo, in to o vsakem času, bodisi po leti ali jeseni.

Odvadi naj jih čebele z žveplom moriti, ter naj jim pokaže, kakó se pridne živalce, če tudi se jim vzame med, vender ohranijo pri življenji in se porazdele po panjih, ki so za pleme odločeni. Spomladi naj svojim sočebelarjem zopet pokaže, kakih koristi donaša pametno prezimovanje čebel, bodisi v čebelnjaku ali v kakem hramu ali v kleti. Sploh vse, kar spozna za dobro in koristno pri čebeloreji, pokaže naj rad drugim. Pomaga naj svojim sosedom bodisi z besedo in svetom ali tudi dejanski pri prodaji medú in voska, ker kmet pride pri prodaji čebelskih pridelkov le prepogosto oderuhom v roke. In to ni majhen vzrok propadu naše čebeloreje.

Učitelj-čebelar naj tudi rad obiskuje domače čebelarje; vnema naj jih za napredek in za posnemanje novih izkušenj, da se takó pomnoži število umnih čebelarjev.

Znabiti poreče kdo mojih gospodov tovarišev: Vse je lepo, vse prav, ali kje pa denar vzeti za napravo čebelnjaka in panjev? Učitelj, ki je od danes do jutri v kakem kraju, vender ne more sam čebelnjaka napraviti in omisliti si dragih

panjev, potem pa vse pustiti. Res je to! Kakor ni učitelj dolžan iz svojega kupovati drugih učnih pripomočkov, tako tudi ni dolžan iz svojega napraviti čebelnjaka in čebelarskega orodja, katero precej stane. Temu naj pomorejo šolske občine. Potrebna vsota za napravo čebelnjaka in orodja se postavi v letni proračun. Če bi se krajni šolski svet branil, to svoto v proračun vsprejeti, naj učitelj, oziroma voditelj zahteva, da se njegovo zahtevanje zabeleži v sejni zapisnik, kateri se mora poslati c. k. okrajnemu šol. svétu. Ta se pa gotovo ne bode branil, potrebne svote v dotični proračun postaviti in potrditi.

Prepričan sem, da je kmeta treba vedno siliti k dobri stvari; a ko pozneje spozna njeno korist, potem je za to hvaležen.

Pred vsem pa je potreba, da se poprosi slavna vlada, da bi takó, kakor podpira napravo šolskih vrtov, podpirala tudi čebelarstvo s tem, da bi krajnim šol. svétom dajala subvencije za napravo čebelnjakov in čebelarskega orodja, kjer je namreč občina preubožna, da sama ne more tega storiti. Učitelj naj s poukom in vzgledom širi umno čebelorejo; a da bi imel pri temu še stroške, tega pa nihče od njega ne more zahtevati.

Prav koristno je tudi, ako se učitelju posreči, osnovati podružnico že obstoječemu čebelarskemu in sadjerejskemu društvu, ki ima svoj sedež na Jesenicah na Gorenjskem. Ako tega ne more, naj vsaj skuša pridobiti čebelarjev, da pristopijo kot udje k društvu, ali pa naj jim posojuje čebelarskih knjig.

Ako ima učitelj pravo veselje in pravo voljo, pospeševati dobro reč, bode marsikaj dosegel, če tudi počasi; ker naši čebelarji so, kakor sem že rekel, preveč konservativni.

Nikoli pa naj ne zamudi, šolski mladini vcepiti veselja do čebeloreje. Zato naj o priličnem časi vzame večje učence, pa svobodno tudi učenke, v čebelnjak ter naj jim prav mično razlaga čebelorejo. Prav koristno bi bilo, ko bi se tu in tam kak posebno priden učenec obdaril s panjem čebel, seveda ne na učiteljeve stroške. Takó bi se vzgojil naraščaj mladih

čebelarjev, ki bi bili svojemu učitelju bolj poslušni in bi raji vsprejemali potrebne svete in nauke, kot stari čebelarji. Učitelj pa bi moral takim čebelarjem vedno ostati prijazen voditelj in podpiratelj.

Ako bi vsi učitelji takó ravnali in bi jih tudi gosposka podpirala, potem bi se čebeloreja sigurno kmalu povzdignila na stopinjo, kakor je želeti. V to pomozi Bog!“

Nadalje se je poudarjalo z ozirom na govor g. Lundra, kakó važno učno in vzgojno sredstvo je šolski vrt, a kakó malo jih je, ki bi povsem ustrezali svojemu namenu. Zakon sicer veleva, da ima k vsaki času primerno ustanovljeni ljudski šoli spadati tudi takov vrt, ki naj bi bil s posebno skrbjo sestavljeno živo učilo v prirodopisji in domovinoslovji; obsezati bi imel potrebne oddelke za kmetijski pouk, sosebnost v sadjarstvu, sviloreji, v čebelarstvu in v zelenjavi. Uravnati bi ga bilo takó, da bi poglavitno služil učiteljem in učencem za poskušnje in za dela pri kmetijstvu. A tudi vzgojni pomen tacega vrta je prevažen faktor za šolsko mladino, ker pomaga z vzbujanjem občnega mišljenja nalogo ljudske šole bistveno reševati. Postava sicer nalaga učiteljem in krajnim šolskim svetom, da naj vso svojo skrb obračajo oskrbovanju šolskih vrtov. A učitelji bi z veseljem izvrševali dano jim zapoved, ko bi le tudi priliko za to imeli. Kakor pa zdaj stvari stojé, nahaja se še mnogo šol brez šolskih vrtov, ali pa so že obstoječi nepripravni za plodonosno delovanje.

Z ozirom na to in da bi se zanemarjenemu kmetijskemu gospodarstvu pokazalo umno kmetovanje in sosebnost umno sadjarstvo, sklenilo je „Pedagogičsko društvo“, obrniti se do preslavnega c. kr. deželnega šolskega sveta in do slavnega c. k. okrajnega šolskega sveta s prošnjo, naj te oblasti blagovolite z vsemi postavno dopuščenimi sredstvi vplivati na tiste krajne šolske svete, kjer še ni potrebnega prostora za šolski vrt, da se preskrbi za to koristno napravo če mogoče 10 arov zemljišča.

Tretje zborovanje je imelo društvo dné 14. aprila 1887. l. v Mokronogu na Dolenjskem v ondotni ljudski šoli ob 10. uri dopoludne. Po predsednikovem pozdravu in po odobrenji zapisnika zadnjega zbora je poročal g. J. Ravnikar o „napakah pri vzgoji“.

G. govornik je navedel v uvodu zanimljive zgodovinske podatke, tikajoče se splošne vzgoje, omenjaje zlasti — J. A. Komenskega, kateri je s svojimi izvrstnimi spisi navduševal vladarje in sploh vse vplivne osebe, naj bi jeli resno premišljevati o izboljšani vzgoje pri mladini. Njegovo glavno pravilo je: Boljšo generacijo doseči je mogoče le s pravo in pobožno vzgojo. — Tudi današnji čas je vzroka otroškim napakam iskati jedino le v slabi domači vzgoji. — Potem prečita govornik nekaj listov, v katerih razkriva splošne napake pri telesni in duševni vzgoji mladine v domači hiši. Zlasti pa biča nespametne matere, ki gledajo bolj na telesno razvijanje svojih hčerá, nego na lepe duševne čednosti. —

G. V. Gebauer je govoril o „šolskem vrtu“. Ta je poudarjal, da največje važnosti v šolskem vrtu je drevesnica, kajti največ dobička od vrta ima občina tedaj, ako se v njem leto za letom goji obilo žlahtnih drevesec. Žal, da šolske občine malo ali prav nič ne storé za povzdigo šolskih vrtov. Pri debati se je poudarjala ustanovitev lastne drevesnice, iz katere bi društveniki dobivali brezplačno ali vsaj za majhen denar potrebnih divjakov. Sklene se, da se bode o tej stvari natančneje sklepalo pri občnem zboru.

„O domačih nalogah na kmetih“

je govoril g. Ivan Gantar také-le:

„V tej zadevi so učitelji različnega mnenja. Nekateri so za pismene domače naloge na kmetih, drugi so zoper nje, a tretji niso odločno ni za prvo, ni za drugo, nego se držé nekakove „srednje — najboljše poti“. Baš od te strani hočemo si ogledati to zadačo. — Pismene domače naloge naj se na kmetih svobodno dajó, toda kakšne in kdaj? Te do-

mače naloge bi imele biti iz računstva in spisja, — kar je prav, a po mnenji nekaterih kolegov tudi iz lepomisja s peresom in črnilom na papir, čemur pa ne morem pritrditi. Izkušnja me uči, da se morejo na kmetih z vspehom dajati le kratke in lahke domače naloge iz računstva in spisja, kakršne more otrok brez težave in iz lastne moči izdelati, toda le s črtalnikom na ploščico, ali k večjemu s svinčnikom na papir. Samo ta pisalna priprava je toliko priprosta, da ne prizadeva otroku nobenih težav. Če razume učitelj dajati primerne domače naloge in če jih strogo in dosledno pregleduje in popravlja, dobival bode od šolskih otrok večidel prav redno izdelane domače naloge na ploščicah. Vse drugače pa je z onimi domačimi nalogami iz lepomisja ali spisja, ki se izdelujejo s peresom in črnilom na papir.

Smoter pisnega pouka je: „Razločno, hitro in kar se največ more prijetno pisati črke učnega jezika“. — Pripravni čas za domače naloge je na kmetih prvega šolskega poluletja, t. j. zimski čas, ko so kratki in oblačni dnevi. Kratko domačo nalogo bode otrok s pisalom na ploščico že še naredil, če prav pri oknu ali pri slabi razsvetljavi. Ali kakó se more od otroka zahtevati snažne in pravilno spisane domače naloge s peresom na papir v taci okoliščinah v tesni izbi pri oblačnem dnevi, ali zvečer pri brleči lučici, ko mu pri tem čestokrat nagajajo manjši bratci in sestrice? Koliko mu je treba pri tem napenjati oči, ko je vendar naša dolžnost, skrbeti za zdravje šolskih otrok. —

Pa še druge zapreke so, da ne gre na kmetih priporočati domačih nalog s peresom na papir; a taci ovir zaradi preobširnosti ne bodem tukaj navajal. Takó prinese otrok bolj ali manj pokvarjeno nalogo v šolo, nad katero je že sam nevoljen, a neprevidni učitelj se zato morebiti še jezi nad njim, ali ga še celó kaznuje, ko vendar ni vselej otrokova nemarnost temu kriva. Ob kratkem: Šolske naloge s peresom v zvezke iz spisja in lepomisja bi se imele izključljivo le v šoli izdelovati pod nadzorstvom učiteljevim.

Izvestno je vsacemu učitelju na deželi znano, kakó je z domačimi nalogami, ko pride spomlad, ž njo paša in druga različna kmetijska dela, pri katerih morajo otroci pomagati svojim starišem. Otroka zjutraj komaj skličejo na pašo. Ves zaspan leze za živinico, čestokrat daleč na pašnik. Ko se približa šolska ura, hajdi proti domu. Hitro živinico v hlev, umiti se, preobleči in povžiti skoro mimogredé kaj bornega kosilca, to je tako rekoč ob jednom. Ves spehan prisopiha otrok navadno prepozno v šolo. Tukaj mu začnó kmalu skupaj lezti steklene oči, in precéj se morata truditi on in učitelj, da ne zaspi. Vsak večer pa že komaj čaka, da se podá k potrebnemu počitku. Razvidno je torej iz tega, da v takih okolnostih ni misliti na domače naloge. Bilo bi kaj tacega neprevidno od učitelja, in prav po nepotrebnem bi se begali šolski otroci in njihovi stariši.

A kaj družega je po mestih, trgih in večjih krajih. Tu jednacij opovir ni, ter se lahko dajó domače naloge s persom v zvezke skozi célo šolsko leto.

Zdaj pa nastane vprašanje, kako pa vender doseči kolikor mogoče povoljen vspeh v pisanji pri šolskih otrocih?

Res je, da je po učnih načrtih premalo časa odmerjenega za lepopisni nauk. Vender bode znal spretni učitelj pri drugi priliki uporabiti pripravní čas, da bode dosegel zaželeni smoter v tem predmetu ter dovedel svoje učence na povoljno stopinjo v lepopisji in spisji. To bi bilo po mojih mislih také-le:

Ko je učitelj v lepopisnih urah posamne črke učencem razložil tako, da jih većinoma že dobro pišejo, gledati mu je odslej strogo in dosledno na to, da bode vse, kar otroci pišejo v šoli, redno, snažno in s pravilnimi črkami spisano. To se mora goditi vedno pod strogim nadzorstvom učiteljevim, ki ima dosledno popravljati vsako nalogo prav natančno. Tako se bodo otroci sčasoma privadili tolíke rednosti in snažnosti pri pisanji, da bodo vsako šolsko nalogo prav čedno pisali, da jih bode veselil tak izdelek in da bodo dobili veselje do lepega pisanja. Marsikateri otrok bode tudi pozneje imel ve-

selje do lepega pisanja ter se bode sam večkrat vadi, kadar koli bode imel kaj časa.

Ker pa še ni glavni smoter, da navadimo otroke lepo pisati, ampak tá, da bodo znali tudi svoje misli pravilno zapisati, ali se pravilno pismeno izraziti, mora biti važna skrb učiteljeva, da jih prav pridno vadi v spisovanji. Glavna podloga predmetu v spisji pa je nazorni nauk. Učitelj naj takoj iz začetka prav pridno obdeluje nazorni nauk in potem vedno pri vsaki priliki in pri vsakem predmetu. Zraven naj se vedno izdelujejo vaje v spisovanji. Po znanem izreku: „List napisati izda več, kakor če se prebere cela knjiga“ naj dá učitelj učencem pri vsaki priliki in večkrat kaj pisati, da „nijeden dan ne bode minul, da ne bi otroci kaj pisali“. Če pri tem, kakor rečeno, učitelj skrbno gleda, da je vse pravilno in snažno izdelano, doseget bode povoljni vspéh v pisanji in spisji brez domačih nalog s peresom in črnilom na papir. Seveda, nemarni bodo kmalu še to pozabili, kar so se v šoli naučili pisati, če tudi bi bili izdelali še toliko domačih nalog“.

Temu poročilu je sledila daljša debata. Konečno se sklene, da naj se kratke domače naloge vsekako dajó, zlasti na večrazrednicah, a ozirati se je vselej na krajevne razmere, na vednosti in nadarjenosti otrok.

Četrto zborovanje je napravilo društvo v Sevnici na Štajerskem dné 5. maja t. l. ob 2. uri popoldne v gostilnici g. Zemljiča in v pričo vladnega zastopnika iz Brežic.

Navzočih je bilo okoli 30 udov in nekaj gostov, katere je g. prvosednik presrčno pozdravil. Po prečitanji zapisnika zadnjega zborovanja je poročal g. Iv. Lapajne „o učitelju kot meteorologu“. G. govornik je navajal kmetijska opazovanja, ki se tičejo vremena, vmes vpletaje dovtipne opazke iz navadnega življenja priprostega naroda. Ker pa taka opazovanja s Herschel-ovim „ključem“ vred niso posebno

zanesljiva, zato je polagal učiteljem na srce, naj bi se ob prostem času bavili z znanstvenim opazovanjem vremena, kar je prav lahko in nič ne stane. Raztolmačil je način takega opazovanja ter omenjal Dunajski osredni meteorologični zavod in meteorologične postaje v provincijah. Slednjič opiše še obnebe na Dolenjskem.

Temu govoru je sledilo poročilo g. Fr. Gabršeka „o naših učiteljskih društvih“. Najprej poudarja g. govornik imenitnost učiteljskega stanu ter dokazuje z zgodovinskega stališča, kakó se učiteljstvo trudi, da bi se vspelo na višjo stopinjo stanovske izobražbe. Z letom 1848. se je začelo tudi za ta stan novo življenje, katero se je pojavljalo v ustanovljanji učiteljskih društev. Žal, da se je morala ta živahnost kmalu ohladiti, in šele z novimi šolskimi zakoni se je obudilo pravo društveno življenje. Nastalo je dokaj učiteljskih društev, ki pa se še vedno množé. A sama záse so taka društva preslaba, da bi rešila nalogo, katero si stavljajo. Zato je treba skrbeti, da stopijo vsa naša posamezna društva v posebno zvezo med seboj. G. govornik navaja nadalje potrebo in koristi takega celokupnega društva — za učiteljstvo, za narod. Potem pa razpravlja še vprašanje, kakó bi se dalo to izvesti. Debate o tem predmetu so se udeležili zlasti gg.: Bezljaj, Lapajne, Lunder, Ravnikar in referent. —

Čas občnega zbora določi odbor sam.

Zahvaljujoč se vsem navzočim za njih preprijazno udeležbo in priporočajoč društvo v blagovoljno in krepko podpiranje, sklene g. prvosednik zborovanje s trikratnimi „slava“-klici na presvetlega cesarja, čegar vzvišeno gaslo: „Viribus unitis“ bodi vzor, ki nam ga je posnemati.

Tudi odbor sam je marljivo deloval na razvoji društva. V ta namen se je večkrat shajal ter pretresoval društvene zadeve.

Razen navadnih društvenih opravil omenjam le sledeče važnejše zadeve:

V seji dné 2. avgusta l. 1886. se je konstituiral društveni odbor. Izvoljeni so bili per acclamationem: prvosed-

nikom g. Fr. Gabršek, namestnikom in tajnikom g. Jar. Ravnikar, blagajničarico gospdč. M. Wessnerjeva, pevovodjo g. Fr. Medić; kot odborniki ostanejo: gg. Jos. Bezlaj, Iv. Lapajne in Fr. Lunder.

Z dnem 8. avgusta 1886. l. je razglasil odbor po slovenskih časnikih kakor tudi privatnim potom „poziv“ do slovenskega učiteljstva in do šolskih prijateljev, v katerem je razložil pomen „Pedagogiškega društva“ in sredstva, s katerimi namerava svoj namen doseči. Poleg vabila k pristopu je prijavil tudi prošnjo do pedagoških in drugih pisateljev, naj bi blagoizvolili društveno namero podpirati s primernimi spisi za „Pedagogiški letnik“.

Ta poziv društvenega vodstva ni bil brezvspešen. Od raznih strani slovenskih se oglašajo pravi in podporni društveniki, in tudi za „letnik“ se je nabralo dokaj primernih spisov.

Pri tej priliki vendar ne morem zamolčati, da je še velika večina učiteljev, ki niso udje tega društva. „Pedagogiškega društva“ ni zamenjati s kakim okrajnim društvom, ono je občno ter ima poleg ustnega poučila širiti tudi s pisano besedo omiko med učiteljstvom in med narodom. Ako bodo dopuščale razmere, postavilo se bode društvo v zadnji zadevi na stališče, na kakeršnem stoji gledé izdavanja knjig hrvatski „Pedagogijsko-književni sbor“. Začetek je storjen s pričujočim „letnikom“, od katerega so se izdali tudi posebni odtisi „vzgojeslovja“ in „pouka o črtežih s podobami“. Na slovenskem učiteljstvu in drugem razumništvu pa je, da se še krepkejé razvije ta prelepa namera.

Tu mi je omenjati tudi dopisov znanega českega rodoljuba, blagorodnega gospoda Jana Lega v Pragi, kateri presrčno pozdravlja novo društvo ter želi, da bi se poprijelo tudi izdavanja knjižnice za slovensko mladino po vzgledu česke knjižnice, katera šteje že okoli 700 zvezkov. Po njegovem posredovanji je dobilo društvo iz Prage poleg družih pedagoških knjig tudi velik izbor berila za mladino z namenom, da bi se preiskalo, ali ne bi se mogla ta ali ona knjiga po-

sloveniti. — Iz vseh njegovih listov veje veliko zanimanje za razvoj slovenskega šolstva in prepričanje, da bomo le ondaj vspešno napredovali na šolskem polji v narodnem oziru, ko se bomo okoristili bratskih izkušenj. Narodni razvoj sploh se najbolje razvidi iz šolskega razvoja. Čudno se mu zdi seosebno to, da slovenski šolski listi tako malo poročil zajemajo iz českih pedagoških listov. Zato pravi: „Poznajmo se, ljubimo se! V vzajemnem poznavanju se bomo bolj čislali, vzajemna ljubezen pa nas bode krepčala v naši težki borbi“.

Dné 26. oktobra 1886. l. je odbor telegrafično čestital vrlému učiteljskemu veteranu in rodoljubu českemu Štefanu Bačkori, ki je bil za svoje vspešno delovanje na polji pedagožičnem odlikovan z zlatim zaslužnim križcem.

V seji dné 21. oktobra 1886. l. se je volilo uredništvo „Pedagoškega letnika“, in sicer: urednikom g. Fr. G a b r š e k, sourednikoma pa gg. J o s. B e z l a j in J a r. R a v n i k a r.

V seji dné 27. marca l. 1887. se je ukrenilo, kar je potrebno gledé tiskanja „Pedagoškega letnika“. Natančneje poročilo o tem in o društvenikih, tako tudi račun o društvenih dohodkih in stroških pride pri prihodnjem občnem zboru na vrsto ter se priobči v prihodnjem „letniku“.

Vabilo.

Pedagogično polje je pri nas še prav malo obdelano, zato nas čaka še obilo dela. — „Pedagogičsko društvo“ bode nadaljevalo, kar je začelo. — V prihodnjem letniku ima poleg drugih spisov iziti tudi ukoslovje. Nadalje namerava društvo izdati vse druge pedagogične knjige, zlasti specialno metodiko za vsak učni predmet posebej. Izmed pripravljenih ali obljubljenih spisov je omenjati: posameznih delov vzgoje in pouka, razvoja slovenskega šolstva, vzornih načrtov za stavbe šolskih poslopij i. t. d. — Da pa bode vsebina letnikova različna in zanimljiva, prosijo se razni pisatelji, da pomorejo društvu s svojim peresom. Primerni spisi naj se pošiljajo društvenemu odboru do konca tekočega leta.

Vse to pa bode najlažje mogoče izvršiti, ako najde društvo dovolj materialne podpore zlasti med učiteljstvom, pa tudi pri drugih razumnikih. Zato se vabijo vsi, katerim je mar pedagogičnega našega razvitka, da pristopijo k društvu kot udje. Letnina iznaša samó 1 gld.

Ako se oglasi zadosti udov ali vsaj naročnikov, podalo bode društvo vsako leto po več knjig, med temi tudi prepotrebno berilo za mladino.

V Krškem, meseca maja 1887.

Odbor.

